MINISTERUL INSTRUCȚIUNII

VIEAȚA și OPERA

LUI

GHEORGHE LAZĂR

DE

G. BOGDAN-DUICĂ și G. POPA-LISSEANU

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA «JOCKEY-CLUB» ION C. VĂCĂRESCU
No. 4, STRADA UMBREI, No. 4
1924

www.dacoromanica.ro

MINISTERUL INSTRUCȚIUNII

VIEAȚA și OPERA

LUI

GHEORGHE LAZĂR

DE

G. BOGDAN DUICĂ și G. POPA-LISSEANU

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA «JOCKEY-CLUB» ION C. VĂCĂRESCU
No. 4, STRADA UMBREI, No. 4
1924

www.dacoromanica.ro

GHEORGHE LAZĂR

1779—1823

După informațiunile date de Teil.

www.dacoromanica.ro

Precuvântare

Cartea de faţă a fost scrisă cu prilejul şi din imboldul serbărilor centenarului morţii *lui Gheorghe Lazăr. In deplina libertate de azi a cuvântului, sărbătorirea care ar fi trebuit să aibă loc în 1879, la centenarul* naşterii *marelui dascăl, dar care, pe acea vreme, n'ar fi putut să se facă de cât în condiţiuni cu totul modeste, s'a desfăşurat de astă dată cu o strălucire neobicinuită.*

Gheorghe Lazăr, orientând, prin ideea de naţionalitate pe care şi-o luase drept călăuză, întreaga noastră viaţă intelectuală din secolul trecut, a ajuns să fie astăzi considerat ca un simbol al culturii noastre naţionale. De aceea, el a fost, mai ales în ceeace priveşte şcoala, farul luminător în orbecairea şi în bâjbăirea începuturilor noastre culturale şi, fără îndoială, a contribuit mult la creiarea acelui suflet unitar care şi-a dat roadele de abia după o sută de ani dela deşcălecarea în Ţara românească a dascălului dela Avrig.

Şi aşa de puternică a fost influenţa lui Gheorghe Lazăr în orientarea noastră culturală că, de la sosirea sa la Bucureşti, şi până în ziua de astăzi, aproape n'a existat o serbare cu caracter naţional-românesc, în care să nu se fi adus prinos de recunoştinţă şi memoriei acestui bărbat.

Fixarea însă, a rolului său în desvoltarea noastră culturală s'a făcut mai ales în trei mări momente cari

www.dacoromanica.ro

caracterizează, în acelaş timp, situaţiunea socială şi politică a ţării noastre: în timpul domniei lui Bibescu Vodă, cu prilejul lansării unor liste de subscripţie pentru ridicarea unui monument al lui Lazăr la Bucureşti; în 1886, cu prilejul inaugurării statuei sale şi, în anul trecut, cu ocaziunea aniversării a o sută de ani de la moartea sa. In toate aceste împrejurări, s'a căutat să se precizeze şi să se pună în evidenţă, pentru masele celemari ale neamului nostru, rolul cultural al lui Gheorghe Lazăr; prin studii de ocazie, opinia publică a fost informată despre opera sa naţională.

Incercarea lui Petrache Poenaru de a aduna fonduri pentru ridicarea unui monument s'a isbit de rezistenţa rusească, «de oarece consulatul rusesc n'a putut suferi să se ridice monumentul unui om care cutezase să propage sentimente naţionale româneşti pe acel pământ pe care nu numai principele Demidoff în Itinerariul său, ci şi însuş politica rusească îl declarase mai de mult de teritoriu bulgaro-rusesc». Din această cauză, comitele Carol Rosetti s'a găsit îndemnat să-i ridice, chiar în Avrig, frumoasa cruce de marmoră purtând cunoscuta inscripţie[1]*).*

Inaugurarea statuei de marmoră albă, din faţa Universităţii, de pe Bulevardul Capitalei, în 1886, şi serbările ce au însoţit acest eveniment cultural, au avut să înfrunte cel puţin încruntătura unui alt vecin, de astă dată a unui aliat al nostru, a monarhiei austro-ungare. De aceea, sărbătoarea, deşi a avut un caracter oficial, totuş nici Ministrul Instrucţiunii, nici Primarul Capitalei n'au avut curajul să spună nici măcar un cuvânt despre Ardeal, ca şi cum Lazăr s'ar fi «născut pe malurile Oltului» din Vâlcea, din Argeş sau din alt judeţ din ţară, iar Mitropolitul a

[1]) *Fimilia* I. 8 August 1865.

www.dacoromanica.ro

spus mulţimii ce se adunase la Mitropolie că «biserica nu poate consacra chipuri cioplite» [1]).

Cu toate acestea, studiile ce s'au publicat cu această ocazie, prin ziare, au pus şi mai mult în lumină opera lui Lazăr şi au contribuit la întărirea conştiinţei şi a solidarităţii naţionale.

Serbările ce au avut loc, în Septemvrie anul trecut, la Bucureşti şi la Avrig, cu prilejul centenarului morţii lui Gheorghe Lazăr s'au făcut cu fast şi strălucire. La ele au participat guvernul şi puterile constituite ale statului, împreună cu delegaţiile tuturor instituţiunilor culturale mai de seamă şi au fost onorate, la Avrig, cu prezenţa A. S. Principelui Carol, reprezentând pe M. S Regele.

Pentru fixarea în mod definitiv a vieţii şi a operei lui Gheorghe Lazăr, Ministerul Instrucţiunii, care a organizat aceste serbări, a hotărît publicarea cărţii acesteia, care cuprinde întreaga operă scrisă, păstrată până astăzi, a marelui dascăl şi dă, în acelaş timp, în rezumat tot ce s'a publicat mai de seamă despre opera sa culturală.

---

[1]) Vezi *Naţiunea* din 13 Mai 1886 şi celelalte ziare din aceeaş lună şi acelaş an.

www.dacoromanica.ro

BIOGRAFIE.

Gheorghe Lazăr s'a născut în Ardeal, la Avrig, în anul 1779 (5 Iunie) şi a murit tot acolo, în anul 1823 (17 Septemvrie). Erà fiu de ţărani înstăriţi; fratele său Oanea erà, la 1823, primar al Avrigului.

Şcoala primară a făcut-o la Avrig (1791—1798); gimnasiul la piariştii din Cluj (1798—1801), şi la Sibiu 1801/2); filosofia şi dreptul la Cluj (1802—1806), la aceiaşi piarişti.

In 1806 i se oferì un stipendiu bisericesc, ca să studieze teologia, la Viena, la universitate, unde se studià numai teologia catolică, cu profesori buni. Dar el se ocupà şi cu alte studii, pe care însuş le numià *secundare,* în comparaţie cu cele de *carieră;* secundare îi erau: filosofia, dreptul, istoria etc. Graţie lor, el devenì un enciclopedist bine orientat în ştiinţele veacului al XVIII.

In timpul acesta începuse să şi scrie: traducând un catehism rusesc (de Platon), o scriere de morală pentru propunere în şcoale, o povestire populară-romantică, cetire pentru popor. Scrierile acestea descoperiau predilecţiunea sa pentru libertatea de cugetare, de care se conduceà şi în studiile teologice.

Părăsind Viena (Decembrie, 1809), Lazăr fu trimis de împărat şi de consistorul său (din Sibiu) să se

www.dacoromanica.ro

hirotonească la Carloviţ, la mitropolitul sârbesc Şt. Stratimirovici. Acesta a socotit că liberalismul lui Lazăr ar puteà să fie o primejdie pentru ortodoxie; şi nu îl hirotinì. Astfel i se închise lui Lazăr drumul cătră episcopat. El rămase simplu profesor la o şcoală elementară de teologie, din Sibiu (1811—1815).

In Sibiu se alesese episcop (1810, Octombrie) Vasile Moga, un om duşmănos, care a căutat să suprime independenţa lui Lazăr; să oprească de sub tipar (prin censura sa personală) scrierile amintite şi altele nouă; să-i facă traiul nesuferit; astfel că Lazăr fugì la Braşov (1811), de unde a fost adus înapoi cu forţa (1812, Ianuarie). Leafa i se mărì; dar vieaţa rămase aceeaş, nesuferită. Amărît el îşi vărsă focul într'un discurs scurt, în sănătatea lui Napoleon I, care erà duşmanul monarhiei austriace. Acum îl duşmăniră şi autorităţile civile: Lazăr fu destituit şi aruncat în drum, într'o vreme în care Ardealul ar fi avut mai mare nevoe de el.

Din toată ştiinţa lui bogată, în Ardeal, n'au tras nici un folos, nici „buştenii" teologi din şcoala sa, nici poporul, căruia nu i-a putut tipărì scrierile sale suprimate.

G. Lazăr trecu aşa dar în Ţara-românească, în casa boerească a Ecaterinei Bărcănescu, ca profesor particular. Aici zăbovì puţin. Apoi se făcù inginer sau geometru (cum li se mai ziceà pe atunci în Transilvania).

Ca inginer, măsurându-i o moşie, Lazăr făcù cunoştinţă cu boerul Constantin Bălăceanu (1764—1831), care erà şi efor al şcoalelor din Muntenia. Cu el a discutat Lazăr un plan şcolar mare, o întemeere în Bucureşti a unui liceu în felul acelora din Cluj, unde învăţase ingineria. Ioan Văcărescu, Iordache Golescu

www.dacoromanica.ro

mitropolitul Dionisie şi alţi bărbaţi de seamă luptară energic, ca planul lui Lazăr să se realizeze. Divanul ţării înţelese că deschiderea şcoalei româneşti nu se mai puteà amânà; între 10 Decemvrie 1917 şi 6 Martie 1918 se decretară formele în care se va înfiinţa şcoala.

Lazăr deslusì organizarea nouă într'o „înştiinţare", care rămase un document clasic de conştiinţa dascălului despre a sa „de iznoavă sădire şi de mult poftită îndreptare", de stratificarea studiilor în patru grade, având la început şcoala primară şi la capăt filosofia şi dreptul.

S'au găsit imediat dascălii sau profesorii cu care să înceapă: popa Pavel, Eufrosin Poteca, Ion Eliade (Rădulescu), Ladislau Erdeli, şi, firesţe, Lazăr. O catastrofă întâmplată şcoalelor greceşti aruncă în liceul din Sf. Sava elevi, cărora Lazăr le putù propune şi filosofia (Condillac şi Kant), şi ingineria (aceasta în mod foarte practic). Intreprinderea reuşì; entusiasmul, cu care a fost întâmpinată, nu s'a răcit: cultura română aveà acum o vatră caldă.

Cum s'a propus în şcoala dela Sf. Sava, nu se ştie bine. Se poate judecà, însă, după Gramatica românească a lui I. Eliade şi după Aritmetica şi Trigonometria lui Lazăr, care se găsesc în acest volum*).

Lazăr însuş a propus de la 1818 (toamna) până în Iulie 1822, cu o întrerupere pricinuită de revoluţia lui Tudor (1821). El a propus aritmetică, geometrie, trigonometrie, filosofie, geografie, gramatică: aveà vreo 20 de *şcolari* regulaţi; dar aveà şi *auditori*. De dragul auditorilor, trebuià să vorbească şi popular, ce se şi

*) Gramatica, pe care Dr. M. Gaster o credeà a lui Lazăr, *nu* este a acestuia. Este a lui Eliade; anume: este o copie (ori un dictat de clasă) după un text, pe care Gramatica dela 1828 l-a desvoltat.

www.dacoromanica.ro

potrivià, mai ales când tratà chestiuni de istorie națională sau de etică. Școlarii deveniră bărbați utili patriei, unii chiar celebrități naționale; auditorii îi duseră faima și în mediul înconjurător, care nu mai renunță la școala românească superioară.

Dar G. Lazăr nu a fost un simplu dascăl. El a fost și un mare Român. La 1819, la înscăunarea mitropolitului Dionisie, se rostì un discurs al său, în care țâșnì durerea ce-o simțià de „lacrimile patriei" și „jugul robiei", care apăsà patria. In 1822 el scrise al doilea discurs, mult mai agresiv, contra Grecilor cari impilau încă țara și a căror expulsare erà dorul lui oțărit. Erà firesc ca Lazăr, cugetând astfel, să se împrietenească și cu Tudor Vladimirescu, eroul revoluției, care stârnì emanciparea politică a țărilor, dând paralela răsboinică, sângeroasă la emanciparea culturală a lui Lazăr.

In anul 1822 marele dascăl se îmbolnăvì. La dorința sa, fratele său Oanea îl luă, din București, în căruța sa și-l duse acasă, unde murì după vreo două luni dela sosire*).

*) Detalii și aprecieri critice asupra vieții lui Lazăr se găsesc în volumul *Gheorghe Lazăr, de G. Bogdan-Duică*. (Ediția Academiei române). București, 1924.

www.dacoromanica.ro

PARTEA I-a

LUCRARILE PASTRATE

1) VERSURY

De laude în limba Daco-Romaneaske

la

Logodirea

Prea eneltzatuluy nostru milostiv imperat, stepen schi tayke

Frantz I

ku

Ludovica

Prea eneltzată Milostiva Impereteasse, Stepene schi Mayka noastre,

kary la annul

1808

Zmerit asse alketui sau indreznit

Vienna

Szau typerit ku slovele lui Girold

Prin

Georgie Lazăr

Askultetoriul S. S. Theologiy intral dojlea anu, despre partea Cleruluy romanesk ne unit din M. Principat al Transylvaniy, în prea vestita Universitate de la Vienna,

Ie 4^0 de 7 pagine

---

[1]) Versurile formează un acrostih împătrit, după cum arată şi autorul prin aceste cuvinte:

Szlovele tseale mary de prin capctile ve(r)surilor, schi tseale mary

www.dacoromanica.ro

Viu și eu, iată! Ca fiul ce crește
En mila părinteascA și trăestE
Iți aduc prinos, puțin, iar socotesc,
Și cu aceasta sfântuL tron să-l măresC
Viu! ca un rob prea smerit pământesc
La scaunul cel sfânt și-I îndrăznescU
A-ți aduce jertfe din toate ce am,
Eale! că sunt în numE de-un supus neaM
Stau, iată! în genunchi. cu fric' adevărat
Bucurându-mă de-al Nostru împăraT,
Al nostru împărat zic, și te slăvesc,
Ești părinte, taică, bA te numescU
Unde atâtea porețe vom afla?
De măcar unde vom Fi și vom umblA;
Supt prea părinteşti aripile tale,
En odihnă și pace muza șadE.
Toată gemerea, și cât a fost timpul
Rău, dimpreună veacuL, dând și gânduL;
Răul copleși mintea omenească,
Cari cu sânge căuta, căuta Să se plăteascE
Ispita de sus, biciul Dumnezesc
A-l opri, cine poatE? nu-i omenesC
Amarul însă prea blând tu l-ai purtat!
In necaz părintesc Glas ni-ai arătaT.
En tot veacul ne-ai apărat cu mila,
Suferind din toate pErțile cu silA.
Iată! dar și robii tăi! Cum te iubesc,
En tot locul cum s'au strânS, și te slăvesC.

---

de prin milslok trebue de osseby se se tseteas ke în dios' *Litterae majores deorsum legendae.*

Acrostihurile sunt în trei limbi, latinește, nemțește și ungurește: *Vivas Austriae Imperator ac Auguste Francisce, cum tua electa consorte Ludovica, laetissime.*

Es lebe der Kaiser Franz und die neue Kaiserinn.

Eljen a felséges Császár urunk Ferentz sokáig.

Bucureşti. Biblioteca Academiei Române.

Vezi Dr. Ilarion Puşcariu, *Documente pentru limbă și Istorie* I (Sibiu 1889), 30.

www.dacoromanica.ro

Mulţimi aleargă în grădini puse nouă,
  Ramuri de flori împlete**s**C numai doa**O**
Primeşte-le! dreptei tale sceptru bun
  Fericire Curţii **Ş**i dragoste spu**N**
En mulţi şi prea fericiţi ani norocos,
  Rodul tronului să-l **A**duci sănăto**S**.
Ramurile, iată! cum sunt cu rouă;
  Aşa în tron mila **S**fântă să ploa**O**;
Atunci şi sudiţilor tăi robilor,
  Norocul va curge i**Z**vor cerilo**R**.
Toţi dar venim la al nostru 'mpărat;
  Zertfe aducem, că s'**A** încredinţa**T**.
O zi înaltă, tuturor prea sfântă,
  Unul fieşteca**R**e, sfânt o cânt**E**.
Răsări deci şi Cometa, ca un gol
  Numit spre a ta prăzn**U**ire venit so**L**;
Aducând cununi cu prinos ceresc
  Două la prea înălţatul t**R**on pământes**c**U
Cinste; una creştetului Tău numind,
  Dreapta ta cu sfânt sceptr**U** prea întărin**D**;
Alta Doamnei dând şi Crăiesii nouă,
  Iată! blândă maică **N**i-o face noa**O**!
Vezi! că însuşi şi puterea de sus;
  En care nădejdea **C**u tot Ţi-ai pus**U**,
Glăsueşte, ba cu drag a-ţi prăznui
  Nu trece, ziua cu **F**olos a-ţi cinst**I**
Un Domn, ah! Taică neamului omenesc!
  En ceriu, vezi! şi stelele t**E** proslăves**C**.
Slăvită fie şi 'n noi ziua asta,
  Unul, ah! ba toţi cu do**R** fac aceast**A**.
Ţie! ah! prea maica noastră! creştetul
  En mulţi fericiţi ani, pr**E**cum libanu**L**,
Enfrunzească; ca prea înalta dreapta Ta
  Cârmuiasca în mulţi ani **N**eamul cu mil**A**.
Fericită să fii în căsătorie!
  Anii tăi toţi fie-**Ţ**i veseli**E**,
Rupă-se la tine vicleşugul tot,
  In frica înainte-**Ţ**i zacă mor**T**;

www.dacoromanica.ro

Atunci toate reamurile, robii tăi,
Slăvi-vor cu dragoSte stăpânii săI.
Norocul, crede! Ca credul cu folos
Encă va creşte prea, Oh! ba prea frumoS.
Cuprinde Maică, ah! ba ia ce am adus,
Ramuri sunt, ţie au Crescut, eu le-am puS.
In sân ţine, grijeşte bine ce ai;
Impărat este, aşA pre altul n'aI.
Slava, noi robii Tăi umiliţi v-o dăm,
Nici pe alţii, decât VoI, părinţi aveM.
Cuprinde însă în nume de bine,
Nu-i decât inimii Graiu dela minE.

www.dacoromanica.ro

2) INȘTIINȚARE.

De toată cinstea vrédnică tinerime.

De mult izvor înfloririi
Vrémea mă pusă la uitare.
O povață omenirii
Dându-m duh de răsuflare.

Iară spre organ m'aŭ întocmit,
Muzelor spre desfătare.
Prea sfințitul Mitropolit,
Bunul Părinte Nectarie.

Sfîntă cârjă păstoreéscă
Luminatul Domn Caragé.
Prin schyptru, slavă dom-
[nească
Au pus-o spre paza mea.

Cununi dar de flori înpletesc,
Din Olimb la toți putére.
Voao întâiŭ vă typosesc
Tinerilor mîngîiare!

După ce s'au milostivit Dumnezeu, de cu sfînta sa și atot putérnica milă au privit și spre această patrie, și o au înfrumusețat, și o au încoronat cu putéré schyptrului prea

---

) In ședința Academiei Române dela 20 Iunie 1903 d-l Titu Maiorescu a presentat și daruit pentru colecțiunile acestei instituțiuni câteva acte și scrisori rămase dela părintele său Ioan Maiorescu. Intre acestea se află o tipăritură de o însemnătate mare pentru începuturile renașterii culturii noastre naționale; este o *Înștiințare* către *de toată cinstea vrednică tinerime* subscrisă de «*Lavăr* purtând data 1818 August și tipărita pe doua foi în folio mic. In această *Înștiințare* se arată întreg planul de organizare al școalei lui Lazăr, ceea ce numim astăzi învățământul elementar sau primar până la „ceale mai înalte tagme filosoficești... și la tagmele iuridicești", adecă învățământul superior sau universitar. I. Bogdan.

www.dacoromanica.ro

luminatului şi înălţatului Domnului Domn, *Ioannu Gheorghiu Caragea* voevod, precum şi cu pré vrédnici patrioţi, Arhierei şi mai mari Efori Boeri, s'au început apoi şi aici a să ivi luceafărul mîngăiarii, cu o de iznoavă sădire, plămădire şi de mult poftită îndreptare a binelui de obşte, care să fie Măriei Sale pré luminatului nostru Domn, precum şi Dumnélor cinstiţilor mai mari Efori Boeri, spre pomenire-slăvită, Patriei spre folos şi odihnă, iară pré înaltei Dumnezeiri spre slavă vecinică şi necurmată. Pentru care deşteptaţi fiind Măririle sale şi învăţaţi prin bunele pilde ale celorlalte némuri vecine, care să află bine încoronate cu strălucire cunoştinţelor, s'au îndemnat şi cu dreptul au socotit, ca după ce au chivernisit Patria cu alte mai multe orîndueli vrédnice şi tămăduitoare, să o mai impodobéscă şi cu mijloacele acélé, prin care iară să se dezvăléscă şi să să pue la lucrare scoposul strămoşăsc, ca să poată apoi cu cuvînt pretenderisi întrarea în numărul şi ocolul cel proslăvit al celorlalte popoare luminate, aflîndu-şi acolo trépta cea perdută a cinstii strămoşăşti.

Patrii nu-i poate fi tot una, măcar ce féliŭ de creştere vor primì mădulările următoare, nici nu poate adiaforisì în cunoştinţa sufletului cea adevărată, pentru că odihna ei cea din lăuntru, precum şi cea din afară, aşa şi binele cel de obşte precum şi cel privat, stau cu créşteré tinerimei următoare într'o analoghie pré strînsă legate. Din care pricină fieşte care Patrie, fieşte care stăpânire bine sistematisită, osăbit privighéză, ba are a privighé pentru créşteré cé cuviincioasă a tinerilor următori.

Această trebuinţă pré bine o cunoscură şi mai înainte moşii şi strămoşii noştri, de unde în poftorite rînduri, cu osăbite osteneli, destul s'au trudit să pue mai sus zisele mijloace în lucrare, şi cu adevărat să şi punea, de nu le înzădărnicea vrăjmăşia vremilor si neprietinoasele stări îm-

www.dacoromanica.ro

prejur, în care mai în toate vécurile au înotat Patria, precum dovedéşte Istoria ei însuşi.

Intr'acest féliŭ de prepastie gemù lungă vréme sfîntul cuget al vrédnicilor Boeri Efori Patrioţi, însă numai potolit, iară nu de tot stins, prentrucă privind apoi mai pe urmă Dumnezeiasca milă, cu rază plină de mîngîiare odihnită şi spre pravoslavnicul său popor, şi blagoslovindu-l cu o înţeléptă liniştită stăpînire a schyptrului pré luminatului nostru Domn şi milostiv Povăţuitoriu *Ioannu Gheorghiu Caragé* Voevod, cé mai dintâiu şi mai fierbinte apucare şi îngrijire a Mării Sale, precum şi a cinstiţilor mai mari Efori Boeri, n'aŭ fost alta decât de iznoava ridicare şi puneré la poftita lucrare a mai sus ziselor mijloace, adecă: şcoala cé mare Domnéscă întărindu-o, înzestrându-o cu fél de fél de daruri şi împodobindu-o cu dascăli vrédnici şi profesori harnici, care şi pănă acum, măcar că în scurtă vréme, destule pilde strălucitoare au pus la lumină, iară în curgeré vremii mare folos poate să să aştepte Patrii, paradosind şi scoţând la lumină fél de fél de ştiinţe scumpe şi tămăduitoare.

Incă nu fu stâmpărat părintescul cuget al pré luminatului Domn şi al Blagocistivilor Boeri, ci poftind Măria Sa să-şi facă o osăbită pomană şi nume în véci proslăvit, după ce au privit la célélalte popoară şi limbi, mai ales evropeneşti (care afară de limba cé ţigănéscă) toate să află bine împodobite cu şcoli mari şi Academii de ştiinţe strălucitoare, chiar în limbile lor, pentru procopsirea tinerilor, cu dreptu au judecat că cu ruşine vine unui popor şi ném, ce este aşa veichi, aşa vestit, proslăvit şi înzestrat cu toate rodurile pământului, precum şi cu toate darurile duhovniceşti, cu un cuvânt ném împărătesc, şi care acum să află chiar însuşi supt ocîrmuiré prea înaltului schyptrul Mării Sale, să nu aibă şi el o şcoală mai de trébă, o Academie cu ştiinţă, chiar în limba maicii sale, ci să se lase mai slab, mai scăzut

www.dacoromanica.ro

şi mai batjocorit, decât toate célelalte limbi şi popoară ale féţii pământului.

Drept acéia prin Duhul Sfînt luminat fiind, de milostivul Dumnezeu întărit şi povăţuit, numai decât strajnic au şi poruncit Măria Sa ca să se pue tréba în lucrare, orînduind şi dregând cuviincioase case la Sfeti Savva, pentru aşezarea doritei Academii cu ştiinţe chiar în limba rumâneascâ, care din înalta mila Mării Sale şi cu ajutorul lui Dumnezeu nu numai că s'au săvârşit, dar s'au pus şi în lucrare. Care Academie, de va avea noroc să fie mîntuită de gabalele neştiuţilor şi de sfaturile celor ce ştiu prea multe, negreşit va pâşî pe cărarea surorilor ei.

Deci dară, iubită şi de toată cinsté vrédnică Tinerime! iată o epohie noao, o întâmplare strălucitoare, un glas dulce părintesc, supt pavăza schyptrului Domnesc, după care de mult oftară inimile Dumnévoastră, vă chiamă, vă strigă, părintéşte vă îmbrăţişézâ: Veniţi toţi de toate părţile şi de toată staré, veniţi la izvorul tămăduirii! la Muzeu înfloririi! ca să ne împărtăşim şi noi, acum măcar şi mai puţin, iară în curgeré vremii, cu împrumutate puteri ajutoraţi fiind, şi cu mai multe stiinţe folositoare, ca cu silinţa noastră şi purtarea cea tuturora bine plăcută, să putem aduce sporiul şi folosul cel răspunzătoriu şi potrivit înaltului cuget al prea luminatului nostru Domn, precum al prea sfinţiţilor părinţi Arhierei şi al cinstiţilor mai mari Efori Boeri, care au ostenit pentru binele nostru, ca îndemnarea noastră să le fie Măririlor sale spre întreaga mîngîiare, că nu le-au fost ostenéla îndeşert, iară noao spre întemeiare şi folos arătându-ne în faptă ascultarea şi mulţămirea cea cuviincioasă.

Măririle sale au făcut încă mai mult decât le era datoria părintéscă, prin care s'au pus acum zăgaz tuturor birfélelor, că doară n'am avea unde învăţa, iară sporiul sau nesporiul, landa sau defăimarea, care vom face cu purtarea

www.dacoromanica.ro

sau neascultarea noastră numai noao înşine vom avea a ni le împută şi a răspunde şi înaintea lui Dumnezeu.

Vrémea tréce iute, nu să mai întoarce, ne fură şi anii vieţii cu sine, şi noi rămânem tot lipsiţi şi neciopliţi; pentru acéia, grăbiţi-vă, nu întîrziaţi a vă arăta şi a vă tréce la condica şcolii, ca apoi puindu-le toate la cuviincioasa orînduială, să putem începe cu ajutorul lui Dumnezeu cât mai îngrab paradosirea matemilor după rândul mai jos însămnat:

A. Cei mai slăbănogi sau de tot nedeprinşi să vor orîndui mai întâiu la alţi dascali mai jos, unde să vor învăţa:

1. Cunoaşterea slovelor şi slovinirea cuviincioasă.
2. Cunoaşterea numerilor şi întrebuinţarea lor.
3. Cetirea desăvâşit.
4. Scrisoarea cu ortografia, şi de mai multe féliuri.
5. Katehisisul şi istoria vivlicéscă, testamentul veichiu şi cel nou.
6. Gramatica şi Aritmetica încâtva, şi alte ştiinţe mai mici folositoare pruncilor.

B. După acéstea vor tréce la altă tagmă de învăţături, unde vor avé de a asculta:

1. Gramatica desăvârşit, cu sintaxa dinpreună.
2. Poetica, cu mitologhii şi Gheografiia globului pământului.
3. Retorica şi Istoria neamului cu a Patriei dinpreună şi alte ştiinţe ce sunt de trebuinţă spre înţelesul acestora.

C. Cei mai de vârstă şi deprinşi la acéstea toate vor avé de a auzi:

1. Aritmetica cu toate părţile ei.
2. Gheografia despre toată faţa pământului, aşijderea cu toate părţile ei.
3. Gheometria teoreticéscă, Trigonometria, Alghebra şi altele.

www.dacoromanica.ro

4. Gheodezia sau Inţeneria câmpului cu Iconomia şi Arhitectura.

D. Mai avînd apoi volnicie dela mai marii Efori Boeri, vom tréce şi la célelalte mai înalte tagme filosoficeşti, fieşte care după rîndul său, aşijderea şi la tagmele iuridiceşti sau nomică, care cum vor urma.

Pentru cei ce vor să trécă la cinul preoţesc, să va orînduì osăbită vréme şi ceasuri pentru ascultarea sfintei teologhii, dogmelor credinţii şi cunoştinţa legii creştineşti şi altele mai multe trebuincioase.

Cu blagoslovenia prea sfinţii sale Părintelui Mitropolit, Kyriu Kyr *Nectarie* s'au dat întru întemeiarea şcoalei dela Besérica sfântului Savva, prin

al Dumnévoastră prea plecatul

şi gata spre slujbă:

Lázar.

In Sfinta Mitropolie. S'au typărit de Gheorghie biv 2 Vist. Typ Rîm. 1818 Avgust *(Gheorghie fost visternic al doilea, tipograf dela Rîmnic).*

www.dacoromanica.ro

3) DISCURSUL

Compus de G. Lazăr la înscăunarea Mitropolitului Dionisie.

Anul 1819

Prea o sfinţite Stăpâne!

Prea bine este lumei cunoscută slava şi mărirea Romanilor, strămoşilor noştri; apoi încât este pentru strălucirea ştiinţilor şi a măestriilor în vremea acelora, lasă istoriile, dar mărturisească mărturie învederată însuşi stâlpii lui Traian din alvia Dunărei, precum şi temeliile turnului Severinului care până în zioa de astăzi se află în faptă şi care în chip de hrisoave nemincinoase ne mărturisesc dreptul ce avem în stăpânirea pământului strămoşesc, deşteptându-ne a urmà şi noi strămoşilor noştri, ca neprecurmat să se proslăvească seminţia în veacuri şi prea înaltului schiptru împărătesc neîncetat să-i arză focul pe jertfelnic, prefăcându-se slava în mărire, iar nu în perire şi stingere.

Dar oare când s'ar ridicà duhul din ţărâna acelora şi ar privì peste strenepoţii marelui Chesar, slăvitului Aurelie şi înaltului Traian, oare în ziua de astăzi mai cunoaşte-i-ar? Negreşit i-ar căutà în palaturile cele mari împărăteşti, şi i-ar afla în vizuinele şi bordeiele cele proaste şi încenuşate; i-ar căutà în scaunul stăpânirii şi i-ar aflà amărîţi subt jugul robiei; i-ar căutà proslăviţi şi luminaţi, şi cum i-ar aflà? Rupţi, goli, amărîţi şi asemănaţi dobitoacelor, de tot căzuţi în prăpastia orbirei, bine gătiţi spre slujba vrăşmaşului omenirei, răpitorul casei părinteşti.

www.dacoromanica.ro

Ajungă lacrămile patriei, ajungă jugul robiei, vreme este de când cu oftare aşteaptă căzuta semenţie cuviincioasa izbăvire; ţărâna strămoşească cu cuvânt pretenderiseşte acum mântuire căzuţilor săi strenepoţi înălţându-ţi braţul prea Sfinţiei tale însuşi din sângele părintesc mijlocitor acelora spre mângăere.

Aceasta nu e decât o pronie dumnezeească, care, făcându-du-i-se mai pe urmă milă şi de acest neam căzut, au rupt anii blestemului şi prin ridicarea dreptei prea sfinţiei tale va să pue acum stavilă viscolilor întunerecului.

Drept aceea obştea cu mulţumită glăsueşte: Blagoslovită să-ţi fie rădicarea în scaun, ca şi următorilor spre pildă în veacuri nesocotite; binecuvântată să-ţi fie ocârmuirea; şi păstoreasca cârje a prea sfinţiei tale înverzească ca toiagul lui Aaron, ca să fie oglindă de înţelepciunea păstorească nepoţilor şi strenepoţilor omenirei, ca după mai multe sute, ba şi mii de ani, jertfelnicul cu bucurie să ţi-l înoiască cu cuvânt fălindu-se şi cu povestirea istoriei strămoşilor din veacurile dinainte, precum şi noi înşine cu căldură ne aducem aminte de moşii şi strămoşii noştri, cari au făcut cândva bine neamului omenesc.

Iată dar şi noi, strenepoţii lui Romulus şi umiliţii fii duhovniceşti ai prea sfinţiei tale, îţi bine cuvântăm scaunul pre care te-au înălţat Pronia celui Preaînalt, ca să ne fii părinte şi povăţuitor milostiv; îţi binecuvântăm toiagul păstoriei, nouă spre întărire şi spor, iar preasfinţiei tale spre vecinică laudă şi mângăere: că nu-ţi va fi cu noi ostenelile înzadar, pentrucă ştiinţele noastre subt ocârmuirea presfinţiei tale vor da pricină de ajuns până cât şi zidurile şi coarnele plugului după mai multe sute şi mii de ani vor mărturisì înţeleapta păstorie a preasfinţiei tale.

Calcă, preasfinţite părinte, nespăimântat pre poteca care cu braţ voinicesc şi cu duh românesc spre mai mare

www.dacoromanica.ro

mirarea neamurilor o ai desfundat; fără sfială întinde-ţi pasul spre descoperirea brazdei strămoşeşti; aici frica n'are loc, sfiala zace moartă, călcată la pământ, Pronia lucrează şi noi toţi cu bucurie îţi urmăm.

[1]) *Curierul românesc*, 1839, p. 266. Aron Pumnul *Lepturariu ruminesc*, 1864, IV, 1, p. 63. P. Poenariu, *Analele Societăţei Academice, Sesiunea 1870* p. 122,

www.dacoromanica.ro

4) APELUL
La subscriere pentru publicarea unui curs de matematică de Gheorghe Lazăr, în anul 1822.[1])

Anul 1822

Iubiţilor Români,

Cu cât este omul împodobit cu chip şi cu deosebite daruri, şi cu mai mare putere stăpânitoare între toate şi pre toate celelalte făpturi ale cuprinsului acestei planete pământeşti, pe care ca un Dumnezeu pe toate le are supuse, le ocârmueşte şi le întrebuinţează, ori la ce voieşte după plac, şi fiindcă înalta fiinţă nimic n'a făcut fără cuvânt desăvârşit: urmează că cu atât dar mai înalt şi mai sfânt trebue să fie şi scopul pentru care este omul făcut şi zidit, la care sfânt sfârşit fără de o creştere cuviincioasă şi o cultură bine potrivită omenirei, nici într'un fel nu pot ajunge muritorii, de ştiut fiindcă mai lesne este a slugărî pe douăzeci de înţelepţi decât a stăpânî pe doi nerozi, îndărătnici, cu mintea de papură şi cu capul de dovleac, apoi încă şi înfumuraţi, pe cum sunt şi unii din noi Românii, din care cauză am rămas cu aripile tunse şi pârlite, încât dacă s'ar deşteptà cumva duhul strămoşului nostru, a lui Marcu Aureliu şi al marelui Severin, ne-ar privì nu ca pe strănepoţi ai lor, ci ca pe nişte adevărate rămăşiţe schimonosite ale ciclopilor.

Insă cu toate aceste tot stătură dintre Români, şi de

[1]) Titlul complet erà: Apel la subscriere pentru publicarea unui curs de matematică ce erà gata a se pune sub tipar de George Lazăr, în anul 1822.

www.dacoromanica.ro

la cădere încoace, bărbaţi vrednici şi înţelepţi, care bine vedeau ocara aceasta, şi se siliau în fel şi chip să puie stavilă orbirei, şi să spargă besna întunerecului, dar înzadar, că multuraticele viscole ale vremurilor, cu o nemiloasă ameninţare turbată, deapururea le înzădărniciră tot cugetul, până în anii cei mai de pe urmă ai domniei Măriei Sale Ioan George Carageà Voivod, când deşteptă providenţa cea prea înaltă mai ales trei duhuri româneşti, adevărat vrednici bărbaţi, suflete puternice şi nespăimântate, luceferi strălucitori veacului acestuia, cărora cu cuviinţă li s'ar cuveni statuele Italiei, spre veşnica pomenire şi laudă, adecă: pe Măria Sa preabunul acum stăpânitor Domn în scaunul acestui principat, Grigorie Dimitrie Ghica Voivod încă ban fiind, al doilea pe marele Dvornic, adevărata dreptate, mângâierea compatrioţilor, scăparea săracilor, stâlpul nevinovaţilor şi podoaba patriei, Constantin Bălăceanul, ajutat de prea înţeleptul strajnic iubitor de muze, marele Dvornic George Golescu, care neputând mai încolo suferi ocara neamului lor, ci luând pildă de la celelalte popoare luminate, cu cuget unit şi cu braţ puternic părintesc au aşezat şi au deschis şcoala academicească în Bucureşti la Sf. Sava, de fel de ştiinţe filosofice şi matematiceşti, chiar în limba patriei, ca cu atât mai cu înlesnire să poată tinerimea păşi către tronul Minervei, în care şcoală academicească măcar şi într'aceasta scurtă scurgere de vreme şi cu atâtea viscole câte au pătimit, nu puţin rod s'a făcut până acuma, precum se vede în faptă, şi de nu se întâmplau iuţile vremi jigodioase, departe erà să ajungă; apoi piedeca cea mai mare a neiuţitei păşire a ştiinţelor a fost şi este netipărirea cărţilor scolastice, pentrucă numai cu scrisul păşeşte predarea nu mai cu zăbava, ci şi cu greşelile neapărate, şi pricina netipăririi, nu condeiul, ci volbura lui Saturn au stat la mijloc.

www.dacoromanica.ro

Deacéea, noi facem preacinstitului public de ştire că voim a da la lumină în limba patriei adecă: filosofia, matematica şi geografia, apoi după aceasta va urmà şi istoria universală.

Aceste sunt care voim, de va vrea şi Dumnezeu, şi de vom fi ajutoraţi de către iubitorii de muze compatrioţi, să le supunem tiparului[1]).

[1]) P. Poenaru, *Analele Societăţii Academice, Sesiunea* 1870.

www.dacoromanica.ro

5) DISCURS
Compus de Gheorghe Lazăr la sosirea în țară a lui Gr. Ghica Vodă
30 Iulie, anul 1822. [1])

PARTEA I-a

Prea Înălțate Doamne!

Mântuitorul și izbăvitorul neamului celui cândva strălucitor, iar acum mai mofluz și căzut.

Doă lucruri, Măria Ta! sunt în lume mai mari și mai vrednice de însemnat, ce sunt tuturor muritorilor de comun, care lucruri unul altuia cu totul se împotrivește, și iar nu

---

Proectându-se ridicarea statuei lui Gheorghe Lazăr, în fața puținelor notițe biografice și lipsei complete a unui portret adevărat al lui neapărate la comandarea statuei, am căutat să ne punem în relațiune cu respectabilii septuagenari, d-nii g-ral Chr. Tell, Gh. Ioanide și Palama, trei din puținii în viață elevi și cunoscuți ai dascălului Lazăr, spre a completa aceea ce se scia despre acest bărbat. După câte-va întrevederi cu d. general Tell și Ioanid, ducându-mă și la d. Palama, în scopul arătat, d-sa ca și cei-l-alți, cu o bună voință pentru care le voiu rămânea recunoscător, după ce'mi spuse tot ce'i permitea etatea să-și mai aducă aminte despre fericitul său profesor, 'mi înfățișă și dărui un manuscript pe frontispiciul căruia citì în două linii titlul ce urmează mai jos.

Manuscriptul este în 4-o, scris *citeț* cu litere cirilice; este împărțit în două părți de neegală întindere, cuprinzând în total 22 pagini numerotate. Cu toată mulțămirea sufletească ce am simțit la vederea acestui prețios manuscript, am fost firește silit a'mi pune aceste întrebări: Cu ce ocasiune compus-a Lazăr acest cuvânt,—fi-va el autentic sau nu—în fine, dacă mai publicatu-s'a el până azi în vre-o revistă san vr'un ziar? La această din urmă întrebare adresată d-lui Palama, mi se respunse că manuscriptul i s'a cerut de Heliade spre a'l publica în *Curierul Românesc*, ce apărea p'atunci sub direcția acestuia, dar că, nu mai scie din ce împrejurări, nu i s'a îndeplinit cererea; și

www.dacoromanica.ro

pot fi unul fără de altul; pentru că fiecare dintre aceste doă slujesc omului a le puteà cunoaşte pre amândoă; iar necunoscând omul ori pre unul, ori pre altul dintr'ânsele, nu poate preţuì apoi nici pre unul, tocmai de va şi avea pe oare-care dintr'aceste doă lucruri. Şi acestea sunt Prea luminate Doamne! *Binele şi Răul.*

Pruncul sugător orice lucru va primì în mână îl trage mai întâi la gură şi numai atunci îl leapădă au îl ţine, după ce prin simţirea organului gustării îl simte amar au dulce. Asemenea văzând lumânarea sau focul strălucind în tot chipul se sileşte să'l aibă; iar după ce întinzându-şi degetul s'ars, a doua oară văzându-le plânge, ţipă, fuge şi se fereşte.

Aşa şi Kyr împăratul Perşilor, biruitornl Asiei, numai atunci a simţit tyraniile ce împotriva celorlalte neamuri, crai

dacă cumva se va găsi publicat în vr'un ziar trebuie să fie după un alt manuscript. Cuvântul original compus de Lazăr, fiind destinat a se citi înaintea lui Grigore Ghica Vodă de doui elevi ai săi, a fost transcris în *două* copii. Manuscriptul nostru, *scris de mâna d-lui Palama,* este una din acestea. Că acest cuvânt este neîndoios de Lazăr o probează întâiu data ce poartă manuscriptul; al douilea mărturisirea elevului care l'a *copiat după originalul perdut,* ca unul ce era desemnat a citi o parte a discursului înnaintea Domnului pământean. Ne mărginim a spune numai atât, că cuvântul pe care'l înserăm aci a fost scris de Lazăr sub presiunea evenimentelor desfăşurate sub ochii săi în timp de 5 ani, de la 1817 până la 1822, cu un an adică înainte de căderea lui Caragea până în momentul când Poarta, înăbuşind eteria şi ascultând cererea Românilor de'a'şi alege domni pământeni, chiămase la Constantinopole câte 5 boeri din Muntenia şi Moldova, spre a alege dintr'înşii câte un domn pentru fie-care principat. Intre boerii strâşi la Constantinopole se afla şi banul Grigore Ghica. Acesta fu învestit de domn al Ţării româneşti în toamna anului 1822, şi se întoarse în ţară către sfârşitul acelui an. Cuvântul pe care 'l publicăm în această preţioasă Revistă fu compus de Lazăr cu doă-trei luni înainte de sosirea domnului dela Constantinopole, deci tocmai când toată românimea se afla în asceptarea acestui mântuitor al neamului românesc de jugul cel impilător şi lacom al străinului. *Revista pentru Istorie, Archeologie şi Filologie, 1883, sub titlul: Cuvânt compus de profesorul Lazăr, învăţătorul şi directorul şcoalelor româneşti din Bucureşti* 30 Iulie, anul 1822. George O. Garbea.

www.dacoromanica.ro

şi împăraţi biruiţi de prin prejur întrebuinţase, după ce l-a prins Tomiris, împărăteasa Masagetenilor, şi tăindu-i capul, i l-au afundat în însuş sângele lui, zicându-i aceste mari cuvinte: «Iată satură-te acum, tyrane, de sânge». Asemenea şi legea Romanilor, a strămoşilor noştri, erà făcută pentru pedeapsa aşijderimi; adică dacă scoteà unul altuia ochiul, au o mână ori un picior îi frângea, până nu se făceà şi lui tot într'acest chip, nu erà mântuit şi a. m. m. Care va să zică, că omul până când nu pătimeşte, nu poate cunoaşte binele şi răul. Bine dar a zis unul că «până când iarna nu vine, primăvară nu se face».

Dar pentrucă răul este *în sine* rău, de aceea cât putem ne ferim de el, şi binele pentrucă *în sine* este bun, ne silim a-l căpăta, însă de multe ori răul se schimbă în bun, şi bunul în rău; precum este şi otrava, că în sine este un ceva rău, căci omoară om, iar bolnavului în doctorii, prin doctor drămuită slujind spre vindecare, iată că se preface din rea în bună; asemenea bătaea tănărului celui căzut la năravuri rele este un ceva rău, iar apoi, îndreptându-se, el însuş mulţămeşte.

Acum să vedem şi binele cum se poate schimbà în rău Dar se schimbă şi prea se schimbă. Tot cel ce se înalţă acela poate cădeà, că cel de jos n'are unde să cază, şi cu cât suişul mai înalt este, cu atât mai vătămătoare, mai cu durere, şi vindecarea mai târziu, căderea.

Slava, cinstea, mărirea, averile şi bogăţia cine va zice că nu-s bune? Şi iată tocmai acestea au pricinuit dărăpânarea împărăţii Elinilor, acestea au pricinuit sfărămarea înfricoşatei împărăţii a strămoşilor noştri Romani, cărora toată lumea erà supusă, şi de a cărora amelinţare până şi *coardele* pământului se cutremurà. Acestea au addus şi împărăţii Grecilor cei mai de pe urmă derăpănarea şi rana cea cu totul

www.dacoromanica.ro

nevindecătoare. Acestea zic au trântit şi pre prea vestitul al veacurilor viteaz, pre marele *Napoleon Bună-Parte* ş. a. m.

De unde se vede curat, că omul cu cât mai tare se apropie către vârful binelui, cu atâta primejdia căderii este mai mare şi mai ispititoare, pentrucă cu cât creşte şi se îmmăreşte binele, cu atâta mai tare scade, pierde şi se întărâtă răul asupra binelui, şi atunci toţi acei cari se cârmuiesc de mândrie, de vicleşug, adecă de sfetnici, miniştrii răului, se silesc în tot fel şi chip a derăpănà pre cei ce se află umbriţi de visteria luminii; pentru aceasta ne porunceşte şi mântuitorul lumii rugăciunea Domnească neîncetat a o zice, încheind-o mai în urmă cu acele doă şi mai mari cereri: adică, «şi nu ne duce pre noi Doamne în ispită, ci ne isbăveşte de cel rău».

Apoi ştiut este, că totdeuna acela care are, acela poate pierde, că cel ce nimic n'are, ce poate a pierde? de unde fără îndoială putem zice, că cu adevărat de mare laudă este vrednic cel ce prin căi adevărate şi mijloace drepte îşi câştigă fel de averi, bogăţii, mărire, cinste şi putere, dar nu mai puţin de a se lăudà vrednic este şi cel ce ştie câştigatele bine a întrebuinţà şi a le păstrà spre *scopos* folositor; aşà şi un stăpânitor au împărat, acela se poate scrie în condica veacurilor de înţelept şi vrednic, care ştie să-şi aleagă pentru fieşi-ce tagmă de slujbă, sfetnici şi miniştri arnici şi destoinici, pentru că *un om singur nu e nici un om;* şi aceasta şi fireşte se vede, că tot din munţi şi dealuri se pogoară isvoarele apelor spre adăparea şesurilor.

Am zis mai sus, că averile şi bogăţia ş. c. l. este un ceva bun, şi iată că tocmai acestea fură pricina derăpănării mai sus numitelor împărăţeşti schiptruri; aşà şi este, pentru că de ar trăi tot aceia, care le-a câştigat, le-ar şti păstrà şi a le întrebuinţà cu folos, ştiind cu câtă sudoare le-au câstigat; dar pricina este că fiind tot omul supus morţii,

www.dacoromanica.ro

toate acelea rămân în păstrarea următorilor celor în bumbac crescuți, din cari unii nu știu nici doară răsăritul soarelui în care parte cade, ba poate că și pânea o socotesc că crește ca și prunele pă copaci în livede. (Pentru că puțini urmează în scaunul stăpânirii, precum a urmat cândva Neho fiul lui Psalmiticus, împăratul Egiptului). Aceștia zic cad apoi la desmierdări, la moliciune, la desfrânare și la desunire, iar din desunire la pismă, din pismă la gâlceavă, din gâlceavă la iuțime, din iuțime ne aducându-și aminte de proverbul marelui Cesar, unde zice «*grăbește încet*», cad zic la răsboiu, și printr'acestea la perire, stingere și sărăcie și numai atunci apoi se face pace. [1]) Care va să zică Măria Ta, că *sărăcia este mama păcii,* după aceea iar începe pacea a adduce odihnă, odihna chiverniseală, aceasta averi și bogății, până când iar ajunge acolo de unde am început, care lucru s'a văzut și se vede nu numai la numitele stăpâniri, ci și l'alte *case* mai de jos. Și aceasta este *roata lumii, roata veacurilor, roata sorții omenești.*

Mai încolo ne poruncește legea, nu numai cea *firească* și de la naștere scrisă în inimile tutulor muritorilor ce zice: «*ce-ți place ție, fă și altuia. Iar ce ție nu-ți place, nici altuia nu face*». Ci cu mult mai deslusit ne îndeamnă legea cea propoveduită și creștinească; ca să ne fie *milă* de cei ce au trebuință de ajutorul nostru zicând: «pre cel sărac să-l miluim, pre cel gol să-l îmbrăcăm» ș. c. l.

---

[1]) Acest „grăbește încet" este adagiul *Festina lente*, care în crestomatiile vremii, de exemplu în *Chrestomathia ex optimis linguae latinae autoribus* (Cibinii, Typis M. Hochmeister, p. 196 și 204) figură ca material de memorizare și educație morală. Lazăr îl repetià mai des. Dela el va fi trecut în gura școlarilor săi. Cel puțin știm că Poenaru îl întrebuință; aceasta o aflăm dela A. Tr. Laurian, care în discursul său funebru (*Românul*, 1875, p. 888) ne-a spus că sanguinismul său Poenaru i-l potolí odată cu acest cuvânt: „Poenarul mă oprì și-mi zise: *festina lente!*» Iată o pildă, cum cu Lazăr trecuseră munții — și sentințele filosofiei practice romane!

www.dacoromanica.ro

Dar mai ales zice, că pre cei streini şi călători în casă să-i aducem şi să-i odihnim. Cu cuvânt, că cu măsura cu care vei măsură, cu aceea ţi se va măsură. Adevărat bine şi bun lucru este; asemenea vorbeşte şi filosoful, dar mai adaugă şi zice: «Datorie firească avem ca pe cel strein şi sărac să-l adducem supt acoperemântul casei noastre şi să-l odihnim, însă cu priveghere, ca nu cândva acela, îndulcindu-se de pâinea mesii, de apa vasului şi de căldura vetrii tale, printr'o tămândare molipsitoare de trei zile vânându-ţi inima şi secreturile casii, să facă paragrafii în stăpânirea cuprinsului tău, ca să nu fii silit mai în urmă a împlinì datoria pitulicii cu cucul, şi prăsila ta cea împilmată să-ţi rămâe pe drumuri săracă, şi tu văduv şi de prisos cununii [1]).

Dintr'o scântee se aprinde focul şi fiece rană la început este mică, pentru aceasta bine zice filosoful: «*Începuturilor priveghează, ca să nu fie doctoriile prea târziu*»; şi iară: «*Tot ce faci fă cu înţelepciune şi priveşte la sfârşit, că sfârşitul încoronează toată apucarea*» [2]) ş. c. l.

Sermanii Americani, ce fericiţi erà ei în poala singurătăţilor, mai 'nainte de a intrà la dânşii filosofia spaniolicească, simpli în portul lor, simpli în obiceiurile lor, simpli şi firește în traiul vieţii, îndestulaţi cu rodurile pământului, fără de pismă, fără de răsboiu, fiind firește cârmuiţi de puterea fulgerului. Untul, mierea si mana dumnezeiască le îndestulà toate poftele omenirii; un piron de fier, un topor, o bardă cu mult mai tare le preţuià, decât înfricoşatele jghiaburi, pietre bolovani de aur, ce zăceau încoace şi încolo prăvălite p'ale isvoare, văi şi pârae, care apoi fiii vicle-

---

[1]) Psalmistul zisese: „Fericit cel ce ia aminte celui *sărac*".

[2]) *Principis obsta* (sero medicina paratur) în crestomatia citata. p, 198. (Ovidiu). *Quid quid agis, prudenter agas et respice finem. Finis coronat opus.*

www.dacoromanica.ro

sugului le-au întrebuinţat spre însuşi derăpănarea şi neodihna sărmanilor păstrători, făcându-şi printr'aceasta avere nespusă, puternice mijloace spre derăpănarea, suppunerea şi robia acelor fii ai nevinovăţiei, intrând în toată stăpânirea lor. Nu ajunse apoi aceasta, că din cei ce s'au dus în casă s'au făcut acum desăvârşiţi stăpâni şi stăpânul casii cu toţi ai săi li s'au făcut lui rob, ci apoi şi cu fel de dosădiri şi tyrănii îi sileà a se supune mesei cei rătunde, ca să se ispăsească şi să meargă în raiu. Iar înţelegând săracii Americani, că şi Spaniolii tot într'acelaş rai vor să meargă, au răspuns: «Noi de acest rai mai bine ne lipsim, căci mai bine ne este, şi ne va fi noă precum am fost din vechime».

PARTEA II-a

Intr'acest chip Măria Ta, s'au *întâmplat şi cu aceasta sărmană patrie, ce vrednică de jale şi de plângere este,* că afară de viscolile, răsboaele şi vărsările cele multe şi înfricoşate de sânge, din vremile cele vechi şi noă prea puţin cunoscute, pricinuite prin multoraticile năvăliri ale Hunilor, Avarilor, Ostrogoţilor, Vezigoţilor, Tătarilor şi altor neamuri barbare şi răpitoare, despre care îndeverat ne mărturisesc *movilele* cele multe şi vrednice de mirare ale câmpiilor, precum şi ruinurile zidurilor, cetăţilor celor multe de prin vârful şi poalele munţilor.

Dar să luăm mai dincoace, să luăm numai din vremurile prea înălţatei şi întru vecinică pomenire răposatei Ecaterini, împărătesii a toată Rosia şi până în zioa de astăzi, câte prăpădenii şi câte viscolii n'au pătimit sărmana patrie? In câte rânduri şi în câte feluri, prin fel de mijloace şi amăgiri viclene n'au fost ispitită şi silită a-si lăpădà şi a-şi călcà credinţa sfintei sale cununii de către mirele său şi de către stăpânirea stăpânului acelui care însuşi de la fiinţa înfiinţătoare, şi de la în-

www.dacoromanica.ro

cepătorul şi cârmuitorul începuturilor zilelor zilii veacurilor, i-au fost orânduit ei spre cârmuire şi cu toate acestea au rămas d'apururea măcar ca şi o văduvă sermană, au rămas şi de toţi aruncată şi batjocorită, au rămas zic d'apururea ne'ntinată şi cu patul nespurcat, strașnic păzindu-şi sfînta căsătorie; pentru că ştiut este că toată stăpânirea numai singur de sus vine de la tatăl luminilor.

Ea pre toţi streinii, pre toţi săracii, pre toţi călătorii, pre toţi golii şi pre toţi năpăstuiţii i-au primit ca pre însuşi fiii săi, pre toţi cu un cuvânt fără deosebire, pre bun şi pre rău, hrănindu-i cu pâinea sudorii şi adăpându-i cu însuş pieptul său; tocmai aceştia după vremi i-au fost d'apururea vrăjmaşii cei mai mari şi cumpliţi, ca să se împlinească zisa psalmistului unde zice: «Şi cel ce mi-au mâncat pâinea, mi-au vrăjmăşit mie»; şi nu ajunse că şi-au aflat în braţele ei întreaga odihnă şi liman, dar simţind, că s'au scârbit încă şi pământul de tyraniile şi de nemulţumirea răpitorilor bunului strămoşesc, şi cum că isbăvirea fiilor robiei din gura şi ghiarele *feciorilor şopârlii*, cam p'aci şi *curând va să urmeze*, să siliră cu fel de mijloace să amăgească, să molepsească, şi să spurce toată casa, ca cu atât mai cu înlesnire să poată adduce foc, sabie şi peire braţului de unde s'au adăpat şi vetrii unde s'au încălzit.

Văzând acestea toate ticăloasa patrie, ca o păţită ce erà prin mijloace şi sfătuiri dulce părinteşti, îndestul s'au silit să pue stavilă răutăţilor amelinţătoare, dar înzadar, că fiii răului, învăţaţi şi îndemnaţi de tatăl lor, tatăl vicleşugului, prin făgăduieli mincinoase, coplişiră puterea dojenirii părinteşti, şi în chipul satanii, când dusese pre Domnul Domnilor într'un vârf de munte înalt, arătându-i toate înpărăţiile lumii, şi zicându-i că de va cădeà şi i se va închinà lui, toate acelea i le va dăruì, dar nici că se îndoià vicleanul, că cu acest fel de daruri nu va puteà amăgì pe Isus, socotindu-l numai ca un om (pe semne încă din vremile acelea se învăţase

www.dacoromanica.ro

oamenii a-şi câştigà scoposul prin mità si vicleşug, drept aceia nu e mirare de se obicinuesc în lume până astăzi acest fel de năravuri diabolicești). Iar Isus cel duplecat în firi, nu numai ca om, ci ca şi Dumnezeu adevărat, ce erà, şi care toate le ştie şi înaintea căruia şi cele mai ascunse, ba şi tăria cerurilor zace desvălită, ca cel ce străbate inimile şi rărunchii muritorilor, înaintea privirii ochiului lui tremură *coardele* adâncurilor; când se atinge de munţi fumegă, şi căutând pre pământ se cutremură, îi zise: Du-te de la mine Satano, depărtează-te Diavole, că scris este că numai Domnului Dumnezeului tău te vei închinà şi numai aceluia vei sluji. Intru aşîjderea chip se silià şi *satalitele* acestea, neînsufleţite să amăgească şi pe fiii maicii aceea, cu al căria lapte şi ei însişi s'au hrănit, ca să li se închine si să urmeze lor, înduplecându-i cu pământuri, ţări şi stăpâniri streine şi neluate, dând pricină de ajuns hrănitoarei săracilor de a se amări şi cu suspin de a-şi întoarce blagoslovenia în blestem şi afurisenii, zicând:

«Duceţi-vă şi depărtaţi-vă de la mine şi de la fiii miei afurisiţilor, blestemaţilor şi procleţi, fiţi voi lumină întunerecului în care este trimis îndemnătorul vostru, fie-vă şi voă parte de mângâerea căderii aceluia, topească-se scoposul cugetului vostru, de lumina soarelui Dreptăţii, mai amar decât cum se topeşte ceara de faţa focului.

«Duceţi-vă de la mine, că scoposul vostru va să vă ducă să vă mânânce cutremurul blestemului celui prea înalt, care şi l-au agonisit sfătuitorul vostru, de către tronul luminilor, umblând iarăş după acest fel de vicleşug şi părtaşi veţi fi ranei durerilor celor ce d'apururea se înoesc, căzutului prin şearpele întunerecului celui multoratic la capete al mânii celui a tot puternic. Scorpiile şi aspidele lăcaşurilor mândriei vă vor fi şi să vă fie tovărăşie de petrecerea zilelor veacului, iar coadele acelora gearuri mijlo-

www.dacoromanica.ro

curilor voastre celor nesăţioase, precum şi grumazii acelora dram şi măsură drămuită gâtlejului vostru, şi fie şi va fi aceasta, dacă nu ascultaţi sfat tămăduitor, nu numai voă, ci şi tutulor slugilor şi următorilor voştri, pentru că proslăvit este şi întru ale sale se proslăveşte cel prea înalt, cel ce rânduieşte stăpânirile, şi acelora ne vom închină.

«Duceţi-vă dar, depărtaţi-vă de la mine şi din otarele mele, că asemenea voiţi să urmaţi, ca şi câinele cu carnea în gură pe punte.

«Adevărat, zice mai încolo patria, mari aţi fi voi, când cele ce se proslăvesc prin rostul vostru cel viclean, s'ar odihni în adevăr, dar ştiut este că *de la început încă, din vremile Priamilor, în gura voastră n'au stătut adevăr, limba voastră este muma minciunii,* şi voi epistaţi vicleşugului, precum şi măreaţa voastră veşminte celor ce vă urmează căilor voastre, şi li se rănesc şoldurile de sarcina metalului celui amăgitor inimilor şi ochilor omenirii.

Pentru că privind la luciul cel întins şi înfricoşat al mării cerului, ce sboară preste creştetul muritorilor întru proslăvirea anilor în zidire, cutremurul bucurii, cu un osebit electrism săgetează, încălzeşte şi aprinde cea mai de pre urmă picătură de sânge în vinele şi rărunchii omenescului privitor. Sfiori de cinstire blândă se aprind în mădulările pământenilor, aruncându-şi ochii spre strălucitoarele raze ale planitei înoirei zilii zilelor: noaptea în linişte adâncă, întru argintuitele căruntețe ale strălucirii razelor lunii, care o proslăveşte într'o tăinuită oftare, binecuvintează mâna ziditorului şi al stăpânului tuturor stăpânirilor.

«Luceafărul dimineţii cu o nenumărată mulţime de brileanturile tăriei, în veşminte cu purpura cea proorocitoare apropierii zilei viitoare. Iată cum deşteaptă turmele la păşune şi pre păstori spre paza acelora, cum deşteaptă pre blagoslovitul plugar spre agerimea fiarelor şi alcătuirea coar-

www.dacoromanica.ro

nelor plugului, că brazda de ieri începută îl aşteaptă spre săvârşire.

«Pasările aerului, aprinse de dragostea plugarului, îi binecuvintează ieşitu din bătătură, cu cântece psălmuite în glasuri îl petrec până la locul arăturii, cerând de la auritele zori rouă blagoslovită preste munca şi sămănăturile vrednicului pământean, proorocindu-i vremi cu pace şi linişte, că numai atunci răsuflările eterului înduplecate cu rodurile brazdei, cântări felurite în schimbările auzului, şi împestriţate de glasurile fluerilor păscătorilor turmelor păşunei, vor înălţa cu plugarii dimpreună glas de mulţumită celui ce a făcut începutul zilii şi celui ce se proslăveşte numai el singur întru curgerea vremurilor, şi celui ce numai singur poate împărţî darurile stăpânirilor pământeşti după plac.

«Vedeţi puilor de năpârcă! acestuia trebuie să se închine toată făptura, apoi stăpânilor celor învederaţi, pre cari au binevoit a ni-i rânduì să ne stăpânească, fără de a căruia ştire şi voie nimic în lume nu se face, acum voi, când prin apucările voastre, vrând să aduceţi casii mele şi pieptului, care v'a păscut, amărăciune, stingere şi perire îndemnului, ajutorului si căilor lui aţi urmat? poate da acela ajutor mândrilor şi nemulţumitorilor? Vedeţi, că ca să ziceţi, că aşa este, dar vă arată scoposul şi fapta, că nu vă este inima, precum vă este vorba. Oare cel ce ridică pizmă şi răsboiu asupra vechilului casii, nu ridică asupra stăpânului celui adevărat? Apoi nu zice şi sfânta scriptură, că cel ce se împotriveşte poruncilor mele, se împotriveşte însuşi tatălui meu celui din cer? Ba, va să v'ajungă blestemul nemulţumirii, că s'a mâniat Domnul.

«Iată au şi început a fumega munţii, izvoarele îşi ascund vâjiitul; apele, râurile, gârlele, bălţile, lacurile, până şi marea; vedeţi cum se învălesc toate, ba toate până la una se învălesc, zic, cu plapăma negurilor. Iată şesurile, iată adâncu-

www.dacoromanica.ro

rile feţii pământului şi ale stăpânirilor, care ziceţi, că le veţi da fiilor nevinovăţii mele, ce faşă de pânzele adormirii se grăbesc a-şi trage peste obrazele sale, vai nouă! ce va să fie aceasta? Iată până şi erburile câmpului, florile podoaba şeşurilor şi brazii fala munţilor, cum 'şi schimbă feţile cele verzi şi desfătătoare, cum şi le schimbă zic în îngălbiciune şi perire!

«Ah ce văz, ce aud! Vai, ţie, pământule, Domnul s'a mâniat! ia auziţi zberietul turmelor! ia auziţi mugetul cirezilor după prăsila lor! ia vedeţi cum aleargă toate spre târlă! ia vedeţi în iuţimea păstorilor către locul scăpării, ia auziţi urletul şi vaietul dobitoacelor strejinopţii, ia ascultaţi sborul şi alergătura păsărilor văzduhului spre cuiburile lor! ia vedeţi cum se ascund toate hiarele câmpurilor, până şi vicleana de vulpe cum aleargă şi ea în fundul vizului ei! iar hiarele pădurii, neputând ajunge la locurile scăpării, cum se pitesc în cea mai de aproape scorbură, în cea mai de aproape crăpătură de pământ! ba şi epurile piatra şi-au ales scăpare luişi.

«Cerul se înroşaşte, marea spumegă, vosforul urletul şi-l înduplecă, corăbiile pricepând turbarea viforului, aleargă la liman, corăbierii uşurându-şi catarturile toţi strigă spăimântaţi, vai noă; că aproape este perirea noastră; plângeţi şi strigaţi cu toţii, milă să i se facă celui prea înnalt de făpturile mâinilor sale.

«Iată acum aleargă şi plugarii către bătăturile lor căutând scăpare! spăimântaţi de greutatea vremii zicând şi strigând: veniţi toţi să sfinţim post, post să sfinţim, să vestim slujbe, să aducem pe toţi bătrânii, pe mai mari norodului, pe toţi cei ce lăcuesc pământul să-i strângem pe toţi în casa Domnnlui Dumnezeului nostru, şi cu toţi să strigăm către Domnul întins? vai noă! vai noă în zi, că aproape este ziua Domnului, şi ticălosia din ticăloşie va să ne vie, că înaintea ochilor noştri va să ne pearză bucatele, vor să să

www.dacoromanica.ro

prăpădească holdele, vor să se topească semănăturile, şi toată munca noastră de peste an va să ne fie întru nimic, că s'a mâniat Domnul, şi iată pământul a căzut în frigurile puterilor. Cerul de toate părţile s'a îmbrăcat în văşmântul mânii; soarele cruntat în sângele turbării şi-au cunoscut appusul său, şi a poruncit razelor sale să se întoarcă, toate să se întoarcă şi să se ascundă în vistieria sa. Vai nouă! Nu e nădejde de scăpare? Ce ne vom aduna noi nouă de pre câmp! Plânge-vom cirezile boilor, că nu vor mai aveà păşune, şi turmele oilor vor perì, că iată cu tunete, trăsnete şi fulgere s'a îmbrăcat tăria văzduhului. Grindină şi piatră neauzită se găteşte hotarelor noastre! şi cu îngheţ va să ne topească viile noastre! vrajbă înfiuţită la mânie şi coasă grabnică în agerime necunoscută mai marilor casii, întocmai gătită spre cuviincioasa stâmpărare a înrogozitului costrei din luncă fulgeră şi amelinţă casele noastre. Veniţi dar, veniţi cu toţii, să strigăm către Domnul: nu ne lăsa pe noi, Doamne, până în sfârşit, ci fie-ţi milă şi îţi întoarce mânia ta de către noi, şi mântueşte norodul tău, pentru că binele vedem şi cunoaştem că de nu ne vei iertà tu fărădelegile noastre, vai nouă! focul va arde cele frumoase ale pământului, şi para focului va mistuì toate lemnile ţarinei până când şi dobitoacele câmpului vor căutà spre tine, că li se vor săcà izvoarele apelor, şi focul va mâncà cele frumoase ale pustii. Veniţi dar cu toţi, veniţi să sfinţim post, post şi ajun să sfinţim bine priimit celui prea înnalt.

«Apoi de, fiilor neascultării, vedeţi la ce perire şi stingere m'aţi băgat şi pre mine cu toţi ai miei şi pre voi înşivă! vedeţi, voi sunteţi pricina de se fac între făpturile cele cuvântătoare atâtea valuri şi turburări. Voi cu mită şi cu orbire de aur şi de argint strein pre mulţi, ba pre toţi, vă siliţi să-i înşelaţi, să-i trageţi în partea peririi şi să-i amăgiţi peste coarda ajungerii razii blagoslovenii ochiului sfintelor praguri

www.dacoromanica.ro

ale Olimbului de sus, ca nici de milă, dar nici de iertare să se mai poată cândva învrednici, ci de tot predaţi şi însemnaţi fiind morţii, morţii să se jertfească, despre care bine vorbeşte filosoful «că pre cum este Arhiducul oştirilor, aşa sunt şi ostasi«. Asemenea zice sfânta scriptură, că «precum este judecătorul norodului, aşa sunt şi slugile lui, şi precum este mai marele cetăţii, aşa sunt şi toţi cei ce lăcuesc într'nsa», apoi iară «împăratul neînvăţat va pierde pe norodul său».

«Adevărat, vai mie, vai coprinsului meu! Dar mai amar şi mai vai va să fie voă, că eu de aceste feluri în mai multe rânduri am pătimit şi m'am vindecat, am căzut şi iară m'am ridicat, necălcându-mi credinţa ascultării şi supunerii, pentru că schimbarea stăpânilor şi a domnilor este bucuria celor neînvăţaţi, şi printr'acestea m'am învăţat a-mi trage acum mai bine măsurile; iară voi, ca nişte fii nemulţumitori, fiii răutăţii, munţii şi văile v'aţi ales scăpare vouă, munţii dar şi văile vă va fi groapa şi lăcaşul, că a auzit Domnul ţipătul pruncilor sugători, plângerea văduvilor, perirea săracilor şi a nevinovaţilor, şi i s'a făcut milă, şi scârbindu-se de fărădelegile şi tyraniile vicleanului s'a mâniat şi a otărît urgie.

«Acum să vedem, cine este pricina mânii? aici pământul cu locuitorii săi, au voi au eu dimpreună cu voi suntem pricina mânii Domnului. Pământul cu locuitorii săi nu pot fi de pricină, pentru că ei au urmat căile Domnului, că zice: cu sudoarea ta îţi vei câştiga pânea». Asudând sărmanii din revărsatul zorilor dimineţii până târziu în noapte, până la şoaptele lunii purtând greutăţile zădufului zilii, ca să scoată pâine din pământ şi vin spre întărirea inimii omului, ca faţa să se veselească cu unt-de-lemn, şi inima din pâine să prinză putere; aceştia zic, întorcându-se dela lucrul său şi de la lucrarea sa cea de până seara, întorcându-se precum ziseı la vetrile sale întru liniştea nopţii

www.dacoromanica.ro

spre odihnă, şi din adâncul inimilor lor, înălţând cântare oftată, împletită cu binecuvântarea cântecelor celor multoratice, şi glăsuirile privighătorilor strălucirii nopţii; şi aşa petrecuţi de mulţimea sunetilor clopotilor a dobitoacelor jugului slobozite la păşune, plecându-şi capetele pre perna moşuroiului, trăgându-şi perdelele ochilor şi poruncind auzului preste noapte pază deşteptată, toţi într'o unire a cugetului cu toţii strigă din coardele rărunchilor: cât s'au mărit lucrurile tale, Doamne! toate întru înţelepciune le-ai făcut, umplutu-s'au pământul de zidirea ta. Deci întru adâncul somnului mulţumirii nu le mai rămâne, sărmanii, vreme de a mai şi cădeà în ispita mândriei.

«Am rămas acum numai eu şi voi; eu nu sunt de vină că eu mi-am împlinit d'apururea datoria cea părintească şi omenească, eu pre toţi i-am priimit precum s'a zis mai sus, eu pre toţi i-am hrănit, pre nimeni n'am gonit de la pâinea casii mele, toate slobozeniile le-am dat lor ca şi însuşi fiilor miei, ba încă şi pânea din gura lor trăgându-o v'am dat-o voă, şi nici odinioară n'am lipsit nici cu sfatul tămăduitor, dar nici cu ajutor cuviincios, precum şi voi singuri ştiţi, şi în loc de mângâere şi mulţămită am rămas d'apururea cea mai defăimată şi batjocorită şi nebăgată în seamă, ca şi o biată cloşcă, ce a scos bobocei de raţă selbatică, în zadar sărmana strigă heleşteului şi cloncăneşte, că bobocii tot nu-şi lasă năravul, ci dau dosul în trestie. Deci judece acum ori cine, cine are dreptate, şi cine este pricina mânii Domnului? Ori judicaţi voi înşivă, căci cine ştie a ispitì trebuie să ştie a şi judecà; dar pre semne se vede, că voi pre mulţi aţi pus la ispită, şi popoare de cele mai mari aţi povârnit in partea planului vostru, şi mai ales pre neamul cel frumos şi delicat învăţându-l a nu fi îndestulat cu chipul zidirii, ci cu roşeaţa meşteşugită furătoare aurului din pungă,

www.dacoromanica.ro

să-şi întocmească nurii obrazului în chip de mreajă ochilor muritorilor; de unde nu-i mirare de s'a mâniat Domnul asupra pământului, şi de am pătimit şi pătimim acest fel de pierzănii, cărora tot voi sunteţi pricina, şi pricina pricinilor, tot meşteşugurile voastre sunt.

«Deci duceţi-vă, nerușinaţilor, duceţi-vă obraznicilor şi nemulţămitorilor, ieşiţi din otarele *săracii* mele, duceţi-vă în locul Olymbului, unde după poftă, după cum zice filozoful, făcând cu mâna toate vin da gata în gură, şi să ştiţi fii aspidelor, că din zioa necredinciosului încolo nu veţi mai ajunge a numărà câte şapte în săptămână de două ori trei, şi va sosì vremea răsuflării puterilor voastre, rupe-se-vor zăvoarele porţilor voastre celor numai în fantasie închipuite; ridică-se-vor stavilile prostii ce-i prin voi pironită, şi cei ce lăcuesc acum întru întunerec, vor vedeà lumină, cursa vicleşugurilor voastre întoarce-se-va picioarelor voastre, precum şi lanţul robiţilor, robie vă va fi grumazilor voştri, iar pieptul mieu se va mântui de răpirea vrăşmăşii voastre, şi să vor învăţà muritorii a se îndestulà cu purpura fie-şi care, cu a patrii sale şi neştearsă urâciune vor pune în sufletele lor asupra veşmântelor de piele dobitoacelor celor drămuite în aur, ca să nu mai fie siliţi a nedreptăţì pe fratele său, pentru că Domnul stăpâneşte tăria, Domnul rândueşte şi stăpâneşte şi stăpânirile acelea, cărora trebuie să fim supuşi şi plecaţi, Domnul cel ce se îmbracă cu lumina, ca cu o haină, cel ce întinde cerul ca o piele, cel ce umblă preste aripele vânturilor, şi cel ce face pre îngerii săi spirturi, şi pre slugile sale pară de foc, acela zic mă va ridicà şi mă va miluì, şi îmi va vindecà ranele pieptului mieu, trimeţându-mi stăpân şi cârmuitor din însuş seminţia şi sângele fiilor miei, şi pre acela eu îl voiu încoronà cu blagoslovenia mea, iar cel a tot puternic cu putere, milă şi îndurări, şi

www.dacoromanica.ro

acela ca un adevărat sucsesor al vii tătâ-ne-său, pe care a lăsat-o leneşul, împuţitul, mândrul şi răpitorul vier de cu totul s'au împăinginat, iarăş o va curăţî de buruienele puturoase şi de toţi spinii cei înghimpători».

www.dacoromanica.ro

Aritmetica matematicească

alcătuită acum întăi în limba
r(o)manească prin Gheorghie Lazăr întru
folosul şcolarilor săi den şcoala
den Sfântu Savva.

Bucureşti 1821 Fevr. 26.

Lazăr.

---

www.dacoromanica.ro

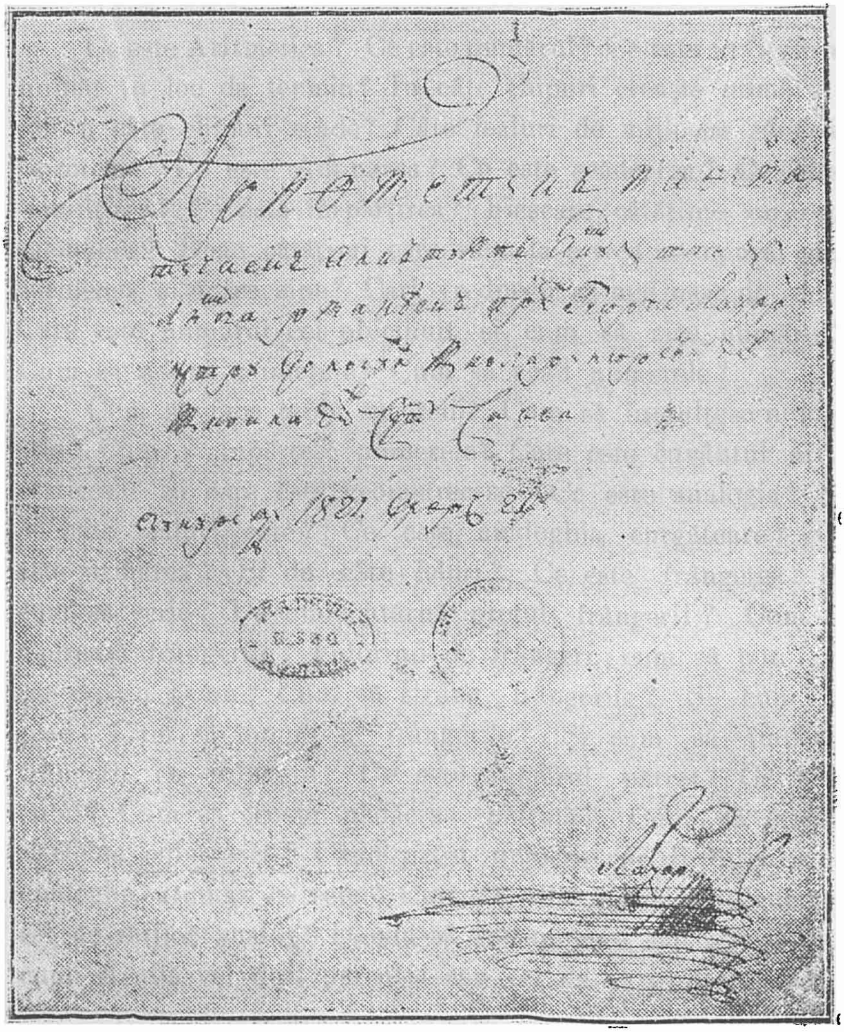

www.dacoromanica.ro

PUNERILE DE ARITMETICĂ [1])

Ce este Aritmetica? Ce este numărul? Ce este în fieşcare număr în loc de temeiu? In câte chipuri creaşte numărul? Şi în câte chipuri scade? Câte fealuri de mijloace sânt de socoteale? Ce este Adunarea? Ce este scădearea? Ce est[e] nmulţirea? Ce este împărţirea? Fieşcare câtăţime nu este asemenea? Doao câtăţimi care sânt la a trea asemenea, sânt asemenea si între sine? Cari vrednecii să mai nasc de aici? Care este numărul cel obicinuit şi cum să zice numărul? Cum să adună numerele? Cum să scad numerele?

Cum să face tabla socotelii? Cum să înmulţesc numerele? Cum să înpărţesc numerele? Care este cuvântul aritmeticesc? Şi care este geometrecesc? Ce este analogia? Şi de câte fealuri este? Ce este analoghia curgătoare? Ce este urmarea? Şi de câte feluri? Ce este frângerea? Şi cum să scrie? De unde atârnă preţul frângerii? Cum să uşurează frângerile? Felurimi de frângeri, cum să pot face tot de un neam? Cum să strâng frângerile? Şi cum să scad? Cum să înmulţesc frângerile? Şi cum să împarte frângere cu frângere? Ce este numărul pătrat? Ce este cubu? Cum să scoate nădăcina pătrată? Cum să scoate rădăcina cubiciască? Când patru numere vor fi între sine analoghe, atuncia ce este? Cum să află între doo numere cel de mijloc analog? Dându-să trei numere, sau numai doo, cum să află cel deal patrulea sau cel de al treilea analog?

---

[1]) După aprecierea competentă a d-lui D. Pompeiu, profesor de matematici la Universitatea din Bucureşti, Aritmetica lui Gheorghe Lazăr este o carte ştienţific alcătuită, care îmbrăţişează atât problema de matematică raţională cât şi probleme de matematică practică. Ea se distinge printr'o mare claritate şi ar puteà încă aduce mari foloase ştiinţei româneşti, mai ales în ceea ce priveşte fixarea terminologiei matematice.

www.dacoromanica.ro

Analogia aceasta, când să dau trei numere a afla pe al patrălea analog, cum să zice? Care sânt canoanele regulii de aor? De câte fealuri este regula de aor? Care este regula tovărăşii? De câte fealuri este?

PUNERILE DE GEOMETRIE.

Ce este Geometria? Ce este linia? De câte fealuri este linia? Ce este cea dreaptă? Şi ce este cea strâmba? Care este măsura linii drepte? In hartă? Şi în câmp? Măsurile tot un fealiu sunt, sau sunt fealiu de fealiu? Care este figura cea mai cunoscută în toată Geometria? Ce este cercu? Ce e centru? Ce este raza? Ce este diametru? Ce este coarda? Cum să împarte periferia cercului? şi părţile acealea cum să zic? Ce este unghiu? De câte fealuri sunt unghiurile? Şi ce sunt acealea? Ce este pătratu? Pătratu lungăreţ? Rombu? Romboidu? Trapezu?

Ce este Poligonu? Care să zic figuri regulate? Care sunt liniile paralele, sau drept alergătoare? Ce vrednecii să nasc de aici? De aici să nasc 8 vrednicii, şi care sunt acealea?

Doao unghiuri x şi o pe care îi face linia C. D. preste cealaltă linie A. D, face 180^0? Când o linie taie pre altă linie curmezis, ce unghiuri să nasc atunci? Şi care îşi sânt asemenea? Unghiurele toate din prejurul ceantrului câte grade fac? Cum să înmăsoară unghiul? în hartă? In câmp?

Cum să înmăsoară linia dreaptă? Ce trebue să faci mai întăi? In hartă? Apoi în câmp? Funea cum va fi gătita? Cum să face unghiu asemenea celui dat? In

www.dacoromanica.ro

hartă? In câmp? Şi câte întâmplări sânt? Câte potriviri sau în câte fealuri să potrivesc triunghiurile?

Cum să poate formarisi preste o linie dată un triunghiu asemenea lăturat? Din doao linii date cum să formariseaste un triunghiu asemenea piciorat? Dar dintre linii date cum să poate formarisi Trigonu?

Din doao dreapte date cu'n unghiu la mijloc, cum să poate formarisi triunghiu? Dar din doo unghiuri date şi cu o dreaptă prinsă la mijloc, cum să face triunghiu? Cum să înmăsoară o diastemă, unde la amândoo capetele putem mearge? Dar de este strâmtoare?

Cum să înmută cu lanţu unghiul în câmp? Cum să poate diastema la doo locuri, unde numai la un cap putem mearge?

Cum să trage în hartă paralelă printrun punt dat? Dar dacă nu va ajunge pasul? Cum să trage spre o dreaptă perpendiculare, sau o drept căzătoare? Când doo paralele să vor tăia piezişi prin altă dreaptă, ce unghiuri să nasc atunci? De unde să poate şti că doo linii sânt paralele? Unghiurile în triunghiu tot într'un loc strânse, câte grade fac? Dar dacă să va prelungi o lature a triunghiului ce să naşte? In trigon pot fi mai multe unghiuri dreapte, sau teşite?

In triunghiul asemenea piciorat cum sânt unghiurile la basă? Şi perpendiculul CD. ce face? De vreme ce în triunghiul asemenea piciorat unghiurile la basă sânt asemenea; aşa dar şi laturile acelor unghiuri răspunzătoare încă trebue să fie asemenea?

Unghiul de la centru cu cât este mai mare de cât cel de la periferie? Şi câte întâmplări sunt aici? Care este dară măsura unghiului de la periferie? Ce urmează de aice? Cum se chipiteaşte forma?

Cum să rădică perpendiculare în capul unii linii drepte?

www.dacoromanica.ro

Cum se desparte linia dreaptă drept în doo? Dar mehaniceşte să poate?

Coardele arcurilor A B şi D E tot întracelaşi cerc, sau şi în cercuri asemenea sânt asemenea? Şi de sânt coardele asemenea, arcurile cum trebue să fie? Cum să poate împărţi arcul dat în doao părţi dreapte? Cum să scrie cerc pe în trei puncte date? Cum să scrie preste o dreaptă dată pătrat?

Din doo drepte date a formari şi pătrat? Cu o dreaptă dată şi cu un unghiu ascuţit a formari şi romb? Cu doo drepte şi date şi cu un unghiu ascuţit a formarisi romboid?

Linia diagonalicească înparte pe pătrat şi pe pătratul lungăreţ, pe romb şi pe romboid drept în doo? Şi unghiurile diagonaliceşti înpotrivitoare sânt asemenea? Şi laturile înpotrivitoare sânt paralele?

Cum să află putearea unghiului, poligonului?

Cum să află suma tuturor unghiurilor în fieşcare poligon?

Cum să scrie preste o linie dată fiece poligon? Cum să scrie în cercul dat fiece poligon? Laturea egzagonului cui este asemenea? Dându-să toate laturile unei figuri şi liniile diagonaleceşti atâtea câte sânt şi laturile mai puţin trei, cum se formariseaşte figura poftită?

Dându-să toate laturile şi toate unghiurile mai puţin trei, cum să închipuiaşte figura?

DESPRE ARII.

Cum să află aria pătratului? Şi den ce pricină? Cum să află aria pătratului lungăreţi? Doao paralelograme care au tot un basis şi tot o înălţime câte sânt între sene asemenea? Cum să află aria fieşcăria figuri drepti linii?

Poligonul cel cu cer[c] încongiurat în câte triunghiuri

www.dacoromanica.ro

să poate înpărți? Poligonul cum să asemenează? Dar dacă vor fi laturile poligonului de tot mici atunci cum se asemenează? Dar tăetorul cum să asemenează? Deci dându-să periferia cercului și diametru cum să poate afla aria?

Care este analogia diametrului la periferie? Aria cercului cum să are la pătratul diametrului său? Ariile cercurilor cum să au între sine? Dându-să diametru cercului a află periferia? Dar dându-să periferia cum să află diametru?

Dându-să diametru, sau pereferia cum să află Aria cercului? Dar dându-să aria cercului, cum să află diametru? Dându-să raza cercului și cătățimea arcului cum să află aria tăetoriului?

Doo paralelograme tot de o înălțime, cum să au între sene? Cum se înpărțeaște paralelogramul dentr'un punct dat drept în doo? Dându-să aria triunghiului și basisul cum i să află înălțimea?

Cum să poate înpărți figura dreapti linii în fie câte părți asemenea? Pătratul ipotenuzei cui este asemenea? Cum să poate face un pătrat care să fie asemenea la doo sau mai multe pătrate tot într'o sumă strânse?

Când să află în figurile dreptilinii unghiurile omologeceşti asemena, atunci laturile, care înbrățișază pe unghiurile acelii ce curânt au? Și figurile acealea cum sânt? Și de sânt asemenea, atunci laturile și unghiurile cum să au? Când vor fi în doo triunghiuri doo unghiuri asemenea atunci ce analogie să naște?

Și dar de vor fi laturele analog atunci unghiurile omoloageceşti, cum trebuie să fie?

Trăgându-să în triunghiul A. B. C. dreapta D. E paralelă temelii B. C. ce analogie să naște? Dându-să doo linii A. C. și A. B., cum să află a treia linie analog? Dar dându-să trei linii A.B. A.C. și B. D. cum să află a patra linie anolog? De va fi în doo treunghiuri A. B. C. și f. d. e, unghiul B=

www.dacoromanica.ro

unghiului D,; şi să face analogia acia-ta: A B: B C = F. D: D E, atunce unghiu A cum este asemenea?

Dreapta dată cum să poate înpărţi în fie câte părţi asemenea? Cum să poate tăia dreapta dată, tăia tot în analogia acea, în care analogie au fost cealaltă C. D. tăiată? Cum să înparte paralelogramul şi unghiul în fie câte părţi asemenea?

Cum să poate află între doo linii A. B, şi B. E. cea de mijloc analog? Dându-să coarda arcului A. B. şi înălţimea D. F. cum să poate află diametru E. D, şi centru cercului? Dându-să coarda arcului A. B. şi înălţimea D. F. cum să află aria bucăţii cercului A. D. B. F. A?

Cum să face scala geometriciască? Cum să putem înmăsura o diastemă sau *distinţia* A. B. la capitele căruia, putem mearge la amândoo? Dar distanţa A. B la care numai la un cap putem mearge, cum să poate înmăsura cu masa sau cu *astroloviu*? Apoi destanţa A. B. la care nici la un cap nu putem mearge, cu masa, sau cu cercul jumătate, cum să înmăsoară?

DESPRE ÎNNĂLŢIME.

Cum să înmăsoară înălţimea A. B. la a căria basis sau temelie ne putem apropia? Dar înălţimea la a căria temelie nu ne putem apropia cum să înmăsoară? Pân înmăsurarea înălţimilor, ce adăugare mai este?

Despre ridicarea feaţii pământului.

Cum să ridică faţa unei figuri dreptunilinii A. B. C. D. E prin care putem umblà? Cu masa cum? Cu lanţu singur cum? Şi cu astroloviu cum? Cum să poate ridicà faţa figurii din doo puncte, sau staţioane, de unde să poate vedea toată faţă aceia figuri? Dar cu Astroloviu?

www.dacoromanica.ro

Dar cu încunjurarea cum să poate ridică? Cum să afla aria, sau epifania fieşcăria plan ridicat? Şi ce canoane trebuie să păzcască?

DESPRE SOLIDOMETRIA.

Cum să naşte sfera? Prizma cum să naşte? Dar cilindru, sau sulul cum să naşte? Câte temelii are prizma? Şi câte paralelogramu? Tăieturile în prizmă, şi în sulu temeliilor paralele cum sânt? Cum să naşte paralelepipedu sau înbriuncetu? Dar cubu cum să naşte? Câte mărgini are cubu? Cum să naşte cubu? Dar piramida cum să naşte? Ce basis şi ce margini are piramida? Care este trup regulat? Afară de cub mai sunt ş'alte trupuri regulate? Cum să află întregimea, şi superfaţa cubului?

Paralelepipedele, prizmele şi cilindri, care au tot o temelie; şi tot o înălţime sânt asemenea? Cum să înmăsoară întregimea, şi superfaţa paralelepipedului? Planu diagonalicesc în parte pe paralelepipedu în doo prizme asemenea?

A înmâsura întregimea, şi superfaţa prizmii? Dându-să diametru şi înălţimea cilindrului cum să află întregimea şi superfaţa? Piramidele şi coni care au tot o temelie şi tot o înălţime sânt asemenea? Cum să înmăsoară întregimea piramidii, ş'a cilindrului? Cum să află întregimea conului ciontat?

Cum să are cubu diametrului la sferă? Dându-să diametru sferii cum să poate află superfaţa sferii, şi întregimea? Dar într'alt fealiu? Prizmele, paralelepipedile, cilindri, piramidele şi coni de vor avea tot o înălţime, cum să au? Şi dar având tot *un* basis, cum să au?

Dar sferile cum să au?

www.dacoromanica.ro

DESPRE TRIGONOMETRIE.

C. I.

Ce este trigonometria? De câte fealuri este trigonometria? Câte părţi den triunghiu trebue să ni să dea, ca să putem şti pre cealea lalte? Dându-să o latură a triunghiului, ce analogie este de trebuinţă ca să să poată află unghiu? Linii drepte, care să răspunză măsurii unghiurilor, potusă afla?

Ce va să zică sinul drept? Ce este unghiul înplinirii? Care este cosinul? Sau sinul unghiului înplinirii? Ce este atengătoarea? Şi coatengătoarea? Ce este tăetoarea? Şi cotăetoarea? Care este sinul întors? Care este sinul unghiului teşit? Şi cum să află?

Care este sinul unghiului drept? Şi în triunghiul drept, luându-să ipotenuza în loc de rază ce urmează? Dar dacă să va luoă un catet în loc de rază, ce să naşte? Aşa dară sinul nu este, decât coardă jumătate a arcului îndoit? Cum cresc sinurile? Şi de unde, şi până unde cresc? Şi scad? Şi dar crescând sinurile, ce să face cu cosinurile, şi cu sinurile întoarse? Dar atingătoarea când să face nehotărîtă? Deci ca să să poată întrebuinţâ linile aceastea, ce trebuiaşte mai întâiu? Şi prescurtare cum să scriu liniile aceastea?

C. II.

Pr. I. Cum să are în fieşcare cerc raza cătră sinuri atengătoare, tăetoare, şi cătră cosinuri şi coatengătoare?

Pr. 2. Laturele triunghiurilor cum să au? Dar şi mai tare geometriceaşte, cum să poate arătâ?

Pr. 3. Sinul unghiului $30^0=$ este asemenea jumătăţii razii cercului?

www.dacoromanica.ro

Pr. 4. Atingătoare unghiului 45^0 este asemenea razii cercului ?

Pr. 5. Dându-să una dentr'aceaste patru adică: sinu, cosinu, sinu întors, sau cosinu întors, şi după ce sau hotărât odată vre'o câtăţime pre rază; cum să pot află cealealalte pre fieşcare arc?

Pr. 6. Dându-să dentre aceste trei, sinu, cosinu şi atengătoarea, doo cum să află al treilea cu tăetoarea, cotăetoarea şi coatengătoarea?

Pr. 7. După ce sau aflat liniile care să cuvin fieşcăria unghiu, cum să află apoi şi acealea, care să cuvin unghiului jumătate, sau unghiului îndoit?

Pr. 8. Dându-să sinurile la doo arcuri, cum să află şi sinul sumii la amândoo? Adică în f. 12.

Dândusă sinul B D. al unghiului a şi sinul C L. al unghiului b cum să află sinul C. M. al unghiului S întreg, sau a+b.

Pr. 9. Dându-să sinurile la doo arcuri, cum să află şi sinul diferinţia? Adică: în f.: 13. Dându-să unghiul a. tot şi sinul dânsului C L. Dându-să unghiul b, şi sinul lui B D. cum să află unghiul S, şi sinul diferenţii C. M?

Pr. 10. Dacă sinul C. M. al arcului C. A. care este mai mic de 30^0 de grade să va adăugà rădăcinii pătratului întriit C. F. a sinului diferenţia a arcului tot aceluia C. A. dela 30^0 să află sinul F N. al arcului F. A. care cu atât este mai mare de cât 30^0 de grade cu cât este arcu C. A. mai mic de 30^0 de grade (f. 15) adecă: F. N.$= \sqrt{3}$ I $C^2 \times {}^a C$ M.

www.dacoromanica.ro

ARITMETICA.

Hot. I. § 1.

Aritmetica este ştiinţa care ne învaţă a socoti adecă a găsi den oareş care numere date, alte numere necunoscute care au cu ceale cunoscute atârnare. Adecă să să afli un număr care să fie asemenea lui v, şt. u=14.

Şcol[ia] § 2.

Ştiinţa cu hotă·âre logicească, este un avut sau o obişnuinţă, toate ceali date, sau luoate înainte, ale adeveri den izvoare, şi mărturii ne mincinoase, şi daduce apoi de acolo cuviincioasa urmare.

Hotr. II § 3.

Puindu-să mai multe lucruri la un loc tot de un fealiu, să naşte *număr,* adecă: lângă un galben, mai punându-să şi altu, ·să face doi galbeni; la aceşti doi mai adăugându-să încă unul să fac trei, ş. c. l.

Cor[olar] I § 4.

Dacă fiişcare număr are în loc de temeiu oareş care unime, şi nice un fealiu de numere să pot almintrelea unul cu altul potrivi; sau componarisi; făr de a fi născute tot de un fealiu de unime, Adecă: când zici v. trebue să fie fieşcare unime, şi întră întracest număr, tot de un fealiu de lucru, oameni, boi, vaci, galbeni, parale, ş. c. l.

Cor. II § 5.

Numărul să îmăreaşte, când i să adaugă unu sau mai multe alte numere tot de un fealiu de lucru, sau să înmicşorează; când i să scoate den el afară unu sau mai multe

www.dacoromanica.ro

numere tot de un fealiu de lucru. Numerele tot de un fealiu sunt acelea, care tot de un fealiu de unimi sânt alcătuite, sau să alcătuesc (§ 4).

Cor. III § 6.

Am zice că numărul să înmăreşte, când niă adaugă unu sau mai multe numeri tot de un fealiu de lucru. Deci numerile acestea sau sânt toate aceiaşi asemenea, pre cum aş zice 6 luândusă de vroo câteva ori; sau sânt mai mari, sau mai mici de cât dânsul, adecă lui 6 mai adăugând 3, 5 şi c. l. şi apoi tot întrun loc socotindui. Deci numărul în doo chipuri se înmăreaşte.

Cor. IV § 7.

Aşişderea numărul se înmicşorează, când din trânsul să scad mai multe numere mai mici, unul după altul, sau numai un număr, însă de atâtea ori, de câte ori să poate. Aşa dară iară doao chipuri sânt a înmicşorà numărul fiişcare.

Şcol: § 8.

De aici sau născut patru fealuri de mijloace a socoti; adecă: *Adunarea, Scădearea, Inmulţirea* şi *Inpărţirea*, precum să va vedea din ceali următoare:

Hot. III § 9.

Adunarea nu este decât aflarea unui număr, care la mai multe numere tot de un fealiu de lucru, şi tot întrun loc strâns, să răspunză. Adunarea acestor numere, să zice sumă.

Cor. § 10.

Şi fiindcă fieşcare număr să alcătuiaşte den mai multe unimi (: § 3:) aşa adunarea să face, când unui număr

www.dacoromanica.ro

den ceale date i să adaugă unimile celoralalte numere una după alta.

Şcol: § 11.

Cine este ca tineri mai înnainte să să înveaţe a socoti unimile pe deagete, pănă să vor cam deda mentea lor cu socoteala, şi apoi să le treacă în adunare, adecă: doi cu cinci, fac şapte, opt cu noao fac şeptesprezeace ş. c. l.

Hot. IV § 12.

Scădearea este aflarea unui număr, care cu alt număr dentre ceale date tot de un feali de lucru, tot întro sumă strâns, este asemenea celui lalt număr dat. Numărul cel pren scădeari aflat, să zice difirenţia.

Cor. § 13.

Scădearea să face, când den numărul unu dat, scoatem unimile celuilalt număr una după altă, den pricina, pentrucă fiişcare număr stă alcătuit den mai multe unimi, (§ 3:)

Şcol. § 14.

Ceale ce sau zis mai sus în şcolicon despre adunare (§ 11:) slujesc şî aici în scădeare.

Hot: V § 15.

Inmulţirea este aflarea unui număr, în care de atâtea ori să coprinde unul den ceale date, decâte ori să coprinde unimea în celalalt. Numărul aflat să zice născut, iar numerele date, născătoare.

Cor. § 16.

Deci înmulţirea nu este alta, decât o adunare poftorită (:§ 9:)

www.dacoromanica.ro

Hot. VI § 17.

Impărţiala este aflarea unui număr, care arată de câte ori să coprinde unul den ceale date în celalalt dat şi numărul acesta să zice Cât, sau arătător.

Cor. I § 18.

Deci împărţeala nu este, decât o scădeare poftorită (: § 12 :)

Cor. II § 19.

Şi de câte ori să coprinde unu den ceale date, care să zice înpărţitor, în celalalt, care este de a să înpărţi, de atâtea ori trebue să să coprinză unimea în Cât.

Vred. I § 20.

Fieşcare număr, sau câtăţime, este asemenea sie însus.

Scol. § 21.

Vrednicia aciasta este folositoare, pentruca fieşcare număr o poate socoti a fi născută den feali de alcătueli, sau schimbări altor numere, adecă: şasă să nasc dacă adun lui 4 încă 2, sau înmulţesc pe 3 cu 2, sau dacă trag den 8, 2, sau dacă împărţesc pe 12 cu 2 s. c. l.

Vred. II § 22.

Doao numeri, sau doao câteţimi, care sânt la a treilea asemenea, sânt asemenea şi între sine.

Şcol. § 23.

Am trei legături, în cea dentâi sânt tot atâţia galbeni câţi sânt întra doao, şi întra tria iară tot atâţia, câţi sânt

www.dacoromanica.ro

întra doua; deci în cea den tăi tot atâţia galbeni sânt, câţi sânt şi întra tria.

Vred. III § 24.

Adunând lucrurilor asemenea, alte lucruri asemenea, sumile lor sânt dară asemenea iară adăngând lucrului mai mare, sau celui mai mic, tot un lucru, sau lucruri asemenea, suma celui dentăiu va fi mai mare, iară la adoilea mai mică.

Vred. IV. § 25.

Scăzând lucruri asemenea, den alte lucruri asemenea, rămăşiţile lor încă vor fi asemenea, dar scăzând tot un lucru, sau lucruri asemenea, den alt lucru mai mare, sau mai mic, atunci rămăşiţa cea dentăi, va fi mai mare, iar adooa mai mică.

Vred. V. § 26.

Inmulţind lucruri asemenea, pren alte lucruri asemenea, suma lor încă va fi asemenea; iar înmulţind un lucru mai mare, şi pre altu mai mic, sau tot cun lucru, sau cu lucruri asemenea; atunci suma celui dentăiu va fi mai mare, şi suma dentral doilea mai mică.

Vred. VI. § 27.

Inpărţind lucruri asemenea, pren lucruri asemenea, arătători lor încă vor fi asemenea; iar înpărţind pre un lucru mai mare, şi pre altu mai mic, tot prentrun lucru, sau pren lucruri asemenea, atunci arătătorul celui dentăiu va fi mai mare, iar la al doilea mai mic.

Coro: § 28.

Deci făcând doi inşi tot un fealiu de socoteală, dacă nu va greşi careva, tot una vor scoate amândoi, iar de nu, atunci să veade, că au greşit sau (u) nul, sau altul.

www.dacoromanica.ro

Vred. VII. § 29.

Când un lucru va (fi) asemenea unui altu lucru den ceale asemenea, atunci va (fi) asemenea şi la al doilea, sau al treilea den ceale asemenea; iar de va fi mai mare, sau mai mic, atunci şi decât cealalat den ceale asemenea va fi mai mare, sau mai mic.

Vred. VIII. § 30.

Fieşce lucru tot, este asemenea tuturor părţilor lui tot întrun loc strânse. Deci mai mare, decât fieşcare partea sa.

Ipotez I. § 31.

La înnumărat mai încolo de 10 făr adâncind la 10, începem iară de cap, şi poftorim zecilea.

Şcol. § 32.

Aciasta este pravila a înnumăra, care pravilă mai la toate neamurile, şi limbile este obicinuită şi pricina să veade a fi, pentrucă oameni, mai înnainte de a şti bene a înnumărâ, înnumarâ mai întâiu pre deagete [: § 11 :].

Cor. § 33.

De unde urmează, că fiiştecare număr dentraceste zeace; trebue să aibă osăbite numere, aşa şi zăcile, deci acealea în limba romanească întracest chip să numesc: adeacă: unu, doi, trei, patru, cinci, şase, şapte, opt, noaă zeace. Iar cealealalte: doaozeci, treizeci, patruzeci s. c. l.

Ipotez II. § 34.

Dacă vom zice de zeace or zeace, să face o sută, aşa de zeace ori o sută, să face o mie, de o mie de ori o mie este un milion, şi de o mie de ori o mie de milioane să face un bilion. s. c. l.

www.dacoromanica.ro

Şcol: § 35.

Numerile aceastea ne sânt de trebuinţă, ca să nu să facă îngălmare la număr, şi ca să putem avea de fieşcare parte a numărului o idee curată.

Ipotez III. § 36.

Numerile ceale noao să însemnează cu semnile următoare: 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9; iar ca să putem însămna cu dânsele şi zecile, trebuiaşte să le dăm vrednicia, după starea locului, în care să află, adecă, stând sângur, sau în locul cel mai spre dreapta, însemnează unimi, întral doilea, dela dreapta spre stânga, însemnează zeci, întral treilea, sute, întral patrălea, mii, s. c. l. Locurile goale să înplinesc cu nula o, adecă în loc de niceuna.

Prob. I § 37.

A zice numărul dat.

1. Numărul dat să să înpărţească pren nomere dela dreapta spre stânga tot trei trei la un loc, nu strică de va rămânea spre stânga macar şi numa una.

2. Să să ştie că în numărul sau ţifra cea dentâi spre dreapta stă unimile, întra dooa spre stânga zăcile, întra tria sutele, întra patra, miile care să însămnează deas(u)pra cu un punct, întra cincilea, zăci de mii, întra şasea sute de mii, întra şaptea mii de mii, sau milioane, care să însămnează deasupra cu o dungă mică, s. c. l. adecă:

2‴, 125′, 473″, 613′, 578′, 432′, 597.

doao trilioane, o sută doao zăci şi cinci de mii, patru sute şapte zeci şi trei bilioane, şase sute trei spre zeace mii, cinci sute şaptezeci şi opt milioane, patru sute treizeci şi doao de mii cinci sute noao zeci şi şapte.

www.dacoromanica.ro

. Prob. II. § 38.

A aduna macar care numere date.

1. Numerile date să să scrie unul supt altu, precum să veade den pilda mai jos, unimile supt unimi, zăcile supt zăci, sutile supt sute ş. c. l. [: § 4:].

2. Să să tragă apoi pre de desupt linia.

3. După acea să să adune unimile unimilor începând despre dreapta spre stânga, şi zăcile zăcilor, sutile sutilor ş. c. l., iară ce va prisosi preste zeaci să să adune la numărul următor, adecă:

3578
524
64
4166

Arăt: Pentrucă numărul sau suma aflată coprinde toate unimile tuturor nomerelor date, deci este atât de mare, cât sânt toate acealea tot la un loc strânse, adecă asemenea acelora [: § 36:].

Şcol. I § 39.

In suma de desupt de linie, să scrie numărul numai până la 9; iar de va fi prisos mai înainte, să strânge apoi la rândul următor, precum sau zis mai sus [: § 38:].

Şcol. II § 40.

De voim apoi a şti, de este adunarea lucrată bine, să să tae un număr den ceale date, şi să să strângă apoi cealealalte, suma acea să să scoaţă den suma cea mare, şi de va fi rămăşiţa asemenea numărului tăiat; atunci e bine, adecă. 3578 [tăiat].

524
64
4166
588
3578

www.dacoromanica.ro

Şcol III § 41.

Matematici au spre însămnarea adunării osăbite sămne adecă +, ce zice plus, sau mai mult, deci suma la doao numere o însămnează: [3+7].—

Şcol. IV § 42.

In adunarea cea componarisită, sau alcătuită atâtea unimi să strămută la rândul viitor, câte întregi să vor afla în suma rândului dentâi, aşâ s. c. l., precum să vede mai jos, adecă:

lei	para	lăţcae
10 —	20 —	1
3 —	25 —	1
4 —	30 —	0
18 —	36 —	0

Prob. III § 43.

A scădea un număr mai mic, den tralt număr mai mare.

1. Să să scrie aceaste doao numere unul supt altul, ca şi la adunare cel mare sus, cel mic jos.

2. Pre den jos să să tragă linia.

3. Scoate apoi unimile celui mic, den unimile celui mare, iar de cumva nai putea, atunce înprumută cu una dela vecinul despre stânga pe care o însemnezi deasupra cu un punt, ca să ştii, că ai luoat una deacolo, care una, face aici zăce, şi aşa va putea toate precum să veade mai jos, iar de sânt nule de undeva să te înprumuţi, treci mai încolo, şi unu, treci-l cu alt preste nule, făcândule şi pre ele tot 9. adecă:

3 0 6 4 1 3
1 2 6 6 2 1
1 7 9 7 9 2

www.dacoromanica.ro

Arăt: Pentrucă numărul aflat coprinde în sine toate unimile rămăşiţei ş. c. l.

Şcol. I § 44.

V[r]ei să vezi, de ai lucrat scădearea bine, adună pe rămăşita numărului celui mic, şi de va eşi numărul cel mare, atunci nu e greşală. [: 38, şi 12:] adecă:

306413
126621
179792
306413

Şcol. II § 45.

Sămnul scăderii este — ce să zice minus, sau mai puţin, deci diferenţa la doao numere să scrie întracest chip: (8—5) adecă 8 mai puţin 5.

Şcol. III. § 46.

Scădearea componarisită, sau alcătuită întratâta numai să osăbeaşte dela adunarea alcătuită, pentrucă la adunare unimea înprumutată dela vecin face zeace, iar aici nu face zeaci, ci face atâtea întregi, câte întregi de acest fealiu mai mici coprinde în sine, adecă: un leu scos dentre ceealalţi lei, şi pus la parale, nu face numai unu, ci face patruzăci de părale ş. c. l.

lei		păr		
4	—	3	—	1
2	—	5	—	1
1	—	38	—	0

www.dacoromanica.ro

Prob. IV. § 47.

A face tabla socotelii, sau tabla pitagoricească.

Invăţ:

1. Fă un pătrat, şi i înparte toate laturile lui tot în 9 părţi asemenea; din punctele înpărţălilor acestora, trage linii curmezis.

2. In linia den sus dela stânga spre dreapta, aşa şi pe laturea pătratului dea stânga, în jos, scrie numărul până la 9.

3. Pe numărul 2 îl adună lui însuş, şi pe suma 4 o scrie de desupt de 2, lui patru iară adaugă pe 2, şi suma 6 o scrie de desupt de 4, lui 6 iară mai adaugă pe 2 şi suma 8 iară o scrie de desupt de 6 ş. c. l.

Intracest chip vei avea tabla gata, făcând şi cu cealealalte numeri tot întracest chip adecă:

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2	4	6	8	10	12	14	16	18
3	6	9	12	15	18	21	24	27
4	8	12	16	20	24	28	32	36
5	10	15	20	25	30	35	40	45
6	12	18	24	30	36	42	48	54
7	14	21	28	35	42	49	56	63
8	16	24	32	40	48	56	64	72
9	18	27	36	45	54	63	72	81

www.dacoromanica.ro

Şcol. § 48.

Cine va să ştie a înmulţi, şi a înpărţi bine, trebuiaşte să inveaţe tabla aciasta de rost, sau să o aibă totdeuna la mâna.

Prob. V. § 49.

A înmulţi pe fieşcare număr dat, pren alt număr dat!

Invăţ:

1. Un număr să să scrie supt altu tot ca şi la adunare (: § 38:).

2. Tragi apoi linia pre din jos, după acea înmulţeşti cu numărul den jos pre cel den sus, şi ce zace scris de desupt de linie, iar prisosul preste zeace îl adună la numărul următor.

3. Sumile acealea le adună apoi întrun loc, trăgând linia pre den jos. Şi aşa vei avea ce pofteşti, adecă: 38476, să să înmulţească pren 35:

38476
35
192380
115428
1.346.660.

Arăt. Pentrucă în suma întreagă, care au eşit, deatâtea ori să coprinde numărul cel mic, pren care sau înmulţit cel mare, câte unimi să află în cel mare.

Şcol. § 50.

De vor avea numerile pe urmă nula, atunci nulele le socotim spre dreapta afară, şi pe urmă la adunare: iară le acăţăm numărului, adecă:

386
200
77200

4750
300
1425000

www.dacoromanica.ro

apoi trebuiaşte să ştim, că sămnul înmulţirii este sau. sau × deci vrând să înmulţim doao numere adecă 8 cu 3 scriem: 8 × 3. după aceea vrând cineva să vază de au făcut înmulţirea bine, trebue să înpărţească suma care au eşit, pren numărul, cu care au înmulţit, şi de va eşi numărul, pe care lau înmulţit, atunci i bine lucrată. ş. c. l.

Prob. IV. § 51.

A înpă·ţi pe un număr dat, pren altu număr mai mic dat.

Invăţ: Numărul dat, ca să să înpărţească, să să scrie, şi să i să tragă doao dunge pre de lături, pentru ca să nu să facă învălmăcire în socoteală, dea stânga să să scrie numărul, pren care va să să înpărţească, sau înpărţitorul, iar coprinsul acestuia, adecă: de câte ori să coprinde în cel dela mijloc, să să scrie după dungă spre dreapta, ce să zice şi arătători. Apoi de va fi înpărţitorul numai de o ţifră, atunci să caute, de câte ori să coprinde iară întro ţifră, sau în doao ale numărului den mijloc, şi coprinsul acela să să scrie dea dreapta la locul obicinuit; după aceea cu acesta înmulţindusă înpărţitorul, suma să să scrie supt ţifra sau ţifrele celui den mijloc, în care sau coprins de atâtea ori înpărţitorul, şi o scade den·ceale de sus şi vei vedea numai decât, de ai aflat coprinsul cuviincios, sau ba, că de va rămânea mai mult, decât este înpărţitorul, atunci e sămn, că mai meargi încă odată, sau şi de mai multe ori; iar de este rămăşiţa mai mică, atunci i bine; deci tragi altă, × ţifră în jos, şi iară fă ca mai înainte, până vei isprăvi. Iară de este înpărţitorul de mai multe ţifre, caută numai la cea den tăi coprinsul, lăsând ceva mai jos, iar adunând apoi zăcile celor denainte la ceale următoare să vie la potrivă şi apoi urmează ca şi mai înnainte: adecă:

www.dacoromanica.ro

$$
\begin{array}{r|l|l}
3 & 78,5,6, & 2618\ \frac{2}{3} \\
\cline{1-1}
 & 18 & \\
 & 18 & \\
\cline{2-2}
 & =5 & \\
 & 3 & \\
\cline{2-2}
 & 26 & \\
 & 24 & \\
\cline{2-2}
 & 2 &
\end{array}
$$

Arătare: Pentrucă den tabla de socoteală să cunoaşte de câte ori să coprinde un număr întralt număr; aşa şi aici den arătătoriu să cunoaşte coprinsul înpărţitorului în numărul dela mijloc, înmulţindusă unul cu altu, şi potrivind sumile. ş. c. l.

De v(r)ei să ispiteşti de este înpărţeala dreaptă; nai alta dea face, decât să înmulţeşti pe înpărţitorul cu coprinsu, sau arătătorul, adăogând şi rămăşiţa, de cumva au rămas vruna, şi de va eşi suma, aseamenea numărului de mijloc, atuncea i bine, adecă:

$$
\begin{array}{r}
2618 \\
\times\ \ 3 \\
\hline
7854
\end{array}
$$

Hot. VII. §§ 52

Când doao numere: (4 şi 12) aşa să potrivesc unul cu altu, de diferenţa lor (: 8 :) să ispiteşte prin scădere, atunci avutul lor, cu care să are unul cătră altul să zice cuvânt aretmeticesc; iar ispitindusă coprinsul unuia în celalalt (7) pren împărţire atunci să zice cuvânt geometricesc. Şi câtu acela care arată de câte ori se coprinde un număr în celălalt, să zice, arătătorul cuvântului.

www.dacoromanica.ro

Hot. VIII. § 53

Când în doao, sau mai multe cuvinte aretmeticeşti (:3. 5 şi 6. 8) va fi tot o diferenţă; sau în doao sau mai multe cuvinte geometriceşti (3: 12 şi 5:20) va fi tot un arătător,: atunci să zice, că acele cuvinte sânt între sine asemenea, şi asămănarea aceasta să zice *anologie*; sau potrivire.

Scol. § 54

Numerile care sânt sau să au un cuvânt aretmeticesc să scriu întrast chip: 3:—5=6—8. Iar care se au cu cuvânt geometricesc: 3:12=5:20 şi să zice aşa: precum să are numărul dentâiu, la al doilea, aşa să are al treilea la al patrălea.

§ 55

Urmarea numărului deal doilea slujeşte şi în loc de al treilea, şi atunci să zice analogie curgătoare, sau legată şi de va fi aretmetecească aşa să scrie: 3:—6=6—9: iar de va fi geometricească: 3: 6—6 : 12.

Hot. X § 56

Curgerea numerilor, care merg după cuvânt aretmeticesc, sau geometricesc, să zice urmare sau aretmeticească, sau geometricească.

§ 57

Doao cuvinte care se potrivesc cu al treilea; acealea să potrivesc şi între sine, adecă:

1:4=3:12. şi 1:4=5:20. aşadară 3:12=5:20. 16.

Teor. I. § 58

Inmulţind doao numere (: 3 şi 6 :) tot cu un număr (:4) sumele lor (: 12, şi 24) să au între sine, precum să au şi numerile (3 şi 6) care se înmulţesc.

www.dacoromanica.ro

Arăt: Pentrucă suma celui dentâiu de atâtea ori se coprinde în suma de al doilea, de câte ori se coprinde numărul dintâiu întral doilea, adecă: $\overset{2}{12}:\overset{2}{24}=3:6.$

Cor. § 59

De vei împărţi doao numere prentral treilea, arătător să vor avea între sine, precum să au şi numerile pentrucă să pot socoti; ca (şi) când ar fi născuţi den înmulţirea arătătorului ori împărţitor, (: § 15 şi 17 :).

Hot. XI. § 60

Frângerea sau clasma, să zice, când un lucru întreg să înparte în mai multe părţi asemenea, şi din trânsele să ia una sau mai multe.

Ipotez. IV. § 61

Frângerea să scrie cu doao numere, unu den sus, iar altu den jos şi la mijloc linia. Celu den sus, care să chiamă numărătoriu, arată câte părţi să ia den cel întreg; iar celu den jos de linie, ce să numeşte numitoriu, arată în câte părţi i întregu înpărţit, adecă: un leu înpărţit în 6 părţi, şi de acolo iau 4, să scrie întracest chip: $\frac{4}{6}$

Cor. I. § 62

Puterea, sau mărimea frângerii să preţuiaşte den cuvântul numărătorului cătră numitor. Frângerea, de ce va avea numitoriu mai mic, şi numărătoriu mai mare, sau de câte ori să va coprinde numărătoriu în numitoriu mai de puţine ori, cu atât este mai putearnică, ş. c. l. iar de va fi numărătoriu mai mare, decât numitoriu, atunci frângerea este mai mult decât un întreg ş c. l.

www.dacoromanica.ro

Cor. II. § 63

Inmulţinduse numărătoriu, şi de numitoriu frângerii $\frac{4}{6}$ tot cu un număr (2), sau înpărţindusă, frângerea, sau putearea ei rămâne tot nevătămată, ($\frac{8}{12}$, $\frac{2}{3}$) şi asemenea cei date $\frac{4}{6}$; (§ 58. 59;)

Prob. VII. § 64

A înuşura frângerea, sau a afla o frângere, în locul ciia date tot asemenea, dar cu numire mai mică.

$$\left|\begin{array}{c}20\\\hline 48\end{array}\right|$$

Invăţ: Să să împărţească precum numerătoriul frângerii date (20) $\frac{20}{48}$ aşa şi numitoriul (48) pre (4) atunci să naşte frângerea $\frac{5}{12}$, care este asemenea cei date (: § 63:)

Prob. VIII. § 65

Felurimi de frângeri, ale face tot de un neam sau frângerile care au osăbiţi numitori, ale aduce tot la un numitor de obşte, şi să fie tot asemenea celor date.

Invăţ: 1. De sau dat numai doao frângeri, atunci fieşcare să să înmulţească întreagă, pren numitoriul fieşcăria adecă: $\frac{2}{3}\times\frac{4}{5}=\frac{10\quad 12}{15}$.

Iar de vor fi mai multe, atunci numărătoriul fieşcăria, să să înmulţească pren numitoriu celoralalte frângeri, numai cu al său nu, şi să să scrie apoi fieşcare la locul său. După

www.dacoromanica.ro

aceaia să să înmulţească numitoriul tuturora între sine, şi să se scrie dedesupt, adecă:

$$\frac{2}{3}\ \frac{3}{4}\ \frac{4}{5}\ \frac{3}{7} = \frac{280-319-346-180}{420} = 27 + \frac{13}{210.}$$

Prob. IX. § 66

Invăţ. şi arăt.:

Pentrucă numitori, nu sânt decât nu mai nume, (: § 61 :) numai numărători să adună, şi iară, fiindcă numai frângeri tot de un fealiu să pot adună (: § 4 :) mai înainte dară trebue să să facă frângerile tot de un neam, adecă să aibă tot un numitoriu (: § 65 :) apoi să să strângă, adecă:

$$\frac{2}{3} + \frac{4}{5} = \frac{10+12}{15\ \ 15} = \frac{22}{15} = 1.\ \frac{57}{15} \quad (\S\ 62).$$

$$\frac{2}{3} + \frac{1}{6} + \frac{3}{4} = \frac{48}{72} + \frac{12}{72} + \frac{54}{72} = \frac{114}{72} = 1.\ \frac{212}{72} = 1.\frac{7}{12}$$

(: § 62-64 :).

Prob. X. § 67

A se scădea o frângere dată dentr'altă frângere dată.

In. De nu vor fi frângerile date, tot de un neam atunci să să facă mai întâiu tot de un fealiu, adecă să să facă tot de un numitoriu (: § 65.).

2. După aceaia să să scoată numărătoriul unia den numărătoriul alteia, şi rămăşiţi să să scrie de desuptu numitoriu cel de obşte, adecă:

$$2\ \ 3 - \frac{3}{7} = \frac{14}{21} - \frac{9}{21} = \frac{5}{21}.$$

Arătarea este tot una, cu cea de nainte.

www.dacoromanica.ro

Prob. XI. § 68

A înmulţi frângere cu frângere.

Invăţ. La înmulţirea frângerilor nu e alta dea face, decât a înmulţi numărători între sine, şi numitori încă; şi atunci înmulţirea este gata, adecă:

$$\frac{2}{3} \times \frac{1}{2} = \frac{2}{6} = \frac{1}{3} \text{ şi } \frac{4}{5} \times \frac{3}{7} = \frac{12}{35}.$$

Arăt. Pentrucă $\frac{4}{5}$, a înmulţi pre $\frac{3}{7}$ atâta este ca a înpărţi pe $\frac{4}{5}$ în 7 părţi, şi a scoate apoi deacolo 3 şi c. l.

Şcol. II. § 69

După numerare dela înmulţirea frângerilor, iau suma mai mică, pentrucă înmulţirea acestora nu este alta, decât chiar numai o înpărţire.

Şcol. II. § 70

De vine cândva ca să să înmulţească o frângere, pren un întreg, sau numeri întregi, atunci nu este alta dea face decât, a înmulţi numărătoriul frângerii, pren numărul întreg, şi să să scrie dedesupt numitoriul, pentrucă cel întreg, să înţeleage, că are în loc de numitoriu 1, făcându-să frângere, adecă:

$$\frac{3}{7} \times 2 = \frac{6}{7}.$$

Prob. XII. § 71

A împarţi frângere, prin frângere

$$\frac{4}{5} : \frac{2}{3}$$

www.dacoromanica.ro

Invăţ: Frângerea pren care să face împărţirea, să se întoarcă cu capu în jos, adecă: numărătoriul den jos, şi numitoriul den sus de linie. Apoi să se înmulţească numerători între sine, şi numitori încă, ca şi în problema de nainte,

adecă: $\frac{4}{5} : \frac{2}{3} = \frac{4}{5} \times \frac{3}{2} = \frac{12}{10} = 1\frac{2}{10}1\frac{1}{5}$

Arăt: Den pricină, petrucă înpărţirea frângerii pren frângeri, nu este alta, decât chiar numai o îmulţire. ş. c. l.

Hot. XII. § 72

Inmulţindusă un număr (:2:) pren sine însăş, suma (4) aceaia de acolo eşită, să zice număr pătrat, iar numărul (2) den care sau izvorît acea sumă, să zice rădăcină pătrată.

Hot. XIII. § 73

Inmulţindusă numărul pătrat (:4:) iară rădăcina (:2) să naşte cubu (8) iară numărul (2) pren care sau înmulţit, să zice rădăcină cubicească.

Hot. XIV. § 74

Dentrun număr dat a scoate rădăcina pătrată, tot atâta este de cât a află un număr, care pren sine înmulţit, să facă atâta, cât face numărul dat.

Hot. XV. § 75

Aşa şi dentrun număr dat a scoate rădăcina cubicească va să zică, să afli, un număr, care înmulţindusă pren pătratul său tot atâta să facă, cât face şi numărul dat.

Şcol. § 76

Cine va să înveţe, şi să ştie a scoate rădăcina pătrată, sau cubicească, den ori care număr dat trebuiaşte să înveaţe bine tăbliţa următoare:

www.dacoromanica.ro

rădăcinile	1	2	3	4	5	6	7	8	9
pătratului	1	4	9	16	25	36	49	64	81
cubului	1	8	27	64	125	216	343	512	729

Prob. XIII. § 77

A scoate den fieşcare număr dat, rădăcina pătrată. Invăţ:

1 Numărul dat, den care vei să scoţi rădăcina pătrată săl împărţeşti în clasuri, începând despre dreapta spre stânga închizând în fieşcare clasă tot câte doao ţifre, macarcă în clasul cel mai de pre urmă spre stânga poate să să întâmple să rămâe şi una; deci câte clasuri de acest fealiu vor fi în numărul dat, atâtea părţi are şi rădăcina.

2. Den tăbliţa rădăcinii pătrate, caută un număr pătrat, care să fie cel mai aproape de numărul cel den clasul cel mai dentăiu spre stânga, şi'l scade den acela. Iar rădăcina lui o scrie dea dreapta după dunga trasă.

3. Pogoară apoi al doilea clas, şi'l pune dea dreapta rămăşiţi, de cumva ar fi rămas careva; şi pe arătătoriul sau rădăcina eşită, iao îndoită, şi caută după obisnuinţa de obşte, de câte ori să cuprinde în numărul pogorît; şi arătătoriul acesta, iară îl scrie în locul obicinuit după dungă, aşa să va avea a doao parte a rădăcini.

4. După aceaia înmulţind pe arătătoriul acesta întâiu pren sine însuş, după aceeia şi pren rădăcina de mai înainte să să facă suma, şi suma aciasta să să scază den numărul, den care ai scos rădăcina, ca să scază de rămâne ceva rămăşiţă.

Deci întracest chip urmând şi cealealalte clasuri, vei scoate toată rădăcina pătrată.

6. Vrând apoi să faci cercare, de ai scos rădăcina cea adevărată, sau nu? să înmulţeşti rădăcina scoasă pren sine

www.dacoromanica.ro

însuş, şi de va eşi numărul dat, den care ai scos rădăcina, atunci să ştii, că rădăcina i bine înnimerită, de unde nu, atunci făo dea dooară, adecă: *cercare*

1	79	56		134
1	⋮	⋮	134	134
23=	79	:		536
	69			402
	10	56		134
	10	56		17956
	=	=		

Şcol. § 78.

De cumva numărul dat, den care scoţi rădăcina, nu va fi pătrat adevărat, atunci mai rămâne în urmă rămăşiţă. Deci vrând şi mai încolo săi scoţi rădăcina, adaugă, încă o nulă, sau doao, şi urmează iară după canoanele mai sus, atunci vei avea a zeacea sau a suta parte a rădăcini (: § 72 :) adecă: *).

	3	45	18	57
	1	⋮		10000
28	2	45		
	2	24		
		21	00	
365		18	25	
		=2	75	—00
707		2	59	49
		=	15	51

Poftind să faci cercare de i lucrarea adevărată: în-

*) Ştersăturile sunt făcute de Lazăr. Nota copistului.

www.dacoromanica.ro

mulţeaşte rădăcina pren sine însuş: şi rămăşiţa de va eşi numărul dat este bine. (: § 74:) adecă:

$$
\begin{array}{r}
1857 \\
1857 \\
\hline
12999 \\
9285 \\
14856 \\
1857 \\
\hline
3448449 \\
1551 \\
\hline
345|0000
\end{array}
$$

§ 79.

Cum să să scoaţă den fieşcare număr dat rădăcina cubicească urmează adecă:

Şcol: § 80.

Iar de cumva unimea în numărul cubicesc în 1000 de părţi asemenea să va înpărţi (: care lucru să face înmulţinduo cu 1000:) atuncia rădăcina care iasă de acolo în 1000 de părţi este înpărţită sau este a mia partea a rădăcinii cei adevărate (: § 73:) de unde urmează, că de cumva numărul dat, nu este cub adevărat, şi de vei şi mai încolo a socoti rădăcina, să i să mai adauge rămăşiţi încă 3 nule, şi apoi să să urmează lucrarea, ca mai înainte, adecă:

$$
\begin{array}{rl}
3) & \begin{array}{r|l} 3 & 000|000 \\ 1 & \ldots \\ & \ldots \end{array} \\
& 2\ 0.0.0 \\
\text{(tăiat).} & \left\{\begin{array}{l} 12 \\ 48 \\ 67 \end{array}\right. \\
\hline
& 1744
\end{array}
$$

www.dacoromanica.ro

588) $=256\cdot0\cdot0\cdot0$

(tăiat.) { 2351
672
64

245984

$=14016$

Cel ce va să facă cercare, ca să vază de au lucrat fărde greşeală, sau ba, să înmulţească rădăcina eşită preîn sine însuşi, şi suma ce va eşi dentraceastă înmulţire, să o mai înmultească încă odată pren rădăcina eşită. Sumi aceştia să i să adune apoi rămăşiţa, de cumva va fi rămas oareş careva, şi de va eşi numărul dat den care să trage rădăcina, atuncia este bine, iar de unde nu, începape iar de cap, adecă:

144 rădăcina
144

576
576
144

20763
144

82944
82944
20736

2985984
14016

3000000

Teor. II. § 81

In Anologia, Proporţia, sau potrivirea geometricească, suma numărului întâiu înmulţită pren numărul al patrălea

www.dacoromanica.ro

este asemenea sumi numărului al doilea înmulţită pren numărul al treilea, adecă;

$$3 : 6 = 4 : 8$$
$$4 \qquad 3$$
$$24 \qquad 24$$

Cor. § 82

Aşa şi când vor fi trei numere analog, de al doilea număr den analogia slujaşte şi în locul la al treilea. Suma numărului dentâiu înmulţit pentral patrălea este asemenea pătratului celui den mijloc, adecă:

$$2 : 4 = 4 : 8$$
$$4 \qquad 2$$
$$16 \qquad 16$$

Teor. III. § 83

Când patru numere, sau patru câteţimi vor fi între sine analog, atunci este şi cel dentâiu aşa la al treilea, precum al doilea la al patrălea, adecă:

$2 : 6 = 4 : 12$ sau $3 : 9 = 6 : 18$
$2 : 4 = 6 : 12$ $3 : 6 = 9 : 18$

Prob. XV § 84

Intre doao numere (8 şi 72) a afla cel de mijloc geometriceşte analog.

Invăţ: 1. Den cele date unu să să îmulţască pentral doilea (: 8 :).

2. Den suma, ce va eşi să să tragă rădăcina pătrată, adecă: den (576) trage rădăcina pătrată (24), (: § 77 :) şi acesta este numărul cel de mijloc geometriceşte analog (: § 82 :)

www.dacoromanica.ro

Prob. XVI. § 85

Dânduse trei numere (3, 12, 5) a aflat a patrălea analog geometricesc, sau dândușă numa doao a afla al treilea analog geometricesc.

Invăț: 1. La întâmplarea dentâiu, când să dau trei a afla al patrălea număr analog geometricesc, al doilea (:12:) să să înmulțească pentral treilea (:5:), sau la întâmplarea a doolea, să să înmulțească pren sine însuș.

2. Suma aciasta: (60:) să să înpărțească pren cel dentâiu (:3:). Arătătoriul (:20) este al patrălea (§81:) iar la al a doa întâmplare este al treilea număr analog geometricesc. (§ 82:).

Scol. I. § 86

Dezlegarea aceștii Probleme, să zice și regula de aor, den pricină, pentrucă prea mare folos are în viața de obște, se zice și regula de trei, pentrucă den trei numere să află al patrălea analog geometricesc. Insă regula aciasta numai în analogia numerilor celor statornice și hotărîte are loc, iară în numerile, sau câtățimile, care însămnează curgerea materiilor curgătoare precum ar fi vinu, apa, spiritu, ș. c. l. den oareș care vas, nu să poate întrebuința; den pricină, pentrucă la început materiile aceastea pren gaora în fundul vasului făcută, curg mai iute, iară mai în urmă mai încet, den care pricină, acestea au alt canon de socoteală, care să va arăta la locul său.

Școl. II, § 87.

Iară fiindcă regula aciasta, precum am zis mai sus, este fieșcăria spre trebuință, am hotărât ca mai pre larg să o fac cunoscută. Deci:

A. Când patru numere așa să așază între sine, de cel

www.dacoromanica.ro

dentâiu de atâtea ori să coprinde întral doilea, de câte ori să cuprinde şi al treilea întral patrulea; sau al doilea de atâtea ori să coprinde în cel dentâiu, decâte ori să coprinde al patrulea întral treilea.

Atunci aceale patru numere să zic, că sânt între sine geometriceaşte analog, sau potrivite, adecă: 4:8=3:6 sânt geometriceaşte analog, den precină că de atâtea ori să coprinde 4 în 8, de câte ori să coprinde si 3 în 6. Aşişderea sânt geometriceaşte analog şi 9:3=6:2 fiincă tot un coprins au.

D. *Canoanele încheiturilor regulii aceştia*

1. Numărul ce să caută, sau cel necunoscut să însămnează cu slova, sau litera X. care să pune mai pre urmă spre dreapta.

2. Numărul întrebător să pune cu un loc mai spre stânga.

3. Iară numărul care are tot o numire, cu numărul întrebător, să pune tomna în locul cel mai dentâiu spre stânga.

4 Numărul, care are tot o numire cu X, să pune la mijloc, sau întral doilea loc despre stânga spre dreapta.

5. Intre încheetura dentâiu şi a dooa, precum şi între a tria, şi X, să pun doao puncte (:) iară la mijloc sau între a dooa, şi a treia încheetură să pune sămnu asemănării (=) Adecă: cumpărândusă 3 cântare cu 6 lei, cu câţi lei să vor cumpărà 8 cântare? Dacă la încheeturi, sau aşăzări, aşa trebue să stea:

k. l. k.

3:6=8: X. de unde să veade, că numărul cel necunoscut al leilor stă dea dreapta, cel întrebător cu un loc mai spre stânga, şi numărul cel dentâiu dea stânga. 3 cântare, are tot aceea numire, cu numărul cel întrebător 8

www.dacoromanica.ro

Centr. Aşa şi al doilea număr are tot numire, cu al patrălea X.

B. regula de aor este de doao fealuri, alta este dreaptă, iară alta întoarsă. Semnele regulii cei dreapte sânt următoarele:

1. Fiind a tria încheetură mai mare decât cea dentâiu, şi trebuind, ca a patra încă să vie mai mare decât a dooa, sau 2. Fiind a tria încheetură mai micâ decât cea dentâiu, şi trebuind ca a patra, încă să iasă mai micâ decât a dooa: atunci este regula aciasta dreaptă. Adecă: Cumpărândusă 4 coţi cu 5 lei, cu câţi lei să vor cumpăra 20 de coţi? Sau să cumpără 6 cai cu 300 lei, dar 4 cai cu câţi lei să vor cumpără? Pildele aceastea să fie amândoao de regula cea dreapta; pentrucă pilda cea dentâiu întracest chip urmează:

k.	l.	c.	l.
4:	5 =	20:	25

a dooa vine întracest chip:

cai	l.	cai	lei.
6	: 300 =	4	: 200

Semnele regulii cei întoarse sânt:

1. Fiind a treia încheetură mai mare decât cea dintâiu, şi trebuind, ca să vie mai micâ a patra decât a dooa, sau 2. Fiind a treia încheetură mai micâ decât cea dintâiu, şi trebuind ca a patra să iasă mai mare decât a dooa. Atunci regula de aor e întoarsă, adecă: zeace ostaşi să ajung cu 50 de pâni în 30 de zile, în câte zile să vor ajunge cu acele 50 de pâni, 20 de ostaşi? Sau 4 cosaci cosesc o liveadă în 8 zile, în câte zile o vor isprăvi 2 cosaci? Aceste doao pilde să ţin de regula cea întoarsă, adecă:

www.dacoromanica.ro

ost.		zile		ost.		zile
10	:	30	=	20	:	15

iar a dooa:

cos.		zile		cos.		(zile)
4	:	8		2	:	16

G. Lucrare

1. La regula de aor cea dreaptă.

o) Cu numere întregi.

1. Să să înmulţească a dooa şi a treia încheetură între sine.

2. Suma aceaia, care va eşi, să să împărţească prin încheetura dentâiu, arătătoriu va fi a patra încheetură, adecă: cumpărândusă 3 cântare cu 6 lei, cu câţi lei să vor cumpăra 8 cântare?

Deci întracest chip să scrie:

cân.		l.		c.	
3	:	6	=	8	: X, şi să lucrează

$$6 \times 8 = 48 : 3 = 16.$$

b) *Lucrare cu frângeri.*

1. Fiind frângeri încheetura cea dentâiu.

a) Să înmulţeşte încheetura a dooa, pren numitorul frângerii.

b) Numitorul să lasă.

2) Apoi să lucrează, ca şi cu numerile întregi, adică: cumpărândusă $^1/_2$ de cot cu 3 lei, cu câţi lei să vor cumpăra 48 de coţi?

Pilda înt(r)acest chip va (fi) orînduită:

c		l		c
$^1/_2$	:	3	=	40 : X, cu numitorul 2.
1	:	6	=	40 : X, sau lăsat afară, dupăce, sau înmulţit

pren dânsul a dooa încheetură 3, şi aşa X este asemenea 240 lei.

www.dacoromanica.ro

2. Fiind frângerea a dooa încheetură.

a) Incheetura întâiu să îmulţeşte pren numitoriu.

b) Apoi numitoriul să lasă.

v) După aceea să lucrează ca şi la întâia întâmplare, adecă: Cumpărându-să cu 7 lei $^3/_8$ den cot, deacă să va cerca cu 168 de lei, câţi coţi să pot cumpăra dentraceea materie?

lei c. c.
7 : $^3/_8$ = 168 : X
56 : 3 = 168 : X = 9 coţi.

3. Fiind a treia încheetură frângere.

a) Intâia încheetură să să înmulţească pren numitoriu.

b) Apoi lăsând numitoriul.

v) Să lucrează ca şi la întâmplarea întâiu, adecă: Cumpărându-să 9 coţi cu 168 lei, dacă să va cercà $^3/_8$ coţ cu câţi lei să vor cumpărà? Pilda va sta aşa:

c. l.
9: 168 = $^3/_8$: X
72: 168 = 3 : X = 7

4. Fiind frângeri încheetura dentâiu şi a dooa:

a) Se înmulţeaşte numărătoriul frângerii cei dentâiu, pren numitoriul a adooa frângeri: apoi numărătoriul a adooa frângeri pren numitoriul cei dentâiu.

b) După aceaia lăsându-să numitoriu.

v) Să lucrează ca şi la întâia întâmplare: Adecă Cumpărându-să $^3/_4$ cot. cu $^5/_6$ lei, dacă să va cercà, cu cât să vor cumpărà 7 coţi? Pilda va stà aşa:

c. l. c.
$^3/_4$: $^5/_6$ = 7 : X
18 : 20 = 7 : X = 7 $^7/_9$

5. Fiind frângere încheetura dentâiu, şi a tria.

a) Să înmulţeşte a dooa încheetura pren numitoriu

www.dacoromanica.ro

cel dentâiu, apoi numărătoriul încheeturii cei dentâiu să înmulţeşte pren numitoriul încheeturii a tria.

b) Lăsândusă numitoriu.

v) Să lucrează ca şi la întâmplarea întâiu adecă: Cumpărândusă $^{2}/_{3}$ cot. cu 8 lei, dacă vei cercà cu câţi lei să vor cumpărà $^{4}{}_{7}$ coţi? vei face pilda întracest chip:

c. l.
$\frac{2}{3}$:. 8 = $^{4}{}_{7}$: X
14 : 24 = 4 : X = 6 $\frac{6}{7}$

v) Fiind toate trei încheeturile frângeri.

a) Să înmulţeaşte numărătoriul frângerii cei dentâiu pren numitoriul a adooa, şi suma, sau numărul care va eşi să înmulţeşte pren numitoriul dela a tria încheetură.

b) Numitoriu, pren care până aici sau înmulţit să lasă,

v) După aceia înmulţindusă a dooa încheetură pren numitoriu încheeturii cei dentâiu.

g) Să lucrează ca şi la întâia întâmplare, Adecă: Cumpărândusă $\frac{2}{3}$ coţi cu $\frac{4}{5}$ lei, cu câţi să vor cumpărà $\frac{6}{7}$ coţi? Pilda este aşa:

c. l. c.
$\frac{2}{3}$: $\frac{4}{5}$ = $\frac{6}{7}$: X
70 : 12 = 6 : X = 1 $\frac{1}{35}$

Insămnare.

I. Având încheetura cea dentâiu, şi cea dea dooa, sau cea dentâiu, şi cea de a tria, toţi neşte numitori, numitori aceia să pot lăsà, şi să poate lucrà ca şi la întâia întâmplare.

II. Având încheeturile frângerii amestecate, acealea trebue strămutate, şi a lucrà precum sau zis mai sus.

III. De va avea vreo încheetură mai multe numere deosăbite numeri, atunci trebuie desfăcute, şi adăugate la numerile cele de mai mici numere, apoi lucrând ca mai

www.dacoromanica.ro

înainte, vei afla numerile ce poftești, care pururea este tot de acea numere cu a dooa încheetură.

2. La regula de aor cea întoarsă.

a) Cu numeri întregi.

1. Să înmulțească încheetura cea dentâiu pren a dooa.

2 și suma aciasta apoi înpărțindusă pren a tria încheetură, să dobândește numărul poftit, adecă: 4 zidari fac o casă în 20 de zile, dar 10 zidari în câte zile a vor face? deci pilda așa să pune:

3. zil. z.

4 : 20 = 10 : X și aciasta să ține de regula de aor cea întoarsă, încheetura cea dentâiu 4 înmulțindusă pren a dooa 20. dă suma 80, care înpărțind pren a tria încheetura 10, dă pe arătătoriul 8, care este numărul poftit. Adecă făcând 4 zidari o casă în 20 de zile, 10 zidari o vor face în 8 zile.

b). Cu frângeri.

1. De este vreo pildă, în care să află, frângeri, și să ține de regula întoarsă, atunci să strămută încheetura cea dentâiu întral treilea loc și a tria încheetură în locul cel dentâiu.

2. Apoi lucrăm cu frângerile, ca și la regula cea dreaptă.

3. Să înmulțesc ceale doao încheeturi de la mijloc între sine, și suma lor înpărținduo prin încheetura dentâiu, arătătorul este numărul poftit. Adecă:

7 lucrători isprăvesc un lucru în $^3/_7$ de zile, în câte zile ar isprăvi 8 lucrători tot acela lucru? Pilda așa să orânduiaște:

l.		z.		l.		z.
7	:	$^3/_7$	=	8	:	x
8	:	$^3/_7$	=	7	:	x
56	:	3	=	7	:	x

www.dacoromanica.ro

Pentrucă pilda aciasta să ţine de regula cea întoarsă, aflândusă întrânsa frângere: încheetura cea dentâiu 7 să pune în al treilea loc, iara a tria în locul cel dentâiu, apoi numitoriul 7 dentra dooa încheetură, după ce sau înmulţit pren dânsul încheetura cea dentâiu 8; care sau făcut den a tria, apoi să lasă. Iară suma cea răsărită den înmulţirea numitoriului 7 şi den cea dentâiu încheetură 8, adecă 56 să scrie în întâia încheetura, numărătorul 3 întra dooa, 7 rămâne în a tria şi să zice ca mai nainte în regula de trei cea dreaptă: $3 \times 7 = 21 : 56 = \frac{21}{56} + \frac{3}{8}$

D. *Proba, sau cercarea.*

Cercarea regulii de aor, precum cea dreaptă, aşà şi cea întoarsă să poate face:

1. Intorcând punerile, şi lucrând de iznov.

a) In cea dreaptă

ct.		l		ct		
4	:	6	=	48	: X =	72
48	:	72	=	4	: X =	6

b) In cea întoarsă

lucr.		zile		lucr.		zile
2	:	12	=	4	:	X = 6
4	:	6	=	2	:	X = 12

Pricina este, pentrucă, deţi va eşi şi întru a dooa lucrare puterile tot întrun chip, atunci însamnă, că nu e greşită.

2. Inmulţind încheeturile punerilor între sine

a) In cea dreaptă înmulţind punerea sau încheetura cea dentâiu pren a patra, si a doua pren a treia, pentrucă, de nu va fi greşală, sumele vor eşi asemenea, adecă:

www.dacoromanica.ro

ct.	l.	ct.
4	6 = 48	: x = 72
cercare:	4 × 72 = 288	
	6 × 48 = 288	

c) In cea întoarsă înmulţind încheetura cea dentâiu pren a doua, şi a trea pren a patra; pentrucă, de nu va fi cumva greşeală în lucrare, şi aici vor eşi asemenea: adecă:

lucr.	zile	luc.	zi.
4	: 20 =	8	: x = 10
cercare:	4 × 20 = 80		
	8 × 10 = 80.		

Despre reducerea regulii de aor cei înduplecate în simplă.

Regula de aor atunci să zice înduplecată sau îndoită, când are mai multe încheeturi, decât patru, adecă: când are cinci, sau mai multe, şi să pofteaşte a şasea, sau mai încolo.

Aciasta să poate reduce în semplă, adecă: în patru încheeturi:

1. Prin îndoită lucrarea regulii, adecă: dând 400 lei în 4 ani camătă 80 lei: 3000 lei în 8 ani câtă camătă vor da?

a) 400 lei aduc camată 80 lei în 4 ani, care patru ani aici nu să socotesc, ce numai camata 80 lei, dar 3000 lei câtă camătă vor aduce? Pilda aşa să aştearne:

lei	cam.	lei
400	: 80 =	3000 : x

să uşurează.

4 : 80 = 30 : x
1 : 20 = 30 : x

600 lei sânt aşa dară camăta a celor 3000 lei întru aceiaşi vreme.

www.dacoromanica.ro

b) În 4 ani 3000 lei, care aice nu să socotesc, aduc camătă 600 lei, dar în 8 ani câtă camătă vor aduce?

ani lei ani lei
4 : 600 = 8 : x
1 : 600 = 2 : x

12000 * lei camătă aduce în 8 ani.

Altă pildă, 6 cară însărcinate cu vinuri pe 9 miluri dobândesc 72 lei. dar 27 de cară pe 15 miluri câţi lei vor dobândi?

a) cară lei cară
6 : 72 = 27 : x
1 : 12 = 27 : x.

27 de cară dobândesc 324 lei

b) mil. lei mil.
9 : 324 = 15 : x
1 : 36 = 15 : x

540 lei dobândesc 27 de cară pe 15 mile.

2. Mai pe scurt în simplă, înmulţind încheeturile între sine, adecă: pre cea dentâiu pren a doua, şi pe a patra pren a cincea, apoi scriind sumele în locul lor, pentrucă aşa să va face den regula de aor cea înduplecată în simplă, adecă de patru încheeturi: Pildă:

40 de galbeni pe 4 ani aduc camătă 14 lei, dar 60 de galbeni în 6 ani câţi lei vor aduce camătă? Pilda aşa să scrie:

gal. ani lei gal. ani lei
30 × 4 : 14 = 60 × 6 : x
120 : 14 = 360 : x

Intracest chip scriindo, lucrează ca şi la regula cea sim-

www.dacoromanica.ro

plă, şi vei afla, că 60 de galbeni în 6 ani aduc camătă 42 lei.

Intrebuinţarea regulii de aor la socotirea cametilor arânzilor, chiriilor, ş. c. l.

A. *Tâlcuire*

1. Când cineve dă altuia o sumă de bani pe o vreme hotărâtă, ca trecând vremea, suma să i să întoarcă şi ce va câştiga să i să dea pentru împrumutarea sumii; cel ce dă bani să zice împrumutătoriu, şi suma împrumutată, capital; iară câştigul, care îl dobândeşte împrumutătoriul, să zice camătă sau.....

2. Arândator să numeşte, care ia dela altul vreo moşie sau orce lucru, afară de bani, ca să dea o sumă de bani, pentrucă să foloseşte cu el întro vreme hotărâtă.

3. Chiriile sânt mai ales plăţile, care se dau chirigiilor, cărăuşilor s. c. l.

G *Pildă.*

1. Un capital de 3861 lei, sau dat cu camătă 4 lei la sută, câtă camătă aduce întrun an?

lei cap.		lei		lei cap.		lei cam.
100	:	4	=	3861	:	X

Arăt:

$$3861 \times 4 = 15444 : 100 = 154\,\frac{44}{100}, \text{ sau}$$

$$154\frac{11}{25}; \text{ aşadară } X = 154\,\frac{11}{25}$$

2. Un capital de 2610 talere împrumutându-să cu camătă 5 talere dela sută, câtă camătă la un an?

tl. cap.	tl. cam.		tl. cap.	tl. cam.
100 :	5	=	2610	: X
20 :	1	=	2610	: X

www.dacoromanica.ro

Arăt: 2610 : 20 = $130\frac{1}{2}$ deci X = $130\frac{1}{2}$ tl.

3. Un capital de 4632 de galbeni cu camătă $3\,^1/_2$ dela sumă, câtă camătă aduce pe un an?

g. cap.		g. cm.		g. cp.		g. cm.
100	:	$3\,^1/_2$	=	4632	:	X
100	;	$^7/_2$	=	4632	:	X

Arăt: 4632 × 7 = 32424 : 100 × 2 $162\,^3/_{25}$ deci X — $162\,^3/_{25}$ galbeni.

4. Cât de mare este capitalul, care dând pe un an 4 dela sută, aduce cam. $154 + \frac{11}{25}$ lei?

lei cm.		lei cp.		lei cm.	lei cp.
4	:	100	—	$154 + \frac{11}{25}$	: X

Arăt: 154 × 25 + 71 3860 × 100 : 4 × 25 — 3861 deci X — 3861.

5. Cât de mare e capitalul, care dând pe un an 5 dela sută, aduc camătă $135\,^1/_2$ tl.?

tl. cm.		tl. cp.		tl. cm.	tl. cp.
5	:	100		$135\,^1/_2$	: X

Arăt: 135 × 2 + 1 = 271 × 100 : 5 × 2 2710 deci X 2710

6. Cât de mare va fi capitalul, care dând $3\frac{1}{2}$ dela sută, aduce pe an camătă $162 + \frac{3}{25}$ galbeni?

g. cm.		g. cp.		g. cm.	g. cp.
$3\,^1/_2$	:	100		$162 + \frac{3}{25}$	: X

www.dacoromanica.ro

Arăt: $162 \times 25 + 3 = 4053 \times 2 \times 100 = 810600 : 175 = 463$ deci $X = 4632$.

7. O groapă să sapă pren 15 lucrători în 5 zile, câţi lucrători vor trebui să sape altă groapă asemenea în 3 zile?

zile lucr. zile lucr.
$5 : 15 = 3 : X$

Arăt: aici vine regula întoarsă, zi:

$15 \times 5 = 75 : 3 = 25$. deci $X = 25$

8. Pentru un sălaş să plăteşte chiria pe o lună $5\frac{1}{2}$ lei, cât să va plăti pe 3 ani, 4 luni, 3 săptămâni şi 6 zile?

lun. lei ani lun. săp. zile lei
$1 : 5 * \frac{1}{2} = 3 + 4 + 3 + 6 : X.$

Arăt: Aici desfă mai întâiu anii, lunile, şi săptămânile în zile, apoi redù frângerea, pentrucă e amestecată, zicând: 30 de zile dau $\frac{11}{2}$ lei, dar 1242, câţi lei vor dà? Pilda să face întracest chip:

$1242 \times 11 = 13662 : 30 \times 2 = 227 \frac{42}{60}$,
deci $X = 227$ lei şi $\frac{42}{60} = \frac{21}{30}$.

Regula Tovărăşii

A. Regula tovărăşii ne învaţă aşà a împărţi o sumă în mai multe părţi ne asemenea, ca fieşcare parte să aivă analogie între sine.

B. Cu regula aciasta ne folosim în neguţitorii, între tovareş, în împărţirea moşiilor; între moşneani; la plătirea dăjdilor între săteni, şi la mai multe fealuri de întâmplări. Adecă: Dentro tovărăşie de trei negustori, care se pot numi

www.dacoromanica.ro

A. B. C. au dat spre negustorie, unul adecă; A. 800 l(ei) B, 540 l(ei) C. 460 l(ei). Iară cu suma aciasta au dobândit câştig curat 300 l. Acum să întreabă, cât trebuie să dobândească fieşcare den câştigul acesta? Fiindcă cu drept este, ca cel ce au dat mai mult spre negustorie, mai mult să şi ia den câştig, şi care au dat mai puţin, mai puţin să ia, deci aici analogie trebuiaşte să să facă între dânşii.

C. Regula tovărăşii să osăbeaşte:

1. In cea simplă, când să socoteaşte sau suma întrun loc pusă, sau vreamea întru care au fost puse.

2. In cea înduplicată, când nu numai suma întrun loc puse, ci şi vreamea întru care au fost pusă, să socoteaşte. Pilda mai sus zisă e simplă; iară adăugând la suma lui A, pe 8 luni, la suma lui B, pe 9. luni, şi la suma lui C, pe 14 luni, atunci să face înduplicată.

D. Arăt.

1. Când e regula tovărăşii simplă.

a) Adăugând la un loc toate sumele puse, suma aciasta este încheetura cea dentăiu a regulii de trei.

b) A dooa încheetură este suma care o au dat A. apoi

g) Lucrează după regula de trei cea dreaptă.

Arătătoriul îţi va da partea lui A.

d) Vrând să ştii partea lui B ţine întâia, şi a dooa încheetură, iară în a tria încheetură pune pe suma dată de B. apoi lucrează ca mai nainte; arătătoriul îţi va da partea lui B, aşişderea lucrează şi cu C. şi mai încolo, de vor fi mai multe feaţe, care au pus la un loc sume spre câştig.

De unde să cunoaşte, că regula de trei de atâtea ori să poftoreaşte, câte sume sânt puse.

e) Adăogând părţile ceale de osăbi, de va fi suma lor asemenea sumi câştigului, sau a pagubii, e sămn, că după analogie sau împărţit suma câştigului, sau a pagubii.

f) Arătarea e curată; pentrucă, precum să are suma cea

www.dacoromanica.ro

întreagă, cu care sau făcut negustoria, cu câştigul, sau cu paguba; aşa să au sumele ceale puse cu partea fieşcăria feaţe în pilda de mai înainte adusă, sumele ceale puse sânt 800 + 540 + 460 = 1800. Câştigul e 300, deci;

Pentru A, 1800 : 300 = 800 : X, sau:

6 : 1 = 800 : X dentrecare $X = \frac{800}{6} = 133\frac{2}{6} = \frac{1}{3}$ lei.

Pentru B. 6 : 1 540 : X, deci X $\frac{540}{6}$ 90 lei.

Pentru C. 6 : 1 460 : X, deci X $\frac{460}{6}$ — $76\frac{4}{6}$ lei.

Apoi $\frac{1332}{6} + 90 + 76\frac{4}{6}$ 300, deci câştigul sau împărţit analogiceşte cu sumele ceale puse.

A dooa pildă. A, pune 600 lei pe 3 luni; B, pune 600 lei pe 5 luni; C, pune 600 lei pe 8 luni şi câştigă împreună 400 lei, cât câştigă fieşcare?

Aici toate trei feaţile au pus asemenea sumă, şi numai vremea să osăbeaşte, deci câştigul fieşcăria trebue să să hotărască după vreme.

Acum 3 + 5 + 8 — 16, aşa dară:

A. 16 : 400 3 : X 75 lei.
B. 16 : 400 5 : X 125 lei.
C. 16 ; 400 — 8 : X — 200 lei.
Suma — 400 lei.

E tocmai suma câştigului întreagă.

2. Când este regula tovarăşii înduplicată.

a) Suma de fieşcare faţă pusă să să înmulţească pren vremea, pe care este pusă, deci tot atât e a da, 100 lei pe 3 luni, cât a da 300 lei pe o lună.

b) Pren înmulţirea aciasta să reduce regula înduplecată în simplă, cu care vei lucra, precum sau zis mai înainte.

www.dacoromanica.ro

Intâia pildă. Trei măcelari, A. B. C., au luat în arândă un loc de păşune cu 100 lei. A, paşte întrânsul 30 de vite, în 24 de zile. B, 26 de vite în 20 de zile, C, 18 vite în 15 zile; cât trebueşte să plătească fieşcare dentrânşi? Deci îmulţeaşte vitele pren numerile zilelor, aşa:

A. $30 \times 24 = 720$
B. $26 \times 20 = 520$
C. $18 \times 15 = 270$
1510

Fă analogiile următoare:

$1510 : 100 = 720 : X = 47 \frac{103}{148} =$ A.

$1510 : 100 = 520 : X = 34 \frac{66}{151} =$ B.

$1510 : 100 = 270 ; X = 17 \frac{123}{151} =$ C.

Cercarea 100

A dooa pildă; A. trimite 10 cântare peşte 30 de mile, B. 12 ct. peşte 20 ml. C. 16 ct. peste 10 ml. şi s'au tocmit să plătească peste tot cărăuşului 160 lei; cât trebuiaşte dară să plătească fieşcare?

A. 10×30 300
B. 12×20 240
C. 16×10 120
700

$700 : 160 = 300 : X = 68 \frac{4}{7}$ lei = A.

$700 : 160 = 240 : X = 54 \frac{6}{7}$ lei = B

$700 : 160 = 160 : X = 30 \frac{4}{7}$ lei = C.

Cercare 160 lei

www.dacoromanica.ro

C. I. Tăbliţa Strângerii

1	şi	1	sânt	2
1		2		3
1		3		4
1		4		5
1		5		6
1		6		7
1		7		8
1		8		9
1		9		10

2	şi	2	sânt	4
2		3		5
2		4		6
2		5		7
2		6		8
2		7		9
2		8		10
2		9		11

3	şi	3	sânt	6
3		4		7
3		5		8
3		6		9
3		7		10
3		8		11
3		9		12

4	şi	4	sânt	8
4		5		9
4		6		10
4		7		11
4		8		12
4		9		13

5	şi	5	sânt	10
5		6		11
5		7		12
5		8		13
5		9		14

6	şi	6	sânt	12
6		7		13
6		8		14
6		9		15

7	şi	7	sânt	14
7		8		15
7		9		16

8	şi	8	sânt	16
8		9		17

9	şi	9	sânt	18
9		10		19

www.dacoromanica.ro

C. II. Tăbliţa Scăderii

1	den	1	rămâne	0	4	den	4	rămâne	4[0]
1		2		1	4		5		1
1		3		2	4		6		2
1		4		3	4		7		3
1		5		4	4		8		4
1		6		5	4		9		5
1		7		6	4		10		6
1		8		7	4		11		7
1		9		8	4		12		8
1		10		9	4		13		9
2	den	2	rămâne	0	5	den	5	rămâne	0
2		3		1	5		6		1
2		4		2	5		7		2
2		5		3	5		8		3
2		6		4	5		9		4
2		7		5	5		10		5
2		8		6	5		11		6
2		9		7	5		12		7
2		10		8	5		13		8
2		11		9	5		14		9
3		3		0	6	den	6	rămâne	0
3		4		1	6		7		1
3		5		2	6		8		2
3		6		3	6		9		3
3		7		4	6		10		4
3		8		5	6		11		5
3		9		6	6		12		6
3		10		7	6		13		7
3		11		8	6		14		8
3		12		9	6		15		9

www.dacoromanica.ro

7	den 7	rămâne	0	
7	8		1	
7	9		2	
7	10		3	
7	11		4	
7	12		5	
7	13		6	
7	14		7	
7	15		8	
7	16		9	
8	den 8	rămâne	0	
8	9		1	
8	10		2	
8	11		3	
8	12		4	
8	13		5	
8	14		6	
8	15		7	
8	16		8	
8	17		9	
9	9		0	
9	10		1	
9	11		2	
9	12		3	
9	13		4	
9	14		5	
9	15		6	
9	15		7	
9	16		8	
9	17		9	

C. III. Tăbliţa Inmulţirii

1	odată 1	este	1	
2	2		4	
2	3		6	
2	4		8	
2	5		10	
2	6		12	
2	7		14	
2	8		16	
2	9		18	
2	10		20	
3	odată 3	este	9	
3	4		12	
3	5		15	
3	6		18	
3	7		21	
3	8		24	
3	9		27	
3	10		30	
4	odată 4	este	16	
4	5		20	
4	6		24	
4	7		28	
4	8		32	
4	9		36	
4	10		40	

www.dacoromanica.ro

de	5	ori	5	sânt 25
	5		6	30
	5		7	35
	5		8	40
	5		9	45
	5		10	50

de	6	ori	6	sânt 36
	6		7	42
	6		8	48
	6		9	54
	6		10	60

de	7	ori	7	sânt 49
	7		8	56
	7		9	63
	7		10	70

de	8	ori	8	sânt 64
	8		9	72
	8		10	80

de	9	ori	9	sânt 81
	9		10	90

de	10	ori	10	sânt 100
	10		100	1000

C. IV. Tăbliţa Impărţirii

2	în	2	să află	1
2		4		2
2		6		3
2		8		4
2		10		5
2		12		6
2		14		7
2		16		8
2		18		9

3	în	3	se află	1
3		6		2
3		9		3
3		12		4
3		15		5
3		18		6
3		21		7
3		24		8
3		27		9

4	în	4	se află	1
4		8		2
4		12		3
4		16		4
4		20		5
4		24		6
4		28		7
4		32		8
4		36		9

www.dacoromanica.ro

5	în	5	se află	1
5		10		2
5		15		3
5		20		4
5		25		5
5		30		6
5		35		7
5		40		8
5		45		9

6	în	6	se află	1
6		12		2
6		18		3
6		24		4
6		30		5
6		36		6
6		42		7
6		48		8
6		54		9

7	în	7	se află	1
7		14		2
7		21		3
7		28		4
7		35		5
7		42		6
7		49		7
7		56		8
7		63		9

8	în	8	se află	1
8		16		2
8		24		3
8		32		4
8		40		5
8		48		6
8		56		7
8		64		8
8		72		9

9	în	9	se află	1
9		18		2
9		27		3
9		36		4
9		45		5
9		54		6
9		63		7
9		72		8
9		81		9

§ 88

Despre frângerile cu zeace.

Cumcă lucrarea cu acest fealiu de frângeri numai la ceale mai înalte ştiinţe matematiceşti mai ales să întrebuin-

www.dacoromanica.ro

ţează, şi nu la ceale mai dease întâmplări; este prea bine cunoscut;

Insă pentrucă aşa pretindearişeaşte sistema matematicească, ca să fie desăvârşită în rândueli, am găsit cu cale ca să pun şi aici spre mai bună îndrumare a tinerilor, însă eu le pun mai pe scurt şi aici, de o parte, pentrucă să cuvine sistemi matema(ti)cesti; de alta, doar va da milostiva a tot puternică fiinţă, de se vor deştepta, odată den prea îndelungatul somn al adâncii adormiri, şi spre nepoţi lui Romul; şi vor desvăli iarăşile brazda strămoşească *.

Hot. XVI. § 89

Frângerile de zeace nu sânt alta, decât un fealiu de frângeri, care au în loc de numitor tot zeci adecă $\frac{3}{10}$, $\frac{7}{100}$ $\frac{5}{1000}$ ş. c. l. şi să zice: trei a zeacea parte, sau trei den zeace, şapte den o sută, cinci den o mie, şi să scriu: 30, 700, 5000 şi de este şi întreg, acela se desparte cu coma, adecă: $2\frac{5}{100} = 2{,}500$ ş. c. l.

Prob. § 90

A aduna frângerile cu zeace.

Invăţ. 1. Frângerile aceastea să să scrie unele supt altele ca şi numerile întregi despre stânga spre dreapta; şi de vor fi cumva întro frângere mai puţine ţifre, acealea să să înplenească cu nule.

2. Aceastea întracest chip scrise, să să strângă ca şi

* Dela cuvântul însemnat cu cruce şi până aici s'a şters tot paragraful şi s'a înlocuit cu cel de subsol. Nota copistului.

www.dacoromanica.ro

numerile întregi (§ 38) adecă: sânt de a să strânge: 3,0506, şi 4,789, şi 6,62 şi 4,753647.

3,050600
4,789000
6,620000
4,753647
19,213247

Prob.

§ 91

A scădea frângere de zeace, den altă frângere de zeace, sau den număr întreg.

Invăţ: In cât este pentru scăderea frângerilor acestora cum alta a face, decât lipsa numerilor a unei frângeri, să să înplinească pien nule; şi apoi scriindusă una supt alta dela stânga spre dreapta, să să scadă, ca numerile întregi (: § 43 :) adecă: 5700 să să scadă den 8985:

8985
5700
3285

Iară de va fi ca să să scoaţă frângeri den alt număr întreg atunci să să facă dentracel întreg aşişderea frângeri, adăugându-i spre dreapta, atâtea nule, de câte ţifre va fi frângerea, despărţind pe întreg despre stânga cu coma, apoi urmează cu lucraiea, ca şi cu numere întregi. (: 43 :) adecă den 3 întregi este să să scoaţă 4563 frângeri. Pilda stă aşă:

3.0000
4563
2,6437.

www.dacoromanica.ro

Prob. § 92

A înmulți frângerile de zeace.

Invăț: 1. Să să scrie frângerile aceastea una supt alta ca și numerile întregi, făr de ale osăbi cu coma ca pe nește frângeri de zeace; și apoi să să înmulțească după câtul înmulțirei (: 49 :).

2. După aceia să să tae den suma care va eși atâtea țifre despre dreapta spre stânga, câte țifre au fost întramândooă frângerile de zeace, adecă: să să înmulțească 4,26 cu 3,62. Pilda stă întrast ahip:

$$\begin{array}{r} 426 \\ 352 \\ \hline 852 \\ 2556 \\ 1278 \\ \hline 15{,}4212 \end{array}$$

Arăt. Pentrucă făcând înmulțirea acestor frângeri, după câtul înmulțirii frângerilor de obște, ar trebuì să urmeze lucrarea întrast chip:

$$\frac{426}{100} \times \frac{362}{100} = \frac{154212}{10000} = 15{,}4212.$$

Intraşişderea chip să poate înmulți și 2,503. cu 1,2 = 4,2036.

Școl. § 93

Dară de să va întâmpla, de în suma înmulțirii tot atâtea țifre sânt, câte sânt întramândouă numerile cari sau înmulțit între sine, atunci toate țifrele să iau spre frângrei de zeace. Adecă să să înmulțească 4,134, pren 0,2=8268, acestea sânt toate frângeri, pentrucă întramândoo numerile

www.dacoromanica.ro

au fost ţifre de frângeri patru; şi pentru aceia trebue să să scrie întrast chip: 0,8268.

Pricina este tot care sau zis şi mai sus, pentrucă almintrelea sar scrie aşà $\frac{4134}{1000} \times \frac{2}{10} \frac{8268}{10000}$ acum fiindcă numitoriul este mai mare decât numărătorul, este frângere dreaptă, care nu dă nici întreg.

Şcol. II. § 94

Iar de vor eşi în suma înmulţirii acestor frângeri, mai puţine ţifre, decât se află întramândoo numerile de frângeri, atunci atâtea nule să se pue spre stânga câte ţifre lipsesc până la întregirea numărului ţifrelor dentramândoo frângerile, şi apoi să să mai pue încă una, pentru, sau în locul numărului întreg, adecă: sânt în suma eşită trei ţifre, şi într' amândoo numerile de frângeri şase, atunci, trebue să să pue spre stânga încă trei nule, şi apoi a patra în loc de întreg. Adecă: 0,02 să să înmulţească, pren $0,0083 = 83 \times 2 = 166 = 0,000166$. Pentrucă sau înmulţit $\frac{2}{100} \times \frac{83}{10000} = \frac{166}{100000} = 0,000166$.

Prob. § 95

A înpărţi frângerile de zeace.

Invăţ. 1. Frângerile de zeace să să scrie ca şi numerile întregi (: § 51) farde a să osăbi pren coma, şi să să înpărţească ca şi cele întregi.

2. Den arătătoriu atâtea ţifre despre dreapta spre stânga să să tae pentru frângerile de zeace, cu câte ţifre au avut numărul dela mijloc, sau cel ce sau înpărţit, mai multe

www.dacoromanica.ro

decât înpărţitorul. Adecă: 3,7036 să să înpărţească pren 4,7. Deci să să scrie ca şi numerile întregi:

$$\begin{array}{r|l|l} 47 & 3703{,}6. & 788 \\ & 329 & \\ \hline & 413 & \\ & 376 & \\ \hline & 376 & \\ & 376 & \\ \hline \end{array}$$

Deci aici să face înpărţirea, ca şi cu numere întregi, şi este arătătoriul 788, iar fiindcă numărul dela mijloc are cu trei ţifre mai mult, decât înpărţitorul, aşa toate trei ţifrele den arătătoriu să iau în loc de frângeri de zeace, şi să scrie arătătoriul întracest chip: 0,788.

Arăt: Pentruca ca să iasă suma numărului dela mijloc, care sau înpărţit, trebue să să înmulţească arătătoriul pren înpărţitoriu. Iară dacă nu să vor pune atâtea ţifre de zeace în arătătoriu, cu câte are numărul înpărţit mai multe decât înpărţitorul, atunci nu ese; aşa dară atâtea ţifre de zeace trebue să să pue în arătătoriu, cu câte va avea numărul înpărţit mai multe, decât înpărţitorul.

(Sfârşit)

Transcrierea a fost făcută de d. Cardaş, funcţionar la Academia Română.

www.dacoromanica.ro

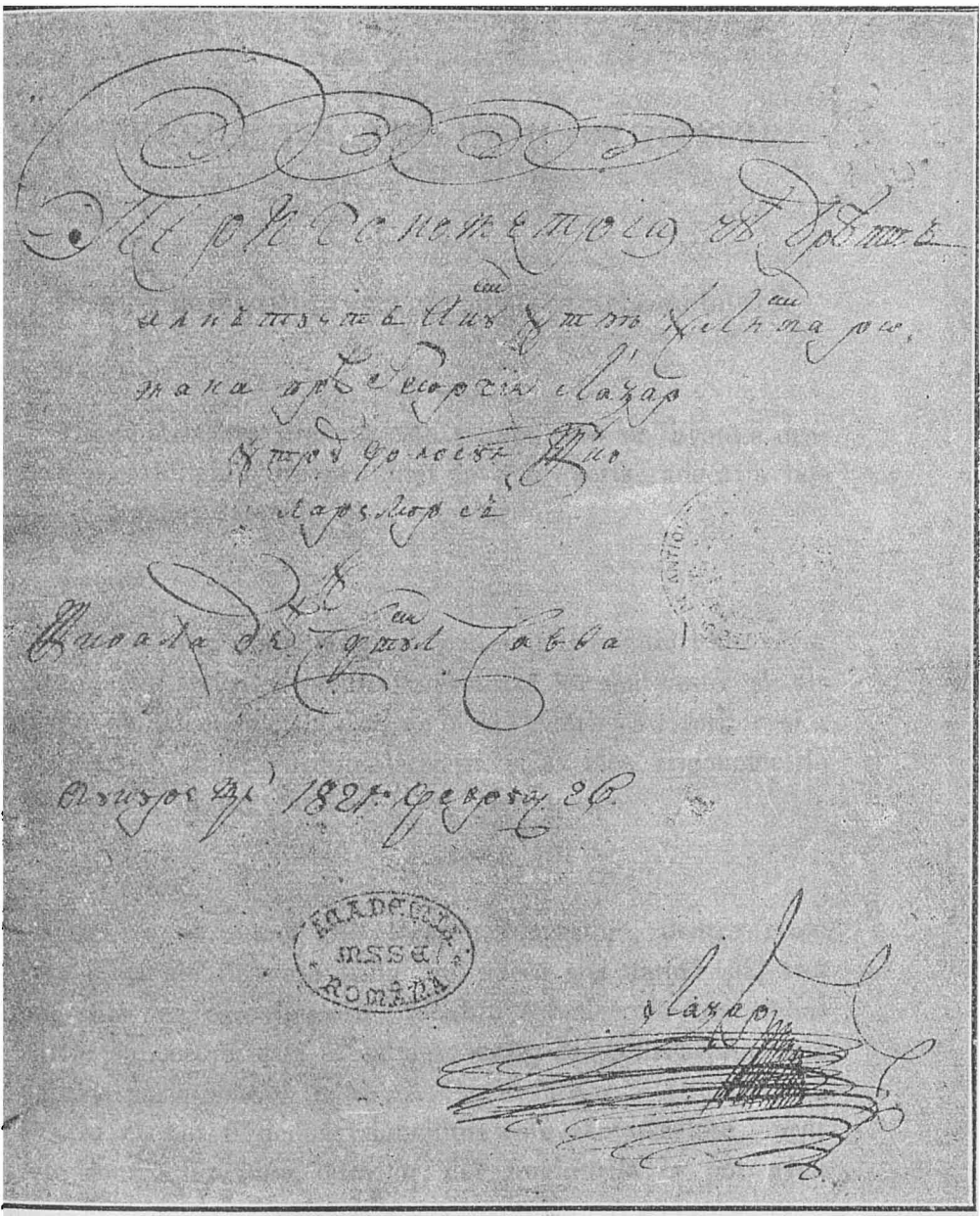

www.dacoromanica.ro

TEMEIURILE TRIGONOMETRII CEI DREPTE[1])

CAP. I

Despre cunoștiința cea de obște a trigonometrii

Hotăr(area) I. § 1.

Trigometria cea dreaptă este ştiinţa care ne învaţă a desface pe triunghiu dreapteiliniat în plan scris; adecă a hotărî cătăţimea laturilor şi a unghiurilor.

Corol(ar). § 2.

Fiindcă şi pe faţa sferii să pot scrie triunghiuri ale căror laturi sânt arcurile cercurilor, urmează că mai este şi alt fealiu de trigonometrie, care ne învaţă cătăţimea laturilor şi a unghiurilor triunghiurilor sfericeşti, şi să zice trigonometrie sfericească, despre care ne învaţă astronomia.

Scol I [2]). § 3.

Deci, ca să putem aflà cătăţimea acestora, dentre ceale şase părţi ale fieşcăria triunghiu, adecă trei laturi ş[i] trei unghiuri den care fieşcare triunghiu stă alcătuit, trei trebui sa fie cunoscute, cari să numesc date, şi dentr'aceste trei date, o parte măcar trebue să fie o latare a triunghiului. Pentru că pot fi dooua triunghiuri care sânt osebite, încât este pentru lungimea laturilor, dar unghiurile le pot avea

[1]) Nota lui Tr. Lalescu, vezi pag. 158.
[2]) Scolicon, scolie

www.dacoromanica.ro

aseamenea, urmează, ca pentru ca să putem aflà câtăţimea totului, să ni se dea lungimea macar numai a uniia laturi, ca să se afle apoi cealealalte doao, precum s'au zis în gheometrie despre asemănarea triunghiurilor. Deci dându-să o lature cu doao unghiuri a unii triunghiu, să pot aflà prin trigonometrie cealealalte doao laturi şi unghiul al treilea al triunghiului; sau dându-să doao laturi şi un unghiu, să pot afla cealealalte doao unghiuri şi laturea a treiia a triunghiului; sau dându-să toate trei laturile, să pot aflà toate trei unghiurile ale triunghiului.

Scol. II. § 4.

Insă dându-să o lature, ca să să poată apoi cunoaşte unghiu[l] trebuie să fie oareşcare analoghie hotărîtă între unghiu şi lature, care analoghie cu adevărat ş[i] este, precum s'au arătat în gheometrie, unde s'au cuvântat cumcă măsura fieşcăriia unghiu este arcul cel tras den cheantru [1]) unghiului între pecearele lui, sau coarda cea răspunzătoare acelui arc, şi unghiul dela periferie a este numai coarda jumătate a celui arc răspunzătoare, spre măsuiă; iar unghiul de la cheantru este întreagă, de unde urmează că unghiul jumătate dela cheantru este = unghiului dela periferie; şi apoi iară ştiut este, că jumătăţile să au întri sine, precum să au întregile. Deci slobozindu-să den cheantru C (f. 1)

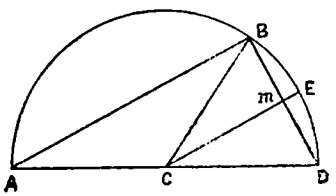

Fig. 1.

perpendiculare CE spre laturea înpotrivetoare, aceaia va tăià

[1]) Centrul.

www.dacoromanica.ro

ş[i] unghiul ş[i] coarda, ş[i] ş[i] arcul drept în doao, precum s'au arătat în gheometrie; aşa dară unghiul a = unghiul A, şi perpendiculariul Bm va fi jumătate laturea unghiului împotrivitoriu de la periferie şi jumătatea corzii a arcului BED, însă va aveà analoghie potrivită spre unghiul A.

Scol. III. § 5.

Apoi, fiindcă den vârful fieşcăriia unghiu, ca den cheantru, să poate scrie arcu între pecearele unghiului, şi den sfârşitul unei latură, spre ceaialaltă latură, să poate slobozì perpendeculare, urmează că să pot aflà tuturor unghiurilor, precum şi arcurilor, linii dreapte răspunzătoare analoghiceşti, cari linii, pentru feliurimea razălor, pot fi ş[i] mai mari însă încât este pentru analoghiia lor, rămân tot anoloage, precum am cuvântat în gheometrie despre gradele cercului macar cât s'ar schimbà raza cercului; precum s'au arătat ş[i] despre coarda arcului de 60^0, cumcă totdeauna rămâne = razii cercului.

Insă prea bine trebui luoat seama, că noi aici vorbim numai de cuvântul (ratione), dar nu de mărimea lor cea osăbită ş[i] absolută, care într'alt chip nu să poate hotărî, decât numai dându-să mărimea unei laturi în triunghiu. De aici isvoresc însuşirile următoare:

Hot. II. § 6.

Scriindu-se (f. 2) den vârful C a unghiului a arcu[l]

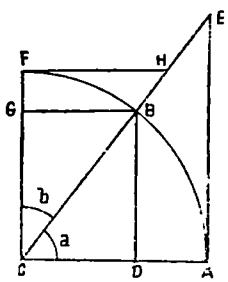

Fig. 2.

www.dacoromanica.ro

AB, perpendiculare BD, ce să sloboade den B, unde să împreună o latură cu arcu[l], să zice: Sinul drept al unghiului *a*: şi de să va lungì AB până la F, până va fi AF = sfârtului (quadrat) şi trăgându-să FC perpendiculare, atunci unghiul *b* este unghiul împlinirii (complemeti)a[l] unghiului *a*, până la cel drept; dar BG să face sinul acestui unghiu *b* ş[i] fiind totdeauna = linii CD, pentrucă den precina perpendicularelor GC şi BD, sânt paralele între paralele, aşadară ş[i] CD să poate aveà în loc de sinul împlinirii, deci CD este sinul împlinirii, sau cosinul unghiului *a* ş[i] CG cosinul unghiului *b*.

Hotăr. III. § 7.

Ridicându-să în A perpendiculare, ş[i] prelungindu-să până când să va împreunà cu ceaialaltă latură prelungită în E, atunci AE să zice atingătoarea unghiului *a*; şi iară ridicîndu-să şi din F perpendiculare, pânăcând să va împreunà tot cu acea latură prelungită; atunci acea latură, sau FH să zice atingătoarea unghiului *b*, adecă atingătoarea împlinirii, sau coatingătoarea unghiului *a*.

Hotăr. IV § 8.

Prelungindu-să laturea CB până să va împreunà cu atingătoara în punctul E, sau CE să zice tăetoarea unghiului împlinirii *b* şi cotăetoarea unghiului *a*.

Hotăr V. § 9.

Partea care să tae în ceaialaltă latură, sau în raza CA prin sinul BD sau partea cea prinsă între începutul arcului A si între sinul lui BD, adecă AD se zice *sinul întors* al unghiului *a*, deci să află scoţând cosinul den rază, iar cosinul întors este FG sau sinul întors al ungiului împlinirii *b*.

www.dacoromanica.ro

Cor. I. § 10.

Den hătărârile acestea să cunoaste: ș[i] AF (f. 3) este

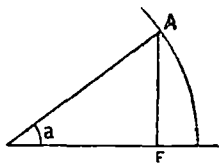

Fig. 3.

sinul unghiului *a* fiind perpendiculare din punctul acela, unde să împreună o lature cu arc trasă la ceaialaltă lature care după hotărârea II este sinu.

Cor. II. § 11.

Tot din hotărârea aceaia urmează că sinul unghiului teșit [1]) *a* (f. 4) încă este perpendiculare BD tot acela care

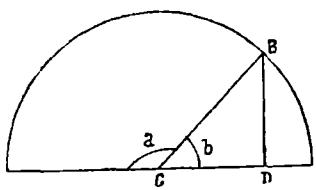

Fig. 4.

este ș[i] al unghiului ascuțit *b* care este celuialalt de mai, înainte teșit, unghiul împlinirii spre doao dreapte. Deci ca să poți află sinul unghiului teșit adecă a lui 120^0 scoate pe 120^0 din 180^0 rămășița 60^0 este unghiul împlinirii, al căruia sin este tot de odată și sinul unghiului 120^0.

Cor. III. § 12.

Iar sinul unghiului drept C sau a[l] lui a+b (f. 2) este raza însăș pentru că neputându-să duce dentr'un punct la o lature mai multe perpendiculare, decât numai una, ș[i] raza den făptura ei, este perpendiculare, precum ș[i] sinul din hotărârea încă este perpendiculare, tot dentr'acelaș punct

www.dacoromanica.ro

urmează că CF este și raza ș[i] ș[i] sin, precum ș[i] sinul întors iară raza trebuie să fie. Deci în fieșcare unghiu drept luându-să ipotenuza sau baera (?) în loc de rază, atunci catetele să au în loc de sinurile, și cosinurile unghiurilor respective, sau a unghiurilor despre care să vorbește, precum arată f. 14. Iar de se va luoà catetu[l] în loc de rază, atunci cealălalt catet să face atingătoarea unghiului împotrivitoriu, ș[i] ipotenuza tăetoare, precum să veade în f. 18.

Cor. IV. § 13.

Dă unde să veade că fieșcare sin nu este alta decât coarda jumătate a arcului îndoit; pentru că (în f. 5) prelungindu-să

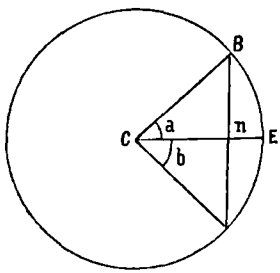

Fig. 5.

arcu[l] BE până în A până când va fi AE arcului BE să face atunci arcu[l] BEA îndoit (duplex); apoi sinu[l] Bn prelungit până în A să face coarda arcului BEA, însă fiind CE perpendiculare, ș[i] den făptura ei tae și pe arc în doao, așa dară ș[i] pe coarda BA o tae în doao (în gheometrie), așa dară Bn sinul unghiului a este coarda jumătate a arcului îndoit, care este măsura unghiului întreg a+b.

Cor. V. § 14.

Precum cresc arcurile, așișderea cresc ș[i] sinurile, pentrucă sinurile sânt jumătăți de coarde, însă coardele cresc precum cresc ș[i] arcurile cărora răspund aceste coarde, de

www.dacoromanica.ro

unde urmează că sinul unghiului Θ^0 încă este asemenea Θ^0 după aceaia cresc apoi sinurile, precum cresc ş[i] arcurile. Deci sinul unghiului drept este sinul cel mai mare fiind razi[i] sau diametrului jumătate, care luându-să în loc de coardă, este cea mai mare între toate coardele, dela care începând iară înceape sinurile a scădeà pren unghiurile teşite fiind = sinurilor unghiurilor celor ascuţite ale împlinirii spre doao dreapte, până când în unghiul cel mai mare teşit, de tot să perd. Sinul unghiului drept să zice *sinu tot.*

Cor. VI. § 15.

Crescând sinurile, scad cosinurile, ş[i] iară scăzând sinurile cresc cosinurile; apoi fiindcă sinul întors totdeauna este partea cea rămasă a razii, scăzând dintr'însa cosinul, să veade că de ce va fi cosinul mai mare, cu atâta va fi sinul întors mai mic. Deci crescând sinurile, cresc şi sinurile întoarse; şi sinul întreg, sau tot ne având nici un cosin să face sinul întors cel mai mare, sau — razii.

Cor. VII. § 16.

Atingătoarea, fiind cu sinul denpreună amândoao perpendiculare spre AC şi paralele, când creaşte sinul creaşte ş[i] dânsa; ş[i] ajungând unghiul să fie drept, şi sinul tot razii, atunci atingătoare[a] să face nehotărâtă (infinita) pentrucă fiind laturea CB însuşi sinul şi atingătoarea AE paralelă laturi[i] CB, nu să împreună nicăirea, deci nici o parte nu sa poate tăià dintr'însa. Dar înmărindu-să unghiul *a*, până va cădeà în teşit, atunci atingătoarea DF de ceaialaltă parte să hotăraşte şi să face = atingătoarei unghiului împlinirii spre doao dreapte, precum s'au zis § 11 de sinuri. Intru aşişderea chip s'a înţeles şi de tăetoarea care aşişderea în unghiul drept este nehotărîtă pentru ca atunci făcându-să

www.dacoromanica.ro

laturea paralelă atingătorii, nu să pot împreuna necăirea, şi aşà nici că să poate tăià vreo bucată dentr'însa.

Scol. § 17.

Deci, ca să să poată întrebuinţà liniile acestea spre socotirea tuturor unghiurilor ş[i] a laturilor triunghiurilor este mai înainte de trebuinţă, ca una dintr'însele să se ia în loc de măsură hotărîtă, după care să poată cercà ş[i] hotărî celealalte despre care va cuvêntà Capul următoriu.

Pentru mai bună scurtare în socoteală, sinul să scrie sin., cosinul cos., atingătoarea — at., coatingătoarea coat., tăiatoarea — t, cotăiatoarea cot., sinul întors sin. in. cosinul întors cos. în.

CAP. II

Despre câtăţimea sinurilor. cosinurilor. atingătoare lor ş(i) pentru facerea tăbliţelor sinurilor

Priv. I. § 18

In fieşcare cercuri asemenea este cuvântul razelor la sinuri, atingătoare, tăetoare, precum ş(i) la cosinuri, coatingătoarea &c.

Arătare.

Trăgând (în f. 7) razăle *ca*, *ab* ş(i) CA, CB într'acest

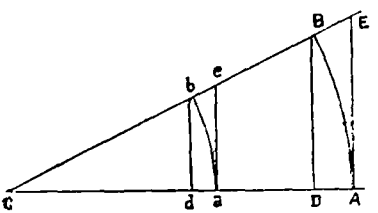

Fig. 7.

www.dacoromanica.ro

chip ca asemenea arc să îmbrăţişeaze, să să sloboază apoi sinul *bd* ş(i) BD, atunci să face triunghiu(l) cbd, asămănătoriu triunghiului CBD. Pentru că unghiul c=C, den făptură, D=d pentrucă sânt dreapte, aşa dară şi B=b cel deal treilea la al treilea, aşa dară unghiurile sânt asămenătoare, de unde urmează că ş(i) laturile sânt analoage; aşa dară CB : BD = cb : bd sau CB : CD = cb : ca; însă CB şi cb sânt razăle, BD, CD ş(i) bd, cd sânt sinurile ş(i) consinurile; apoi în triunghiurile ACE, ace este AC : AE = ac ae sau AC ; CE = ac : ce, & însă AC ş(i) ac sânt razăle, AE ş(i) ae sânt atingătoarele, CE şi ce sânt tăetoarele. Aşadară aşà să au razăle, precum să au sinurilé, consinurile, atingătoarele, ş(i) tăetoarele c(e) e(ra) să să a(rate).

Cor. § 19

Deci liniile aceastea au o mărime privită(respectivam) încât să au cătră ráză, precum este ş(i) mărimea gradelor cercului încât căutăm la raza cercului, cu ce ráză este tras. Deci precum este adecă a opta parte a cercului 45^0, fie cercul mare, fie mic, aşa ş(i) sinul a 45^0 sau altei cătăţimi tot acela rămâne fie cercul mai mare, fie mai mic; pentrucă totdeauna să ia analoghiceaşte spre ráză.

Priv. II. § 20

Laturile triunghiurilor să au, precum se au ş(i) sinarile unghiurilor împotrivitoare.

Arătare.

Inconjurându-să triunghiul cu cerc, atunci laturile triunghiului sânt coardele arcurilor îndoite, care sânt măsura unghiurilor împotrivitoare (§ 13). Deci jumătăţile coardelor sau a laturilor sânt sinurile arcurilor jumătate, care sânt măsura unghiurilor împotrivitoare, pentrucă laturile întregi sânt coarde (§ 4), însă jumătăţile să au ca ş(i) întregile;

www.dacoromanica.ro

aşadară laturile să au ca ş(i) sinurile unghiurilor împotrivitoare c. e. să să a.

Cor. I. § 21

Insă mai tare gheometriceaşte să arată într'ast chip: In triunghiul ABC (f. 8) să să tragă din chentru(l) C, cu

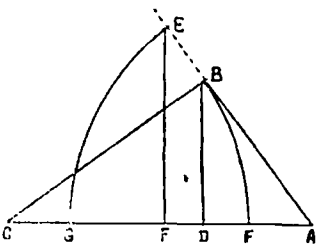

Fig. 8.

raza BC arcu BF, atunci să face BD sinul unghiului C; prelungindu-să apoi laturea AB şi den chentru(l) A cu raza AE, care este=laturi(i) BC, să să tragă arcul EG, atunci EF să face sinul unghiului A. Acum în triunghiurile asămănătoare ABD şi AEF este AB : BD=AE : EF, sau fiind AE=BC den făptură, AB : BD=BC : EF, adică precum să are latura AB la sinul unghiului împotrivitoriu C, aşa să are latura BC la sinul unghiului împotrivitoriu A. C. e. să să a.

Cor. II. § 22

Deci hotărând sau luând oareşcare cătăţime în locul razii, ş(i) hotărându-să într'aceea cătăţime sinurile, la (a)cestea analoghiceaşte să pot afla si laturile, care aşişderea să au, precum să au ş(i) sinurile, despre care să va arăta mai jos.

Privir. III. § 23.

Sinul unghiului 30^0 este asemenea jumătăţii razii cercului.

www.dacoromanica.ro

Arătare.

Raza este coarda arcului 60^0 gheomet[ric], însă jumătatea corzii a arcului îndoit este sinul arcului, sau a unghiului jumătate, aşadară coarda, sau raza jumătate este sinul unghiului jumătate, adecă 30^0 C., e. să să a.

Cor. § 24.

Hotărându-să aşadară raza adecă de 1000 de părţi atunci va avea sinul 30^0 500 de părţi. Ş[i] sinul 90^0 să va aveà la sinul $30^0 = 1000 : 500$. Deci având laturea unghiului drept înpotrivitoare în triunghiul drept. 100 de stânjeni, ca să să poată aflà laturea unghiului 30^0 înpotrivitoare să lucreze după priv. II adecă: precum să are sinul tot, sau 1000 la laturea înpotrivitoare sau la 100 stânjeni, aşa sinul 30^0 sau 500 la 50 stânj[eni].

Priv. IV. § 25.

Atingătoarea unghiului 45^0 este asemenea razii.

Arătare.

(F. 9). Fiind unghiul A 45^0 şi cel den C drept, aşa-

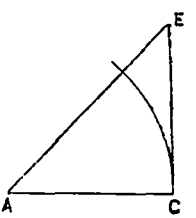

Fig. 9.

dară şi cel den E este 45^0, de unde urmează că triunghiul ACE este asemenea peciorat, având doao unghiuri asemeane deci laturea AC = laturi[i] CE. Insă AC este raza ş[i] CE este atingătoare, aşadară atingătoarea este asemenea razii C. e. să să a.

www.dacoromanica.ro

Priv. V. § 26.

Dându-să una dintr'a ceste patru: sinu, cosinu, sinu întors sau cosinu întors, după ce s'au hotărît odată oareşcare cătăţime pentru rază, a afla celealalte pentru fieşcare arc (f. 2.)

Arătare.

Triunghiul CBD este triunghiu drept, în care pătratul ipotenuzii este asemenea patratelor catetelor; deci dându-să sinul BD, este $CD^2=CB^2-BD^2$, sau cos. $=\sqrt{(R^2=sin^2)}$.

2. Dându-să cosinul $BD^2=CB^2-CD^2$, sau sin—$\sqrt{(R^2-cos^2)}$.

3. Dându-să cosinu, este DA=CA—CD, sau sin înt—R—cos. sau dându-să sinul întors este CD=CA—DA, sau cos = R — sin înt.

4. Dându-să sinu[l] BD, fiind BD—GC, să face FG—CF—CG, sau cos înt.=R—sin, sau dându-să cos înt., să face CG=CF—FG, sau sin=R—cos. C. e. să să a.

Cor. § 27.

De unde urmează, de aflându-să sinu[l] 40^0 să află ş[i] sinu 50^0 pentrucă aflându-să sinu[l] de 40^0, să poate află ş[i] cosinu lui, care este sinul unghiului 50^0, aşişderea să înţeleage şi de cealealalte.

Prev. VI. § 28.

Dându-să dintre aceste trei: sinu, cosinu ş[i] atingătoarea, doao, a află pe al treilea cu tăetoarea, cotăetoarea ş[i] coatingătoarea.

Arătare.

(F. 2.) Triunghiurile CBD, CAE precum ş[i] CBG ş[i] CFH sânt asemănătoare, şi fiind CBG totdeauna întocmai cu CBD, pentru[că] laturea GB=CD ş[i] GC— BD ş[i]

www.dacoromanica.ro

CB la aamândoao de obşte aşadară la fieşcare întâmplare este ş[i] CAE asemănăroriu lui FHC. Deci (raza să ia aici în loc de unime, de aceaia la înmulţire şi la împărţire se lasă) CD : DB=CA : AE adică cos : sin=R : I. deci: 1^0 $I=\frac{sin}{cos}$ sau 2^0 $sin=cos\times I$ sau 3^0 $cos=\frac{sin}{I}$. Apoi iară CG : CF=GB : FH ş[i] fiind CG=BD, să face: BD : CF=GB : FH adică sin : R=cos : coat. Deci 4^0 $coat=\frac{cos}{sin}$, sau 5^0 $cos=coat\times sin$, sau 6^0 $sin=\frac{cos}{coat}$. Apoi iară : AE : CA=CF : FH, însă CF=CA, aşadară AE : CA =CA : FH, adecă I : R=R : coat. Aşadară 7^0 $I=\frac{I}{coat}$, ş[i] 8^0 $coat=\frac{I}{I}$ mai preurmă este BD : AE=CB : CE ş[i] BG : FH=CB : CH, care va să zică : sin : I=R : taet ş[i] cos: coat—R : cotăet.; deci 9^0 $taet=\frac{I}{sin}$ ş[i] 10^0 cotăet $=\frac{coat}{cos}$ C. e. să să a.

Cor. § 29

Deci den formula 2^0 ş(i) 6^0 să află:

$$sin=cos\times I=\frac{cos}{coat}$$

den 3^{-a} şi 5^{-a} $cos=\frac{S}{I}=S\times coat$

den I^{-a} şi 7^{-a} $I=\frac{sin}{cotaet}=\frac{I}{coat}$

den 4^{-} şi S^{-a} $coat=\frac{cotae(t)}{S}=\frac{I}{I}$

www.dacoromanica.ro

Prev. VII. § 30

După ce s'au aflat liniile care să cuvin fieşcăriia unghiu, să află apoi ş(i) acealea care se cuvin unghiului jumătate, sau unghiului îndoit.

Arătare.

Dându-să sinul BD a unghiului BCA (f. 10) ş(i) raza CE

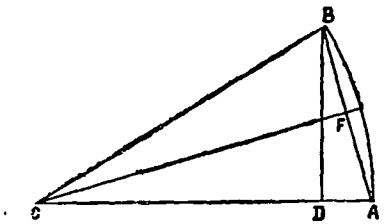

Fig. 10.

ce este la acel sin perpendiculare, atunci să tae unghiul ş(i) coarda AB în F în doao ş(i) să face BF, den făptură ş(i) hotărâre, sinul unghiului jumătate sau $\frac{I}{2}$ C. In triunghiul drept CBD să dă sinul BD, ş(i) să dă ş(i) consinul CD (§ 25) care scăzându-să din raza CA, rămâne sinul întors sau partea DA, aşadară în triunghiul BDA să dă catetu(l) BD şi catetu(l) DA, deci să poate afla ipotenuza BA, pentrucă este $BD^2 + DA^2 = BA^2$, trăgându-să rădăcina, rămâne BA, care împărţită prin 2 dă pe sinul căutat $\frac{1}{2}$ BA = BF. Iar consinul CF den teorema I este $= \sqrt{(R^2 - AF^2.)}$

Dându-să unghiul ECA (f. 11) să să prelungească arcul

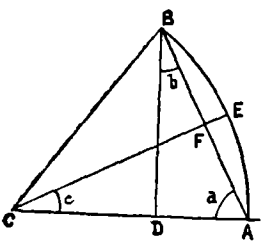

Fig. 11.

www.dacoromanica.ro

până va fi FB = AE ş(i) să va face BCA unghiul îndoit al unghiului dat, şi BD va fi sinul unghiului îndoit; apoi prelungind coarda FA, până în B, să face triunghiul BDA asămănătoriu triunghiului CFA; pentrucă în F ş(i) D este unghiu drept, ş(i) unghiul *a* este la amândoao de obşte, aşadară *b* = *c*. Deci CA : CF = AB : CD, adecă ipotenuza la catetul cel mai mare într'amândoao triunghiurile, însă CA este raza, CF este consinul al unghiului dat, aşadară este cunoscut, BA este îndoit den FA, aşadară sinul dat îndoit, aşadară ş(i) al patrălea termin BD, sinul unghiului îndoit, să va aflà. C. e. să să a.

Cor. § 31

Deci dându-să sinul unghiului 30^0 să află sinul unghiului 15^0, ş(i) având pre acesta cunoscut, atunci se cunoaşte ş(i sinul unghiului 7^0, $30'$, 3^0, $45'$, &, &, ş(i) apoi după a doaosprăzeacea înpărţire, să află ş(i) sinul unghiului $52''$, $44'''$, $3''''$, $45'''''$.

Priv. VIII. § 32

Dându-să sinurile a doao arcurì, să află ş(i) sinul sumei la amândoao (f 12). *Dăndu-să sinl BD a unghiului a ş(i) sinul KL al unghiului b, sa află sinul KM al unghiului C întreg, sau a + b.*

Arătare.

Slobozindu-să din L perpendiculare(a) LP, care va fi paralelă lui BD după aceaia să ducă perpendiculare(a) LO, va fi atunci OM — LP, pararelele fiind între paralele; după aceaia aflându-să OM + OK, să află KM. Acum fiind triunghiul CBD asemănătoriu sau ∽ lui CLP, este CB : CL = BD : LP, adecă R : cos. unghiului dat *b*, precum sinul unghiului dat *a* la LP, căruia i să poate pune în loc OM, fiindu-i asemenea, aşadară este OM = cos *b* × sin *a*.

www.dacoromanica.ro

Apoi trigonul KOL ∽ OQL pentru perpendiculara OL, carè este slobozită den unghiul drept spre ipotenuză (gheome[trie]) ş(i) iară OQL ∽ QCM pentru unghiurile verificeşti în Q ş(i) pentru unghiurile dreapte O ş(i) M, ş(i)

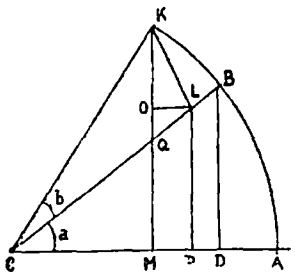

Fig. 12.

CQM ∽ BCD pentru paralele QM şi BD, de unde urmează de KOL ∽ CBD; aşadară CB : CD = KL : KO, ipotenuza la catetul mai mare într'amândoao, adecă R : cos. unghiului a = sin unghiului b : KO; aşadară KO = cos. $a \times$ sin b. Aşadară KO + OM sau sin $a + b$ = sin $a \times$ cos b + sin $b \times$ cos a. C. e. să să a.

Prev. IX. § 33

Dându-să sinurile la doao arcuri, să află ş(i) sinul difereanţei al fieşcăriia; adecă f. 13.

Dându-să unghiul a tot ş(i) sinul dânsului KL, dându-să unghiul b, ş(i) sinul lui BD, să află şi unghiul c ş(i) sinul diferenţei KM.

Arătare.

Dându-să perpendicularea LP ş(i) prelungindu-să KM în O, până să va împreuna cu linia LO, ce este pararelă lui PM, să face MO = LP, den pricina paralelelor între paralele ş(i) triunghiul CBD ∽ CLP, pentru paralelele LP şi BD; aşadară CB : CL = BD : LP, şi fiind LP = OM, să face CB : CL = BD : OM, care va să zică R : cos. un-

www.dacoromanica.ro

ghiului a = sin. unghiului b : OM; aşadară OM = cos. a × sin. b; apoi triunghiul KOL ∽ KQM den pricina paralelelor LO, ş[i] QM : KQM ∽ QPL, pentru unghiurile verificeşti în Q ş[i] M, şi pentru unghiurile în P dreapte;

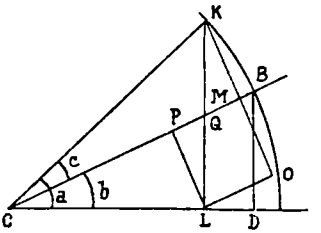

Fig. 13.

şi QPL ∽ PLC, pentru PL, care este perpendiculară den unghiul drept spre ipotenuză, apoi PLC ∽ CBD, deci KOL ∽ CBD; aşadară CB : CD = KL : KO, ipotenuza la catetul mai mare în fieşcarc, adică R : cos b = sin a : KO, aşadară KO = cos b × sin a, însă KM × KO—MO, aşadară KM = cos b × sin a·—cos a × sin b, care formulă, de la formula cea denainte numai sămnu[l] singur să deosăbeaşte.

Cor. I. § 34

Acestea amândoao să văd în f. 14 : EF este sinul b, BD sinul a, EG sin a + b, sau sinul sumii. Ducând pe EF

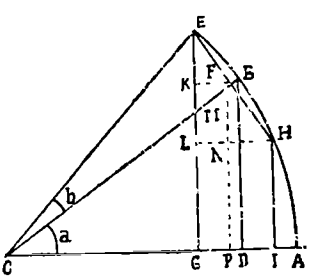

Fig. 14.

până în H, să face pentru coarda tăia[tă] în doao EF = FH ş[i] EB = CH; aşadară AB—EB, adecă AB—BH =

www.dacoromanica.ro

AH; deci AH este arcul diferenţei ş[ı] HI sinul diferenţei. Ducând apoi paralelele FK ş[i] HL, să face din pricina analogii EF : FH = EK : KL; ş[i] EK = KL; acum pentru triunghiurile asemănătoare, ca mai înainte CMG, CFP, CBD, MEF, FEK să face CB : BD = CF : FP, ş[i] iară CB : CD = EF : EK. Aşadara FP, sau care este aceştiia întocmai KG ş[i] EK lesne se află, însă FP sau KG + EK = EG, sinului sumei, ş[i] FP − EK adică FP—KL, sau FP—FN = NP = HI sinul diferenţei.

Cor. II. § 35

Prin aceastea doao priviri aflând sinul unghiului 30^0 ş[ı] 15^0 să află apoi ş[ı] sinul 45^0, 75^0, &, &, aşişderea den 30^0 ş[ı] 30^0 ş[i] 7^0 30′ să află 22^0, 30′, &, &.

Priv. X. § 36

Dacă sinul KM al arcului KA care este mai mic de 30^0 de grade să va adăoga rădăcini(i) pătratului întreit KI a sinului deferenţei a arcului tot aceluia KA dela 30^0, să află sinul FN, al arcului FA, care cu atâta este mai mare de cât 30 de grade, cu cât este arcu(l) KA mai mic de 30 de grade (f. 15) *adecă*: $FN = \sqrt{3\,IK^2} + KM$.

Arătare.

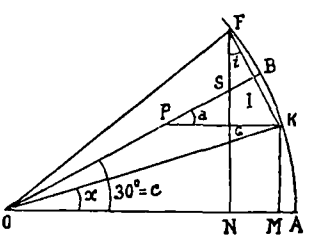

Fig. 15.

Fie arcu[l] BA = 30^0, BK să să strămute în BF; să să tragă FK, care prin CB să va tăià în I drept în doao; să

www.dacoromanica.ro

să tragă sinul FN; ş[i] GK paralelă lui CA. Atunci să face SFI = SGQ pentru unghiul drept în I ş[i] P ş[i] pentru unghiurile verificeşti în S; aşa dară unghiul al treilea i = la celalalt al treilea a, care din pricina paralelelor PG şi CN, este întocmai unghiul c, care fiind de 30^0, aşa ş[i] a şi i vor fi de 30^0, deci în trigonul drept FGK, de luoa[m] KF în loc de rază, atunci să face GK sinul unghiului i (§ 6), sau sinul 30^0, care sin fiind întocmai razi[i] jumătate (§ 23), să face $GK = \frac{1}{2}FK$, aşadară $GK^2 = IK^2 =$ sau FI^2 pentrucă în triunghiul drept FGK, $FK(^2) - GK(^2) = FG^2$ sau pentrucă FG este tăiat în doao în I, să poate pune în locul aceluia 2 FK aşadară în locul lui FK^2 să poate pune 4 IK^2; şi în locul lui GK, să poate pune IK care îi este întocmai; aşa dară să face 4 $IK^2 - IK^2 = FG^2$, adecă 3 $IK^2 = FG^2$, deci $\sqrt{}_3 IK^2 = FG$, ş[i] fiind GN întocmai lui KM, să face FN tot $= \sqrt{}_3 IK^2 + KM$ c. e. să să a.

Priv. XI.

§ 37.

Adăogându-să sinul FT al arcului FH (f. 16) *ce este mai mic de 60^0 sinul FI al arcului deferenţie [la] 60^0, să află sinul KO al arcului HK, care cu atâta este mai mare decât 60^0, cu cât HF este mai mic, adică $KO = FT + FI$.*

Arătare.

KO este alcătuit din GO ş[i] KG, însă GO = FT, pentru

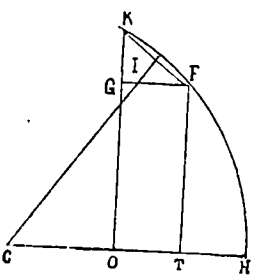

Fig. 16.

www.dacoromanica.ro

paralelismul ş[i] KG = FI den arătare de mai dinainte; aşa dară KO = FT + EI. c. e. să să a.

Cor. § 38.

Aşa sinu[l] 42^0 + sin 18^0 = sin 78^0, pentrucă 60 — 42 = 18 ş[i] 60 + 18 = 78. Apoi iară sinul 53^0 + sin 70 = sin 67^0 pentrucă $60^0 - 53 = 7$ ş[i] $60 + 7 = 67$ & &. Şi aşa într'acest chip să pot află ş[i] cealealalte sinuri de la 60^0 până la 90^0.

Scol. I § 39.

Spre aceaste temelii să odihnesc tablele, care să numesc tablele sinuriior ş[i] ale atingătoarelor. Intraceastea să ia raza cercului, cu care lucrează unghiul dat, de 10000000000 [1]) de părţi, ş[i] după aceasta cătăţimea, să caută apoi coardele ş[i] jumătăţile lor, sau sinurile analoghiceşti, care aflându-le să caută apoi mai încolo ş[i] să hotărăsc cosinurile şi atingătoarele cu cealealalte linii, care mai sânt. Deci cei ce au componarisit tablele aceastea, adecă: Din Priv. III, în care să arată că fiind sinul 30^0 întocmai razii jumătate, sinul $30^0 = 5000000000$; ş[i] fiind unghiul împlinirii = 60^0, să face cosinul unghiului 39^0 totdeodată ş[i] sinul unghiului 60^0, care să poate află după Privirea V, scăzând pătratul sinului 30^0 din pătratul razii, ş[i] den defereanţă scoţindu-să rădăcina, care este = 8660254, să află sinul 60^0 = 8660254.

Având sinurile aceaştea mai încolo au purces după Privirea VIII a află sinul jumătate ş[i] sinul îndoit, ş[i] au aflat ş[i] sinul 15^0, 7^0, 30′ & &... Dentr'aceastea prin Privirea IX aflând sinul difereanţie, au aflat ş[i] sinul 45^0, 75^0, 37^0, 30 & &, care iară după Privirea VIII lesne se putură desface în jumătăţi 22^0, 30′; 18^0, 45′ & &, care de iznoavă adunându-să iară, au dat suma ş[i] defereanţia adecă 67^0,30′, 56^0,15″, 82^0,30′ & &.

[1]) [1o ^{0}].

www.dacoromanica.ro

Prin sinul unghiului 7^0, $30'$, să află ş[i] sinul jumătate $3^0{,}45$; $1^0{,}52'$, $30''$, & ş[i] aşa jumătăţind sinurile, au ajuns la sinu[l] prea mic numai de vr'o câteva minute ş[i] secunde, adecă $52''$, $54'''$, $3^3/_4''''$, care în arc mai nu să mai sâmt însă analoage, de unde să poate face analoghiia, adecă: precum arcul acesta să are la sinul său, aşa să are arcul $1'$ la sinul său; deci având 1, să poate şti ş[i] îndoirea lui $1\times2-2'$, este suma $2+1=3'$ &.

Iară pentru celelalte rămăşiţe care nici prin sume sau diferenţie, nici prin îndoire sau jumătăţire, dar neci prin cuvântul (ratione) să puteà aflà, au alergat la Privirea X ş[i] XI ş[i] toate sinurile dela 30^0 până la 60^0, ş[i] dela 60^0 până la 90^0, după regula acolo prescrisă, le-a aflat, ş[i] au aşăzat tabelele sinurilor, den care atingătoarele ş[i] tăetoarele cuviincioase, numai cu ajutoriul regulii de aor se pot aflà. De tăetoare astăzi n'avem trebuinţă, pentrucă toate provlemitile trigonometriceşti să pot desface fără de a aveà trebuinţă de tăetoare.

Scol II. § 40.

Insă având sinurile aceasta, ş[i] trebuind la desfacerea triunghiurilor să să lucreze prem regula analoghiilor, unde trebuesc ceale doao dela mijloc să să înmulţească, ş[i] prin cea dentâiu să să înpărţească, care lucrare prea cu greutate vin în lucrare, sânt[em] siliţi să alergăm la logaritmi, cu al căror ajutoriu înmulţirea să schimbă în adunare, ş[i] înpărţeala în scădere. Logaritmi[i] aceştea s'au componarisit den tabelele logaritmilor, după chipul arătat în Alghebra, cu mare osteneală; ş[i] aşa sau să află singuri, sau sânt lipiţi atingătoarelor [şi] sinurilor în tabelele acelea. Insă în ce chip [şi] cum s'au făcut şi să fac logaritmii, tot într'acest chip s'au arătat ş[i] în alghebra, precum ş[i] aici, adecă: sinul 30^0 care este $=5$ căriia adăugând noao nule,

www.dacoromanica.ro

are logaritmu[l] 6989700, ăriia puinduisă înainte caracteristica 9, care se află în tabelele numerelor fireşti a numărului 5.

Logaritmi[i] celorlalte sinuri să pot apoi află prin regula analoghiilor.

Logaritmi[i] acestia i-au pus la orânduială unul anume Slacvus, din care pricină să şi numesc aceste table, tablele lui Slacvus.

După aceia unul Tardinerus la Londra în Engletera, cu mai mare acurates le-au tipărit, mai adăugând ş[i] logaritmi[i] secundelor tuturora pe 72 de minute; care apoi a doo oară s'au tiposit în cetatea Avignon, adăugându-le încă logaritmi[i] tuturor secundelor până la a[l] patrulea grad, care prea mult folosesc la socoteli mai mari.

La trebuinţa de toate zilele spre înmăsurări mai de rând, ajung tăblile acelea care coprind logaritmi[i] fieşcariia minut; iar în cât este pentru secunde, lezne să pot afla prin regula analoghiilor.

Secol. II. § 41.

Cum trebuie să lucrăm cu logaritmi[i] s[i] cum să-i aflăm, cele de pre la mijloc, să va arătâ mai jos.

CAP. III

Despre temeiurile socotelii trigonometriceşti în desfacerea triunghiurilor

Priv. I. § 42.

De va fi între ceale doao din trei date, împotrivire, adecă dându-să o latură şi unghiu[l] den potrivă, cealealalte lezne să află.

Arătare.

Intre sinurile unghiurilor ş[i] între laturi este analoghie

www.dacoromanica.ro

(§ 20) pentrucă aşa să are sinul a unuia unghiu la laturea lui împotrivitoare, precum să are, sinul celuilalt la laturea lui împotrivitoare sau aşa să are laturea la sinul unghiului ei împotrivitoriu, precum să are cealaltă lature la sinul unghiului aceştiia laturi împotrivitoriu; însă dându-să în analoghie trei încheeturi, a patra încheetură lezne să poate aflà (aritm. reg. de aor). Aşadară unde să dă unghiul ş[i] laturea împotrivitoare, atunci ş[i] unghiul, sau laturea la al treilea împotrivitoare lezne să poate aflà; care lucrare pentru triunghiul întreg de doo ori trebue să să facă.

Iar în lucrarea practicească, trebue să luom seama la ceale ce s'au zis în gheometrie despre facerea triunghiurilor despre care iar vom cuvântà mai jos.

Priv. II. § 43

Dându-să doao laturi în triunghiul drept, a aflà a treilea lature.

Arătare.

In trigonul drept pătratul ipotenuzii este întocmai patratelor catetelor tot la un loc strânse, deci dându-să dentr'acest triunghiu doao laturi, li să dă s(i) pătratele lor, a căror sumă, sau diferenţie dă pătratul laturii a treilea, den care pătrat trăgând rădăcina, rămâne cătăţimea laturii însăş(i). C. e. să să a.

Priv. III. § 44

In triunghiul drept aşa să are sinul la cosin, precum să are catetul la catet.

Arătare.

Pentrucă în triunghiul drept *abc* (f. 17) *bc* este sinul ş(i) *ac* cosinul unghiului *a*, sau *ac* este sinul ş(i) *bc* cosinul unghiului *b* din hotărîrea II, § 6, precum să va luoa

www.dacoromanica.ro

cheantru(l) în *a* sau *b*. Aşadară aşa să are sinul la cosin,

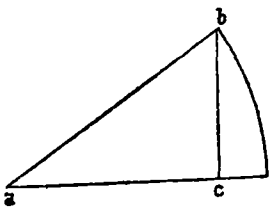

Fig. 17.

precum să are un catet la celalalt catet. C. e. să să a.

Priv. IV. § 45

In triunghiul drept aşa să are raza la ipotenuză, precum să are sinul unui catet la catetul împotrivitoriu (fig. 17).

Arătare.

Pricina este, pentrucă scriindu-să den unghiul ascuţit *a*, arc cu raza *ab*, să face atunci laturea *ab* ş[i] ipotenuză ş[i] şi rază; iar laturea *bc* din hotărîre este ş(i) sinul unghiului *a* ş[i] ş[i] catet; aşadară, aşa să are raza la ipotenuză, precum să are sinul la catetul împotrivitoriu pentrucă ceale întocmai tot un cuvânt au.

Intru aşişderea chip urmează dacă să trage arc ş[i] den cheantru[l] *b* cu raza *ab*, să face laturea *ac* sinul unghiului *b*, ş[i] ş[i] catet, iar *bc* ipotenuză ş[i] ş[i] rază, aşadară tot acea analoghie este. C. e. să să a.

Deci dându-să ipotenuza în palme sau într'altă măsură, să poate afla într'însa catetul unghiului dat împotrivitoriu

Priv. V. § 46

In fieşcare triunghiu drept aşa să are raza la atingătoare, precum să are un catet la celălalt catet (f. 18).

Arătare,

Pentrucă scriindu-să cu catetu(l) *ac* ca cu raza arcul *cd*, atunci să face den făptură, laturea *bc* atingătoare un-

www.dacoromanica.ro

ghiului *a*, ș(i) scriind cu raza *bc* arcul *ce*, atunci să face

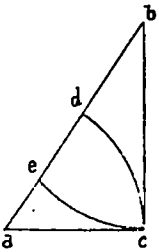

Fig. 18.

ac atingătoarea unghiului *b*, așadară *ac* este și rază ș(i) rază ș(i) ș(i) catet; așa ș(i) *bc* ș(i) atingătoare ș(i) ș(i) catet; așadară așa să are raza la atingătoare, precum să are catetul la catet; ș(i) fiindcă celălalt catet este coatigătoare încât este pentru unghiul împlinirii, urmează iară că ș(i) R așa să are la coatingătorre, precum să are catetul la catet. C. e. să să a.

Cor. § 47

Den privirile acestea lesne se poate vedeà, că fiind în triunghiul drept unghiu, totdeauna cunoscut, ș(i) de să vor da cealealalte doao, prin mai sus arătatele analogii, triunghiul drept prea cu înlesnire să poate desface ș(i) a i hotărî toate părțile; pentru mai bună înlesnire a puteà numai de cât află, ș(i) a cunoaște aceaste anologhii s'au făcut tăbliță următoare:

In coloana dentăiu stă numărul analoghiilor într'a dooa coloană să însămnează acealea care, afară de unghiul drept să dau, sau doao laturi, sau unghiu și laturea; într'a triia să coprind acealea care să caută; iar într'a patra coloană să află anologhia care trebue să să facă pentru aflarea aceluia ce să caută; într'a cincea coloană să însămnează privirile de unde să să ia regula analoghiilor; iar într'a șeasa să află numărul figurii mai sus în frunte scrisă, care slujește la aceea anologhie.

www.dacoromanica.ro

Întâmplarea	Datele	Cautatele	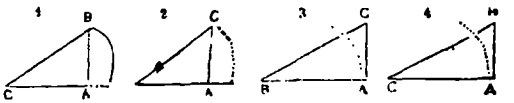		
1 2 3	AB	BC B	$BC = \sqrt{(CA^2 + AB^2)}$ AB: AC = R: Tang B	P. II P. V	No. 1 No. 3
	AC	C	AC: AB = R: Tang C	P. V	No. 4
4 5 6	AB BC	AC B C	$AC = \sqrt{BC^2 - AB^2}$ BC: AB = R: cos B BC: AB = R: sin C	P. II P. III P. III	No. 1 No. 1 No. 1
7 8 9	AC BC	AB B C	$AB = \sqrt{BC^2 - AC^2}$ BC: AC = R: sin B BC: AC = R cos C	P. II P. III P. III	No. 1 No. 2 No. 3
10 11	AB B	AC BC	R: Tang B = AB: AC cos B: R = AB: BC	P. V P. III	No. 3 No. 2
12 13	AB C	AC BC	R: cot C = AB: AC sin C: R = AB: BC	P. V P. III	No. 3 No. 1
14 15	AC B	AB BC	R: cot B = AC: AB sin B: R = AC: BC	P. V P. III	No. 4 No. 2
16 17	AC C	AB BC	R: tang C = AC: AB cos C: R = AC: BC	P. V P. III	No. 4 No. 2
18 19	BC B	A AC	R: cos B = BC: AB	P. III P. III	No. 1 No. 2
20 21	BC C	AB AC	R: sin C = BC: AB R: cos C = BC: AC	P. III P. III	No. 1 No. 2

www.dacoromanica.ro

§. 48.

In formula 4-a este $\sqrt{(BC^2 - AB^2)}$; însă să ştie din alghebră că $BC^2 - AB^2$ să naşte înmulţind pe $BC + AB$ prin $BC - AB$. Deci puindu-să în locul lui $BC + AB$ logaritmul dânsului, ş[i] în locul lui $BC - AB$ aşişderea logaritmul dânsului, atunci să face suma logaritimilor acestora întocmai faptului cătăţimilor însuş[i]; pentrucă prin logaritmi să strămută înmulţirea în adunare. Deci împărţind suma aceasta prin 2. care împărţire să face prin scoaterea rădăcinii, să află logaritmu[l] rădăcinii întocmai laturi[i] AC. Aşişderea trebue să se ştie ş[i] de formula a 7-lea.

Regula aceasta aşa să face:

Jumătate suma logaritmilor sumii ş[i] defereanţie din ipotenuză ş[i] dentr'un catet născută, este întocmai logaritimului al catetului celuialalt.

Priv. VI. § 49.

In fieşcare triunghiu dreptliniat este suma la doao laturi $AC + AB$ *la difereanţia acelora* $AC - AB$, *precum este atingătoarea sumii jumătate a unghiurilor acelor laturi împotrivitoare* $b + c$ *la atingătoarea defereanţii jumătate tot acelor unghiuri* (f. 18').

Arătare.

Cu latura cea mai mică să se scrie cerc ş[i] AC să să prelungească până la perferie, să face atuncf $DA = AB = AE$. Deci $EC = AC - AD$ difereanţii laturilor; să să împreune Be ş[i] den D prin B să să tragă nehotărîta DBF; mai pre urmă să tragă den C, FC paralelă lui BE. Acum $b = c$ este suma unghiurilor laturilor date împotrivitoare, cari unghiuri într'un loc strânse, ca unele ce sunt unghiuri den lăuntru, sunt întocmai celui din afară *o*, aşa dară ş[i] o este întocmai sum[i] unghiurilor, care fiind unghiu la cheandru,

www.dacoromanica.ro

este îndoit mai mare decât cel dela periferie *i*, aşa dară $i = \frac{I}{2}o$ = suma jumătate a unghiurilor *b*+*c*, ş[i] den pricina paralelelor BE ş[i] FC, este *i* întocmai lui *c*+*e*, deci ş[i] c+e= sumi[i] jumătate.

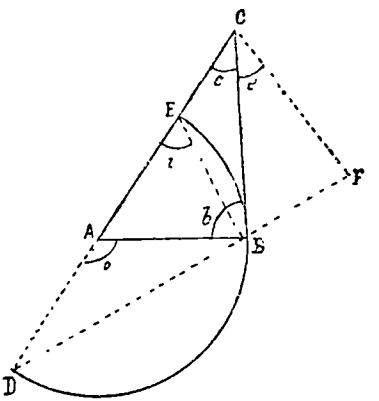

Fig. 18'.

Insă să ştie den alghebra den doao cătăţimi, încheetura cea mai mare este întocmai sumi[i] jumătate a încheeturilor mai mult difereanţia jumătate, iar încheetura cea mai mică este întocmai sumi[i] jumătate mai puţin difereanţia jumătate a încheeturilor, deci fiind *c* unghiul cel mai mic dat laturii cei mai mic împotrivitoriu, este dară întocmai sumii jumătate mai puţin difereanţia jumătate; însă unghiul *c* să află scoţând den suma jumătate *c*+*e* pe unghiul *e*, aşadară *e* trebue să fie difereanţia jumătate, este dară *c*+*e* suma jumătate şi *e* difereanţia jumătate. Apoi să veade den facere, pentrucă fiind DBE în cercul jumătate, în B este unghiu drept (gheom). După aceaia ş[i] în F aşişderea trebue să fie drept den pricina paralelelor, asadară DF, să poate avea în loc de atingătoare a unghiului *c*+*e* ş[i] BF, atingătoarea defereanţii jumătate a unghiurilor. Acum între unghiurile DBE ş[i] DFC den pricina paralelelor BE ş[i] FC este DC: EC=DF: BF, însă DC este suma laturilor, FC

www.dacoromanica.ro

diferenţia laturilor, DF atingătoarea sumii jumătate a unghiurilor, BF atingătoarea defereanţii jumătate, deci aşa să are suma laturilor, la diferenţia laturilor, precum să are atingătoarea sumii jumătate la atingătoarea diferenţii jumătate. C. e. să să a.

Cor. § 50.

Deci vrând cineva să desfacă pe triunghiul teşit în care dândusă doao laturi cu unghiul dela mijloc, printraceasta şi suma celorlalte doao unghiuri să poată şti, adică scăzând pe unghiul dat din 180°, rămâne suma celoralalte doao (gheom), care împărţită prin 2 dă suma jumătate, deci să i să cau[te] aceştiia atingătoarea din tablele obicinuite, şi să să facă analoghia după privirea de dinainte, adică: precum să are suma laturilor date, la diferenţia dînsălor aşa să are atingătoarea sumii jumătate a unghiurilor mai înainte aflate la atingătoarea defereanţii jumătate, care diferenţie jumătate adăugată sumii jumătate de mai dinainte, dă unghiul laturii cei mai mari, împotrivitoriu, iar scoţându-o dă unghiul laturii mai mici împotrivitoriu, deci aflând aceastea să poate face analoghie împotrivitoare şi după privirea I § 42 să poate afla laturea a treia.

Priv. VII. § 51.

Slobozindu-se spre laturea cea mai mare din unghiul împotrivitoriu perpendiculare, atunci aşa să are laturea cea mai mare la suma celoralalte, precum să are diferenţia acelora la diferenţia bucăţilor, care s'au tăiat prin lăsata perpendiculare (f. 19).

Arătare.

Mai întâi să facă cu laturea cea mai mică AB, cerc; apoi să să prelungească BC până în G, atunci GC este suma laturilor BC+AB şi CE, diferenţia laturilor BC-BA,

www.dacoromanica.ro

pentrucă BE=BA şi iară FC este difereanţia bucăţilor pentrucă prin BD să împărţeaşte laturea AC în AD şi DC, însă AD=DF, din pricina perpendicularei ce este lăsată din cheantru spre coardă (ghéom). Aşa dară DC—AD= DC—DF=FC; aşa dară FC este difereanţia bucăţilor, însă să ştie din (gheom) că aşa să are tăetoarea întreagă CA la partea ceiialaltă ce este afară de cerc, precum să are

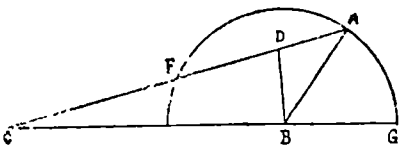

Fig. 19.

ceiialaltă tăetoare întreagă CG la partea cei dinainte CF adică CA: CE=CG: CF. Insă CA este laturea cea mai mare; CE difereanţia laturilor; CG suma laturelor, CF este difereanţia bucăţilor; aşa dară aşa să are latura cea mai mare la difereanţiia laturelor, precum să are suma laturelor la difereanţia bucăţilor; sau întorcând: aşa să are laturea cea mai mare la suma laturilor, precum să are difereanţia laturilor, la difereanţia bucăţilor. C. e. să să a.

Cor. § 52.

Deci, dându-să trei laturi, ca să să afle unghiurile, să să facă analoghia mai sus zisă ca să să afle FC, care FC scoţându-să din laturea cea mai mare AC, rămâne AF a căria jumătate este AD, şi această jumătate adăugată lui FC dă pe DC; deci în triunghiurile dreapte ADB şi BDC, doao laturi sânt cunoscute cu unghiul drept; aşa dară prin privirea V să află unghiurile A şi C, pe care cunoscându-i să află şi al treilea B. Tabla următoare arată toate întâmplările aceastea.

www.dacoromanica.ro

Întâmplarea	Datel	Căutatele	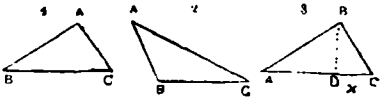		
1	AB C A	BC şi AC	sinul C : AB—sin A : BC. sin C : BA—sin B : AC. B cunoscând doao lesne să cunoaşte.	analoghie împotrivit(oare) P. I.	No. 1 sau 2
2	AB BC A	C şi AC	BC : sin A=AB : sin C sin A : BC—sin B : AC cunoscându-să C şi A, să ştie şi B	analo-(ghia) împotr(ivitoare) P. I.	1 No. 2 2
3	AC AB A	BC şi B şi C	AB+AC : AB—AC— $tg\frac{1}{2}(C+B) : tg\frac{1}{2}(C—B)$. $\frac{1}{2}$suma $+\frac{1}{2}$difer=C $\frac{1}{2}$suma—$\frac{1}{2}$difer—B având pe C şi B să face apoi anal(oghià) împotrivitoare	P. VI	No. 1
4	AC AB BC	A B C	AC : BC+AB=BC—AB : x $\frac{AC-x}{2}$ AD şi AC-AD=DC AB : AD—R : cos A BC : DC R : cos C	P. VI	No. 3

Şcol(ia) § 53

Spre temeiurile aceastea, care toate întâmplările desfacerii triunghiurilor coprind în sine toată lucrarea practicească să odihneaşte. La fieşcare întâmplare trebuie mai întâi cer-

www.dacoromanica.ro

cetat, la care analogie din ceale mai sus zise, să cuvine ca prin canoanele acolo arătate, necunoscutele să să poată aflà. Insă spre săvârşirea lucrării aceşteia ne slujim cu tablele logaritmilor, care se află mai în urmă adaogate. Logaritmii sinurilor şi ai atingătoarelor să află în tablele sinurilor.

Explicarisirea tablelor logaritmilor

§ 54

Orânduiala tablelor acestora este cea următoare:

Faţa ceadîntâi coprinde logaritmii numerelor fireşti dela 1 până la 100 întracest chip: adică: numărul însuşi să caută în coloana dintâiu, şi în coloana cea numai decât al doilea; tot în dreptul acela, să află logaritmul numărului aceluia: întratria şi a cincea iar numărul; iară întra ¦patra şi întra şasa logaritmii răspunzători.

Caracteris(ti)ca să zice la logaritmii numărul acela, care i să pune înaintea logaritmului fieşcăruia; în tablele aceastea nu sau adăugat, pentrucă lesne să poate şti şi pune; pentru caracteristica aceasta este numărul ţifrelor a numărului firesc, a căruia logaritmu vei să-l cauţi, cu o ţifră mai puţin, adică: de va fi numărul firesc de doo ţifre adică 23, sau 12, sau 53, &&, atunci caracteristica este 1. De va fi trei ţifre adică 324, sau 121, sau 491 &&, atunci caracteristica este 2. De va fi de patru ţifre, atunci caracteristica este 3, ş. a. c. Adică dela 1 până la 10, caracteristica înainte să pune o; dela 10 până la 100, să pune 1, dela 100 până la 1000 să pune 2 &&. In faţa a dooa să încep logaritmii dela 100 şi urmează până la 999 sau 1000, care slujesc şi pentru numerele dela 1000 până la 10000, de va fi numărul de trei ţifre, atunci să caută numai decât în coloana cea dentâi, în fieşcare faţă

www.dacoromanica.ro

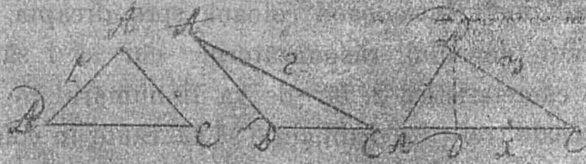

	Дате	Кътате			
1	AD. C. A.	DC. ши A.C.	Син. С. : AD = Син. A. : DC. Син. C. : AD = Син. B. : AC. [illegible]	[illegible] В. I	N. p. cas 2.
2.	AD. DC. A.	C. ши AC.	DC : Син. A = AD : Син. C. Син. A : DC = С. B : AC. [illegible] C. ши A. [illegible] B.	[illegible] В. I	N. 1 2.
3.	AC. AD. A.	DC. ши D. ши C.	$AD + AC : AD - AC = T. \frac{1}{2}(C+D)$ $: T. \frac{1}{2}(C-D)$ $\frac{1}{2}$ Сума + $\frac{1}{2}$ Дифер. = C $\frac{1}{2}$ Сума − $\frac{1}{2}$ Дифер. = D. [illegible]	В. VI.	N. 1
4.	AC. AD. DC.	A. B. C.	$AC : DC + AD = DC - AD : x.$ $\frac{AC - x}{2} = Ad$, ши $AC - AD = Dc$ $AD : AD = R :$ Кос. A. $DC : DC = R :$ Кос. C.	В. VI.	N. 3.

353.

[illegible]

[illegible] artcal, [illegible]
[illegible] дескоперiрi [illegible]
[illegible]

şi numai decât întradoaoa coloană spre dreapta, să află şi logaritmul dânsului răspunzătoriu; cui să i să pue apoi înainte caracteristica 2. Iar de va fi numărul de patru ţifre atunci ceale trei ţifre dedinainte să să caute în coloana dintâi despre stânga, apoi tot în dreptul acela spre dreapta precum merge rândul atâta să mergi înainte, până când vei ajunge la acea coloană, căruia desupra în vârf îi va răspunde cea despre urmă ţifră a numărului dat, adică sau 0, sau 1, sau 2, 3, 4, 5, & &. Aceste patru sau trei ţifre care să află într'această coloană, să să pue lângă ceale doao sau trei ţifre din coloana a dooa, cărora desupra este o scrisă şi cu punct să să despărţească de cătră cealealte patru şi aceste şase ţifre la un loc strânsă; fac logaritmul numărului dat.

Aşa pentru numărul 1915, să caută în coloana dintâi 191, după aceia păşim înainte drept până la a şasa coloană spre dreapta, unde cetim deasupra 5, acolo să află 2169, cărora adăugând pe doo ţifre 28, care sânt întradoaoa coloană înainte de punct, şi dau 282169 logaritmul, aşa dară cel căutat este 3, 28 2169. Aşişderea pentru numărul 1965 să află supt numărul 5, aceste 4 ţifre 3363 care lipindusă celor dintâi 29, dau logaritmul 3, 293 363, aşa şi de celealte.

In coloana cea mai depreurmă să însămnează defereanţiele logaritmului celui mai mic, de cătră logaritmul mai mare vecin. Aceasta una mai trebuie aici bine însămnat, cum că de va fi în coloanele aceastea ţifra cea dentâiu din cele patru mai mică de cât ceaea ce din patru mai preurmă cea dintâi după punct în coloana adooa, atunci ţifra cea de mai înainte sau ceadintâi înainte de punct să să mai înmărească cu o unime. Aşa pentru numărul 1906 să află ţifre patru 0123 cărora nu 27 din a dooa coloană ci 28, trebue să i se pue înainte: pentru 1909 să află cifrele 0806 cărora aşişderea nu 27 şi 28 trebuie să i să pue înainte. Precum va arăta în câteva tăbliţa următoare.

www.dacoromanica.ro

NUM.	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	DIF
190	278794	8982	9210	9439	9667	9895	0123	0351	0578	0806	228
191	281033	1216	1488	1715	1924	2169	3395	6622	2848	3075	227
192	3301	3527	3753	3979	4205	4431	4656	4882	5107	5332	225
193	5557	5782	6007	6232	6456	6681	6905	7130	7354	7578	224
194	7802	8025	8249	8473	8696	8920	9142	9366	9589	9812	223
195	290035	0257	0480	0902	0925	5447	1369	1591	1813	2034	222
196	2256	2478	2699	2920	3441	3363	3583	3804	4025	4264	221

Iar de va fi numărul acela, al căriia logaritm vei să-l afli, de cinci ţifre, atunci să-i cauţi logaritmul prin analoghie, după canoanele, ce să prescrie în alghebra zicând, precum să are difereanţia tăblicească a numerilor 10, sau 100, sau 1000 &, la difereanţia logaritmelor, care să află între logaritmul cel mare, şi cel mai mic; aşa să are difereanţia între numărul meu şi cel mai aproape mai mic, la difereanţia care trebue să să adaoge logaritmului mai mic; şi într'acest chip slujeşte tabla aceasta spre aflarea logaritmilor tuturor numerelor, sau a numerelor logaritmilor. Aşa logaritmul numărului 29 este în faţa dintâi I, 462398; al numărului 346=2, 539076; al numărului 3460 tot acela este, numai puindu-i-să înainte caracteristica 3 adică: 3, 539076; al numărului 3463 caută-l, mergând dela numărul 346 tot în dreptul acela spre dreapta până la a patra coloană, deasupra căriia vei aflà scris 3 unde să află 539452 căria să i să pue înainte caracteristica 3; logaritmul numărului 5849

www.dacoromanica.ro

îl vei află dacă vei păşì dela numărul 584 spre dreapta tot în dreptul acela până la coloana cea de lângă cea maì de pre urmă, unde este deasupra scris 9. Acolo să află numărul 082, căria să i să pue înainte 767 adiçă 767082 cu caracteristica 3; logaritmul numărului 78365 vei află, dacă vei căutà mai întâi pe numărul 7836 al căriia logaritm este 894094, iar difereanţia între cel mai aproape mai mic este însămnată în coloana cea mai de preurmă 55. Deci să face analoghiia: aşa să are 10 : 55=5 : x=27 care adăugaţi logaritmului aflat, dă pre cel adevărat 4, 894121 & &.

Tabelele sinurilor şi ale atingătoarelor sânt făcute în câtva mai pe scurt, pentru că pentru lucrările ceale mai de obşte şi mai ordinarie gheometriceşti ajunge a avea unghiurile şi a fieşcare minut, din pricină pentru că în Ergaliile gheometriceşti anevoe să vor afla împărţiri mai mici; apoi cei ce vor a să deprinde cu mai mare acurateă în lucrările lor, aceia ori că au în mână mai mare canoane despre logaritmi, sau şi le pot cumpăra. Iar tabelele noastre într'acest chip să alcătue[şt|e: faţa despre stânga cea dintâi, coprinde logaritmii sinurilor; iar cea de-a dreapta a dooa, are logaritmii atingătoarelor începând dela 1 minut până la sinul întreg sau 90°. Ceale dintâi 5 grade cu minutele sale, să coprind în foaia dintâi şi a dooa; gradele sunt din sus însemnate, iar minutele în coloana cea mai întâi despre stânga. Aşa dar dacă pofteşti să ştii logaritmul de 2 grade şi 44 de minute; 44 minute caută în coloana cea dintâi apoi păşeaşte tot în dreptul acela spre dreapta tot în rândul acela până vei ajunge la coloana deasupra căriia stă numărul 2 scris şi vei afla pe logaritmul scris 8, 678405. Iar dela gradul al şasălea începând până la sfârşit gradele şi minutele de zeace 10, 20, 30, 40, 50, stau în coloana cea dintâi despre stânga şi logaritmii fieşcăria numai decât într'adooa coloană spre dreapta, unde să citeaşte deasupra o

www.dacoromanica.ro

Iară acealea care să coprind între zeci, să caută noao unimi în fruntea feaţii, unde sânt scrise fieşcare coloană cuviincioasă, 1, 2, 3, 4 & &.

Aşa dară gradele şi zeacele minutelor să caută în coloana cea dintâi despre stânga, după aceia atât să păşeşti înainte spre dreapta tot în dreptul acela, până când vei află deasupra unimile zecilor. Gradul al şasălea cu minutele sale să află în tabla următoare:

G.M.	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
C° 0	019235	0435	1632	2825	4016	5203	6385	7567	8744	9918
10	031089	2256	3421	4582	5741	6895	8048	9197	0342	1485
20	042625	3762	4895	6026	7154	8270	9400	0519	1635	2748
30	063859	4966	6071	7172	8271	9367	0460	1551	2639	4732
40	054806	5885	6962	8036	9107	0176	1242	2305	3366	4424
50	075480	6533	6533	8631	9676	0719	1759	2791	3832	4864

Deci dacă poftesti a află logaritmul lui 6^0, $44'$ caută în coloana întâi pe 6^0, $40'$ apoi tragete drept spre dreapta tot pe rândul acela până vei ajunge la coloana aceaiá, deasupra căruia vei vedeà scris 4, unde să află aceaste patru cifre 9107, care să se alătureaze celor doao ţifre dintâi din coloana a dooa 06 şi aşa să are logaritmul sinului $6^0\,44' = 9,069107$. Insă bine luoaţi seama: De va fi în coloanele aceastea, din patru ţifre cea dintâi mai mică decât ceia ce din patru de preurmă cea dintâi din coloana a dooa, atunci

www.dacoromanica.ro

cea dinainte, sau cea dintâi înainte de punct, cu o unime să înmărește, precum am zis mai sus de logaritmii numerelor. Așa este în 6^0 45 mergând dela 40 până la coloana aceia unde se află 5 scris, să află logaritmul 0176 căruia nu pe 06 dintra a dooa coloană, ci pe 07 trebuie săi adaugi așa și de cealealte.

Incât este pentru secunde, să se facă analoghia, precum s'au zis mai sus; adecă, să să ia deferența logaritmilor și să să zică 60″ dau această difereanție, dar secundele ceale care difereanție vor da? Care adogându-să apoi logaritmului mai mic, va da logaritmul cel adevărat. De cumva în lucrare ar veni ca să să scază caracteristica mai mare din din cea mai mică, atunci să i să adauge cei mai mici încă 10 caracteristice, apoi să fie scăderea. De cumva suma la doao caracteristice ar fi mai mare decât 10 atunci deatâtea ori să să leapede 10 de câteori să poate, iară rămășița va fi caracteristica cea adevărată, Adecă când ar fi să să caute logaritmul lui 6^0, 45′, 40″; fiind logaritmul lui 6^0, 45′=9, 070176 și 6^0 46′=9,071242, este difereanția între aceaste doo logaritmi =1066. Așa dară și 60: 1066=40: x x=177, care adăugându-să logaritmului celui mai mic, [au] dat logaritmul cel adevărat 9, 070353, așa și de cealealalte.

Dacă vrei să cauți cosinul, atunci caută unghiul împlinirii scăzând pe unghiul dat din 90^0, apoi diferenții cautăi sinul în tablă, iar de să va [da] unghiul teșit, atunci să să scază din 180^0 și sinul difereanții este sinul unghiului teșit, ce să caută; și cosinul aceștii difereanții este și cosinul unghiului teșit. Așa cosinul unghiului 73^0 este sinul unghiului 17^0. Sinul unghiului 136^0 este=sinul unghiului 44^0 și cosinul unghiului 136^0= sinului unghiului 46^0, care este cosinul unghiului 44^0.

www.dacoromanica.ro

CAP. IV

Desfacerea triunghiurilor practicească

Pr[o]ble[ma] I. § 55.

Dându-să în triunghiul drept ABC la A, bazisul AB=3285 şi unghiul la basis B=32°48′, a află şi ipotenuza BC şi perpendicularea AC (f. 20).

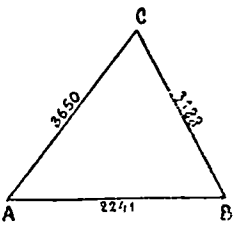

Fig. 20.

Invăţatură.

Să să scază unghiul B din 90° sau din 89°,60′ rămâne unghiul C=57°12′ şi să să facă analoghie împotrivitoare adică:

sin C: AB=sin tot: ipotenuză, sau
sin C: AB=sin B: AC.

I. Pildă.

logar AB=	3.516535	
să să adune sinului tot=	10.000000	
	13.516535	
scade sin C	9.924572	
	3.591963	este ipote[nuza]=3908

II.

logar AB=	3.516535	
sin B=	9.733765	
	13.250300	
scade sin C=	9.924572	
	3.325728	este laturea AC=2117.

www.dacoromanica.ro

Probl. II. § 56.

Dându-să în triunghiul drept ABC catetu BA= 33 şi AC= 52, a află ipotenuza şi unghiurile (f. 21).

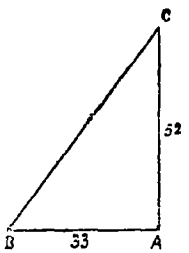

Fig. 21.

Invăţătură.

Să să înmulţească logaritmii la amândoao catetele prin 2 ca să să poată avea logaritmul patratului; patratele să să adune şi logaritmul sumii să să împărţească prin 2. Aşa să are logaritmul ipotenuzii.

Pildă.

log 33—1.518514×2=3.037028 răs[puns] 1089
log 52=1.716003×2=3.432006 = 2704
3793

log sumii 3793=3.578983; 2=1.789491
răspunde supt caraç[teristica] 3.61558. Aşa dară ipotenuza =61.58 sau 61.6.

Deci având ipotenuza, să poate face analoghie împotrivitoare, şi prin privirea I să pot află unghiurile.

Cor. I. § 57.

Dacă să dă ipotenuza şi un catet să să lucreze ca mai înainte, numai cu acea osăbire, că în locul sumii patratelor, să să ia difereanţia acelora şi rădăcina aceea va da laturea poftită.

Cor. II. § 58.

Dacă vei numai de cât a află unghiul, ia o analoghie din ceale mai sus arătate, adică

www.dacoromanica.ro

Precum laturea AB	AC=	1.716003
la sin tot	raza	10
așa		11.716003
laturea AC	AB=	1.518514
la atingă[toarea] B.		10.191489=57°.36′

Probl. III. § 59.

Dându-să în triunghiul piezeșat, unghiul B=82°.20′ A=60°.00′ și laturea AC=3658, a află cealealalte (f. 22)..

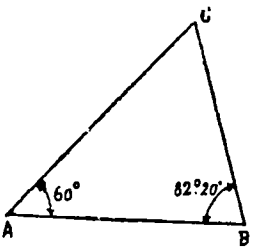

Fig. 22.

Învățătură.

Din cunoscutele doao 82°.20′ și 60°.00′ să poate cunoaște și al treilea 37°.40′ după aceaia să să facă analoghie împotrivitoare

sin B: AC=sin A: BC și
sin B: AC=sin C: AB

să să scază sin B din AC,

AC=	3.563244
B=	9.996100
	3.567144

să naște difereanția cea de obște 3.567144, căria adăugând pe sinul A și C, să află laturile împotrivitoare BC și AB.

3.567144	3.567144
9.937531	9.781088
13.504675=3196	13.353232=2255

www.dacoromanica.ro

Probl. IV. § 60.

Dându-să în triunghiul teşit AB=4326, AC=6234 şi unghiul C=29°58, a află cealalalte (f. 23).

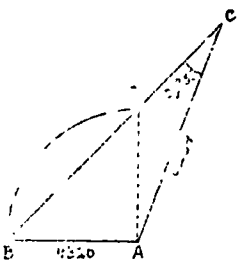

Fig. 23.

Invăţătură.

Fiind analoghie împotrivitoare, este AB: sin C=AC: sin B. Să i se adune apoi AC şi sin C;

	AC=	3.794766
	C=	9.998532
		13.493299
să să scază	AB=	3.636087
		9.857.212

acestui logaritm răspunde 46°.2; aşa dară B s'au aflat 46°.2′ aşa dară să află al treilea A împlinirea la 180° adică A=104°.0′.

Scol. § 61

Aici trebue să ne aducem aminte, de ceale ce am vorbit în gheometrie despre facerea triunghiurilor, dându-să doao laturi şi cu unghiul unei dintre aceste lature, împotrivitoriu cumcă cealalalt unghiu ceilălalte laturi împotrivitoriu, poate fi sau teşit sau ascuţit precum este în f(ig.] 23. Să să dea laturea AC=6234, AB=4326, unghiu C=29°, 58′; atunci nemişcându-să laturea AB şi unghiul C, laturea AB sau în B sau *b* mic cade; şi unghiul B sau va fi as-

www.dacoromanica.ro

cuţit ca B sau teşit ca *b*, la care întâmplare nu unghiul aflat 46°. 2, ci împlinirea dânsului, 133°. 58′ trebue să ia la socoteală şi al treilea A va fi=16°. 4′, căruia laturea împotrivitoare Cb va răspunde 2396 stânjeni; deci ca să să poată bine desface acest fealu de problemente, face trebuinţă mai întâi ca să să dea măcar în câtva figura triunghiului ca să să poată vedea de este unghiul ce să caută teşit sau ascuţit şi apoi de care face trebuinţă?

Prol. V. § 62

Dându-să în triunghiul ABC (f. 22) laturea BA=3188 şi BC=2241 cu unghiul la mijloc B=82°. 30′, a afla unghiurile A şi C şi latura a treia AC.

Învăţătură.

Suma laturelor date=5429, difereanţia acelora=947. Suma unghiurilor celor necunoscute=97°. 30′ adică scăzând pe 82°. 30′ din 180°, aşa dară suma jumătate=48°.45′, acum să să facă analoghia întâmplării a treilea. Suma laturilor AB + BC = 5429 = 3734720 a diferenţia laturilor AB — BC = 947 = 2,976349 aşa să are atingăt[oarea] sumii 48°,45=10.057012

13.033316
3.735720

la atingăt[oarea] difer[eanţii]
jum[ătate] 11°.15′=9.298641

la suma jumătate adăugată difereanţia jumătate dă unghiul cel mai mare C=60, iar dela suma jumătate scoasă difereanţia jumătate dă unghiului mai mic A=37°. 30′; acum fiind analoghie împotrivitoare este: A : BC=B : AC sau C : AB=B : AC.

www.dacoromanica.ro

BC=3.350442	AB = 3.503518
—A=9.784447	—C = 9.937535
3.565995	3.565987
+B—9.996268	+C = 9.996255
AC=3.562263=3649	13.562255 =3649

Probl. VI. § 63

Dându-să trei laturi AC—3650, BC=3188, AB 2241 a află (unghiurile (f. 24).

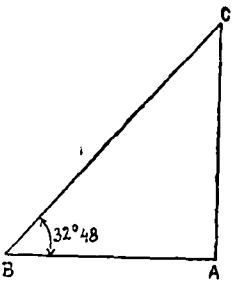

Fig. 24.

Invățătură.

AC laturea mai mare = 3.562293
AB+BC=5429 — 3.734719
BC—AB— 947 = 2.976349
6.711068

} să să adune

3.562293
3148775—1408=X

Așa dară AC—x=3650—1408—2242, care împărțindu-să prin 2 dă 1121 basisul triunghiului dintâi celui drept, și 3650—1121=2529, dă basisul la al doilea, de unde urmează doao analoghii următoare:

AB : 1121=sin tot : cos A
și BC : 2529—sin tot : cos C

www.dacoromanica.ro

3.049606	3.402949
10	10
13.049606	13.402948
3.350442	3.503518
9.699164=cos 59° 60′	8.899431 = cos 37° 31′

şi fiind dară A—59° C=37°, 31′ este şi B=83, 29′.

Scol. § 64.

Unii întrebuinţează la lucrările aceastea cu logaritmii în locul logaritmului ordinariu împlinirea aritmeticească prin care scădearea logaritmului să schimbă în strângere; împlinirea aritmeticească nu este alta, decât diferenţia logaritmului dela logaritmul unimii, sau a razii adică 10.000000. Şi aceasta să află când toate noao ţifrele a logaritmului dat, afară de cea dintâi spre dreapta care din 10 trebue să să scază, să vor scădea din 9. Aşa împlinirea aritmeticească a logaritmului 3.250442 este 6.649558. Acum fiind tot atât sau cătăţimea adică 3 prin 2 să se împărţească sau 3 prin $^1/_2$ să să înmulţească precum să ştie din aritmetică (pentrucă faptul acesta $^3/_2$ este întocmai arătătorului de mai înainte $^3/_2$) Deci la întâmplare ca aceasta multipicaţiia sau înmulţirea să pune în locul împărţirii, de să va face împărţitorul numitoriul frângerii, al căruia numărător este 1, însă acest feliu de logaritmu al frângerii, este împlinire aritmeticească: logaritmul aceştii frângeri să află, dacă să va scădea logaritmul numitoriului dela logaritmul numărătoriului 1. Aşa dară la numere întregi în locul împărţirii să pune înmulţirea, iar în logaritmi în locul scăderii să pune strângerea. Deci de vine logaritmul a să scădea, precum totdeauna este în analoghie la încheetura dintâi, a afla a patra încheetură, atunci să ia acelui logaritm împlinirea cea aritmeticească, şi să adună sumii încheeturilor dela mijloc, suma întreagă este a patra

www.dacoromanica.ro

încheetură, precum să vede în pilda mai jos a problemii cei mai din urmă:

	la	13.049606	
să să adune împl[inirea]		sau la	13.402942
arit[meticească]	6.649558	împl. aret.	6.496402
	9.699164		9.899431

Tot acel logaritm într'amândoao întâmplările, cari au fost mai înainte. Deci lucrarea se poate face sau cu metodul acesta sau cu cel dinainte. Insă tot mai bine este cu metodul cel obicinuit, pentru că cu împlinirea aritmeticească prea lesne să poată face greşeală şi mare, îngălmăcindusă omul cu atâtea ţifre ale logaritmilor.

NOTĂ

Trigonometria lui G. Lazăr a fost transcrisă şi publicată de d. Traian Lalescu cu ocaziunea centenarului sosirii în ţară a marelui dascăl şi a fost însoţită de o notă biografică şi de note explicative. Iată aprecierile d-lui Tr. Lalescu: Gheorghe Lazăr a fost un învăţat în adevăratul înţeles al cuvântului, un ştiutor nu numai în ale teologiei, care era profesiunea sa, ci în ramurile cele mai variate ale ştiinţei de pe atunci.

Trigonometria prezintă un interes ştienţific intrinsec. Este o lucrare bună, după care poate învăţa chiar azi cineva atâta trigonometrie cât îi trebue când vrea să facă ridicări de plannri. In săraca noastră literatură ştienţifică ea poate deci lua locul istoric de cinste care i se cuvine. Din punctul de vedere al terminologiei matematice cartea prezintă un interes deosebit.

Din analiza manuscriselor reiese limpede că Gheorghe Lazăr îşi luase sarcina sa de profesor cu toată seriozitatea şi că îşi propusese să dea un învăţământ scienţific în adevăratul înţeles al cuvântului.

Intregul text al trigonomeriei sale şi mai ales adaptarea inteligentă a terminologiei ştienţifice în limba românească ne arată cât de înaltă erà cultura acestui nenorocit apostol şi ce departe de adevăr au fost aceia cari vedeau într'ânsul un simplu simbol naţional, creiat de împrejurări şi de hazard.

www.dacoromanica.ro

Hotărniciile păstrate dela Gheorghe Lazăr[1])

1) Planul Obislavului ridicat prin G. Lazăr 1818

și

2) Planul Fântânelelor ridicat și lucrat prin Școala din Sf. Sava 1820.

[1]) Vezi Partea III, Inceputurile ingineriei în Principatele române și G. Lazăr ca inginer.

www.dacoromanica.ro

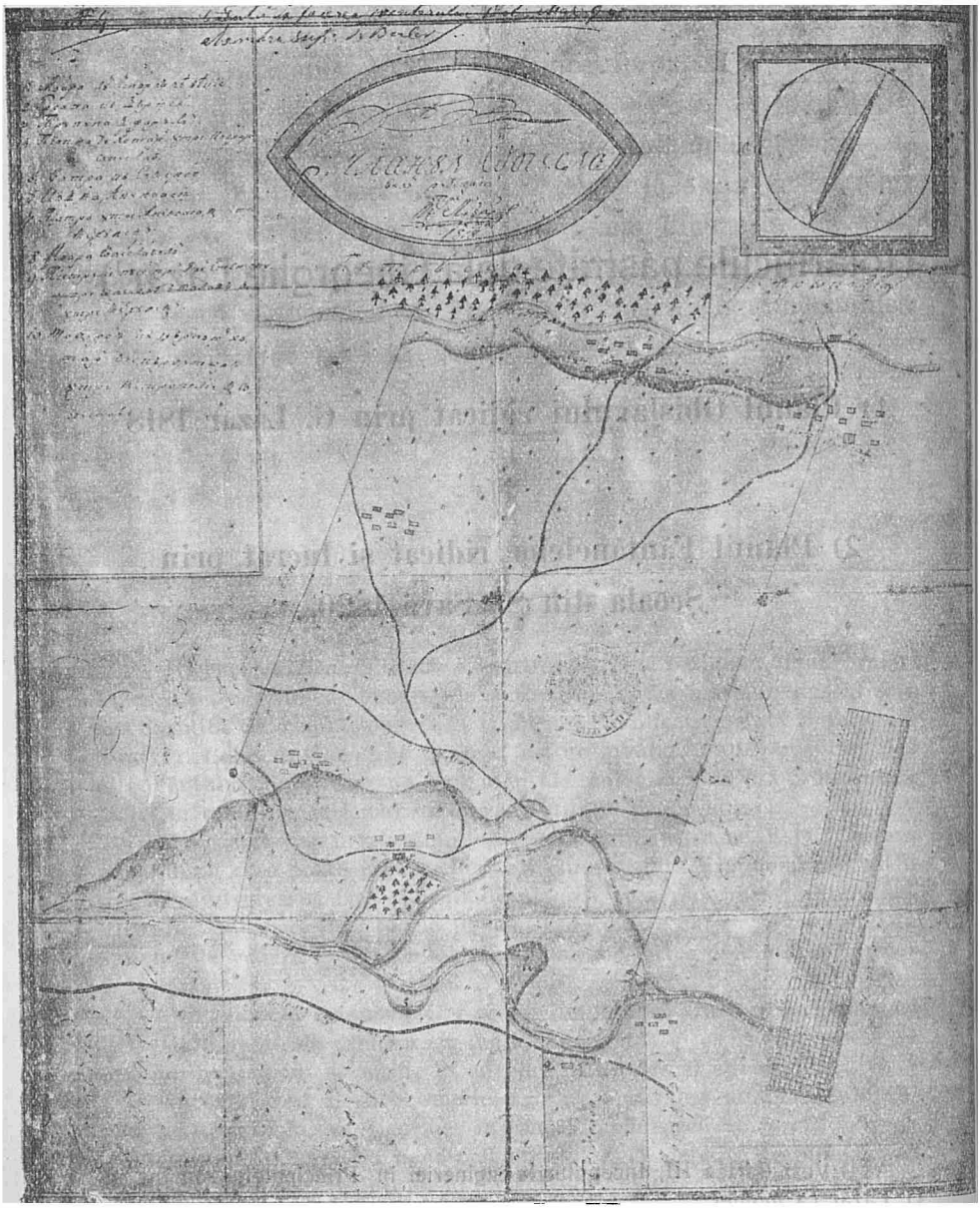

www.dacoromanica.ro

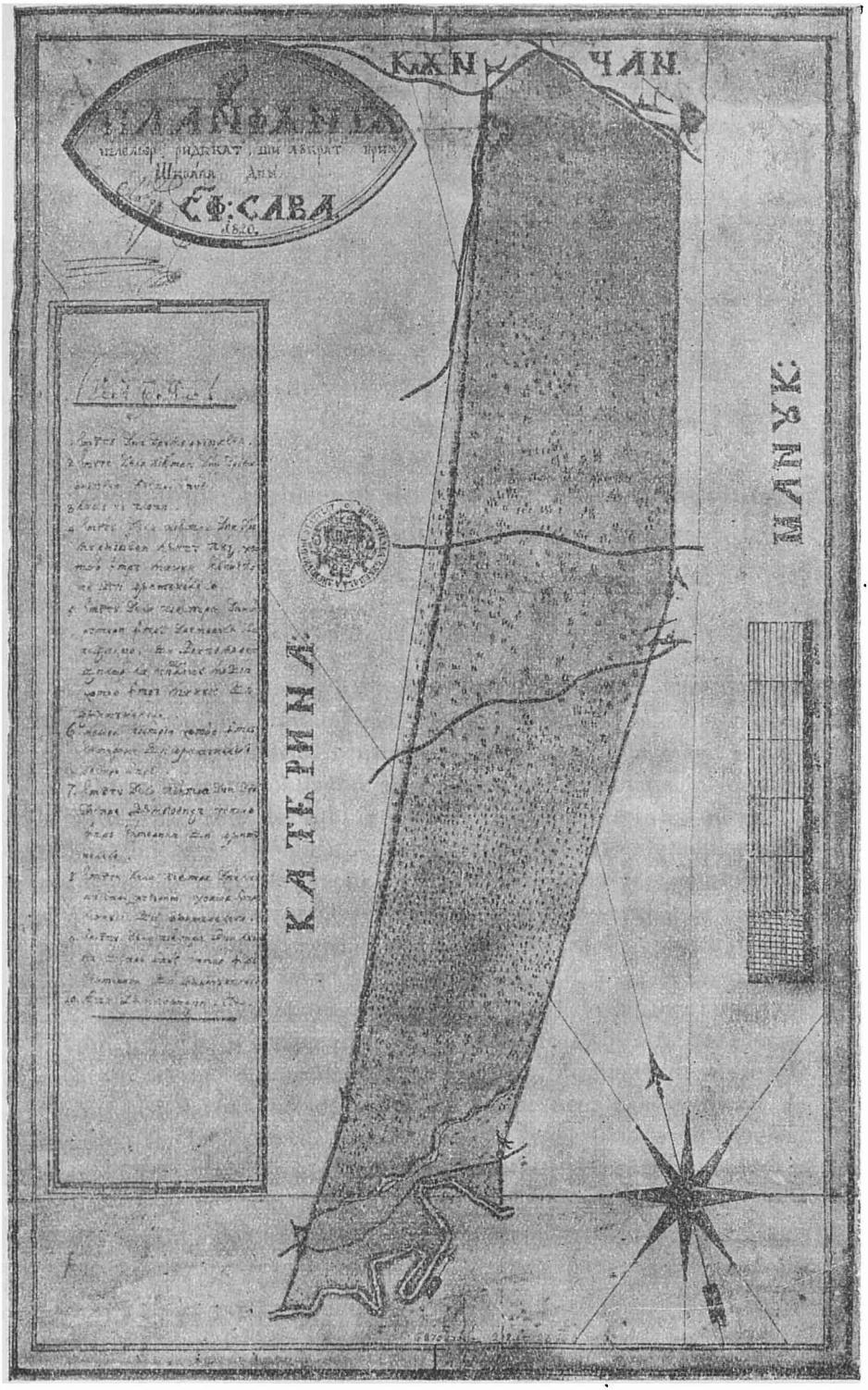

www.dacoromanica.ro

PARTEA II-a

DOCUMENTE

I. Documente publicate de Avram Sădeanu privitoare la viața și opera lui Gheorghe Lazăr.

I

Raportul cancelariei aulice transilvane No. $\frac{1704}{1725}$ *1806*

«Fiindcă studentul în drepturi (studiosus iuris), care petiționase, este, conform atestatelor alăturate și descrierii sale din partea vicariului și președintelui consistorial, de cel mai bun talent și moralitate și în studii obținând clasa primă cu distincție și fiindcă la puține persoane de ritul acesta se găsesc calități așă alese, în sfârșit, fiindcă se deobligă, a instruî, după absolvirea studiilor sale teologice, candidații la preoție în științele de lipsă pentru păstorire și ocuparea oficiului preoțesc și a prestà și alte servicii la consistorul de ritul neunit, merită această persoană să fie neapărat ajutorată în intenția și râvna sa mare.

Și deoarece și starea activă a fondului sidoxial, conform jurnalului înaintat, a crescut până la o sumă de 19.672 fl. 54 $^{2}/_{3}$ cr. și deoarece stă în consonanță cu menirea lui, destinată de episcopii Nichitici și Adamovici, de a ajutorà clerul neunit, și capitalul afiător în fondul sidoxial suportă aceasta, cancelaria e de părerea, ca, conform propunerii guvernului, Majestatea Sa să binevoească a încuviința studentului Gheorghe Lazăr un stipendiu anual de 200 fl. din fondul sidoxial pentru învățarea studiilor teologice, pe lângă îndatorirea propusă».

Pe acest raport împăratul Francisc pune rezoluția: «Propunerea cancelariei obține încuviințarea mea».

www.dacoromanica.ro

II

Hotărîrea împăratului de a cere raport special dela cancelaria aulică No. $\frac{240}{1044}$ *— 1810*

«Despre arătarea din filele protocolare ale consilierului aulic grof Eszterházi, desubt Nr. 631, conform căreia mitropolitul gr. neunit din Carlovet refuză studentului în teologie, Gheorghe Lazăr, hirotonirea pe motivul, că acela a ascultat teologia la universitatea din Viena, cancelaria are să-mi facă un raport special, îndatăce va fi primit replica cancelariei ungurești, alăturând la acea scrisoarea mitropolitului și arătând și aceea ce s'a făcut în privința asta. Celelalte observări din aceste file protocolare le iau la cunoștință.

Francisc»

III

Raportul cancelariei aulice transilvane No. $\frac{1208}{2425}$ *— 1810*

«După mitropolitul din Carlovet nu voi să primească pe studentul în teologie gr. neunit, Lazăr, care sosì acolo în decemvrie anul trecut, nici la continuarea studiilor teologice în seminarul din loc, nici la hirotonire, fiindcă Lazăr a ascultat teologia la universitatea din Viena, fu constrâns a se întoarce, fără nici o ispravă, iarăș în Ardeal; apoi deacolo a călătorì îndată la Viena, cheltuind astfel stipendiul depe un an întreg, precum și 100 fl., pe cari i-a primit ca bani de drum, iar acum cere un ajutor, pânăce va urmà hotărîrea asupra purtării mitropolitului din Carlovet.

Cancelaria aulică a aflat neapărat de lipsă, a interogà în chestia asta pe mitropolitul din Carlovet prin cancelaria ungară și îndată ce va urmà replica cancelariei ungurești, va face despre aceasta un raport amănunțit, conform hotărîrii din 13 aprilie a. c. (Nr. 940). Și fiindcă e de recunoscut, că Gheorghe Lazăr nu poate existà aici până la deciziunea acestei chestii, cancelaria aulică îndrăsnește a rugà pe Majestatea Voastră pentru învoirea preaînaltă, de a da lui Gheorghe Lazăr, amăsurat stipendiului anual de 300 fl., încuviințat mai înainte de Majestatea Voastră, un ajutor lunar de 25 fl. din 1 aprilie începând, pe timpul cât va fi silit să petreacă aici, pe socoteala fondului sidoxial, din care a primit și stipendiul».

www.dacoromanica.ro

Pe acest raport împăratul pune rezoluţia:

«Incuviinţez lui Lazăr cei 300 fl. alăturaţi cu condiţia, ca el să folosească timpul, cât va trebuì să mai rămâie în Viena, pentru continuarea educaţiei sale, şi aştept raportul referitor la refuzarea hirotonirii aceluia din partea mitropolitului».

«*Francisc*».

IV

Raportul cancelariei aulice transilvane No $\frac{3058}{5217}$ *— 1810*

«Asupra protocolului cancelariei aulice transilvane din 23 martie a. c. Majestatea Voastră aţi binevoit a hotărî, ca cancelaria aulică să facă în privinţa acelei refuzări din partea mitropolitului din Carlovet, îndată ce primeşte declaraţia, cerută dela cancelaria ungară, un raport special şi să alăture la acela scrisoarea mitropolitului şi să arate tot ceeace s'a făcut şi în cazul, daca nu i s'ar fi demandat.

La recomandaţia vicariului şi preşedintelui consistorului neunit din Ardeal, s'a încuviinţat în 1806 (actul Nr, 1704/805) pentru talentul şi moralitatea sa mult lăudatului ascultător în drepturi la liceul diu Cluj, Gheorghe Lazăr, un stipendiu pentru învăţarea studiilor teologice la universitatea din Viena din fondul sidoxial din partea Majestăţii Voastre cu angajamentul, ca Lazăr, conform îndatoririi luate asupra sa, să instrueze, după absolvirea studiilor teologice, candidaţii neuniţi ai statului preoţesc ştiinţele de lipsă la păstorire.

In noemvrie anul trecut, veni Lazăr dela universitatea din Viena îndărăpt şi fu trimis de guvernul din Transilvania la Carlovet, cu o scrisoare de recomandaţie a consistorului gr. or. român din Sibiiu, ca acolo să înveţe şi studiile teologice ale ritului său, pentruca astfel să poată primì hirotonirea.

In Carlovet însă, nu numai că nu fu admis Lazăr la studii şi hirotonire, ci fu privit asemenea unui eretic şi declarat pentru totdeauna de incapabil, de a primì hirotonirea, dându-i-se şi o scrisoare adresată consistorului neunit din Ardeal.

Lazăr raportează toate acestea guvernului din Ardeal, care-i lua scrisoarea şi pe care o trimise nedeschisă cancelariei, bănuind în aceasta principii rătăcite; şi aşà cu atât mai puţin crezù de oportun, a lăsà să ajungă această scrisoare la consistor, când mitropolitul nici nu-i îndreptăţit, să corespondeze direct cu consistorul.

www.dacoromanica.ro

In această scrisoare (alăturată la acte sub Nr. 622) și desfăcută de cancelarie, mitropolitul aduce referitor la refuzare următoarele motive: Lazăr aspiră la o demnitate mai înaltă preoțească, deci ar trebui să fie instruit cu cea mai mare îngrijire în dogmele religiei sale. Primi însă o educație cu totul întoarsă. Adecă învață studiile teologice la o universitate catolică și ar vrea acum, ca și în treacăt să-și însușească dogmatica și liturgica neuniților. Cum și-ar trimite catolicii studenții lor în institute protestante pentru educație?

Contra lui Lazăr se ivește o bănueală îndoită: odată se numește el în cartea de botez *Eustratius*, în atestatele școlastice și de consistor *Gheorghe*; apoi în atestatele școlastice figurează ca gr. cat. La aceasta se adaugă și aceea, că Lazăr în convorbirea sa, avută cu el asupra religiunii, ar fi tradat un indiferentism și o răceală catră religiunea gr. neunită.

In sfârșit, mitropolitul admoniază în scrisoare consistorul, ca la primirea persoanelor în statul preoțesc să fie cu toată atențiunea.

Afară de aceste motive, Lazăr adaugă încă următoarele în o petiție înaintată guvernului, în care povestește în detail toată primirea lui la mitropolit și pentruce i se refuzase primirea la studii și hirotonire: că studiază pe spese publice și tocmai pentru aceea e bănuitor, mai ales fiindcă din partea consistorului ar fi fost trimis numai la studii la Carloveț, de guvern însă se recomanda și la hirotonire; că unui neunit nu i-ar fi permis nici măcar să cunoască dogmele și principiile catolicilor; că e învățat și necăsătorit, deci aspiră la trepte mai înalte; că nu cunoaște limba slavonă, în care se propun studiile în Carloveț.

Atât guvernul din Ardeal, cât și cancelaria aulică află toate aceste motive de inadmisibile, căci:

1. Fiecă e obiceiul între «Valahii» din Ardeal să-și ia altenume, decât cele primite la botez; Lazăr din greșeală e indus în atestatele școlastice, ca unit, și se desmintește îndeajuns prin aceea că consistorul neunit și președintele acestuia, vicariul general Hu-țovici. a recomandat pe acest tânăr pentru primirea unui stipendiu din fondul sidoxial.

2. Atât în Sibiiu, cât și în Cluj, unde Lazăr studiă în școli catolice, precum și în Viena există biserici neunite, pe cari acesta le-a putut cercetă.

3. Nu se poate crede despre profesorii din Carloveț, că afară de limba slavonă nu vorbesc și limba latină, germană ori franceză,

www.dacoromanica.ro

Ei ar fi putut deci împărtăşi lui Lazăr instrucţia în vreuna din aceste limbi.

4. Prin împrejurarea, că Lazăr a ascultat filozofia în Cluj, iar teologia în Viena, încă n'a încetat să fie greco-neunit, căci dacă cineva s'a făcut cunoscut cu principiile unei alte religii numai de dragul ştiinţei, nicidecum nu poate fi urmarea, că ar trebuì să le şi recunoască, părăsindu-şi religia sa.

5. E foarte bătător la ochi, că mitropolitul nu voì să primească pe Lazăr tocmai pentru cultura sa prea înaltă, pe ceeace la primire ar trebuì să se pună temeiu.

6. In sfârşit, chiar aşa de puţin se poate înţelege, pentruce unui greco-neunit nu-i iertat nici să cunoască dogmele religiei catolice, poate pentru aceea, ca să ţină neuniţii şi pe mai departe în neştiinţă adâncă.

Şi fiindcă Lazăr fu trimis anume la îndemnul public la universitatea din Viena, ca prin el să se poată influinţà asupra educaţiei poporului «valah» şi a preoţimei sale în Ardeal; şi deoarece conform hotărîrii preaînalte din 1807 ar trebuì să se trimită încă câţiva tineri talentaţi, cari se dedică statului preoţesc, pentru o educaţie mai aleasă, la universitatea din Viena, dobândind astfel profesori mai destoinici pentru noul seminar neunit, ce are să se ridice în Ardeal, şi a se prevedeà spre acest scop cu câte un stipendiu din fondul sidoxial; dar fiindcă mitropolitul din Carloveţ, în urma principiilor sale manifestate, ar pune piedici executării intenţiilor preaînalte, guvernul a făcut propunerea, ca afacerea asta să se rezolve aşà, ca Lazăr pentru studii şi hirotonire să fie avizat la episcopul neunit din Bucovina.

Intr'aceea cancelaria, pentru de a nu învinovăţì pe mitropolitul din Carloveţ la Majestatea Voastră, fără a-l ascultà, i-a dat a înţelege prin cancelaria ungară, că principiile lui sus arătate tradează numai ură religionară şi nicidecum n'ar fi admisibile şi că întreaga procedură cu atât mai vârtos ar trebuì prezentată Majestăţii Voastre spre remediere, fiindcă mitropolitului aparţine jurisdicţiunea în Ardeal numai în afaceri dogmatice şi spirituale, nu şi în chestii disciplinare, precum este aceea a lui Lazăr; şi fiindcă mai departe intenţia mitropolitului numai acolo poate ţintì, de a pune grì tinerii înaintea consistorului şi coreligionarilor lor, cari se cresc în institute catolice de profesori pentru noul seminar, ce se va ridicà în Ardeal, şi a zădărnicì astfel intenţiile binefăcătoare ale Majes-

www.dacoromanica.ro

tăţii Voastre pentru poporul «valah», Cancelaria admonià totodată pe mitropolit, să admita pe Lazăr la studii şi hirotonire, într'aceea însă să se abţină dela corespondenţa directă cu consistorul din Ardeal şi dacă ar aveà ceva de comunicat consistorului în afaceri disciplinare, să se adreseze guvernului.

In declaraţia transmisă de cancelaria aulică ungară, mitropolitul mai adaugă următoarele: că el n'a avut absolut nici o cunoştinţă despre intenţiile preaînalte ale Majestăţii Voastre, referitor la ridicarea unui seminar în Ardeal şi despre dispoziţiile, ce privesc această chestie, căci el ar fi făcut o contrapropunere, referitor la trimiterea persoanelor în institute teologice catolice, cu rugarea, ca ridicarea s'o amâne până la reocuparea episcopatului în Ardeal, pentrucă poporul «valah» îşi pune încrederea în episcop, că-l va ţineà la legea sa; iar prin astfel de dispoziţii în timpul vacanţei s'ar deşteptà numai temerea poporului, că ar vrea să-l aducă la unire. El ar fi rugat de repeţiteori pe Majestatea Voastră dela moartea episcopului neunit din Ardeal în 1796, în chipul cel mai urgent, în persoană, pentru reocuparea acestui episcopat. Când fu cu aceeaş intenţie mai pe urmă în Viena, ar fi auzit, că o persoană neunită studiază teologia la universitatea din Viena, ca apoi să ajungă episcop în Ardeal. Intr'aceea s'ar fi liniştit iarăş, înţelegând din altă parte, că faţă cu această persoană se intenţionează considerațiuni politice, cari-l fac incapabil la executarea intenţiunilor de cari sunt preocupaţi. Lazăr se prezintă într'aceea la Carloveţ. El deşteptă dejà prin aceea neîncredere, că scrisoarea de recomandaţie, pe care o adusese cu el, n'a fost iscălită de preşedintele consitorului, ci numai de un asesor al aceluia. Această bănueală o mărì cartea de botez şi atestatele şcolastice, fiind în cea dintâiu numele de botez al lui Lazăr Eustratius, în cele din urmă însă Gheorghe şi însuş Lazăr figurează ca un greco-unit.

Şi Lazar a ascultat dejà teologia catolicilor şi prin nici un atestat n'a putut dovedì, că s'a mărturisit şi cuminecat vreodată după ritul neuniţilor; ba încă a trădat o răceală în convorbirea întinsă, avută cu el despre religie, încontra ritului neuniţilor şi-şi trădă intenţia, de a-şi însuşì numai în treacăt şi dogmatica şi liturgica. La aceasta se mai adause şi aceea, că Lazăr fu recomandat de consistor numai la studii, nu şi la hirotonire, numai guvernul îl aviză la hirotonire, şi că Lazăr umblă după demnităţi mai înalte bisericeşti.

www.dacoromanica.ro

Aceste împrejurări, precum şi cea sus amintită, că adecă prin Lazăr se intenţioneaza consideraţii politice (în privinţa aceasta se provoacă mitropolitul la o persoană a cancelariei ardelene, pe care n'o spune cu numele), apoi trista experienţă, că răposatul vicar neunit în Ardeal, Popovici, încerca cu ajutorul episcopului gr. cat. din Oradea-Mare, Darabant, de a aduce la unire biserica neunită din Ardeal, (spre dovedirea acestora anexează mitropolitul o copie depe o scrisoare a episcopului Darabant, adresată consilierului de atunci Lorenz), şi el se temù, că şi Lazăr umblă cu astfel de intenţiuni şi pentru aceea îl trimise îndărăpt, prevăzând mai ales, că Lazăr, şi dacă de fapt l-ar fi admis la studii, după absolvirea acelora, n'ar fi putut niciodată primì hirotinirea, fiindcă el n'ar fi putut depune nicicând jurământul prealabil, necesar pentru aceasta, al cărui formular este alăturat sub Nr. 5 la Nr. 2291/1810; şi fiindcă nicicând nu s'a deprins anumit timp în vreo mânăstire, ori pe lângă vreun vlădică în cele rituale şi disciplinare.

Urmează din aceasta, că Lazăr fu respins, numai pentru aceea, pentrucă studiase la institute catolice. Şi el (mitropolitul) îşi primì educaţia în astfel de institute, dar nu şi în teologie. Nu-i adevărat, că Lazăr fu tratat asemenea unui eretic. Lazăr ar fi dovedit dejà neascultarea sa prin aceea, că el a predat guvernatorului scrisoarea, ce i s'a dat s'o ducă consistorului, şi după canoanele bisericii neunite s'a făcut pentru totdeauna nevrednic de statul preoţesc. Mai târziu primì mitropolitul pe cale confidenţială informaţia alăturată sub Nr. 6, conform căreia Lazăr, care aspiră la episcopat, e un grandoman, aventurier; cât timp călătorì, nu se mărturisì niciodată şi pentru aceea a fost recomandat din partea consistorului numai pentru studii, nu şi pentru hirotonire. Dacă episcopatul neunit din Ardeal se va reocupà şi noul episcop îl va primi pe Lazăr la hirotonire, el (mitropolitul) n'are nimic încontră.

Ce priveşte dealtmintrelea corespondenţa cu consistorul, mitropolitului i s'a concrezut în cele dogmatice şi spirituale («Dogmaticis et Spiritualibus») episcopatul neunit dela locul preaînalt şi i s'a interzis corespondenţa directă numai cu preoţii şi comunele, nicicând însă cea cu consistorul, cu care corespondenţa este cu mult mai de lipsă tocmai acum, în timpul vacanţei scaunului episcopesc. Deşì s'a servit foarte rar de aceasta, totuş fu dejà în 1797 dojenit pentru corespondenţa cu consistorul. De atunci s'a abţinut, de a scrie consistorului, deşì avù mai multe prilejuri, precum în-

www.dacoromanica.ro

cercarea amintită a vicarului Popovici, de-a trece la unire; procedura primpretorilor, cari lăsară să bată popii cu nuele pe pielea goală, fără ca popii să fi primit vreodată satisfacţie; lipsa de sf. mir la toate bisericile.

Când scrisese în afacerea din urmă consistorului, fu din nou dojenit, fiindcă aceasta ar fi afacere disciplinară. Mitropolitul între astfel de împrejurări concrede apreţierii preaînalte, dacă poate face îndestul datoriei, concrezută în «Dogmaticis et Spiritualibus», şi că astfel de procedură poate aveà urmări bune.. Dealtmintrelea Lazăr însuş adusese dela consistor o scrisoare, la care crezù, că trebuie să răspundă.

Cancelaria observă, că şi dacă s'ar puteà explica întrucâtva, că Lazăr după obiceiul bisericii neunite nu poate fi admis la hirotonire acum, înainte de a se fi exercitat câtva timp în cele rituale şi spirituale pe lângă un episcop, nicidecum însă nu se poate aprobà acea faptă a mitropolitului, că el n'a vrut să primească pe Lazăr la continuarea studiilor teologice, nici măcar atunci, când cancelaria a explicat împrejurările în chipul arătat mai sus şi că Lazăr n'a încetat nicicând a profesà religia neunită, ceeace dovedesc şi atestatele aduse de Lazăr (sub Nr. 2359 B), conform cărora Lazăr, în timpul studiilor sale în Cluj, în curs de 8 ani, întotdeauna cercetă biserica neunită şi primì sf. cuminecătura. Dacă e adevărat, că Lazăr ar aveà o răceală către biserica neunită atunci tocmai prin instrucţie în dogmatica neunită trebuià să se înlăture aceasta. «Species facti» (spusele), alăturate de mitropolit sub Nr. 6, fiind o arătare anonimă, nu i-se poate da nici o crezare, şi şi ceeace se impută lui Lazăr în această arătare, nu este de o astfel de natură, şi dacă de fapt ar fi adevărat, ca Lazăr prin disciplina preoţească să nu poată fi îndreptat. Unica bănuială sus amintită, conform căreia educaţia lui Lazăr are de temeiu tocmai aceà întenţiune, pe care s'o fi avut răposatul vicar general Popovici, de-a aduce la unire biserica neunită din Ardeal, pare aşadară a fi motivul, pentruce Lazăr trebuie să fie eschis.

Dupăce însă cancelaria n'a avut nicicând vreo cunoştinţă despre intenţia amintită a vicarului Popovici, ea găseşte această bănuiala cu atât mai fără temeiu pentru eschiderea lui Lazăr, cu cât Lazăr numai după moartea lui Popovici a fost recomandat decătră vicarul şi preşedintele consistorului de atunci, Huţovici, pentru dobândirea unui stipendiu din fondul sidoxial.

www.dacoromanica.ro

Dupăce Lazăr, dintre astfel de împrejurări, nu poate fi trimis darăș la Carloveț, fără de a-l expune la multe neplăceri, crede cancelaria, că cu învoirea preaînaltă să se trimită la episcopul din Bucovina, Daniil Vlahovici, și prin poruncă preaînaltă să se mijlocească la locul competent, ca Vlahovici sa admită pe Lazăr la studiile teologice în institutul său. Hirotonirea o poate primì Lazăr apoi dela noul episcop în Ardeal, care în urma hotărîrii preaînalte (actul Nr. 1704) va fi ales, care alegere, după petiția lui Lazăr, să fi avut loc dejà în 1 octomvrie a. c.; deci cât de curând se va înaintà de către guvern pentru încuviințare preaînaltă. Prin ocuparea acestui episcopat vor dispăreà apoi de sine și certurile de până acì pentru corespondența cu consistorul, și jalbele din cauza piedecilor, ce se puneau îngrijirii mitropolitului pentru episcopatul vacant.

Ce privește menționarea mitropolitului, că persoanele, cari se educă de profesori pentru noul seminar, ce se va ridicà în Ardeal, să nu se trimită în institute catolice pentru învățarea științelor teologice, cancelaria nu știe alt chip, decât că astfel de persoane și pe viitor să învețe științele teologice în institute catolice, afară de dogmatică și liturgică, pentrucă ea nu cunoaște nici un institut teologic, unde aceste persoane ar puteà primì educație corespunzătoare; și ce privește institutul din Carloveț, însuș mitropolitul spune, că acolo se predau studiile în limba slavonă pe care limbă «Valahii» ardeleni numai cu pierdere de timp și în detrimentul solidității trebuie s'o învețe.

Dealtmintrelea ce privește maltratarea amintită a popilor prin primpretori, încă nu s'a înaintat nici o pâră, cu toate acestea, cancelaria crede, a dispune guvernului, să interzică în chipul cel mai strict o astfel de procedură și pe ceice lucrează încontră, să-i supună fiscalatului».

V.

Raportul cancelariei aulice transilvane No. $\frac{3406}{5853}$ *— 1810.*

«Majestatea Voastră, în urma recomandației cancelariei aulice transilvane din 21 aprilie 1810 Nr. 1208, pentru un ajutor provizor pe seama studentului în teologie și clericului neunit «valah» din Ardeal, Gheorghe Lazăr, ați binevoit a-i da în maiu a. c. 300 fl. din

www.dacoromanica.ro

cabinetul preaînalt și (precum amintește însuș petiționarul) la începutul lui septemvrie a. c. iarăș i-ați daruit 100 fl.

Lazăr însa, e pe sfârșite cu banii aceștia și se roagă în petiția, adresată Majestății Voastre, în care arată și scumpetea din timpul de față, de minte de om încă nemaipomenită etc., ca să fie ajutorat și pe mai departe și să i se designeze încurând funcția sa în patrie, *ca să poată pune în aplicare rodnică științele sale de specialitate și alte cunoștințe secundare, însușite în cursul unui studiu de 19 ani, la coreligionarii săi încă foarte rămași în cultură*.. (Bittet.... um baldige Bestimmung seiner Anstellung im Lande, damit er die durch 19-jährliges Studium sich eigen gemachten Berufswissenschaften und sonstigen Nebenkenntnisse bei seinen in der Kultur noch weit zurückstehenden Religionsgenossen in fruchtbare Anwendung bringen könne).

Tot această rugăminte o repetește într'o petiție mai târziu înaintată.

Cancelaria observă, că Lazăr trebuiă, firește, ca cu suma amintită, să se ajungă mai mult timp, decât 6 luni, căci el ce-i drept a avut un stipendiu numai de 300 fl. dar, fiindcă raportul despre declarația mitropolitului din Carlovet, Stratimirovici, referitor la refuzarea primirii lui Lazăr în dieceza sa (Nr. 3058—810), se află deja în mânile Majestății Voastre, și până la hotărîrea acestei chestii trebuie îngrijit de susținerea lui Lazăr, astfel cancelaria face propunerea alternativă:

Dacă Majestatea Voastră ați încuviința propunerea, ce se cuprinde în raportul amintit, ca Lazăr să se trimită pentru continuarea și finirea studiilor sale teologice la episcopul gr. neun. din Bucovina, atunci să i se dea, începând cu 1 noemvrie a. c., pe un an un stipendiu de 400 fl., iar 200 fl. bani pentru călătorie în Bucovina din fondul sidoxial; sau

Dacă această încuviințare preaînaltă n'ar urmà încurând, atunci trebuie să se ceară permisiunea preaînaltă, ca petiționarului să i se dea și până atunci, ținând seamă de scumpetea enormă și care crește continuu în întreaga monarhie, un ajutor lunar, de 33 fl. 40 cr. din fondul sidoxial.

Ce privește în sfârșit îngrijirea și aplicarea în viitor a acestui student în teologie, cancelaria observă, că, cât timp încă nu și-a sfârșit studiile teologice, nici nu poate fi vorbă despre aceasta; dar totuș la timpul său, când planul dejà cerut dela gu-

www.dacoromanica.ro

vern pentru ridicarea unui seminar «Cleri junioris» gr. r. n. u. în Ardeal va fi înaintat şi se va prelucrà, şi aplicarea acestuia se va aduce în discuţie, (fiind el şi aşà destinat de profesor în seminarul nou, ce se va ridicà)».

Raportul poartă următoarea rezoluţie împărătească:

«Lazăr, căruia iarăş nu de mult i-am încuviinţat un ajutor, să se legitimeze, dacă şi în ce chip a folosit el timpul, pe care l-a petrecut aici pentru continuarea educaţiei sale, conform poruncii mele din raportul cancelariei din 21 aprilie a. c.

Rezultatul în privinţa asta să mi se înainteze cu opinia, că oare n'ar fi mai bine, fiind acum denumit un episcop gr. neunit în Ardeal, a avizà pe Lazăr la acela pentru finirea studiilor sale şi primirea hirotonirii necesare. *Francisc*».

VI.

Raportul cancelariei aulice transilvane No. $\frac{222}{356}$ *1811.*

«Lazăr a declarat, că în maiu 1810, când primì un ajutor de 300 fl. cu porunca, ca timpul petrecerii lui în Viena să-l folosească spre educaţia sa, n'a mai avut timp, ca prelegerile, pe cari mai înainte nu le-a putut cercetà, să le cerceteze cu folos, în schimb însă a repeţit studiile sale ascultate, apoi a tradus în limba «valahă» opul foarte renumit în biserica gr. n. u. a lui Platon «*Educatorul marelui principe din Rusia*» *(Erzieher des Grossfürsten von Russland)*, începù cu *traducerea pedagogiei*, şi sfârşì aceea a celor 3 carticele: 1. «Cărticica învăţăturilor morale pentru copii de şcoală» *(Sittenbüchel für Schulkinder)*. 2. «Geografia matematică pentru copii» *(Mathematische Erdbeschreibung für Kinder)*. 3. Istorioara morală a împăratului Octavian şi a soţiei sale» (Kleine moralische Geschichte des Kaisers Octavian und seiner Gemahlin).

De prezent cercetează prelegerile de *teologia pastorală*. Cu acest prilej se roagă din nou Lazăr, ca să i se designeze o funcţie, potrività cu capacitatea sa, prin care ar puteà *influenţà asupra educaţiei poporului «valah»*. (Bei dieser Gelegenheit bath derselbe neuerdings um eine, seinen Fähigkeiten angemessene Anstellung, in der er zur Bildung des Wallachischen Volkes wirken könnte).

www.dacoromanica.ro

Cancelaria observă, că ea nu poate apreţià traducerile lui Lazăr, fiind scrise în româneşte, dar dovedesc, că Lazăr în Viena n'a petrecut degeaba. Dela trimiterea lui la episcopul gr. n. u. în Bucovina ar trebuì acum să se absteà şi să se avizeze mai vârtos la nou numitul episcop gr. n. u. din Ardeal. Acestuia ar trebuì să i se dispună, ca, pânăcând va urmà «regularea» unui seminar pentru candidaţii de preoţi gr. n. u. şi se va hotărî mai de aproape aplicarea lui Lazăr, să-l folosească, după finirea studiilor sale şi primirea hirotonirii, pelângă sine ori în cler.

Deci Lazăr ar trebuì trimis cât se poate mai curând în patria sa şi provăzut cu 100 ori 200 fl. bani de călătorie din fondul sidoxial, apoi stipendiul, pe care-l capătă din acest fond, pentru scumpetea extraordinară, să i se ridice pe un an dela 300 la 400 fl. In cursul acestui timp îşi va puteà finì studiile şi primì hirotonirea. Propunerea pentru ridicarea seminarului susamintit s'a solicitat nu demult la guvernul ţării».

Impăratul decide următoarele:

«Pentru de a puteà judecà, că oare ceeace susţine Lazăr, că a tradus şi scris, de fapt s'a şi lucrat şi tradus cu diligenţă şi temeinicie, de a se puteà folosì în viitor, cancelaria va cere în privinţa asta, pe calea sa, parerea censorului «valah» de cărţi din loc şi mi-o va înaintà la timpul sau, când apoi îi voiu împartăşì hotarîrea mea, care va urmà; într'aceea Lazar are să-şi continue cursul său început. *Francisc*».

VII

Rezoluţia împăratului la raportul No. $\frac{3058}{5217}$ *— 19 Oct. 1810.*

«Deoarece nou numitul episcop ardelean de ritul grecesc neunit, Vasile Moga, a fost hirotonit şi instalat, teologul Gheorghe Lazăr să se provadă cu 100 fl. pentru drum acì alaturaţi şi sa se avizeze la numitul episcop, ca dupa voia lui sau acolo pe cale privată, sau în seminarul episcopului din Bucovina să fie temeinic instruit în cunoştinţele dogmatice şi rituale ale bisericii sale; după finirea acestor studii se poate promovà la trepte mai înalte, dacă, în urma moralităţii şi însuşirilor inimii sale şi altor calităţi de lipsă,

www.dacoromanica.ro

este vrednic de acestea. Cu privire la susţinerea lui Gheorghe Lazăr, pânăce va fi undeva aplicat, aştept propunerea cancelariei, că oare şi de unde să i se dea ajutor şi dacă e de lipsă acesta între împrejurările date?

In toate celelalte afaceri, pe cari le iau la cunoştinţă, să nu se facă nimic pe faţă; să se demânde numai guvernului, ca să păzească cu diligenţă, ca arhiepiscopul din Carlovet, să nu aibă pe viitor nici un alt amestec în afacerile diecezei ardelene, decât pe acela, care nu se poate despărţi de drepturile mitropolitului. In sfârşit să se împiedece oricare altă atingere a nou numitului episcop Moga şi a consistorului său cu mitropolitul».

VIII

Raportul cancelariei aulice transilvane No. $\frac{1070}{1475}$ *— 24 Martie 1811.*

«Ce priveşte traducerile studentului în teologie gr. n. u., Gheorghe Lazăr, cancelaria prezintă, în lipsa unui censor de cărţi «valahe», apreţierea cerută dela traducătorul «valah», concepistul camerei aulice, Pavel Ramomţai, cu observarea, că Lazăr se întoarse numai decât în Ardeal, îndatăce primì banii de călătorie, conform hotărîrii preaînalte din 13 februarie a. c.

După judecata lui Ramomţai traducerile lui Lazăr sunt bine succese.

Lucrarea A) «Invăţături morale ale lui Gottlieb Ehrenweich pentru băieti». (Sittliche Lehren des Gottlieb Ehrenweich für Knaben).

B) «Geografia, tradusa din ungureşte». (Erdbeschreibung aus dem Hungarischen übersetzt).

Suplimentul de sub C) «Istoria lui Ion Moritz şi a copiilor sai». (Geschichte des Ioh. Moritz u. seiner Kinder).

D) «Ieromonahul lui Platon, teologie creştină». (Ieromonach Platons christliche Theologie); toate acestea vor fi foarte folositoare pentru tinerimea şcolară, iar cea din urmă se va puteà întrebuinţà chiar şi ca manual de şcoală pentru şcolile «valahe» gr. n. u.

In schimb lucrarea de sub C) «Istoria împăratului Octavian şi a soţiei sale» (Geschichte des Kaisers Octavian und seiner Ge-

www.dacoromanica.ro

mahlin), ar fi acomodata numai pentru distragerea poporului de rând şi cea de sub

E) «Pedagogie» (Pädagogik) încă nu-i *sfârşită*».

In urma acestui raport consilierul Atzél constată, ca «studentul în teologie gr. n. u., Gheorghe Lazar, s'a ocupat cu folos cu traducerea de carţi acomodate pentru educaţia tinerimii».

Deciziunea împăratului pe acest raport:

«Această informaţie o iau la cunoştinţa şi cancelaria îi va trimite lui Lazar traducerile prin autorităţile oficiale; va aduce totodată nou numitului episcop Moga la cunoştinţă, să se îngrijească, ca Lazăr să finească în întregime studiile sale teologice şi îndatăce e deplin vrednic de hirotonirea preoţească, să fie nu numai admis la aceasta, ci să fie aplicat amăsurat cunoştinţelor şi capacităţii sale acolo, unde poate să aducă folos. Până când va fi aplicat undeva, îi încuviinţez pentru susţinere 300 fl. anual din fondul sidoxial, dacă acest fond poate suportă aceasta».

www.dacoromanica.ro

II. Documente publicate de d. I. Lupaș privitor la vieața și opera lui Gheorghe Lazăr

I

Raportul guvernului ardelean către regele Francisc privitor la neînțelegerile dintre episcopul Moga și G. Lazăr

Sacratissima Caesareo Regia, et Apostolica Majestas Domine Domine Clementissime!

Georgio Lázár Clerico Dis-Unito per Episcopum Dis-Unitorum Basylium Moga tenore Repraesentationis suae sub 26-a Mensis Decembris a. p. submissae coram Regio hocce Gubernio eatenus delato, quod idem pro uberiori Instructione ad se inviatus Clericus Georgius Lázár, obligationibus eidem per se praescriptis haud impletis Coronam versus sine impetrata ad id Episcopi venia discesserit, Francisco Klompe Iudici Primario Coronensis dd-o 9-ae Mensis Ianuarii a. c. Nroque 372 ab hinc commissum fuerat, ut querulatum Georgium Lázár, illico in tota Civitate Coronensi perquiri, repertumque coram se statui curet, ac super singulis Expositiones in praeattacta Dis-Unitorum Episcopi Repraesentatione Contentae punctis, uti et super itineris per ipsum praevio modo suscepti fine, et intentione audiat, exculpatoriamque ejusdem Declarationem recipiat, et Protocollum instituendi cum eodem B. Examinis parte ab una Regio huic Gubernio submittat, parte verò ab altera querulatum Georgium Lázár medio praejuncturae per Circuli Coronensis Adjunctum Provincialem Commissarium usque Cibinium assignandae sub honesta custodia Cibinium usque ad repraesentantem Episcopum

www.dacoromanica.ro

transmitti, et eidem resignari curet praefato Iudice Coronensi ordinationi huic satisfaciente, et exculpatoriam declarationem et querulati Georgii Lázár Regio huic Gubernio substernente, posteaquam antelatus Episcopus etiam in Consequentiam Ordinationis Gubernialis sub 30-a Aprilis Anni Cur. Nroque 2962, exaratae depostam a se de eo opinionem: anet qualiter mentionatus Georgius Lázár in gremio Clericorum utilitate, et emolumento totius Cleri et Populi Dis-Uniti Valachici applicandus, vel vero ab obligatione Statum Ecclesiasticum amplectendi, Sacrosque ordines suscipiendi dispensandus, eidemque alio pro arbitrio suo statum amplectendi facultas indulgenda sit? submisisset, et Regium hocce Gubernium Determinationem Suam saepiusfato Georgio Lázár ad exculpatoriam ejusdem declarationem medio ordinationis dd-o 20-a Iulii a. c. Nroque 5888 emanatae, talem per dictum Iudicem Coronensem intimari, eidemque strictissime injungi curasset, quo semet praeattactae Determinationi Guberniali submittendo, eidemque se conformando, ad praepositum suum Episcopum conferat, Authoritatem ejusdem agnoscat, debitam eidem obedientiam exhibeat, leges subordinationis expleat, delatam stationem Professoralem amplectatur, Partes officii sui rite adimpleat, sacrosque ordines per Episcopum dum e re visum fuerit eidem conferendos suscipiat, haecque omnia tanto magis expleat, quod Secus Gubernium Regium nonmodo ad sistendum ejus salarium procedet, verum refusionem etiam Expensarum e fundo Sydoxiali eidem suppeditatarum decernere necessitabitur, idem rementionatus Georgius Lázár praeallatae Ordinationi satisfacturus, tenore supplicis sui Libelli proximius horsum porrecti coram Regio hocce Gubernio ratione exsolutionis altissime applaudati Salarii sui id exponendo, quod a 15-a Mensis Martii a. p. dimensum suum salarium usque 1-um Novembris ejusdem Anii in simplo solum Schaedarum Bancalium valore, abinde vero nullum Salarium perceperit, circa restantis sui salarii exolutionem abhinc congrua disponi supplicavit, in hujus proinde petiti sequelam abhinc sub hodierno supremo Commissariatui Provinciali injunctum est, ut Salarium supplicantis Altissime applacidatum a 16-ta Martii a. p. usque tempus, quo in functione per Episcopum Dis-Unitorum eidem supplicanti delata perseveravit Testimonio antelati Episcopi legitimandum in quintuplo Schaedarum Bancalium valore in Schaedis Cambialibus, item pro futuro a 1-a Novembris imminentis Anni Militaris idem Salarium in valore aeque Cambiali penes Quietantiam Testi-

www.dacoromanica.ro

monio Episcopi da tempore in tempus legitimandam eidem supplicanti exsolvendam disponat, pro intermedio illo tempore, quo supplicans praeter Scitum et Consensum Praepositi sui Episcopi Stationem delati Sibi Officii deserendo, Cibinio Coronam discessit, nulli salario idem competente.

Quam taliter factam per Regium hocce Gubernium dispositionem Majestati Vestrae Sacratissimae penes praemissorum humiliman declarationem pro altissima Notitia de genu referentes, intemerata fide, fidelitateque emorimur.

Majestatis Vestrae Sacratissimae

E Regio M. Principatus Tranniae humillimi perpetuoquo fideles subditi ac servi.

Gubernio Claudiopoli die 26-a Octobris 1812. GEORGIUS C. BÁNFFI m. p.
ANDREAS DE HEYDENDORF m.p.

II

Cererea lui G. Lazăr către episcopul Moga ca să pedepsească pe diacul Teketici

Prea luminate Doamne Episcoape!
mie milostiv Stăpân!

Prinsa aicea «Species facti» despre primejdioasa întâmplare ce mi s'au facut prin Candidatul de Preoţie Ioan Feketici, cu acea de tot smerită adăogare îndrăsnesc a o aşterne Mării tale, ca să te milostiveşti pe zisul diac pentru cercata asupra Invăţătorului său cu vărsarea sângelui îndrăsneală, dupa cum să va cuvenì al zmeri, şi dela purtarea minciunilor dintrun loc întraltul spre stricăciunea Harmoniei, care să cuvine Mării tale ca un Părinte a o avea către mine şi mie ca un fiu supus Măriei tale continàluită, iara mie atât el, cât şi alţii care vin la învăţătura preoţii, cinstea ca unui Profesor să mi-o dea, obicinuindu-să supunerii să poată şi la aceia, după mergerea acasa, Parohieni ai lor ale da Sf-ta învăţătură şi ai aduce spre năravurile cunoştinţii, şi a supunerii cât legilor mireneşti supt care trăesc, atât Legilor Duhovniceşti, cărora toţi sunt supuşi. Aşteptând mângâioasa patimilor mele resoluţie.

Sing. Sibiu 2 Aug. 1814,

GEORGE LAZAR
Teolog şi Profesor candidaţilor de preoţie neuniţi în Trannia.

www.dacoromanica.ro

III

„Speces facti" despre conflictul cu diacul Feketici

Species facti.

După ce in poftorite şi ne înnumărate rânduri am dat înnaintea candidaţilor la mine pentru învăţătură primiţi ca vorbe şi minciuni din şcoală afară pe uliţă sau la Curtea Episcopească să nu poarte, nice iară dela laudata Curte cătră mine, fiindcă Harmonia cea buna, carea ar trebui, şi iaste mai de lipsă ca toate să o avem chiar numai prin acest feliu de purtare de vorbe să va strâmuta şi înpărechia.

Alaltăeri, adecă $\frac{31}{19}$ Iulie după porunca ce le-am dat *adunându-se Candidaţii la sălaşul meu, săi învăţ* şi prinzind de veste, că candidatul Ioan Feketici tocma inprotivă poruncii care mai de multe ori o am poftorito, în acea zi adecă în $\frac{30}{18}$ Iulie a. c. pentru că înpreună cu pe alţii i-am dojenit: că ce nu păzesc ceasurile de şcoală, şi vin totdeauna târziu, au alegat de loc la curtea episcopească şi în tot chipul au minţit asupra mea. *Am chemat pe zisul Ioan Feketici deosebi in casă* (fiind ceialali diaci în curte:) ca să-l dojenesc şi înfruntându-l pentru ce socoteşte aşa întrunimica vorbele mele şi mă poartă în gură dintrun loc întraltul; căruia iam şi zis aceste cuvinte: mă! pentru ce porţi minciuni din Şcoală afară, şi faci pe Domnul Vlădică supărat asupra mea? *la care cu răstire miau răspuns, eu nu port minciuni şi nai de ami poruncì; că am eu alţii mai mari caremi poruncesc;* de care ruşinându-me, şi mâhnindu-me iam zis: cum îndrăzneşti a grăi aşa înaintea unui mai mare, iară el de loc sau rădicat asuprami la o mână de om slab ce sânt, şi mau isbit, (: vrând pe seamne ca să ma arunce pe fereastră afară în curte:), iară *eu sprijindu-me cu mânile am dat cu capul de dunga ferestri, şi lam crepat de mau umplut sângele cum se vede până astăzi*, că de ruşine nice celoralalţi diaci nam îndreznit a spune, temându-me să numi facă şi ei aşa văzând îndrăzneala acestuia, nice din casă afară nam putut eşi, după care văzându-me cu capul spart am început a striga: Vezi ce ai făcut, ce ai făcut? şi temându-me (: Văzând că cu mai mare năvălire de izbire să porneşte asupra mea, şi vrea intradins să mă arunce pe fereastra, sau almintrilea sămi primejduiască din îndemnul cuiva

www.dacoromanica.ro

viața:) *silit am fost, ca să mă apăr de primejdia neașteptată: am luat bățul de trestie și încât am putut ca un slab ce sânt pe lângă dânsul a mă apăra*, strigând din gură mare ce ai făcut? mișelule! și așa au plecat fuga din casă afară; însă eu am rămas cu pecetea dela ucenic până astăzi în frunte.

După aceia venind az după amiaz, și zicând să să roage de ertare, apoi sare dintre ascultarea învățăturii mele, daca mau vătămat în loc ca să mă asculte înaintea tuturor Diacilor, ne făcând nimica au luat fuga pe ușe afara, ce va fi mințit și cine îl îndeamnă a purta vorbe și minciuni despre mine nu știu, fără văz că eu de voiu grăi oare căruia ceva spre folosul bun de obște și al său sânt în primejdie de prăpădirea vieței.

GEORGE LAZAR
Teolog neunitu în Trannia.

Sibiu 2 Aug. 1814.

IV

Cererea lui G. Lazăr către episcopul Moga ca să-i comunice rezultatul în cauza sa cu diacul Feketici

Copia Nr. 11520 815.

Prea luminate Domnule Episcope!
Mie milostive sztepaen schi paerinte!

Spre a putae fatse destul paerintzeschti Maeriitale porantsy din 5 zile a kurgetoarej ex Luna August No. 656 in pritsina ku diakul Ioanu Feketits, aflu cu totul de lipse a misse imperteschi schi o tsertschetare, kare prekum auzy prin Maerijata insuschy in traeba atsaszta sar fi faekut.

Fijnd darae kae la aszszaemaene tsertsetaery amaendoao paertzile trebue aszkultatae, ascha mae rog ku toatae plekaetsunae ka saete milostivesty pomenita tsertsetare spre sferschitul maj szusz numit paerintaeschte a mio impaertaeschy; praelaengae a kaeruja aschteptare intru adaenkae plekaetsune raemaen.

Al Maeriy tale
Szibiyu $\frac{14}{26}$ August 1814.

plekatae szlugae
GEORGIUS LAZAR m. p.
Theolog.

www.dacoromanica.ro

V

G. Lazăr trimite guvernului în manuscris *Compendiul său de geografie* spre a-l censura și tipări

Nr. 23-5/815

Excellentissime, ac Illustrissime Domine Comes Gubernator Regie!

Excelsum item Regium Gubernium
Domini Domini Patroni Mihi Gratiosissimi!

Exile tempus, quod mihi a praelectionibus, candidatis ad amplectendos ss. ordines aspirantibus, quotidie juxta stabilitum systema decursu sex horarum impertiri solitis, suppetit, elucubrationibus Librorum pro cultivatione Junioris Cleri, et in genere Nations Valachicae deservientium immolans, tam fui felix, ut praeter Theologicum opusculum sub *17-a Octombris anni praeteriti* Excelso Regio Gubernio demisse substratum, etiam compendium Geographiae Transilvaniae terminaverim, quod Eidem Excelso fine censurae, quo dein Typis mandari posset, humillime substerno, et jugi venerationis cultu emorior.

Excellentiae Vestrae et Excelsi Regii Gubernii
Cibinii 11 Martii 1815.

humillimus servus
GEORGIUS LAZAR m. p.
Theologus et professor
non Uniti Cleri junioris in
Transylvania.

VI

Guvernul trimite *Compendiul de geografie* potropopului I. Lemeni din Cluj pentru censurare

2385/815.

Ioanni Lemeny Archi Diacono, et Parocho Gr: Ritus Unito Claudiopolitano.

In nexu eorum, quae circa opera theologica pro usu ordinandorum Studiosorum Non Unitorum per Theologum Non Unitum Georgium Lazar in Valachicam Linguam translata, et abhinc R. D. Vestrae sub 5-a Decembris Anni praeteriti Nroque 11613 com-

www.dacoromanica.ro

municata, intimata extiterant; adjacens quoque isthic Compendium Geographiae Transylvaniae per antelatum Theologum Idiomate Valachico combinatum, horsumque submissum ea cum intimatione Eidem D. Vestrae transmitti, ut illud revidendo super eo suam depromat isthucque submittat Opinionem, an idem opusculum pro instructione Iuventutis aptum, ordinandaque illius impressione conformatum sit?

Claudiopoli 6-a Aprili 1815.

18 Apr. Expediat(ur) KOSZTA m. p.

Exped. Nagy. die 20 Aprilis 1815.

VII

G. Lazăr înaintează guvernului manuscrisul său de *gramatica romàno-germană* spre censurare

3998 815.

Excellentissime Domine Gubernator Regie!
Excelsum Regium Gubernium
Domini Domini Patroni Gratiosissimi!

Non pauci ex valachico quoque populo Germanicam linquam, si ad hunc finem requisito Instrumento provisi essent sibi familarem reddere vellent. Hunc defectum ego cum observassem, bonum fore judicavi hocque opusculum Valachico Germanicum per me, in quantum ceterae meae publicae occupationes, debilitasque corporis admiserunt compilatum, ac in ordinem redactum usui Valachicae Iuventutis offere.

Hinc praeter theologicum, Geographicumque Transylvaniense Ex Regio Gubernio jam substrata opuscula; hoc etiam praesens gramaticum pariter pro censura Eidem Excelso humillime submitto.. In reliquo summo cum Venerationis Cultu emorior.

Excelentiae Vestrae et Excelsi Regii
Gubernii humillimus servus
GEORGIUS LÁZÁRU m. p.
Theologus et prof. p. o.
Cleri junioris Graeci Ritus
non Uniti Transilvaniensis.

Cibinii 18 Apr. 1815.

www.dacoromanica.ro

VIII

Guvernul trimite manuscrisul de gramatica lui G. Lazăr episcopului Moga spre a-şi da părerea

3988/815.

Episcopo Non Unitorum.

Exhibitum per Georgium Lázár, Theologum non Unitum, coram Regio Gubernio, opus Grammaticum in usum Iuventutis valachicae linguam germanicam discere volentis elucubratum, fine revisionis et depromendae eatenus opinionis R. Dvestrae eo addito communicatur, ut Georgium Lazar eo inviet, quo similia opera imposterum medio R. Dvestrae horsum promoveat.

Claudiopolis 22-a May 1815 Sala m. p.
19 Iunii vidi C. BANFI m. p.
Exped. Deaki 21 Maii 1815.

IX

Recensiunea lui I. Lemeni făcută Compendiului de geografie a lui G. Lazăr

6370/815.

Excelsum Regium Gubernium.

Compendium Geografiae per Theologum Non Unitum Georgium Lázár lingua Valachica concinnatum, atque per Excelsum Regium Gubernium 6-a Aprilis a. c. Nr. 2485 mecum fine revisionis, deponendaeque desuper opinionis Gratiose communicatum debita attentione legi. Continet illud opusculum brevem confiniorum, passuum, Montium, floviorum descriptionem ac demum juxta receptam consvetudinem triplicis in hoc M. Principatu terrae cum praecipuis Civitatibus, Oppidis et pagis descriptionem, ad locum Gradisca nuncupatum recenset Historiam qua ratione ibidem Aurei Lisimachi et Kuson detecti sint. Demum subiectit brevem narrationem qua ratione Transylvania sub regibus Hungariae per Voyvodas et post Separationem per Principes administrata fuerit, ac demum terminat in piam Memoriam Imperatricis et Reginae Mariae Teresiae quae ad M. Principatus dignitatem, hunc Principatum erexit. Optandum

www.dacoromanica.ro

quidem fuisset, ut potius Civitatum longiori descriptione Geografica neglecta, ad singula loca ubi praetoria sint exponatur et qui in singulis partibus circa oeconomiam magis notabiles existunt adnotentur, prout in ipsum Cl. Lebrrecht praestit, faciet fors bonus Vir, in edendo alio libello pro nationalibus scholis necessario. Valebit hoc opusculum Geographicum saltem ad aliqualem notitiam eo a potiori, quod nullum in Transylvania abhuc prodiverit Valachico Idiomate, et deductio ejusdem captui potenter accomodata sit. Nihilque tale quod bono Publico Reipublicae aut Religionis officeret in se contineat. Atque adeo, ut Auctor voti compos reddatur congruum videri. Quam meam circa iterato fatum opusculum opinionem Excelso Regio Gubernio submittens in profundissimo Venerationis cultu emorior.

Excelsi Regii Gubernii humillimus servus: Ioannes Lemenyi
Claudiop. die 20-a Iunii 815. Archid. G. Catholicus Claud.

X

Raportul episcopului V. Moga către guvern în chestiunea *Teologiei* traduse de G. Lazăr

Excelsum Regium Gubernium!

Manuscriptis Theologicorum operum in rationem Studiosorum non Unitorum elaboratorum tam per Eppale hoc Consistorium quam per professorem Theologiae N. U. Georgium Lázar Excelso Regio Gubernio pro recensione exhibitis medio gratiosi decreti Gublis d-to 8-a Maij a. c. N-ro 3632 emanati ea paterna cum ordinatione, transpositis mihi existentibus ut circa reflexiones per Gubernialem Censuram eorum intuitu positas uberius animi mei sensa revellarem humillime referre sustineo, et quidem quoad occurrentem observationem eam ut in manuscripto Theologi Georgii Lázár Loco: *Occidens autem jugo pontificis in fide summe errantis subjectus est* ponatur: *Occidens in varias sectas divisus non sine magno Ecclesiae detrimento existat* huic opinioni non modo non assentior verum laesivam eam sententiam tanquam non essentialem integram ex dicto opere exmittendam demisse censerem non minus fundata est altera occurrens reflexio ut nempe loco: *Spiritus sanctus pro-*

www.dacoromanica.ro

cedit a solo patre ponatur: *Spiritus sanctus procedit a patre* nam, orientalis non uniti ritus Ecclesia credit et docet spiritum sanctum procedere a patre sine additamento a *solo* et quidem exeo, qua scriptura sacra hoc ipsum doceat, *nullo a solo* mentione facta neque in ullius s. Patris Ecclesiae, orientalis prout nec in Libris Lyturgiensis aut choralibus reperiatur spiritum sanctum a *solo* Patre procedere nec Ecclesiam orientalem in Symbolo fidei elaborato aliter profiteatur, quam qui a patre procedit, nullam vocis a *solo* mentione faciendo, adeoque sedem hanc Eppalem nec credere aliud nec docere posse, *quam qui a patre procedit* et non modo non consentire cum illis qui dicunt spiritum sanctum a *solo* patre procedere ut, cum additamentum a *solo* in scriptura sacra non reperiatur, vel suspectum de tali doctrina Librum non possit aprobare, ejusdemque Authoris a professore Georgio Lazar propositi vel titulus placere non potest cum Valachos Austriachos pro quibus hoc opus laboratur et qui caeteroquin non debent fieri subditi Moscovitici, non docrinam quam Religiosus Platon Russico Caesari Paulo praelegit, sed quod Christus et apostoli docuerunt opporteat discere, neque alia de causa Censura Gubernialis manuscriptum illud Lazarianum praeferenter imprimendum censet, quam quia manuscriptum a parte Consistorii Episcopalis projectatum supponatur non esse absolutum, et praeterea Augustum nimis tempus pro studiis excissum non videatur sufficere ad id opus methodo assumpta absolvendum, verum prout ab Una indubium est ex fuso authore compendiose per modum Cathecheseos explicando auditoribus candidatis per professorem tradi posse, ita parte ab altera dictum opus jam ex integrum in Valachicum translatum haberi. nec aliud circa illud, quam purisatio, quae intra mensem ad summum absolvetur restare, Excelso Regio Gubernio illico substernendum, sequaciter Episcopale Consistorium is quae circa ocyus imprimendum submissum esse manuscriptum sub 24-a maji a. p. Excelso Regio Gubernio reverenter retulit, demisse tanto magis porro etiam inhaerendum autumat quia illud ipsum opus etiam per non subscriptum sed gravem utriusque operis Censorem Gubernialem tam quoad viventem ejus in Linguam Valachicam versionem, quam quoad internum ejusdem valorem et perfectionem ac late patentem Utilitatem Lazariano operi longe praeferatur, et plane necessarium pro ipsis etiam sacerdotibus reputetur et in super etiam per Excelsum Regium Gubernium medio

www.dacoromanica.ro

gratiosi decreti d-to 7-a Decembr. 812 N-ro 9536 emanati paterne aprobatum habeatur, nec secus *aliter* elucubrandae operosae versioni hujus operis manus admota fuisset. Caeterum penes humillimam communicatorum manuscriptorum remissionem profundissimo Venerationis cultu perrenno.

Excelsi Regii Gubernii

humillimus servus
Eppus BASILIUS MOGA m. p.

Cibinii die 30 Iunii 815.

XI

Guvernul trimite episcopului Moga manuscrisul lui G. Lazăr împreună cu recensiunea lui I. Lemeni

Episcopo Non Unitorum!

Opusculum Geographicum in usum Scholarum Valachicarum per Georgium Lázár Theologum conscriptum fine revisionis R. Gubernio substratum isthic revisum cum advoluta illius recensione R. D-Vestrae, eum in finem communicatur; ut si visum fuerit, usque ad concinnationem alterius huuc in finem magis accommodabilis elaborati, Libellum hunc in Scholis Juventuti praelegi curet.

Claud. 17-a Iulij 815. SALA m. p.

XII

Episcopul Moga înaintează guvernului partea II-a din *Teologia dogmatică şi morală* tradusă de G. Lazăr

10624/815.

Excelsum Regium Gubernium!

In complementum Gratiosi Decreti Gubernialis sub 7-a Decembris 1812 No-ro 9536 et inter alia recentioris sub 24 Aug. a. c. No-ro 7918 emanatorum altera etiam Pars operis Dogmatici et Moralis Theologiae, ex Gratiose per excelsum Regium Gubernium medio superius laudatorum Decretorum approbato Authore in Linguam

www.dacoromanica.ro

Vallachicam cohaerenter ad Principia Religionis non Unitae versa ea demissa cum exoratione substernere sustineo Excelso Regio Gubernio, ut tam hujus quam etiam primae Partis jam antehac submissae Revisionem, quo citius desideratus memorati authoris usus capi possit gratiose ordinare dignetur. Caeterum Sedes Episcopalis humillime inhaerendo praecibus etiam serie suarum Relationum sub 24-a Maji a. p. et 30 Iunii a. c, reverenter in Rei substrato fusis profundissimo venerationis cultu maneo.

Excelsi Regii Gubernii humillimus servus
Cibinii die 17-a Octobris 1815. Episcopus BASILIUS MOGA m. p.
10624/816

XIII

Guvernul trimite lui I. Lemeni spre revizie traducerile prezentate de episcopul Moga

Ioanni Lemény Ar. Diacono Unito!

Advoluta isthic pars II. operis Dogmaticae et Moralis Theologiae in Linguam Valachicam cohaerenter ad principia Religionis non Unitae versa, per Episcopum non Unitorum pro revisione submissa, R. D-Vestrae, pro revisione, et submittenda eatenus Informatione communicatur.

Claudiopolis die 6-a Novembris 1815. SALA m. p.

12 Decembris Expediat(ur) KOSZTA M. p.

XIV

Raportul şi decizia cancelariei aulice transilvane în chestiunea procesului disciplinar al lui G. Lazăr

1815. 15/IX.
2950/815. Euer Majestät!

Unter dem Vorsitze des Hofkanzlers Gr. von *Teleki.*
Gegenwärtige Hofräthe Gr. v. Eszterhazi ref. v. Benyovszki, v. Fabján, v. Wajna.

Der k. siebenbürgische Gouverneur Graf *Bánffy* (welchem von hieraus die anliegende Denunciation des Juon *Stephanovits,* vorhin gewesenen nicht unirten Pfarrers zu Czood im Hermanus-

www.dacoromanica.ro

tädter Stuhl, und nachherigen *Cantors* bei der unirten Kirche allda gegen den nicht unirten Bischof *Basilius Moga*, mit dem Auftrage zugemittelt wurde: die darinn enthaltenen Angaben durch verlässliche Kommissarien, ohne Aufsehen zu erregen, genau untersuchen zu lassen und über den Befund einen gutächtlichen Bericht anher zu erstatten) unteriegt in der Anlage die hierüber durch den von seinem Diensteifer und Rechtschafenheit bekannten Hermannstädter Stuhlrichter *Martin v. Hochmeister*, dann den Hermannstädter Stadthann und Polizey Director *Simon Schreiber* abgeführte Untersuchung und berichtet: dass, obwohl der wider den nicht unirten Bischof *Basilius Moga* als Kläger unterzeichnete *Czooder* unirte *Cantor* Iuon *Stephanovits* in der Zwischenzeit bereits mit Tode abgegangen war, und daher die vorbenanten Untersuchungs *Commissarien* der Meinung waren, dass durch den Tod des *Denuncianten* (als eines unruhigen und ohnehin nicht von der besten Seite bekannten Menschen) auch die weitere Untersuchung aufzuhören hätte, er (der k. Gouverneur) dennoch damit sich nicht begnüget und den vorbenannten *Commissarien* aufgetragen habe; diejenigen Personen des nich unirten *Clerus* und *Consistoriums*, auf welche sich der *Denunciant* beruffen hatte, und welche noch beim Leben sind, einzeln, und ohne Aufsehen zu erregen, zu vernehmen; vorzüglich aber den Theologen und Professor der jungen Geistlichkeit *Georg Lázár* (welchen der *Gouverneur* als einen verdeckten mit *Denuncianten* in Verdacht hatte) über seine Angabe genau zu verhören.

In Folge dieses Auftrages hätten die genannten Commissärs unterm 10-ten May I. J. die Aussagen der über diese *Denunciation* vernommenen Glieder des nicht unirten Constistoriums sowohl als auch des Theologen Lázár eingesendet; und da lezterer in seiner schriftlichen Erklärung verschiedene *specifische* Fälle angezeigt und bewiesen haben wollen: dass der Bischof *Moga* verschiedenen *Individuen*, ohne dass solche den allerhöchst vorgeschriebenen Lehrkurs absolwirt hätten, din geistliche Weihe ertheilt; anderen aber obwohl solche den vollkommenen Unterricht erlangt, dennoch solche verweigert habe; so habe der Gouverneur dem Bischof Moga din angezeigten *specifischen* Fälle, ohne Benennung des Anzeigers, bekannt gemacht, und ihm aufgetragen, seine Erklärung und Verantwortung über jeden Punkt einzusenden.

Aus der durch den Bischof eingereichten, mit *Documenten*

www.dacoromanica.ro

belegten Erklärung, und aus der durch die vorbenanten *Commissärs* abgeführten Untersuchung ergebe es sich nun: dass vermög Aussagen der vernommenen Glieder des nicht unirten Consistoriums, auf welche doch der *Denunciant* zur Erprobung seiner Angaben sich beruffen hat, die gegen den Bischof eingereichte *Denunciation* ganz falsch und ungegründet sey, und dass der Bischof *Moga* über die ihm durch den Professor Lázár zur Last gelegten *specifischen* Fälle sich vollkommen ausgewiesen habe.

Daher erachtet der k. *Gouverneur*: dass der *Denunciant*, wenn er noch am Leben wäre, die schärfeste Ahndung verdient hätte; da er aber mittlerweile verstorben ist, so könnte die gegenwärtige Untersuchung kein anderes Resultat haben, als dass dem Theologen Lázár seine angebrachte specifische Anklage des Bischofs (durch welche er sich der verdeckten *Complicität* mit dem falschen *Denuncianten* so sehr verdächtig gemacht habe) im allerhöchsten Namen auf das schärfeste zu verheben und derselbe zu verhalten wäre, den Bischof in den öffentlichen *Consistorial* Sitzung deswegen um Vergebung zu bitten, und ihm für die Zukunft ein ruhigeres Betragen, vollkommenen Gehorsam und die gebührende Unterwürfigkeit zu geloben.

Dieser Verweis wäre zur vollkommenen *Satisfaction* des Bischoft dem *Lázár* durch den Bischof selbst mit dem Beizatz zu ertheilen: dass, wenn *Lázár* fernerhin auf solche Art sich schuldig machen würde, er ohne weiterem abgeschaft, und zu keiner öffentlichen Dienstleistung verwendet werden würde; und der K. *Gouverneur* hält dafür: dass der an seiner Ehre gekränkte und über Mangel an *Subordination* klagende Bischof, diese sein nothwendiges Ansehen emporhebende Genugthuung, so wie auch der unruhige, sich oft übernehmende, und unbesonnene Theolog Lázár diese Demüthigung und Warnung allerdings verdienen.

Fast zu gleicher Zeit mit der vorangeführten Untersuchung ist der weiters anliegende anderweite Bericht des K. Siebenbürgischen Gouverneurs hierorts eingelangt, mittels welchem derselbe den Vorfall: das der griechisch nicht unirte Theolog und Professor Lázár den 9-ten Iunius d. J. in einem öffentlichen Garten in Hermaunstadt, der zugleich im Garten anwesenden Gesellschaft, das Gesundheittrinken auf Euer Majestät Wohl zu untersagen, und dagegen die Gesundheit Napoleons auszubringen sich bemühet habe; anzeiget, und zugleich die über diesen Vorfall durch den Hermann-

www.dacoromanica.ro

städter Stadthann und Polizei Director Simon Schreiber abgeführte Untersuchung, mit der beigefügten Aüsserung einsendet.

Dieses Benehmen des Lázár verdiene um so mehr Ahndung, als es zu einer Epoche geschehen ist, wo Napoleon eben seine Vorschritte gemacht hatte, und es noch ungewiss war welchen Ausgang dieselben nehmen würden.

Es wolle zwar Lázár vermög seiner Eingabe der Sache eine andere selbst mit der Warscheinlichkeit streitende Wendung geben, und dahin ausdeuten als wäre der Vorfall absichtlich eingeleitet worden, und man ihm so gar nach dem Leben trachte; allein, da derlei unnützige, aus der Luft gegriffene Ausflüchte keine Rücksicht verdienen könnten, das Factum erwiesen sei, und Lazar auch sonsten Beweise seines unruhigen Charakters durch verschiedene Auftritte, mit seinem vorgesezten Bischof gegeben habe; so glaube der K. Gouverneur: das ungeacht dessen, das gedachter Theolog Lázár, durch eine gleich auf der That, von der Geselschaft (: welcher derselbe das Gesundheittrinken auf Euer Majestät Wohl untersagen wollte:) erhaltene gute Tracht Schläge; für sein unbesonnenes, und sträfliches Betragen schon gewissermassen gebüsset habe; er doch auch von Seite des öffentlichen Beispiels wegen, nicht ganz gleichgültig übersehen kann, eine Ahndung verdienet habe; welche für diesesmal nebst einer ihm durch den nicht unirten Bischof Moga zu ertheilenden ernstlichen Verhebung darin bestehen könnte: das ihm ein 10 tägiger Arrest auferlegt werden, in welcher Zeitfrist er sich nicht nur aller berauschenden Getränke (: welche unmäsig zu gebrauchen er beschuldiget wird :) zu enthalten hätte, sondern auch zwei Tage bei Wasser und Brod fasten sollte; nach ausgestandener Arrestzeit aber dem Bischof darüber einen Revers auszustellen hätte: das er nicht nur allein sich bessern, und derlei Excessen vermeiden, sondern auch sein Amt rechtschaffen versehen, und sich von allen Subordinationswidrigen Handlungen enthalten wolle: indem er ansonsten bei dem ersten Excess ohne weiters seines Amtes entsezt werden solle.

Gutachten.

Vermög der mit dem ersteren Berichte des k. Gouverneurs Grafen Bánffy Nro 2423.815 eingesendenten Untersuchung, haben sich die in der Iuon Stephanovitsischen Denunciation wider den nicht unirten Bischof Moga in allgemeinen enthaltenen Anklage

www.dacoromanica.ro

Punkte nicht bestättigt, und es ist diese ganze Anklage von den vernommenen Gliedern des nicht Unirtem Consistoriums, auf welche der Denunciant zur Erprobung seiner Angaben sich berufte, für grundlos, und für eine niederträchtige Verläumdung erkläret; der angebliche mittlerweile verstorbene Denunciant Stefanovits aber für einen unruhigen, und verdächtigen Menschen, dem wenig Glauben beigemessen werden könnte, geschildert worden.

Die durch den Theologen und Professor Georg Lázár gegen den Bischof Moga vorgebrachten specifischen Anklage Punkte aber sind durch die dem angezogenen Berichte des K. Gouverneurs beiliegende mitämtlichen Akten und Documenten gehörig belegte Äusserung des angeklagten Bischofs vollkommen widerlegt worden; denn obwohl es auch von dem Bischof, und den vernommenen Gliedern des nicht unirten Consistoriums nicht in Abrede gestellet wird, das von den Studenten alljärlich einer oder zwei vor Beendigung des theologischen Lehrkurses zu Priester geweihet werden, so geschieht dieses nicht aus Partheilichkeit, sondern aus Nothwendigkeit zur Versehung Kapellanendienste in der bischöflichen Kapelle, und in der Absicht, damit die Studenten auch in den Kirchen Ceremonien, und in Messlesen (: wozu vorläufig die Priesterweihe unumgänglich erfordert wird :) geübt werden können: über dies aber erhalten diese zu Kapellanen Diensten verwendeten Individuen nicht eher ihre Parochien, als bis sie den Schulkurs geendigt, und sich in figura Consistorii einer Prüfung unterzogen haben.

Obwohl ferner jeder angehende Pfarrer 50 flor: zahlen müsse;: so ist doch dieses laut Aussage der vernommenen Consistorial Glieder keine willkührliche Erpressung, sondern die unter dem Namen *Sxingilie* von jeher bestandene Taxe, welche zur Herstellung des bischöflichen Ornats, und der Kapellen Requisiten verwendet wird.

Das der Theolog und Professor Lázár nicht nur Theilnehmer an der Stephanovitsischen Dennnciation, sondern der eigentliche Urheber dieser durchaus falschen, nnd ungegründeten Angklage des Bischofs Moga gewesen sei, erhellet schon aus dem Umstande, das Lazar zu den in der Denunciation im Allgemeinen enthaltenen Anklage Punkten die specifischen Fälle angegeben, und als aufgeruffener Zeige mit einer specifischen Anklage gegen den Bischof aufzutreten sich bereitwillig gefunden habe.

Dieses wird auch von beiden durch die Untersuchungs Commissäre vernommenen Mitgliedern des nicht Unirten Consistoriums

www.dacoromanica.ro

vermuthet, und von dem einem derselben Elias Popovits, als eine Thatsache mit dem Beisatze angenommen: das dieses daherrühre, weil der Bischof die Anmassungen dieses aufbrausenden Mannes nicht dulden, und weil Lázár, aus der Ursache das der Bischof seine schwelgerische, unordentliche Lebensweise, und die damit verbundene Vernachlässigung der mit vielen Kosten in Herrmanstadt lebenden Studenten nicht gutheist, die schändlichsten Nachreden über den Bischof sich erlaube.

Das der Professor Lázár die seinem Unterrichte anvertrauten Candidaten der Theologie vernachlässige, wird auch von dem anderen vernommenen Mitglied des nicht Unirten Consistoriums Popa Bukur Bobes, mit den Beisatze bestättigt: das Lázár von jedem Candidaten, in Rücksicht der gegenwärtigen schweren Zeitumstände ein Honorarium von 5 fl. verlangt, und obwohl er im Wege der Subscription die Zusicherung dieses Honorarii erhalten habe, dennoch die Candidaten auch auf den ausdrücklichen Befehl des Bischofs nicht habe unterrichten, und ihnen den Zutritt zu sich verwähren wollen.

Da nun hiernach der Theolog un Profesor Lazar a.) nicht nur Theilnehmer an der durchaus falschen, und ungegründeten Stephanovitsischen Denunciation gegen den nicht unirten Bischof Moga, sondern deren eigentlicher Urheber gewesen ist; da b.) derselbe eine eben so falsche und verläumderische specifische Anklage gegen den Bischof einzureichen kein Bedenken getragen hat: da c.) er selbst, der den Bischof willkührlicher Erpressungen fälschlich beschuldigte, sich selbst dieses Vergehens dadnrch schuldig gemacht hat: das er den Theologischen Candidaten nicht anders als gegen Zusicherung eines Honorariums per 5 fl. von einen jeden derselben, den Unterricht ertheilen wollte; da ferner d.) Lazar von den vernommenen zwei Mitgliedern des nicht Unirten Consistoriums als ein anmassender, aufbrausender, unruhiger, ungehorsamer, und in seinem Amte nachlässiger Mensch geschildert wird, so verdient er in jeder Hinsicht eine schärfere Ahndung, als von dem k. Gouverneur in beiden seinen vorliegenden Berichten angetragen wird; und da anlich e.) Derselbe vermög des dem lezteren Berichte des K. Gouverneurs Nr. 1458/815 beiliegenden Anzeige des Hermanstädter Stadthanns, und Polizei-Directors Simon Schreiber vom 14-ten Iunii 815 einen unwiederstehligen Hang zur Ausschweifung im Trinken haben, und mehrern Scandalose Excessen auch bisher begangen haben soll; so

www.dacoromanica.ro

macht ihn schon dieses allein in Verbindung mit dem, durch die Nr. 2458/815 beiliegende Untersuchung vollkommen bestättigten Vorfall (: das Lazar am 9-ten Junii d. J. in einem öffentlichen Garten der zugleich im Garten anwesenden Gesellschaft das Gesundheit Trinken auf Euer Majestät Wohl zu untersagen, und dagegen die Gesundheit des Napoleon auszubringen bemühet gewesen sei; und mit der hierbei gemachten weiteren Aüsserung, das er darum den Bonaparte so sehr liebe, weil er Conventions, und nicht Papier-Geld gebe :) Zu dem Amte eines Lehrers der jungen Geistlichkeit eines in der Cultur noch so weit zurückstehenden Volkes, als die Wallachen in Siebenbürgen sind, nicht geeignet, und vollends unwürdig, und bei seiner an den Tag gelegten zweideutigen Denkungsart gefährlich.

Daher erachtet man dies treugehorsamsten Orts: das dem Theologen Georg Lázár in öffentlicher Sitzung des nicht unirten Consistoriums seine vorangefürten Vergehungen durch den nicht Unirten Bischof Moga öffentlich vorzuhalten, derselbe seines Amtes, als Professor der jungen Geistlichkeit ohne weiters zu entsetzen, und die demselben bei seinem Austritte aus dem Studium der Theologie auf der hiesigen Universität, bis zu seiner weiteren Versorgung aus dem sydoxial Fond bewilligten jährlichen 300 fl., welche er bisher auch als Professor bezog, einzuziehen, er selbst aber als ein verdächtiger, und gefährlicher Mensch, unter Polizei Aufsicht zu stellen wäre.

Hiebei erkühnet man sich ferner Euer Majestät unterthänigst anzuzeigen: das die beiverwahrte allerhöchste Entschliessung, vermög welcher Euer Majestät dem Professor Lázár unlängst eine Gehalts Erhöhung von 150 flor. auf den Antrag der treugehorsamsten Hofstelle zu bewilligen geruhet haben, an das K. Gubernium noch nicht expedirt worden, und man dies treugehorsamsten Orts des Dafürhaltens sei: das diese Gehalts-Zulage dem auf Vorschlang des Bischofs durch das K. Gubernium zu benennenden neuen Professor der nicht unirten jungen Geistlichkeit, aus Allerhöchster Gnade zu Theil zu werden hätte.

Ferner glaubt man dies treugehorsamsten Orts zur allerhöchsten Wissenschaft hier bemerken zu müssen: das dem siebenbürgischen nicht unirten Bischof vermög Amts Instruction alle Geld-Erpressungen von dem ihm untergeordneten Clerus und Volke, untersagt, und namentlich die Abnahme der sogenannten Taxae Exa-

www.dacoromanica.ro

minum pro suscipiendis Sacris Ordinibus verboten worden sei, das aber die so genannte *Singelia*, oder Taxa pro Decreto investiendi Parochi mit der vorbenanten Examinum Taxa (: welche auch bei dem Illyrischen Clerus in Ungarn abzunehmen verbothen worden ist :) nicht einerlei sei, und laut des sogenannten Rescripti Declaratorii vom 16-ten Iulii 1779 auch bei dem Illyrischen Clerus in Ungarn bestehe, und vermög 22-ten Punkts des besagten Rescripti Declaratorii dergestallt festgesezt sei: Das 1-tens unter diesem Titel der angehende Pfarrer von jedem zu seinem Pfarrei gehörigen Hause 30 x'r. zu bezahlen habe: das aber 2-tens. Diese Zahlung, wenn auch mehr als 100 Häuser zu einer Pfarre gehören, den Betrag von 50 flor. nicht überschreiten dürfe; und 3-tens wenn mehrere Pfarrer oder Geistliche in einem Orte, oder in einer Pfarrei bestellet werden die zu dieser Pfarrei gehörigen Häuser unter den Geistlichen gehörig aufgetheilt, und jeder davon eine bestimmte Anzahl erhalten solle; so das, wenn einer dieser Geistlichen stirbt, der an dessen Stelle eintrettende neue Geistliche nicht von sämmtlichen zu der ganzen Pfarre gehörigen Häusern, sondern nur von der ihm zugetheilten Häuser Anzahl die Singelie, das ist 30 x'r. für ein jedes Haus zu entrichten habe.

Da nun bei dem dermaligen Verfahren des Siebenbürgischen nicht unirten Bischofs, wornach derselbe von jedem angehenden Pfarrer 50 flor. als singelie abnimmt, dennoch darinn dann und wann eine Irregularitaet sich ereignen dürfte, das jene Pfarrer, zu deren Pfarrei keine 100 Häuser gehören, über die Gebühr zahlen müssen; so wird diese Hofstelle nach Herablangung der Allerhöchsten Entschliessung über diesen Vortrag den nicht unirten Bischof durch das k. Gubernium auf die genaue Beobachtung der vorangeführten Vorschrift mit dem Beisatze anweisen lassen: das er nur in Fällen, wo die Anzahl der zu einer Pfarre gehörigen Häuser 100 erreicht, oder übersteiget, die bestimmte Singilie von 50 flor., unter dieser Zahl aber nur 30 kr. von jedem, zu der betreffenden Pfarrei gehörigen Hause abzunehmen befugt sei.

Wien den 15-ten Sept. 1815.

Samuel Graf TELEKY m. p.
Daniel v. FABIÁN m. p.

www.dacoromanica.ro

XV

Aprobarea deciziunei cancelariei aulice transilvane în chestiunea lui G. Lazăr

Dem g. n. u. Bischofe Basil Moga ist wegen Abnahme der hier vorkommenden Taxen von seinem Klerus, überhaupt, so wie insbesonders rücksichtlich der sogenannten Szingilie-Taxe die von der Hofkanzlei angetragene Weisung zu ertheilen, und ihm zugleich zu bedeuten, das nur im äussersten Nothfalle die Beförderung seiner geistlichen Zöglinge (zum Priester-) Weihen vor Vollendung des vorgeschriebenen theologischen Kurses, und nie ohne vorläufigen Konsens des Guberniums statthaben dürfe.

Der ganz ausgeartete Professor Georg Lazar ist seines Lehramts mit Verlust des bisher aus dem Sydoxialfond bezogenen jährlichen Gehalts von dreihundert Gulden und der ihm jüngsthin über den Kanzleivortrag vom 11 August d. J. verwilligten zeitlichen Zulage per 150 fl. ohne weiterm zu entsetzen und die Korrekzion desselben und die diesfällige Behandlung nach den kanonischen Vorschriften, in soweit diesen keine königliche Verordnung im Wege steht, dem Bischofe zu überlassen, doch ferneres Betragen von Seite der Polizei Behörden stets genau zu beobachten.

Den übrigen Inhalt dieses Vortrages nehme Ich zur Wissenschaft

Wien d. 22. Oktober 1815.

Auf ausdrücklichen Befehl Seiner Majestät, RAINER m. p.

XVI

Cancelarul Teleki comunică guvernului ardelean deciziunea în privința chestiunei episcopului Moga și destituirii lui G. Lazăr

No. 2950 1815.

Sacratissimae Caesareo Regiae et Apostolicae Majestatis Dni Dni Nostri Clementissimi Nomine, Regio Magni Principatus Transylvaniae Gubernio intimandum.

Innotescente Suae Majestati Sacratissimae eo, quod Episcopus non unitorum *Basilius Moga* parte ab una sui Ritus Theologiae candidatos non nunquam ante absolutum altissime praescriptum

www.dacoromanica.ro

Theologiae seu Dogmaticarum Praelectionum cursum ad suscipiendos sacros ordines admittere, parte vero ab altera a singulo neo ordinato sacerdote seu parocho titulo singiliae indiscriminatim *50 florenos* desumere consueverit; Altefata Sua Majestas Sacratissima benigne jubere dignata est: Episcopo non Unitorum Basilio Moga significandum esse: quod sacerdotii candidatorum ordinatio seu ad suscipiendos sacros ordines admissio ante absolutum praescriptum Theologiae seu praelectionum Dogmaticarum Cursum nonnisi in extremo necessitatis casu et nunquam absque praevio Regii Gubernii indultu locum obtinere possit.

In desumtione autem Singiliae seu Taxae pro Decreto investiendi Parochi pendi solitae (: aliarum quovis nomine venientium Taxarum sive a clero sive a populo non unito desumptione juxta clarum instructionis Episcopalis praescriptum porro etiam simpliciter interdicto manente:) sequentes Regulas pro clero etiam Illyrico in Regno Hungariae vigore benigni Rescripti Regii declaratorii dto 16-a Iulii a. 1779 emanati praescriptas . . . esse:

1. Quod hoc titulo quivis neo ordinatus Parochus a singula ad eiusdem Parochiam pertinente Domo *30 Xros* solvendos habeat;

2-do) haec solutio si etiam plures quam 100 Domus ad unam Parochiam pertinerent, summam 50 florenorum haud excedere possit et

3-o) Si plures Parochi seu sacerdotes in uno loco seu in una Parochia constituantur, Domus ad hanc Parochiam pertinentes inter sacerdotes subdividendae sunt, et unicuique illorum determinatus numerus assignandus est, ita quidem, ut si unus ex his sacerdotibus moriatur, in illius locum succedens novus sacerdos non a singulis ad totam Parochiam pertinentibus Domibus, sed solum a numero Domorum eidem assignatarum singiliae Taxam, seu 30 *Xros* pro singula Domo solvere teneatur.

Ex quibus eo suapte fluente, quod Episcopus non unitus a neoordinandis Parochis tunc solum, dum numerus Domorum ad unam Parochiam pertinentium centenarium numerum adaequat, vel excedit, determinatam 50 florenorum singiliae taxam exigere, infra hunc numerum autem 30 *Xros* tantum a singula domo ad concernentem Parochiam pertinente desumere possit; Gubernium Regium in huius conformitate Episcopum non Unitum Moga congruenter inviabit; et effectui tam huius, quam alterius praeallatae, quod Theologiae Candidatorum nonnisi absoluto praescripto Dogmaticarum praeectionum cursu, ordinarie ad sacrorum ordinum susceptionem admittendos editae altissimae Resolutionis serio invigilabit.

www.dacoromanica.ro

Caeterum, quum sua Mtas Ssima propositam per Gubernium Regium medio relationis suae dto 28 Iunii a. c. Nr. 5678 (:cuius provocatum isthic in advoluto remittitur) praehabiti per Graeci Ritus non Unitorum Theologiae candidatorum professorem *Georgium Lazar* e fundo (sidoxiali) 300 flor. salarii ad 450 florenos auctionem iam vigore resolutionis Regiae dto 31 Augusti a. c. editae applacidare dignata fuisset, medio alterius . . . praesentis mensis editae Benignae Resolutionis Regiae vero fatum Georgium Lazar ob varios per eundem comissos excessus a praehabito professoris officio amovendum decrevisset (:quemadmodum id Gub. Regium a Domino Comite Guvernatore Regio uberius intellecturum est:) ea est porro Suae Majestatis Sacratissimae benigna mens et voluntas, ut adauctum hoc 450 florenorum salarium (:absque omni tamen procentuali adjuto, quod status officialibus respectu modernae caristiae benigne adplacidatum est:) persolvendum novo per Gubernium Regium erga propositionem Episcopi denominando Graeci Ritus non Uniti Theologiae Candidatorum Professori cedat, Regiumque Gubernium pro restauranda hac Professoris statione per dimissionem Georgii Lazar in vacantiam recidente, erga praeviam Episcopi non uniti Moga candidationem Individuum omni respectu ad hoc munus idoneum sine mora denominet, Cui in reliquo altefata Sua Sacratissima Majestas Gratia Caesareo Regia et Principali benigne propensa manet. Datum Viennae Austriae die 27-a Octobris 1815.

Sam. C. TELEKI m. p.

1916. 22/III. 944/816.

XVII

Nota cancelariei boemo-austriace către cancelaria transilvană cerând informaţiuni despre G. Lazăr.

Da man seit langer Zeit mit vieler Schwierigkeit gekämpfet, einen tauglichen Religionslehrer fur die *philosophische Jugend* der griechisch nicht unirten Kirche zu *Czernovitz* in der Bukovina zu finden, und da man andrerseits von einem talentvollen Priester dieser Kirche *Georg Lazar* weis, dass er vor 3 oder 4 Jahren die Theo-

www.dacoromanica.ro

logie auf hiesiger Univerität studiret und sich mit vielen Fleiss, Eifer und Sittlichkeit ausgezeichnet—endlich da man vernommen hat, er halte sich gegenwärtig in *Hermannstadt* auf: so wendet man sich in Dienstfreundschaft an eine löbl. siebenbürgische Hofkanzley mit dem Ersuchen, Wohldieselbe beliebe den bemeldeten Priester *Georg Lazar* durch die betreffenden Behörden aufsuchen und befragen zu lassen: ob er nicht die *Kanzel* der *Religionslehre* für *seine Glaubensgenossene* philosophische Schüler in bemeldter Lehranstalt übernehmen wolle, mit dem Bedeuten, dass mit dieser Kanzel ein *Gehalt* von jährlichen 600 fl. W. W. verbunden sei. Eine löbl. könig. siebenbürgische Hofkanzley wird ferner eruscht, die diessfällige erhaltene Aeusserung *Lazars* und das sonst von ihm zur Kenntniss gebrachte, so bald als thunlich gefälligst anher mitzutheilen, damit man die weiteren Massregeln zur dringenden Besetzung dieser Lehrkanzel ergreifen könne.

Vien den 22 März 1816.

An Eine löbl. könig, 7 bürigische Hofkanzley.

UGAMT m. p.
k. k. Böhmisch-österr. Hofkanzley).

XVIII

Răspunsul cancelariei transilvane comunicând destituirea lui G. Lazăr.

An die K. K. vereinigte Hofkanzley.

In Erwiederung auf die verehrliche Note Einer Löbl. vom 22-ten März d. J. No. $\frac{663}{92}$ belangend die dem 7-büurg. griechisch nicht unirten Geistlichen Georg Lázár zugedachte Kanzel der Religionslehre für die philosophische Jugend der griechisch nicht unirten Kirche zu Csernovitz, giebt man sich die Ehre Einer Löbl. den beigehenden allhst. resolvirten Vortrag, gegen gefällige Zurückstellung, mitzutheilen, aus welchem Eine Löbl. mit mehreren zu entnehmen belieben wird: dass besagter *Georg Lăzăr* der in 7-bürgen Lehrer der jungen Geistlichkeit der gr. nicht unirten Religion war, wegen insubordinationswidrigen Benehmens gegen seinen Bischof, und wegen anderer Vergehungen seines Amtes entsezt und der Aufsicht der Polizey Behörden unterzogen worden sey.

www.dacoromanica.ro

Ob nun Eine Löbl. bei dieser Bewandniss der Sache das Amt eines Religions Lehrers zu Csernovitz, noch ferner dem besagten Georg Lázár anzuvertranen gesonnen sey? darüber sieht man hierorts der weiteren Eröfnung der Gesinnungen entgegen, um sohin das weiters Erforderliche diessfalls von hieraus veranlassen zu können.

Vien den 13-ton April 1816.

Vidi. ESZTERHÁZY m. p.
C. TELEKI m. p.

KOZMA m. p.

XIX

Cancelaria boemo-austriacă renunţă la aplibarea lui G. Lazăr ca profesor la Cernăuţi

1816. 3/V. 1474/816.

Indem man den von Einer Löbl. K. K. vereinigten Hofkanzley mittelst verehrlicher Note vom 13-ten April d. J. Zahl 944 dienstfreundlichst mitgetheilten höchst resolvirten Vortrag vom 15-ten Sept. 1815 in Betreff des gr. n. unirten Religions-Geistlichen *Georg Lazar* hierneben danknehmig Wohlderselben zurüch zu stellen die Ehre hat, wird zugleich die Erklärung beygefügt, dass wegen den in jenem Vortrag Einer Löbl. K. 7-bürgischen Hofkanzley angeführten Disciplinar und politischen Vergehungen und übrigen Lebensweise des besagten *Georg Lazar* hierorts auf seine Anstellung als *Religionslehrer* für seine Glaubensgenossene philosophischen Schüler, in *Czernowitz* hierorts nicht mehr gedacht werden könne, und mau sich zur Auffindung eines anderen zu diesen Lehramte tauglichen und annehmbaren Mannes derselben gr. nicht unirten Kirche an den Hernn *Erzbischof* von *Carlowitz*, durch die K. ungarische Hofkanzley, zu wenden gedenke. Wien den 3-ten May 1816.

An Eine Lobl.
K. 7-bürgische Hofkanzley.

UGAMT m. p.

www.dacoromanica.ro

III. Documente publicate de d. Horia Petre Petrescu

1. Pașaportul și Carantina lui G. Lazăr[1])

Sanitäts Fede für Personen.

Dass Vorzeiger dieses Namens Georg Lazar (2), Professor, Kais. Königl. Unterthan, zu Freck 3) wohnhaft, ledigen Standes, 30 Jahr alt, mitlerer Statur, braune Augen, braunen Angesichts, deutsch gekleidet, ein wall. Professor mit producirtem Erlaubniss-Schein de data 19 Iuny 823, de 11-ten Iully 823 in hiesige Contumaz eingetreten und nach allhier von 11-ten bis... vollstreckter Contumaz-frist von 5 Tagen, sammt bey sich habender gehörig gereinigter Bagage und Effeckten als: 1 klein Calles, 1 Schublad-Kasten, 2 Reise Koffer, 1 Verschlagel, 1 Wagentrugel mit verschiedenen Schriften, 1 Baadwahne mit 300 Bücher, 1 Messtisch mit Instrumenten und zugehör, 1 Winulin (?), 3 Madrazen, 5 Bettüberzüge, 4 Kotzen, 1 Wildscheu (?), 2 Pölze, 3 silberne Sackuhren, 5 silberne Löffel, 7 par Hosen, 5 Schlafleibel, 2 Pölze, 3 Kupfern-Kessel, 4 par Stiffeln, 1 Mantel, 3 Ueberröcke, 3 Frack, 2 Spenzel, 6 Weste, 50 St. Hals und Schnuptiche (sic), 1 Stockuhr, 2 par silbere Spore, 10 Hemden, 5 par Gattien, 2 Pf. samt Reitzeug, bey vollkommener Gesundheit entlassen und zur Erhebung des erforderlichen weiteren Passes an das löbl. K. K. Militair Gränz Comando in Rothenthurm angewiesen worden, wird hiermit von Amstwegen bestätiget.

Rothturm, den 16-ten Jully Anno 1823.

Per Kaiserl. Königl. Contumaz-Amt allda
Contumaz-Director ISCHICK m. p.
Contumaz-Artzt Dr. HOCHMAYER m. p.

---

[1]) La întoarcerea sa acasă, G Lazar a primit din partea autorităților austriace dela frontieră, dela Turnul Roșu, acest certificat pe care îl dăm în original. Din el se poate constata data exactă a întoarcerii lui Lazar la Avrig, precum și din ce era format întregul său bagaj.

[2]) Mit Bruder Onja Lazaroja.

[3]) Freck e numele german al Avrigului, ung. Felek.

www.dacoromanica.ro

2. Moştenirea lăsată de Gheorghe Lazăr [1])

Auszug des Frecker Theil Amts-Prottocoll P. 381 M. 4' den 2-ten 9-ter 923 wird der Nachlass des allhier verstorbenen Theologen der disunirten Religion Hr. George Laszar, welcher ohne leibliche Erben gestorben, daher seine Geschwiester Ongja, Sillia [2]), Luka und Ana verheiratete Iuon Poppa Rakotte als Erben eintretten, nachstehender Massen aufgetheilet:

Das ganze Vermögen samt dem zwischen Mathei Oprien und Iuon Szas liegenden Hoff, und dem darauf befindlichen gemauerten mit Ziegeln gedeckten baufälligen Haus hat betragen . . . . . Fl. 3163X—

Passiva befinden sich bey dem Bruder Ongja Fl. 90X—

den Antheil der Puppillen am Hoff, von der verstorbenen Schwester Szanovia . . . . . Fl. 26X52'

Summa 116X52'

---

[1]) Horia Petre Petrescu, *Convorb. Lit.* 1906 p. 1130. Domnul Horia Petre Petrescu însoţeşte documentele ce publică cu următoarea notiţă:

In numărul 1 an. V al Semănătorului d. N. Iorga aminteşte în cronică, despre nişte documente aflătoare la familia Maxim din Avrig, locul naşterii lui Gh. Lazăr, referitoare la viaţa acestuia. Avâud ocazia să copiez în cursul unei călătorii în ţara Făgăraşului acum doi ani aceste documente, le public în această revistă amintind totodată şi istoricul lor.

D-l Maxim negustor în Avrig se află în posesiunea originalelor respective. Fratele d-sale d. Nic. Maxim. inginer în Călăraşi, le-a luat dela dânsul cu scopul de a le dărui Academiei Române. Aceasta s'a întâmplat cu vre-o 5—6 ani înainte. După toată probabilitatea însă, documentele n'au ajuns încă la destinaţiunea lor. Textele cari urmează sunt cópii după cópiile fidele ale originalelor respective.

Documentele acestea sunt interesante, de oarece deşi nu dovedesc lămurit ziua morţii lui Gh. Lazăr arată totuş anul şi aproximativ timpul anului când a murit el.

Eliad ne dă ca an al morţii lui Lazăr anul 1822 (Foaia p. minte, inimă şi lit p. 1820 No. 6 retip. în Lepturariul lui Pumnul tom IV. p. I. p. III urm. Viena 1864), ceea ce evident e greşit. P. Poenaru în discursul său de recepţie la Academia Română dă an. 1823, fără a aduce altă dată mai precisă (Anal soc. ac. rom. a 1871 vol IV p. III urm.) D-l Iorga, vorbind despre Lazăr, observă: se stinse, nu ştim bine nici la ce dată . Ist. lit. rom. din XVIII vol. II pag. 530). Actele ce urmează ne ajută a precizà mai bine această dată, între Iulie şi Noembrie 1823.

[2]) Sillia=Vasile.

www.dacoromanica.ro

Wenn nun diese Passiva von der Vermögenssumma abgezogen werden, so bleibt theiliges Vermögen . . . . . Fl. 3046×10
diese in 4 gleiche Theile getheilet so erhalt jedes der 4 Erben pro Rate . . . . . Fl. 761×32½
An diesen wird der Bruder Ongja escontentirt wie folget
Seinen Antheil am Hoff mit . . . . . Fl. 124×32

Im Mittelfeld [1])

Einen Aker von $^{3}/_{4}$ ex lunka Bulger V. . . Fl. 12×—

An Activa

In der Wallachey von 2,800 Lei, nach dermaligem Cours in OE. W. gerechnet seinen Antheil mit . . . . . Fl. 622×—
Summa Fl. 761×32

Iohan Krauss
Szonto Spiridon } Theil Männer
Mich. Krauss m. n. Not.

Dem Theilamts Prottocoll gleichleutend herausgegeben durch *Mich. Krauss* m. p. Not.

---

[1]) Câmpul de către Porumbacul de jos, Săcădate.

www.dacoromanica.ro

IV. Anaforalele Eforilor și nizamurile lui I. Caragea Vodă

privitoare la deschiderea școalei lui G. Lazăr

I

Prea înalte și prea nobile stapâne,

Cunoscând rivna Măriei Tale cea vie gentru luminarea poporului supus Măriei Tale, prin învățătură, și pentru care scop sfânt privește și pitacul dat în ultimul timp, ca să ne întrunim și să neconsfătuim despre alegerea profesorilor spre mai bună orînduire a școalei domnești din București, care va fi de mai mare folos, dacă în această școală se va predà atât studiile gramaticale cât și catechismul sfintei noastre religiuni și câteva din cele mai de trebuință științe ca să poată din această școală să se formeze buni împiegați pentru cancelarii și judecătorii. Ucenicii pe lângă aceasta să fie deprinși și cu măsurarea moșiilor și locurilor, ceea ce este foarte de folos pentru ingineri. Ne-am întrunit dar și consfătuindu-ne am convenit asupra modului organizării unei asemenea școale și am proiectat următoarele puncte: 1) să se instituie o școală în București de învățământ românesc în sf. mănăstire Sf. Gheorghe, orînduindu-se numărul trebuincios de odăi pentru clase și locuințe dascălilor, 2) să se orînduiască în această școală trei dascăli, din care unul să se ocupe cu ucenicii cu totul începători spre a-i învăța să citească și să scrie cât se poate de lămurit și de curată scrisoare, iar cellalt să predeà gramatica și ortografia și sintaxa în modul cel mai metodic. Tot el să predeà și sf. Catechism, în fiecare zi după amiazi. Iar al treilea să predeà aritmetica și geometria înainte de amiazi și un mic curs de geografie după amiazi. Tot acest profesor să fie însărcinat cu exercitarea ucenicilor la

www.dacoromanica.ro

măsurarea pământului ieșind cu ei și în oraș, când timpul va permite, pentru măsurarea a diverse locuri de forme neregulate. Al 3-lea. Afară de dascălul hotărît pentru ucenicii începători, ceilalți doi vor fi însărcinați și cu conducerea ucenicilor la școala cea mare pentru a fi supuși unui examen, spre a se constată progresul făcut de ei. 4) Să se orînduiască învățători români la toate orașele celor 12 județe și să li se dea leafă fiecăruia cu 250 taleri pe an și la cele 7 orașe, adică Târgoviște, Câmpulung, Ploești, Câmpina, Urziceni, Găești și Roșiorii-de-vede, aflătoare în eparhia sf. Metropolii, P-Sa Metropolitul să fie însărcinat cu așezarea unor profesori capabili. Și dacă în două din aceste orașe leafa orînduită ar fi nesuficientă, să apeleze la locuitori, să contribue fiecare după putere cu o mică sumă. Asemenea P. S-Sa să aibă grijă să orînduiască asupra fiecărei din școalele mari sus arătate câte doi și chiar trei epitropi dintre cei mai în vază și mai de folos și mai cu deosebire să fie rânduiți acei cari vor trămite și copiii lor la școală, ca să se îngrijească de bună rînduiala școalei. Să fie obligat asemenea P. S-Sa la fiecare examen ce se va face la adunarea obștească a eforilor, să aducă și catalogul școlarilor frequentând fiece școală, catalog care va purtă și semnătura fiecărui dascăl în deosebi, cât și acea a epistaților orînduiți, cu arătare lămurită cari școlarii au terminat și aceștia să declare în deosebi de au fost mulțumiți de învățătura tuturor materiilor ce li s'a predat și că s'a dus acasă cu dorința exprimată de a veni la școala din București, spre a urmă mai departe învățătura. Cei cari vor fi doritori să vie la această școală din București, să aducă certificat de buna lor purtare și învățătură din partea dascălilor și epitropilor școalei unde au învățat. Școalele din cele trei orașe: Curtea de Argeș, Pitești și Slatina vor fi sub îngrijirea P. S. Episcopul de Argeș, păstrându-se aceleași regule și dispoziținni arătate mai sus. Iar celelalte cinci orașe: Focșani, Rîmnicul (Sărat), Mizilul, Urlați și Vălenii de Munte să fie sub privigherea P. S. Episcopul (Buzău) tot în aceleași condițiuni.

Aceste sunt cele proiectate de noi și le supunem la adânca judecată a Măriei Tale de Dumnezeu păzite, rugând umilit, că dacă vor fi primite, să fie întărite și cu pecetea domnească spre a se pune în lucrare și să rămâie pe viitor nestrămutate. Aceasta este plecata noastră rugăminte, iar primirea ei rămâne la voia și hotărîrea Măriei Tale de Dumnezeu păzite. — 10 Decembrie 1817.

www.dacoromanica.ro

Semnații: Al Ungro-Vlahiei Nectarie, Iosif Argeș, Constantin al Buzăului, Gr. Ghica, Constantin . . . . . ., Mihail Manu, Gr. Băleanu, Gh. Slătineanu, Alexandru Mavrocordat, G. Golescu și Alexandru Filipescu [1]).

II

Iῶ Ioan Gheorghe Caragea Voevod i gospodar zemle vlahiscoie

Privind Domnia mea la podoaba și rodul ce urmează a se pricinuì, atât politicești cât și bisericești slujbe din luminarea învățăturei ce au a dobândì cei ce vor aveà rîvnă a se face ucenici la această școală, ce are a se întocmì după chipul de mai jos arătat, precum pentru școala elinească, am îngrijit a se întocmì cu cele mai bune chipuri și mijloace, asemenea întocmirea acestei școale românești, ce ni se arată printr'această anaforă a părinților arhierei, și a dumnealor orînduitorilor boeri, fiind primită Domniei mele, o întărim și hotărîm, să se puie în lucrare, cu urmare întru toate întocmai; pe lângă care această orînduială de mai jos arătată, după chibzuirea ce am făcut Domnia mea, spre podoaba sfintelor biserici și a pravoslavnicei noastre credințe laudă, hotărîm să se urmeze și această osebită orînduială, adecă cel ce va voi a se hirotonisì preot sau diacon, după trebuința ce va fi, ori la vre-un sat, sau la vre-un oraș, dintr'această de Dumnezeu păzită domnească a noastră Țară, să nu fie primit a se înpvrednicì acestui dar, de nu va aveà la mânile lui dovadă în scris dela dumnealor Eforii școalelor; dela dascălii acestei școale românești ce acum se întocmește că a ascultat și el bisericeasca învățătură, ce este orînduită a se paradosi în toate zilele la această școală și a învățat-o cu destoinicie, ca cu acel mijloc cel ce se va hirotonisì, să fie destoinic a-și împlinì neaparatele datorii ale darului preoțesc după povața bisericilor, dogme a pravoslavnicei noastre credinți și toți cei ce vor cugetà de acum înainte a se hirotonisì, să fie datori a venì cel puțin măcar cu șase luni înainte la această școală, ca să asculte bisericeasca învățătură și pe câți dintr'aceia îi va cunoaște dumnealor Eforii că sunt săraci și se discolifsesc pentru hrana lor într'aceea diiastimă ce vor ședeà aici, spre ascultarea învățăturei, să le orînduiască a li se da pe toată ziua din venitul școalelor

[1]) Cod. LXXXIX pag. 152.

www.dacoromanica.ro

ceeace vor găsì cu cale pentru hrana lor, care acest nizam pentru întocmirea acestor şcoale româneşti pentru hirotonii, poruncim dumitale Vel-Logofete de ţara de sus, să se facă cunoscut în toate judeţele prin osebitele cărţi de publicaţii — 1817 Decembre 15 [1]) — a şcoalei acelui oraş, iar prea sfinţia sa să fie dator la fiecare şcoală, când se va face obştească adunare a Eforilor, să aducă catalogul de ucenicii ce se află în fieşcare de mai sus arătată şcoală, cu iscălitura dascălului acei şcoli i a orînduiţilor Epitropi, şi deosebită însemnare de ucenicii ce merg spre pricopseală la învăţături şi ori că s'au mulţămit pe ceeace au învăţat şi s'au dus dela acea şcoală sau că vroesc a venì şi la şcoala din Bucureşti, să vie cu mărturii în scris dela dascălul lor şi dela epitropul acei şcoale, pentru isbutirea şi buna petrecere a lor, iar celelalte trei oraşe, Curtea de Arges, Piteşti şi Slatina să fie sub grija iubitorului de Dumnezeu episcop Argeş, tot cu acest mijloc şi orînduială, precum şi cele de mai sus arătate oraşe, iar celelalte cinci oraşe, Focşani, Râmnicul, Buzău, Urlaţi şi Vălenii de Munte, să fie sub luarea de seamă a iubitorului de Dumnezeu episcopul Buzăului, asemenea tot cu aceeaşi întocmire; iar pe lângă această orînduială de mai sus, după chibzuirea ce am făcut Domnia mea spre podoaba sfintelor biserici şi a pravoslavnicei noastre credinţe laudă, am hotărît să se urmeze şi această osebită orînduială, adecă cel ce va vrea a se hirotonisì preot sau diacon, după trebuinţa ce va fi, ori la vre-un oraş sau la vre-un sat, dintr'aceasta de Dumnezeu păzită domnească a noastră Ţară, să nu fie primit a se învrednicì acestui dar, de nu va aveà la mâinile lui dovadă în scris, dela dumnealor Eforii şcoalelor, i dela dascălii acestei şcoli rumâneşti ce acum se întocmeşte, că au ascultat şi el bisericeasca învăţătură ce este orînduită a se paradosì în toate zilele la această şcoală şi au învăţat-o cu destoinicie, ca cu acest mijloc, cel ce se va hirotonisì să fie destonic a-şi împlinì neapăratele datorii ale darului preoţesc, după povaţa bisericeştilor dogme a pravoslavnicei noastre credinţe şi toţi cei ce vor cugetà de acum înainte a se hirotonisì să fie datori a venì cel puţin măcar cu şease luni înainte la această şcoală, ca să asculte bisericeasca învaţătură şi pe câţi dintr'aceia îi vor cunoaşte dumnealor Eforii, că sunt săraci şi se discolipsesc pentru hrana lor într'acea diastimă ce vor şedeà aicì spre ascul-

[1]) (Pecetea gpd.). Cod. LXXXIX pag. 79.

www.dacoromanica.ro

tarea învăţăturei, să li se orînduiască a li se da pe toată ziua, din venitul şcoalelor, ceeace vor găsi cu cale, pentru hrana lor; care acest nizam, pentru întocmirea acestei şcoale româneşti şi pentru hirotonii, am poruncit Domnia mea dumnea-lui Vel Logofătului de ţara de sus, ca să se facă cunoscută în toate judeţele prin deosebite asemenea cărţi de publicaţii, după care scoţind d-voastră cópii, să trimiteţi să se citească prin toate satele acelui judeţ, ca să fie ştiut şi cunoscut tuturora nizamul pentru întocmirea acestor şcoale rumâneşti i pentru hirotonii, i saam receh gpd. — 1817 Dec. [1]).

III

CIRCULARA

Domnitorului către isprăvniciile de judeţe, dându-se informaţiuni despre organizarea şcoalelor româneşti şi a celei dela Sf. Gheorghe, cu scop de seminariu şi inginerie.

Iῶ Ioan Gheorghe Caragea Voevod i gospodar zemle vlahiscoie.

Dumnea-Voastră Ispravnicilor ot sud sănătate. Vă facem Domnia-Mea în stire, că precum pentru şcoala elinească de aici din politia Bucureştilor, am îngrijit Domnia-Mea de a se întocmì cu cele mai bune chipuri şi mijloace, aşà şi întocmirea şcoalelor rumâneşti, ce prin anaforaoa părinţilor arhierei i a dumnea-lor velitilor boeri ni s'a arătat, primită fiind Domniei Mele, o am întarit acea anafora, şi am intărit ca să se pue în lucrare cu urmare întocmai, după chipul de mai jos arătat, care întocmire, ca să vă fie ştiută atât dumnea-voastră, cât şi tuturor celor ce locuesc într'acel judeţ, iată vi se face cunoscut, că aici în oraşul Bucureştilor, este a se sistisì o şcoală pentru învăţături rumâneşti, la mánăstirea Sf. Gheorghe, cu odăi rînduite pentru paradosis şi şederea dascălilor, la care şcoală sunt să se orînduiască trei dascăli, unul să înveţe pe ucenicii cei mici şi arharii, de a se obicinui să citească

[1]) Deşì în aceste acte nu se spune nimic despre Gh. Lazăr, totuş din anaforana reprodusă sub No. IV rezultă că este vorba de şcoala ce el aveà să o deschiză la Sf. Sava.

www.dacoromanica.ro

slovele şi a le scrie curat, cel de al doilea, să paradosească bisericeasca învăţătură a pravoslavnicei noastre credinţe, iar cel de al treilea, de dimineaţă să paradosească aritmetichi (i) gheometrie şi după prânz, o parte din gheografie şi acest dascăl să fie dator totdeauna, când îl va îndemnà vremea, a-şi ghimnasi ucenicii la măsurătoare de pământ, în felurimi de locuri nepotrivite, pe marginea politiei Bucureştilor, din cari dascăli, afară de cel cu ucenicii arharii (începători) ceilalţi doi să fie datori a-şi aduce ucenicii la ghimnasis ce se face în şcoala cea mare; ca să se cerceteze de vrednici cercetători, spre a se vedeà isbutirea lor ce fac spre învăţătură, iar pe la oraşele din 12 judeţe, să se orînduiască alţi dascăli rumâneşti, fieştecare cu plată câte taleri 250 pe an, însă la 7 oraşe, adecă Târgovişstea, Câmpulung, Ploeşti, Câmpina, Urziceni, Găeşti şi Ruşii-de-Vede, ce se află în eparhia Preaosfinţiei-Sale părintelui Metropolit, să poarte Preaosfinţia Sa grijă de a se orîndui vrednici dascăli şi când la unul donă dintre aceste oraşe, orînduita plată va fi puţină, atuncea să se îndemneze şi pe unii din cei şezători acolo, a da şi ei fieşcare câte o sumă după puterea lui, şi tot Preasfinţia Sa să îngrijească a se orînduì şi la fieşcare şcoală, câte doi sau trei epitropi din cei mai aleşi şi mai de ispravă ai acelui oraş, mai vârtos din ceia ce-şi trimit copii la acea şcoală, ca să îngrijească ei pentru buna orînduială.

IV

Prea Inălţate Doamne,

După luminata poruncă a Măriei Tale ce s'a dat la anaforaua dumnealor boerilor orînduiţi a face alegerea dascălilor încă dela 15 ale trecutei luni Decembre în leatul 1817, prin care au fost rugat pe Inălţimea Ta, ca pe lângă celelalte să i-se dea voie să întocmească şcoala românească cu dascăli iscusiţi şi epitimoniki, spre a se puteà îndeletnicì şi această învăţătură, atât la cele bisericeşti cât şi la cele filozoficeşti, precum au şi celelalte limbi; la care următori aflându-ne, n'am încetat cercetând ca să găsim pe vreunii din dascălii români, cari să aibă această ştiinţă şi să poată învăţà pe ucenici, chiar în limba noastră cea românească şi altul mai destoinic n'am putut găsì fără pe un *Lazăr inginer*, ce a venit acum de curând din părţile Transilvaniei aici într'acest pământ

www.dacoromanica.ro

pe carele mai întâiu l-am cercat, ca să vedem la cari învățături poate fi destoinic a le învăța și măcarcă numitul dete făgăduială că la ori ce meșteșug filosoficesc este destoinic, dar mai întâiu zice, ca să le tălmăcească din limba latinească pe cea românească și apoi să le paradosească ucenicilor; ci fiindcă acum mai întâiu neavând nici ucenici destoinici de aceste meșteșuguri, am chibzuit ca deocamdată să se orînduiască numitul dascăl a paradosi aritmetica cu geografia istoricească pe harte și apoi geometria teorică și geometria practică, dimpreună cu geomesia practică, cu care intrând în tocmeală s'a mulțumit pe an cu taleri 3500 fără să i se mai dea altcevaș pentru ale mâncării sau altele i taleri 1.200 unui popă Pavel ce-l cere numitul, ajutor pe lângă dânsul, la ale gramaticei, care măcarcă acest popă Pavel a fost și mai înainte orînduit de a învăța gramatica românească și altele mai mici învățături pe taleri 70 pe lună, dar i s'a mai adăugat și acestuia încă taleri 30 pe lună peste ceea ce a fost spre a pune toată silința a face rodul în faptă. Și fiindcă pentru această școală am găsit cu cale să se așeze în mănăstirea Sf. Sava în niște odăi ce sunt în altarul bisericii, unde a fost mai înainte școala elinească, în care odăi, fiindcă se află niște caretași nemți cu ordinul egumenului mănăstirii, care fiind supuse și la oarecare stricăciune rugăm pe Inălțimea Ta, ca despre o parte să se dea luminata poruncă a Inălțimii Tale, mai întâiu a se pune această învățătură în lucrare făcându-se și într'adins pitacul Măriei Tale către egumenul mânăstirii a scoate pe acei nemți din acele odăi și apoi să avem luminata poruncă a Inălțimii Tale, mai întâiu a se pune această învățătură în lucrare, făcându-se și într'adins pitacul Măriei Tale către egumenul mânăstirii a scoate pe acei nemți din acele odăi și apoi să avem luminata poruncă, ca mai în vreme să putem pune a le meremetisi spre a așezà și a pune la orînduială această școală românească. 1818 Martie 6. (Iscăliți) Nectarie Metropolit, Gr. Ghica. Constantin Bălăceanu, Alexandru Mavrocordat, Iordache Golescu.

V

Iῶ Ioan Gheorghe Caragea Voevod i gospodar zemle vlahiscoie.

Prea osfinția Ta părinte Mitropolit i ceilalți dumneavoastră boeri Efori ai Școalelor, primită fiind chibzuirea ce se arată mai jos printr'această anafora pentru întocmirea acestei școale, o întă-

www.dacoromanica.ro

rim Domnia mea şi poruncim să se pue şi în lucrare cu urmare întocmai, precum şi pentru deşertarea acelor odăi poruncim dumitale Vel Logofete de ţeară de sus să se facă pitac din partea Logofeţiei cătră egumenul mărăstirei Sf. Sava, de a le deşerta, împăcând însuş egumenul pe acei nemţi chiriaşi cu orice mijloc va şti, ca să se facă apoi începere şi a meremeturilor cu din chiria cu care s'a folosit mănăstirea dela acele odăi de când a lipsit şcoala de acolo şi până acum, de nu va fi avut porunoă domnească prin care să se fi dat voie spre a face zapt acele odăi. 1818, Martie 24 [1]).

(Pecetea gpd) Vel Logofăt

[1]) (Cod. LXXXIX. pag. 802); vezi V. A. Urechie, *Istoria Şcoalelor*

www.dacoromanica.ro

PARTEA III-a

DATE ŞI NOUI CONTRIBUŢII PRIVITOARE LA VIEAŢA ŞI OPERA LUI G. LAZĂR

I. Inceputurile ingineriei în Principatele române şi activitatea lui G. Lazăr ca inginer [1])

de **G. Popa-Lisseanu**

Multă vreme, în cele două Principate româneşti dela Dunăre, ingineria a fost considerată ca o ştiinţă, sau mai bine zis, ca un meşteşug al Nemţilor. Nu se puteà concepe ca un Român să fie în stare să înveţe şi să profeseze ingineria, atât cea de poduri şi şosele, cât şi arhitectura sau ingineria hotarnică. De aceea, şi în Moldova, ca şi în Muntenia, a fi inginer însemnà a fi neamţ.

In *Moldova*, cele mai vechi documente privitoare la măsurători de pământ, datează din anul 1780. Cel dintâi plan de măsurătoare este cel al moşiei Durneştii-Ungureni a Sf. Mitropolii, din judeţul Botoşani; el nu poartă nici o semnătura şi deci nu se poate şti cine l'a făcut; aceeaş moşie însă mai are încă două planuri, unul din 1805, lucrat de inginerul *Pampel* şi altul din 1819, făcut de *Carol Schierl*, geometru din Bucovina. Ambii, după cum arată numele lor, sunt de origine nemţi.

[1]) Articol publicat în unicul număr apărut din revista Gheorghe Lazăr» Braşov, 1923.

www.dacoromanica.ro

Tot cam din aceeaş epocă, dela 1780, ni s'a păstrat o hartă a unei moşii din Moldova. Este planul moşiei Brădăţelul a vistiernicului Enache Cantacuzino, ridicat de un inginer, al căruia nume nu-l cunoştem.

Aceste planuri, ca şi cele ce s'au mai făcut în această vreme, sunt lucrări grosolane, fără indicaţie de scară, satele fiind figurate prin desemnuri de case, iar pădurile prin pomi coloraţi în verde. Ele sunt executate în mod naiv, fiind scrise cu scrisul curent de mână.

O întâmplare fericită a făcut ca la sfârşitul secolului al XVIII, statul major austriac să lucreze harta ambelor Principate române. Cu acest prilej, s'au pripăsit în ţară câţiva specialişti, cari au contribuit ca arta geometricească să ia un mare avânt, la începutul veacului al XIX, dându-se naştere mai multor practiciani români.

Cam în acelaş timp, ardeleanul Iacob Stamate, ajungând mitropolit al Moldovei (1792—1803) şi fiind, în această calitate, ca şi metropoliţii din Muntenia, preşedintele Eforiei şcolare, şi-a dat seama de importanţa artei geometriceşti şi de marea necesitate de a fi întrodusă în şcoalele moldoveneşti. De aceea, adresându-se cu o scrisoare, semnată de el, de vel-logofătul Scarlat şi de un vistiernic, către Domnitorul ţării, după face propuneri în privinţa zidirii şcoalelor, a veniturilor şi a cheltuielilor şi după vorbeşte despre dascălii de elineşte, de latineşte şi de epitimuri, spune la capitolul VI:

«Fiindcă pe cei fără meştesug numai pământul îi hrăneşte şi mai vârtos pe cei mai mulţi ai Moldovei pământeni, din care pricină răsar şi cele din toate zilele sfezi şi judecăţi pentru hotarele moşiilor, urmează dar că de nu ar fi aflat mai înainte geometria Egiptenii, tot pentru aceastaş turburare, negreşit trebuià să o afle Dacii, ca să hotărască după regulă pământurile lor. Drept aceea dar, au

www.dacoromanica.ro

trebuință de un hotarnic după meșteșug și acesta este dascălul de geometria cea practică pe care franțuzii îl numesc inginer și care trebuie negreșit să se așeze în Academie, paradosind epitimia aceasta în limba franțuzească, până când cei ce vor învăța-o să o ia pe limba lor.»[1])

Cu toată această intervenție a mitropolitului, o școală de geometrie practică nu s'a deschis decât mai târziu.

Adevăratul intemeietor însă, al ingineriei în Moldova a fost *Gheorghe Asachi*, diplomat al Universității din Lemberg și recunoscut ca inginer și arhitect cu reputație, de când a construit în Lemberg, în suburbia Halici, o mare clădire și apoi la Iași, casele Elenei Sturdza (Păstrăvănița).

Necesitatea descifrării vechilor documente moldovenești reclamând cunoașterea limbei române, pe care Grecii nu o posedau, a determinat pe Domnilor să numească în 1813, în ziua de 13 Noembre, pe Gheorghe Asachi ca profesor la Academia grecească din Iași, pentru clasa specială de inginerie. De acî înainte ingineria ia un mare avânt în Moldova, fiii de boeri înscriindu-se la școala lui Asachi, pentru ca în urmă să poată măsurà moșiile părinților lor. Până la 1830 se menționează în acte numele a patruzeci de geometri, dintre cari 25 români și 15 străini.[2])

In *Muntenia* însă, moșiile fiind mai întinse și procesele pentru hotare mai puțin numeroase, ingineria s'a desvoltat ceva mai târziu și numărul inginerilor este cu mult mai redus decât al inginerilor moldoveni.

Cea mai veche lucrare geometrică în Muntenia pare a fi fost făcută în anul 1764—1765. Aceasta rezultă dintr'o carte domnească din 25 Aprilie 1796 către Iordache Colfescu, stolnic, în care carte se spune: «să cerceteze pentru împresurarea ce fac serhatlii dela Giurgiu moșiilor țărei, trecând

1) *Uricarul* III. pag. 12.

2) I. Brăescu. *Măsurătoarea pamântului la Români*, pag. 45.

www.dacoromanica.ro

cu arăturile peste semnele vechi» şi-i porunceşte să revie la «hotarul după cartea de hotărnicie şi *harta* ce este făcută cu inchipuire de starea moşiilor în vremea lui Ştefan Racoviţă V. V.» In această carte domnească se aminteşte de patru ori despre harta de hotărnicie din 1764—1765.

Dar, cele dintâi planuri de moşii din Muntenia, pe cari le posedăm, sunt două, unul al moşiei Găunoşii din Ialomiţa, din anul 1810, făcut de ardeleanul *Ioniţă*, al cărui nume complet nu-l cunoaştem, un profesionist în meşteşugul ingineriei şi despre a căruia existenţă avem mărturii încă din 1803, şi al doilea plan, cel al moşiei Băjeşti din judeţul Muscel, ridicat de *Andrei Kovacs*, «Plan du Domaine de Bachescht dans le district de Mouschtzel, levé par André Kovats, ingénieur — 1810.» Tot de inginerul Ioniţă pare a fi şi planul moşiei Ciocăneşti, ridicat la 1 Octomvrie 1800.

Dela anul 1810 şi până la 1830 inginerii se înmulţesc şi în Muntenia. Astfel, în acest restimp se pomeneşte numele a nouă ingineri, şase străini şi trei români. Străinii sunt: *Moritz von Ott* care lucrează şi în Moldova, *Ernest Mayer*, însărcinat cu facerea podurilor din Bucureşti, architectul *Hartler*, angajat în serviciul Obştiilor, apoi *Giulini* şi *Fraivrat* (Freiwald), acesta însărcinat de domnul Al. Şuţu să ridice planul Bucureştilor şi în sfârşit *Franz Klinger* care a ridicat, între altele, planurile moşiilor Ferbinţi în 1818 şi Tăncăbeşti în 1820.

Dintre Români, în afară de Ioniţă, despre care am amintit mai sus şi care a ridicat planul moşiei Găunoşi, din judeţul Ialomiţa, a mânăstirei Radu Vodă şi poate şi al moşiei Ciocăneşti, nu găsim decât pe *Gheorghe Lazăr* şi tocmai târziu, la anul 1827, pe *Alexandru Popovici*, care a ridicat, în acest an, în 20 Septemvrie, planul moşiei Tuturor Sfinţilor.

* * *

www.dacoromanica.ro

In secolul al XVIII, deşi întreg învăţământul secundar şi superior din Ardeal erà predat în limba latină şi deşi în aşà numitele umanităţi se învăţà mai mult gramatica şi studiile filosofice, totuş învăţământul ştienţific, cât bruma se făceà, erà un învăţământ practic. Şcolarii trebuiau să ajungă să facă aplicaţiunea a tot ce învăţaseră în şcoală. Astfel Lazăr, care îşi făcuse studiile gimnaziale la Cluj şi la Sibiu, dobândise, încă din şcoală, îndeletnicirea de a face măsurători pe teren.

Trecând, în urmă, la Universitatea din Cluj, Lazăr a frequentat cursul de geodezie, iar la Universitatea din Viena, pe lângă studiile sale teologice, a avut răgaz să se ocupe şi cu ştiinţele. Din acest timp datează, între altele, traducerea sa de Geografie matematică, (Mathematische Erdbeschreibung für Kinder.)

Tot la Viena a avut ocazie să se îndeletnicească şi cu topografia. După mărturia lui Eliade, care desigur cunoşteà faptul chiar din gura lui Lazăr, a fost luat de rechiziţie, împreună cu colegii săi de Universitate, de trupele franceze ale lui Napoleon Bonaparte şi pentru cunoştinţele sale speciale şi-ar fi atras mulţumirea şefilor.

Sosind la Bucureşti în 1816, Lazăr, după toate probabilităţile, a părăsit curând familia Bărcănescu, cu care trecuse Carpaţii, şi-şi va fi căştigat desigur în mod independent existenţa. Şi din acest timp, până la deschiderea şcoalei din Sf. Sava, în anul 1818, pare că el s'a îndeletnicit cu profesiunea de inginer hotarnic, măsurând şi ridicând planuri de moşii. Astfel numai se explică de ce el erà cunoscut în public sub numele de *Lazăr inginerul* şi de ce, mai târziu, când pandurii lui Tudor Vladimirescu îl aşteptau ca să le îndrepte tunul, ziceau «staţi să vie neamţul», adecă Lazăr.

Când s'a deschis deci Şcoala din Sf. Sava, reputaţia de inginer a lui Gheorghe Lazăr erà bine stabilită.

www.dacoromanica.ro

O întâmplare fericită a adus ca Lazăr să facă cunoştinţa Banului Costache Bălăceanu. Acesta erà un bătrân venerabil, care cu atâta îndărătnicie ţineà la vechile datine şi obiceiuri ale ţării, că, în tot timpul cât a trăit sub domnia Fanarioţilor, n'a voit niciodată să pronunţe o vorbă grecească şi numai ca o pedeapsă pentru principiile sale antielenice a fost silit să primească să între în Eforia şcoalelor greceşti.

Neîncrezător în ştiinţa inginerului Lazăr, bătrânul boer îl puse într'o zi la încercare. De aceea, îi zise lui Lazăr:

«Auzi-mă, dascăle, dacă e adevărat că d-ta ai ştiinţa de care ne vorbeşti, iacă, eu am grădină aici în oraş şi voiu să cumpăr un loc alăturea ca să o măresc. A măsurat-o un inginer neamţ şi aş vrea să mă încredinţez, dacă locul e de întinderea ce el mi-a arătat pe planul său. Măsoară şi d-ta acel loc şi voiu vedeà, dacă se potriveşte planul dumitale cu al neamţului.»

Lazăr, prezentând boerului planul, care a coincidat întocmai cu al neamţului, a fost recunoscut ca inginer, mai ales că ginerele lui Bălăceanu, Golescu, care se pricepeà puţin într'ale ingineriei, i-a aprobat lucrarea. Se spune că, cu această ocaziune, Banul şi-a făcut cruce, mulţumind lui Dumnezeu că a apucat vremurile să vadă şi pe un român făcând meşteşugurile nemţeşti şi filosoficeşti.[1])

In anaforaua din 6 Martie 1818 a Eforiei Şcoalelor, Lazăr, în calitatea sa de inginer, este recomandat pentru conducerea Şcoalei naţionale din Sf. Sava în care el aveà «a paradosì aritmetica cu geografia istoricească pe harte şi apoi geometria teoretică şi geometria practică, dimpreună cu geodesia practică».

Din vara aceluiaş an, deci înainte de deschiderea cursurilor şcoalei din Sf. Sava, ni s'a păstrat o hotărnicie

1) P. Poenaru, *Gheorghe Lazăr şi Şcoala română* în *An. Ac. Rom.* tom. IV. 1871. Vezi şi *Familia* I. 1865,

www.dacoromanica.ro

a unei moşii, din mai multe câte vor fi existat pe atunci, făcută de Lazăr. Este «*planul Obislavului ridicat prin G. Lazăr 1818*»[1]), din judeţul Dâmboviţa, pendinte de mănăstirea Glavacioc.

Planul are următoarea legendă:

1. Moara lui Ciobârlă cea veche.
2. Groapa cu şerpi.
3. Trupina stejarului.
4. Piatra de hotar între Coţoiani şi Obislav.
5. Vatra cu siminog.
6. Câşma Aninoasei.[2])
7. Piatra între Aninoasa şi între Minciuleşti
8. Moara Obislavului
9. Pietrele puse prin d-l Stănescu între Obislav şi dl-Balaşa şi între Minciuleşti.
10. Muşuroiu cu cărbuni, hotar despărţitor între Mitropolie şi Obislav.

In afară de această legendă, se poate cetì pe plan: Metropolia, Neajlov, Satu Obislav sau Ţigănia Mănăstirii, Satu Uliaţi, Groavănu Metropoliei, drumu Piteştilor, Ungureni, Coţoiani, apa Argeş, drumu Olacului spre Piteşti, Groavănu d-lui Balaşa, Minciuleşti, Aninoasa şi Moruţeşti.[3])

După deschiderea şcoalei naţionale din Sf. Sava, Lazăr s'a ocupat să-şi instruiască elevii, pe lângă ştiinţele propriu zise şi în profesiunea ingineriei. La aceasta îl îndemnau de altfel şi boerii ţării:

«Inginerie vrem noi, dascăle, să ne măsoare băieţii moşiile şi de inginerie apucă-te să-i înveţi, că socoteală învaţă ei în toate băcăniile[4])».

---

1) Pachetul Nr. 55, la Arhivele statului din Bucureşti.
2) In ţara Oltului se zice *crâşmă* sau *câşmă*.
3) Vezi facsimul dela pag. 160.
4) Eliade, *Curierul românesc* 1839.

www.dacoromanica.ro

După ce Vodă Caragea părăsì scaunul domniei şi după ce se desfiinţară clasele grecești, toţi elevii trecură la şcoala lui Lazăr şi «îi umplură băncile clasului de inginerie».

«Se bucură Lazăr, când văzù pe Pandeli cu creta în mână făcând pe tablă expoziţii matematice. Tocănià creta pe tablă, mâna mergeà iute, făcând deosebite formule, dar gura se îngânà, pentrucă în momentul acela se căsnià să-şi facă nişte fraze dibuite româneşti; încurcà din întâmplare nişte vorbe, câte pot venì în gura unui şcolar ce abià a început ştiinţa şi vrea să se exprime în altă limbă, iar nu în cea ce a învăţat.

«Pe moşiile ţării ron ânești începură a flutura steagurile noilor ingineri; începură a se trage de mâna românaşilor triunghiuri înţelese. Erà o bucurie să vază cineva copiii, unii îndreptând linia cu momăi, scoţând pălăria şi făcând semn strigând: la dreapta, la stânga; alţii îndreptând şi scuturând lanţul ce şerpuià prin iarbă; alţii aşezând şi nivelând masa. Se trăgeà linii, se făceà triunghiuri, din triunghiu se încheià planul, compasul începeà a păşì pe hartă şi spunea stânjiniii dela o momăe până la alta; lanţul făceà încercarea şi sătenii ce erà spre slujbă începeà a-şi da coate şi a şoptì: că dracul din sticluţă îi face să ghicească (aşa li se păreà lor acul magnetic sau busola ce îl vedeà jucând). Bietul Lazăr aprindeà pipa şi petrecându-şi mâna asupra pieptului, i se inundà obrajii de lacrimi. N'au trecut mulţi ani şi la moşiile de măsurătoare nu mai erà trebuinţă de fiinţa de faţă a profesorului[1])».

Exerciţiile acestea erau urmate câteodată de lucrări mai mari, de adevărate planuri de hotărnicie. O astfel de hotărnicie este cea a moşiei Fântânelele, a mânăstirei Sărindaru

1) Eliade, *Curierul românesc*, 1839.

www.dacoromanica.ro

din judeţul Ilfov: «*Planul Fântânelelor ridicat şi lucrat prin Şcoala din Sf. Sava, 1820*[1]).

Planul are următoarea legendă:

Scara

1. Steagu din drumu Râioasei.

2. Steagu dela piatra din drumu Râioasei despre apus.

3. Lacu cu plopi.

4. Steagu dela piatra din drumu Râioasei lângă puţ, hotar între Manuc, Clinceanu şi Fântânelele.

5. Steagu dela piatra cu arături între drumurile Popeştilor şi Dragomireştilor la mijlocul moşiei, hotar între Manuc şi Fântânelele.

6. Locul pietrii, hotar între Caterina şi Fântânelele despre apus.

7. Steagu dela piatra din deal despre Dâmboviţa, hotar între Caterina şi Fântânelele.

8. Steagu dela piatra din luncă spre răsărit, hotar între Manuc şi Fântânelele.

9. Steagu dela piatra din luncă despre apus, hotar între Caterina şi Fântânelele.

10. Apa Dâmboviţii.

In afară de aceasta se mai poate citì pe plan numele moşiilor: Caterina, Clinceanu şi Manuc.

Acest plan de hotărnicie este întocmit după părerea specialiştilor, după toate regulele topografiei, cu semnele şi colorile convenţionale proprii şi având scara 0,130 m.=100 stj., adecă un ţol vienez[2]).

Odată cu isbucnirea Revoluţiunei din 1821 s'a închis şi şcoala lui Lazăr şi deci şi cursul său de inginerie. Şi deşì se stinse curând în urmă şi învăţătorul, totuş «sufletul

[1]) Pachetul Nr. 59, la Archivele Statului din Bucureşti. (Vezi facsimilul dela pag. 161).

[2]) I. Brăescu *op. cit.* pag. 46.

www.dacoromanica.ro

sau trecuse în aceia care-i sorbise caldul cuvânt de credinţă. şi acest suflet, care este al întregei şcoli ardelene, spiritul renovator, e acel ce ne-a creat ceeace suntem şi dă vieaţă până astăzi cugetării conştiente româneşti[1])».

In bugetul şcoalelor din anul 1824 şi din anii următori, găsim prevăzuţi ca profesori şi doi ingineri, iar planurile de moşii ce întâlnim sunt din ce în ce mai numeroase. Ele sunt ridicate de ingineri vestiţi ca *Răducanu Mainescu, Teodor Paladi,* braşoveanul *Corol Gold, D. Râmniceanu, I. Predidici* din Ardeal, *G. Pleşoianu, Gr. Oteteleşanu* şi alţii.

După epoca Regulamentului Organic agrimensura ia un şi mai mare avânt, atât în Muntenia cât şi în Moldova.

1) N. Iorga, *Istoria lit.-rom.*, sec. XVIII, vol. II, pag. 530.

www.dacoromanica.ro

II. Wallachisches Glückwünschungs-Gedicht [1])

Bei der neulichen Vermählung des Kaisers Franz von Oesterreich mit der Erzherzogin Ludovika hat Herr Georg Lazar vom unirter Clerus des Grossherzogthums Siebenbürgen zu Wien ein Glückwünschungsgedicht in *Wallachischer* Sprache drucken lassen. Das blosse Gedicht nimmt fünf Quartseiten ein, und ist sehr künstlich angelegt. Immer stehen erst zwei Zeilen mit weiblichen, dann zwei mit männlichen Reimen u. s. w. Die zweite, vierte, sechste Zeile ist eingerückt. Die Anfangsbuchstaben der ersten, dritten, fünften zeile u. s. w. bilden zusammen genommen die Wörter: *Vivas Austriae Imperator Auguste Francisc,* und sind durch grössere Lettern ausgezeichnet. Eben so sind es in den abwechselnden eingerückten Zeilen sowohl der Endbuchstabe der ganzen Zeile, als ein Buchstabe der siebenten Sylbe; und jede dieser beiden Reihen bildet abwärts gelesen, auf ähnliche Weise Wörter. Es ist mehr Geist in diesem Gedichte als sonst in dergleichen Akrostichen wohl zu seyn pflegt. Einige der vorzüglichsten Zeilen mögen hier stehen, begleitet von einigen grammatischen Anmerkungen:

En tot veakul neay aperat ku mila
In gauzen Jahrhundert uns (hast du) geschützt mit Gnade
Suferind din toate pErtzile sila
Ertragend von allen Seiten Gewalt

[1]) *Algemeines Archiv für Ethnographie und Linguistik* von F. I. Bertuch u. Dr. I. S. Vater, sub titlul Miscellen und Correspondenz-Nachrichten Weimar 1808. Articolul este scris probabil de Alex. von Humboldt.

www.dacoromanica.ro

*I*ate! dar schi robi tey! Kum te jubesc
Siehe aber auch Diener deine wie dich sie lieben
*E*n tot locul kum s'au strinS schi te slevesC
An jedem Orte wie sich sie versammeln u. dich preisen.

* * *

*R*amurile jate! Kum sent ku roao:
Die Zweige siehe wie sie sind mit Thau,
Ascha în Thron mila *S*fente se ploao
So auf den Thron Gnade heilige sich ergiesse!

Veacul ist das Substantiv *veak* mit dem bestimmenden Artikel der am Ende, ul an eine Consonanten —, l an eine Vocal-Endung angehängt wird.

Bei *aperat* ist das Hülfsverbum ausgelassen. Ein Praeteritum und ein Plusquamperfectum werden mit dem Hülfsverbum, und zwar jenes mit *j'ai* dieses mit *j'ai été* gebildet, das Futurum mit *ich will* und den Infinitiv, die übrigen Tempora durch eigene End-Formen.

Die Participe endigen immer auf *nd*, wie das folgende *suferind*, vom Praesens *suferiu*, welche Endung auf *iu* aber nicht die gewöhnliche der ersten Person des Praesens ist: der Stammconsonant ist es, der characteristische Vocal der Conjugation zeigt sich dann bei den übrigen Formen.

Parte ist *Theil*. Die Substantive erhalten ihre Casusbezeichnung theils durch die angehängten Formen des bestimmenden Artikels, theils durch vortretende Praepositionen, und die Substantive für sich selbst erfahren keine Veränderung ihrer Endung, ausser im Plurale, welchen nicht bloss die Endungen *e* oder *i* gewöhnlich auszeichnen, sondern wo auch eine solche Menge von mancherlei Veränderungen der Endconsonanten und der Vocale der vorhergehenden Sylbe erfolgen, dass dies einer der zusammengesetztesten Theile der Grammatik dieser Sprache ist. So haben Viele in der vorletzten Syble *e* statt *a*, und einige auch *te*, im Plurale dafür *zi* woran den *le* der Plural des bestimmenden Artikels gehängt wird.

www.dacoromanica.ro

Schi bedeutet *auch, und te* ist das abgekürzte Pronomen, statt dass der Accusativ desselben sonst *pre tine* ist, eben so *se* neben *sau* oder *seu* und *sine.*

Jubesc oder *jubesk.* Die Endung *esk* hat die erste Singular — und dritte Plural-Person des Praesens, und statt derselben ist übrigens *i* der characteristische Vocal dieser Verben.

Ram ist: der Zweig. Die substantive auf *m* und mehrere andere, Z. B. viele auf *l,* hängen als Pluralendung daran *uri.*

Sent, das *e* wird wie *ae* oder das Französische *en* gesprochen so in vielen Wörtern Z. B. auch in *aperat.*

Sfente ist die Fäminin-Erdung, das Masculin ist sfent.

Uebrigens fällt hier das Gemisch von Lateinischen und Slavischen Wörtern in die Augen. Slawisch wird Z. B. *veak* (Poln u. Russ: *wiek*), *mila, sila, slevesc* (letzteres von *slava* (Ruhm) woneben aber auch das Lateinische *laud* (loben) gewohnlich ist. Die von Lateinischen Ursprunge verrathen sich von selbst.

www.dacoromanica.ro

III. Lămuriri privitoare la vieaţa lui G. Lazăr

de **I. Mateiu**

I.

In cursul celor 100 de ani dela moartea lui George Lazăr, cercetările, chemate să zugrăvească viaţa şi activitatea marelui învăţător al Neamului, sunt atât de reduse şi incomplecte, încât la praznicul măreţ al centenarului din toamna anului 1923, s'a resimţit de către toţi iubitorii trecutului nostru cultural, lipsa acelui omagiu firesc în viaţa popoarelor moderne, care trebuià să fie publicarea unei *monografii critice* asupra desrobitorului conştiinţei naţionale a poporului românesc.

Una din cauzele principale poate fi şi împrejurarea, că isvoarele cari aveau să descurce viaţa lui Gheorghe Lazăr până în clipa descălecării lui la Bucureşti, se găsiau risipite prin diferite arhive străine, mari şi mărunte, adeseori greu de străbătut. Dar astfel de investigaţii ştiinţifice, nici nu se obicinuiau în epoca morţii lui Lazăr, căci locul lor îl ţineà memoria şi tradiţia. De aceea nefixându-se de pe atunci, în baza actelor arhivale, amănuntele vieţii lui Lazăr, mai târziu ele nu puteau fi reconstruite decât cu ajutorul amintirilor, adeseori vagi şi înşelătoare, cum i s'a întâmplat şi lui *I. Heliade* şi lui *P. Poenaru.* Pentru această monografie critică, încerc să dau câteva lămuriri privitoare la viaţa lui Lazăr, întemeiate deoparte pe documente inedite, de alta pe interpretarea atentă a unor documente publicate de alţi cercetători.

II.

Data naşterii lui Lazăr.

O întâie întrebare, care a dat prilej de controverse, a fost data *naşterii.*

www.dacoromanica.ro

Cel dintâi biograf *I. Heliade*, nu face nici o pomenire în articolul său din 1839, de anul naşterii lui Lazăr. Probabil deci, că nu-l cunoşteà. El dă numai epitaful următor, scris, afirmativ, de însuşi Lazăr: «*Cititorule, ce eşti am fost, ce sunt vei fi, gătește-te dar. George Lazăr*» [1]). In schimb *Bariţ*, reproducând în «*Foaia*» sa articolul lui Eliade, afirmă într'o notă, că nu de mult un *prieten* ar fi citit epitaful de sus în forma ce se păstrează astăzi pe crucea ridicată de Carol Roseti [2]). Iar acest epitaf are la sfârşit însemnarea: «*E. G. Lazăr 1. Theol. Cleri Dis un. ex Transilvania N. 1779—1823 M.*». Deci abia la 1840 se aminteşte anul 1779 ca dată de naştere. Cine putea fi «*prietenul*» de care vorbeşte Bariţ şi care să fi «lărgit» epitaful dat de Lazăr, turnându-l în versuri de formă populară? Poate nu greşim bănuind pe *Ioan Barac*, fost învăţător în Avrig şi prieten al lui Lazăr, cultivator iscusit al poeziei populare şi cunoscător al vieţii feciorului din Avrig.

Iscălitura în *latineşte* sub un epitaf *românesc*, nu puteà veni decât dela un *ardelean* ştiutor al obiceiurilor timpului său şi cercetător al «protocoalelor» botezaţilor din Avrig, căci numai acolo puteà gasì numele de «*Eustratie*», neîntrebuinţat de Lazăr, dar indicat pe cruce cu iniţiala [2]).

Urmând această inscripţie, citează apoi şi *Poenariu* anul 1779 în discursul său dela 1871. In fine *Avram Sădean*, stabileşte data naşterii de 5 Iunie 1779, după nota păstrată în protocolul morţilor din comuna Avrig [4]). Dacă n'am avea această dovadă de mâna întâi, ar trebuì să ne îndoim şi de exactitatea ei, căci ea nu concordă cu datele aflate în registrele şcolare dela *liceul piarist* din Cluj. Anume, aici Lazăr e trecut în 1799 ca având 18 ani, deci s'ar fi născut în 1781, iar după registrele din 1805, s'ar fi născut în 1784, căci figurează cu vârsta de 21 ani, cum se va vedea mai la vale.

Cum însă protocolul morţilor din Avrig dă nu numai anii, ci şi lunile şi zilele împlinite de Lazăr în clipa morţii sale din 17 Septemvrie 1823, rămâne să credem, că preotul avea atunci înaintea

---

[1]) Cf. articolul din *Curierul Românesc* pe 1839.

[2]) Cf. *Foaia pentru minte* pe 1840 No. 7.

[3]) Bariţ mai observă, că nu se ştie care din aceste 2 epitafuri e original; ori cu schimbarea crucii s'a prefăcut şi inscripţia. Noi suntem pentru ipoteza din urmă, cum s'a văzut.

[4]) Cf. *Avram Sădean*, Date nouă despre Gheorghe Lazăr, Arad, Tip diecezană, 1914 p. 5.

www.dacoromanica.ro

sa protocolul botezaţilor spre a face un calcul atât de minuţios, astfel să stabilească cât se poate de precis etatea răposatului.

III.

Protecţiunea lui Bruckenthal este o legendă.

A doua întrebare îndoielnică, priveşte *raporturile lui Lazăr* cu Baronul *Samuil Bruckenthal.* Dela *Eliad* şi până azi s'a crezut, că numai Bruckenthal l'a putut trimite la învăţătură pe iobagul Lazăr, deoarece fostul guvernator al Ardealului aveà un castel în comuna Avrig. Deşi nu se sprijineà pe nici o dovadă autentică, legenda aceasta infiripată pe simpla combinaţie cu «Castelul»—s'a menţinut până în 1914 când ea fu *spulberată* cel puţin în ce priveşte studiile la Viena—de către Avram Sădean în baza documentelor cancelariei aulice din Vicna [1]).

Cercetări şi mai recente în corespondenţa privată a lui Bruckenthal, n'au putut descoperì nici un fel de sprijin ori contribuţie pentru învăţătura lui Lazăr. Chiar şi fără documentele lui Sădean, s'ar fi putut găsi elemente, cari să răstoarne această legendă. Căci un guvernator şi mai ales un *sas*, n'avea nici timp şi nici interes să trimită la studii înalte pe un umil băiat de valah», când şi de altfel cunoaştem aşa de bine nu numai concepţia, dar şi tratamentul politic săsesc faţă de Românii «pământului crăiesc». Iar dacă totuş s'ar fi întâmplat această minune, Bruckenthal, care era *luteran*, nu alegeà şcolile *catolice* din Sibiu şi Cluj, ci-l trimitea pe Lazăr în liceul *săsesc*, dela Sibiu care era şi mai aproape de Avrig şi servià incomparabil mai bine şi anumite scopuri politice [2]).

---

[1]) Cf. Sădean o. c. pag. 6.

[2]) Dealtfel «Castelul» din Avrig, nici n'a fost zidit de Bruckenthal. Din informaţiile contemporanului Michael Conrad von *Heindendorf*, fost consilier guvernial ardelean, aflăm că acest castel—imitat după cel dela Schönbrunn—fu clădit de generalul *Buccov*, şi dăruit de acesta lui Bruckenthal, ca semn al strânsei prietenii ce erà între ei. Iată cuvintele lui Heidendorf: «Wurde bald darauf (sc. Bruckenthal) Gubernial Rath, Baron, Kanzler, der Vertraute des Generals *Buccov*, der fast immer in seinem Hause war, mit ihm gleichsam ein Haus machte, *ihm das Frecker Schloss im Winter bauen liess*, und ihn da er denselben in seinen Absichten, besonders der Errichtung der Grenz-Militz unterstützte, noch höher hob». (Cf. *Dr. Rudolf Theil*, Michael Conrad von Heidendorf, Eine Selbstbiographie in *Archiv des Vereines*, Neue Folge, 18 Band, 1883 pag. 281. Compară şi *Trausch*, Schriftsteller Lexicon vol. I, pag. 188—97. Barit făcând biogr-fia lui Bruckenthal, aminteşte acest fapt şi adaugă: de unde va

www.dacoromanica.ro

Protectorul lui Lazăr este Biserica ortodoxă şi mai ales vicarul Nic. Huţovici.

Meritul trimiterii lui Gh. Lazăr la învăţătură trebue căutat aiurea, de unde el puteà venì larg şi generos.

Avram Sădean l'a arătat în parte. Biserica neunită fu aceea, care stăruise cu toată căldura să i se dea un stipendiu pentru învăţarea teologiei la Universitatea din Viena. E de remarcat, că mai mult decât Consistoriul, îl recomandă în chip deosebit Guvernului ardelean, vicarul *Nicolae Huţovici*. Şi Lazăr obţine bursa, însă nu din vistierie *împărătească*—cum s'a crezut iarăş greşit—ci din contribuţie *românească*, strânsă an de an, în aşa numitul *Fond sidoxial* al Episcopiei ortodoxe sibiiene, dela ţărănimea neunită a Ardealului. Iată un fapt, extrem de important, din punctul de vedere *naţional* al biografiei lui Lazăr.

Dar noi avem şi alte isvoare, cari dovedesc rolul covârşitor jucat de Huţovici în îndrumarea lui Lazăr spre Viena culturii ştiinţifice.

Intr'o «tainică jalbă» din 1807 adresată mitropolitului sârbesc dela Carloviţ de către protopopul Braşovului *Gheorghe Haines* în numele credincioşilor neuniţi, şi în care cere să li se trimită un Episcop, «om credincios, cu frica lui Dumnezeu, blând, bun, harnic, cu ştiinţă şi limbă împodobit, care să ştie deplin şi limba românească , — Haines stăpânit de-o pornire violentă contra vicarului *Huţovici*, înşiră, între alte acuzaţii ce i le aduce spre a-l înlătura dela obţinerea scaunului episcopesc — şi următoarea «vină» aşa de preţioasă pentru noi: «vicareşul de acum Nicolae Huţovici, sărac de ştiinţă fiind (măcar Consistoriumul au protestăluit) au recomăndăluit **dela sine** *prezidialiter* pe un fecior anume *Lazăr* din Avrig

---

fi luat Buccov capitalul pentru un edificiu aşa frumos, nu spune nici un cronicar . (Cf. *Transilvania* pe 1889 pag. 35 şi urm.). Răspunsul e simplu: din braţele iobagilor lui Lazăr şi ai comunelor vecine, cari vor fi fost duşi cu sutele la robotă grea, ca din truda lor să se înalţe zidurile sfidătoare de astăzi. In astfel de condiţii, şcoala normală a lui Gh. Lazăr se pare c'ar aveà un oare care drept să se instaleze acolo. S'ar puteà vorbì de vr'un eventual ajutor dat de Bruckenthal lui Lazăr, pe timpul cât acesta va fi învăţat la Sibiu. Dela 1803 înainte însă, această combinaţie nu mai poate avea loc, deoarece în acest an Bruckenthal murise.—Cu toate acestea, d-nii Haus Otto Roth şi Konert mi-au afirmat că posedă date cari fac dovada contrariu celor afirmate acì de d-l I. Mateiu. Aceste date nu mi-au fost procurate până în momentul tipăririi acestor rânduri, după cum mi se promisese. G. P. L.

N'ar fi exclus să bănuim şi în Hagi Constantin Popp din Sibiu un protector material al lui Gh. Lazăr.

www.dacoromanica.ro

şi acum se află la Viena cu stipendium din taxa sidoxiei 300 zloţi pe an ca să înveţe teologhia» [1]). Astfel e limpede, că numele lui Huţovici să leagă de acum în mod indisolubil de studiile lui Gh. Lazăr la Viena.

Nu tot atât de bine putem stabili persoana şi împrejurările, cari au îndreptat pe Lazăr către şcolile din *Cluj* şi *Sibiu*.

Fiind cert, că Guvernatorul Bruckenthal, n'a fost nicidecum ocrotitorul lui Lazăr, privirile noastre trebue să se îndrepteze în altă direcţie.

Povăţuitorii morali al lui Lazăr. Rolul preotului Ioan Racotă.

Inainte de toate, vom căuta îndemnul pentru carte în chiar familia lui Lazăr. Din actul privitor la împărţirea averii rămase după Lazăr ştim, că una din surorile lui *Ana* a fost măritată după preotul din Avrig *Ioan Racotă*. [2]) «Regulaţia» diecezei neunite din Ardeal făcută la 1805, ni-l prezintă pe părintele Racotă ca originar din *Paloş* pe Târnave, de unde se pretinde că a «dezertat», stabilindu-se la 1793 în comuna Avrig, fără a puteà dovedì unde a primit hirotonia. [3])

Se pare, că el erà unul din preoţii mai luminaţi ai vremii sale, cari atinşi de curentul mişcării politice-naţionale dela sfârşitul veac. XVIII, cum şi de lucrările scriitorilor mari de atunci, înţelegeau însemnătatea şcolii şi preţul culturii pentru deşteptarea poporului românesc. Tradiţia locală însăşi, păstrată în amintirea satului, îl vede deasemenea în această lumină.

Nu-i exclus deci, ca întâiele încurajări să-i fi venit lui Lazăr dela cumnatul său, carele dându-şi seama de inteligenţa băiatului în vârstă de 14—15 ani, se va fi gândit să-i deschidă perspective mai largi în croirea viitorului său [4]).

Rolul scriitorului Ioan Barac.

O altă încurajare, mai puternică, a putut însă să-i vie şi din partea scriitorului *Ioan Barac*, despre care să ştie că tipărind

[1]) Cf. lucrarea mea: *Vacanţele Mitropoliei ortodoxe ardelene în veacul XVIII*, Cluj 1922, p. 137.

[2]) Cf. *N. Iorga. An. Acad. Române 1915.*

[3]) Cf. *Eugen Gagyi.* Regulatio Dioecesis Transilvanicae Disunitae, Anno 1805 în revista *Transilvania* pe 1911. pag. 281.

[4]) Acelaş lucru ni-l confirmă şi d. Vasile Stoica din Avrig, după o tradiţie locală. G. P. L.

www.dacoromanica.ro

la Sibiu ediția I. a Istoriei lui Arghir și Elena în anul 1801, o iscălește ca «dascăl normalicesc neunit în *Avrig*».[1])

De altfel știrile despre viața lui Iui Barac nu sunt destul de sigure. Vechiul biograf din *Foaia* lui Bariț, afirmă, că Barac născut în Alămor la 1776, ar fi urmat liceul în colegiul reformat din *Aiud*, iar dreptul la Academia catolică de pe lângă liceul din Cluj.[2])

N'am putut verifică aceste afirmațiuni, pe lângă toate cercetările mele în arhiva piariștilor din Cluj, unde ar trebuì să figureze între anii 1785—1800, deși ce-i drept unele registre lipsesc. Totuș un fapt rămâne destul de ciudat: cum se poate ca Barac terminând *dreptul* în Cluj, care-i îmbiă situații bune la oraș, să consimtă a se duce la sat ca *învățător?*

Adevărat că în 1802 Barac se însoară și trece la Brașov ca procurator, iar în 1805 ca translator la Magistrat,[3]) slujbe în cari pregătirea juridică erà preferată.

Eu însă am un raport, între documentele mele scoase din arhiva cancelariei aulice, cu data de 17 Iulie 1790, adresat Guvernului ardelean de către *Demetriu Eustatevici*, directorul școalelor neunite din Ardeal, prin care arată că a ținut cursul prepara-

---

[1]) Cf. *P. Milianu*, Ceva despre poetul poporal Ioan Baracu și despre scrierile lui. (în «*Transilvania*» pe 1893 p. 75—80) *V. Popp* susține, că Istoria ui Arghir s'ar fi tipărit în 1800 Cf. Disertație despre tipografiile românești. Sibiu 1838. p. 32.

[2]) Cf. *Foaia* pentru minte pe 1848 pag. 284.

[3]) No. 246/1790 Canc, aulică ardeleană.

Humillima relatio de dato 19-a Iulij 1790 Demetrij Eustathievics Directoris Scholarum non Unitarum Vallachicarum.

Referentis cursum praeporatorium finiviose ac. 11 Candidatos praeparasse justa acclusa specificatione.

Excelsum Regium Gubernium!

In mense Iunio cursum praeparatorium pro Candidatis ad munus Ludimagistrale tendentibus me inchoasse, ac die 13-a Iulij finisse candidatosque undecim indigitante his acclusa specificatione praeparasse, dum humillime Excelso Regio Gubernio refferem, me in gratiam Regii Gubernii commendans distinctissimo venerationis cultu perenno.

Cibinii 19-a Iulij 1790.

Excelsii Regii Guberni
humillimus servus
Demetrius Eustathievics m. p.
Scholarum non Unitarum Vallachicarum Director

www.dacoromanica.ro

tor de 1 lună cu 11 candidaţi de învăţător. In lista lor ca cel dintâi găsesc pe «*Isajas Beràk* ex Alamor I. Cottu Alba Inferiori»[1].)

Mă întreb deci, n'am putea vedea aici pe dascălul normalicesc din Avrig? Numele «Isaia» n'ar fi o piedică, întru cât obiceiul de-a luà două nume era frecvent pe atunci, şi-l găsim chiar la Gh. Lazăr. Etatea de 14 ani a lui Isaia iarăş nu ne-ar puteà încurcà, de oarece după *Ratio educationis* obligativitatea şcolară la sate ţineà dela 6—12 ani (§ 12), iar pentru dobândirea titlului de învăţător fără timp hotărît.

Ratio cereà (§ 2) absolvirea unei *şcoli normale* (şcoala *primară* a provinciei) ori cel puţin a unei şcoli *capitale*, în care iar trebuià să se dea examen în şcoala *normală* (§ 19). Barac avea putinţa să facă această şcoală normală în Sibiu, care era sediul unei provincii şcolare. Numai aşa îşi puteà permite titlul de dascăl *normalicesc* din 1801.

Iar cursul preparator din 1790, avea să fie o complectare practică a cunoştinţelor date de către directorul Eustatievici, ca şeful suprem al şcolilor neunite din Ardeal.

In această ipoteză, Barac a putut să fie învaţator în Avrig cu câţiva ani înainte de 1800, şi astfel să determine prin talentul său literar, plecarea lui Lazăr în 1799 la liceul piarist din Cluj.

Ipoteza pare şi mai plauisibilă, amintindu-ne afirmaţia biografului din 1848, că *Barac* ar fi fost în strânsă prietenie cu răposaţii renumiţi d. *George Lazăr*, Vasile Aron şi Vasile Pop[2]; şi deacea e probabil, ca Barac să-şi fi tipărit la Bucureşti în 1821

Specificatis
Praeparatorum Candidatorum

Isajas Beràk ex Alamor I. Cottu Alba Inferiori
Michael Muntjan ex Suburbio Cibiniensi Iosephstadt nuncupato
Konstandin Gontja ex Cibiniensibus Alodis
Ioan Likirie ex Egerbegj In sede Sax. Mediensi.
Ioan Krutsan ex Dtto
Isajas Popovits ex Feerbaza In Cottu Fogarasiensi
Stephan Popovits ex Hasfalu Dtto
Daniel Popovits ex Giomal In Cottu Albensi
Teophan Popovits et Dtto
Ioan Bedille ex Poplaka In sede Sax. Cibiniensi
Theodor Popovits ex Sard I. C. Maros Vasarhelliensi.

1) Cf. *Foaia* pe 1848 p. 284.
2) Cf. *Foaia* pe 1848 p. 288. vezi şi *P. Milianu* l. c.

www.dacoromanica.ro

„*Risipirea cea de pe urmă a Erusalimului*“, tocmai cu ajutorul lui Lazăr, cum crede și d. N. Iorga [1]). Altfel nu înțelegem pentru ce ar fi alergat la București, când aveà tipografie la îndemână la Brașov.

Având în vedere toate aceste elemente, sunt dispus să cred, că înrâurirea lui *Barac* este o presupunere aproape de adevăr. Intervenția aceasta trebue să fi fost energică, fiind că Lazăr ajunge în clasa I. a liceului din Cluj cu vârsta de 20 ani, ceea ce înseamnă, că întârziase mult pe lângă colegii săi, care aveau 13-15 ani.

Confesiunea lui Lazăr.

O altă chestiune contraversată este acea a *religiei* lui Lazăr. Deși botezat *ortodocs*, el este trecut în matricolele școlare din Cluj și Sibiu nu numai ca *unit*, dar uneori chiar și ca *romano-catolic*.

O trecere la vârsta de 18 ani n'a putut face Lazăr, fiind-că n'ar fi fost recomandat pentru bursa din Fondul sidoxial, care erà al Bisericii ortodoxe. Dar însuș Lazăr, apărându-se de acuzele mitropolitului din Carlovițz, dovedește cu certificate, că timp de 8 ani cât a stat la Cluj, a cercetat totdeauna biserica neunită, cumine-cându-se regulat la preotul de acolo [2]).

O explicație aș vedea-o în tendința colegiilor catolice de-a servi proselitismul religios și astfel de a trece pe elevi în registre drept catolici; de altă parte e posibil, să fie la mijloc și o măsură de precauțiune din partea ocrotitorilor avrigeni, cari temându-se să nu fie respins pe motivul vârstei prea mari cum și a religiei, să-i fi dat lui Lazăr un Certificat „special“ de botez. Altfel cu extrasul *autentic* din protocolul botezaților, el trebuià să fie trecut în matricole la 1799 ca neunit și cu vârsta exactă de 20 ani, iar nu de 18 cum s'a făcut. [3]).

---

1) *N. Iorga*, Ist. lit. române în secolul XVIII. București vol. II p. 475.

2) Cf. A. Sădean l. c. p. 17. De altfel avem ordine date chiar de guvernul Ardelean, priu care clevii școlilor din Cluj sunt obligați să cerceteze biserica lor, iar în caz că n'ar avèà, atunci să fie trimiși de serbători pe la satele de origine. (Cf. Actul canc. caul. Ardelene No. 11,642 din 1789).

3) Bănuiala mea cu certificatul „adhoc“ o întemicz și pe împrejurarea, că atât la Cluj cât și la Sibiu, am întâlnit în registrele școlilor catolice elevi români introduși cu mențiunea că sunt *ortodocși* (graeco non unitus). Dacă ar fi prezentat un certificat de botez *real*, și el trebuià să fie trecut în matricula ca neunit.

www.dacoromanica.ro

Certificate speciale de natura aceasta erau frecvente şi chiar târziu vedem tineri *ortodocşi*, cari se prezintă la şcolile din Blaj ca *uniţi*, numai cu intenţia de-a obţine o bursă [1]).

Un asemenea calcul ar fi putut avea loc şi în cazul lui Gheorghe Lazăr, deşi nu există nici un fel de indicaţie, căci ar trebui să-l găsim la Cluj într'un internat, pe când registrele şcolare ni-l arată ca extern, fără nici o bursă. Rămâne deci să vedem în „unaţia" lui Gh. Lazăr o simplă trăsătură de oportunitate a Avrigenilor, sau o încercare de nobil gest religios a cuvioşilor călugări din liceul catolic dela Cluj.

IV.

Ce studii a făcut Lazăr?

Tot atât de puţin sigure erau şi informaţiile privitoare la studiile făcute de Gh. Lazăr.

Astfel Eliade ştia, că dascălul său ar fi învăţat timp de 20 ani (!) la *Viena* [2]); *Poenariu* este mai bine informat când spune, că Lazăr a studiat în Sibiu, Cluj şi Viena [3]), bine înţeles fără a aduce vre'o dovadă. D. N. Iorga precizează Clujul şi Viena [4]), bănuind în altă lucrare, că la Cluj ar fi urmat liceul *reformat* [5]).

Astăzi, suntem în măsură de a cunoaşte mai amănunţit aceasta chestiune. De sigur, că şcoala *trivială* (cea primară de azi) a terminat-o Lazăr în satul lui. Datele lipsesc ce-i drept, aşa încât nu putem şti precis când şi cu ce rezultat. Un fapt e cert, că în conformitate cu dispoziţiile din *Ratio*, elevii rămâneau atât timp în şcoală, până când terminau materialul fixat în planul de învăţământ. Având în vedere vârsta de 20 ani, cu care Lazăr intră în clasa I a liceului din Cluj, trebuie să presupunem, că a trecut destul de târziu pragul şcoalei primare. Sau apoi înainte de Cluj, a putut fi dus la Sibiu, pentru oarecari cunoştinţi de *latineşte*.

---

1). Aşa am aflat d. p. că răposatul scriitor ardelean *I. Lăpădatu*, născut în Glămboaca, a studiat la Blaj cu o bursă din fundaţiunea Ramonţai, obţinută în temeiul unui certificat al preotului Moise că ar fi *unit*, deşi era botezat ortodocs cum a rămas toată viaţa.

2). Cf. articolul din *Curierul Românesc*.

3). Vezi „*Discursul* de intrare în Academie".

4). *Ist. Lit. Române* în sec. XVIII. II. p. 521-530

5). *Gh. Lazăr* (în Biblioteca „Steaua") Bucureşti 1916 p. 18.

www.dacoromanica.ro

In 1799, îl vedem ca elev al liceului *catolic* din Cluj. Pe atunci liceele aveau organizaţia indicată de Ratio educationis, cu cele trei părţi ale *triviumului medieval*: gramatica, retorica şi dialectica, ca trepte ale teologiei. Invăţământul întreg aveà următoarea organizaţie: a, cursul de *gramatică* cu 3 ani (clasa infimă, medie şi supremă, ori după altă denumire clasa primă, secunda şi tertia); b, cursul de *retorică* cu 2 ani (poetică şi retorică) numit şi *humanitar* (inferiore et superiore clase Humanitatis); c, cursul *filosofic* cu 2 ani, după care urma: d, cursul *academic* tot cu 2 ani având specialităţile: drept, filosofie, medicină, arhitectură, medicină veterinară etc.

In cursul de *gramatică* şi *humanitar* fiecare clasă îşi aveà profesorul său, în cel *filosofic* erau 4 profesori, după cele 4 materii principale (philosophie, matematică, phisică şi istorie), iar în *Academie* ei să repartisau tot pe specialităţi [1].

Spre norocul nostru, matricolele şi registrele de clasificaţii ale liceului *piarist* din Cluj s'au păstrat destul de bine, şi astfel suntem în situaţia de-a cunoaşte exact anii şi studiile făcute de Gh. Lazar, atât în Cluj cât şi în Sibiu.

Din examinarea lor vedem, că între anii 1799-1801 Lazar isprăveşte cursul de *gramatică* la liceul catolic din *Cluj*, apoi în 1802 face clasa superioară a cursului humanist în liceul catolic din *Sibiu*, ca să se întoarcă iarăşi la *Cluj*, unde în 1803 şi 1804 urmează cursul *filosofic* iar în 1805 anul I de *drept* la *Academie*

Iată cum se prezintă studiile lui Gh. Lazăr, după tabloul întocmit de mine:

1) Vezi *Ratio educationis*, apoi *Finaczy Erno*, A magyarországi közoktatás története Maria Terezia korában, Budapest, 1899-1902 2 volume; *acelaş* A magyarországi iskolak multja és jelene, Budapest 1896.

www.dacoromanica.ro

LICEUL CATOLIC DIN CLUJ

Informatio de **Prima** Classe **Grammat.** pro Semestri **Primo** An. 1799

Nomen, Conditio Praedicatum vel locus originis	Aetas Religio	Mores	Classis progressus in Studiis	Qua fundatione publica fruatur	Reflexiones
Georgius Lázár Civis Freck	18 Catholicus	Boni	II.	—	—
Informatio de **Prima** Classe Grammatices pro Semestri **Secundo** An. 1799					
Georgius Lázár plebejus Freck	18 G. Cath.	Boni	I.	—	—
Informatio de **Secunda** Classe Grammatices pro Semestri **Primo** An. 1800					
Georgius Lázár Valach. pleb. Freck S. Cibiniensis	18 Unitus	Morun classis: 1ae Cl.	I.	—	—

www.dacoromanica.ro

Informatio de **Secunda** Classe Grammatices pro Semestri **Secundo** An. 1800

Georgius Lázár Valach. pleb. Freckiensis s. Cibiniensis	18 G. Cath.	1ae Cl.	I.	—	—

Informatio de **Tertia** Classe Grammatices pro Semestri **Primo** An. 1800/1801

Nomen, Conditio Praedicatum vel locus originis	Aetas Religio	Morum Classis	Classis progressus in Studiis	Qua fundatione fruitur	Reflexiones
Lázár Georgius Val. pleb. Freck Cibiniensis	19 G. C.	1ae Cl.	I.	—	—

Informatio de **Tertia** Classe Grammaticces pro Semestri **Altero** An. 1801

Lázár Georgius Pleb. Freck. Cibiniensis	19 G Cathol.	1ae Cl.	I	—	—

www.dacoromanica.ro

LICEUL CATOLIC DIN SIBIU

Informatio de **Superiore** Classe **Humanitatis** pro Semestri **Primo** An. 1801 1802

Georgius Lázár Freckiensis Ruricolae filius	18 graec. unit.	Mores: Boni	Primae Classis	—	—

Informatio de Superiori Classe **Humanitatis** pro Semestri **Secundo** An. 1801/1802

Georgius Lázár Freckiensis Ruricolae filius	18 graec. unit.	Boni	Primae Classis	—	—

LICEUL CATOLIC DIN CLUJ

Informatio de **Prima** Classe **Philosophiae** pro Semetri **Primo** An. 1802 1803

Nomen, Conditio Praedicatum vel locus originis	Aetas Religio	Morum Classis	Classis Progressus in Studiis			
			Logica	Algebra	Auxiliis Historicis	—
Lázár Georgius Valachus, Civis ex. sede Cibiniensi Freck	20 G. Cathol.	1.	1.	1.	1.	

Informatio de **Secunda** Classe **Philosophiae** pro Semestri **Primo** An. 1804

			Ex. Phisica	Architectura	Historia	Chemia
Lázár Georgius Valachus, Civis ex. sede Cibiniensi Freck	21 R. Cathol.	1.	1. e.	1. e.	1. e.	E.

Informatio de **Secunda** Classe **Philosophiae** pro Semestri **Secundo** An. 1804

	Annorum		Ex. Phisica	Ex. Geodesia	Ex. Historia	Ex. Mineral.
Lázár Georgius e sede Cibiniensi pago Freck Libertinus	21 G. Cathol.	1.	1. e.	1. e.	1. e.	E.

www.dacoromanica.ro

ACADEMIA DE DREPT DIN CLUJ

Informatio de **Prima** Classe **Iuris Auditorum** pro Semestri **Primo** An. 1805

Nomen, Cognomen Praedicatum vel locus originis	Aetas Religio	Morum Classis	Classis Progressus in Studiis			
			In Iure			
			Natur.	Publico	Patrio	
Lázár Georgius Libertinus, Freckiensis e sede Cibiniensi	21 R. Cathol.	I. 1.	1.	1.	I. em.	—

Informatio de **Prima** Classe **Iuris Auditorum** pro Semestri **Secundo** An. 1805

Lazár Georgius Libertinus ex. Freck. e sede Cibiniensi	21 Gr. Cathol.	1ae	In Theoria Iuris Patrii	In Iure Civili
			Prima Eminens	Prima eminenter

www.dacoromanica.ro

Cercetând de aproape acest tablou, ajungem la următoarele constatări: Lazăr n'avea nici o bursă, deoarece este trecut ca *extern*. Prin urmare, a trebuit să învețe cu ajutor de acasă, prin vr'o odăiță — poate românească — din Mănăștur ori mahalaua Clujului.

Cu o conduită morală bună se pare, că în privința studiilor a întâmpinat greutăți, deoare ce la început nu are cele mai bune note. In semestrul I al clasei prime de gramatică este însemnat cu nota a 2-a. [1]) Treptat însă, prin talentul și silințele depuse, piedecile sunt învinse, și Lazăr ajunge, în cursul filosofic și cel de drept, să fie printre cei dintâi eminenți.

Interesant e faptul, că după terminarea clasei supreme de gramatică în 1801, Lazăr face la Sibiu în 1802 clasa a II a cursului humanitar, în loc să-l vedem în clasa I, cum ar fi logic. Saltul acesta, nu se poate explica altfel decât prin împrejurarea, că fiind prea înaintat în vârstă, Lazăr probabil obținuse la Sibiu autorizația să treacă în mod particular — cum am zice astăzi —clasa I humanitară. O altă interpretare a acestui hiatus nu vedem.

Materiile ascultate de Lazăr în cursul de gramatică au fost: Doctrina creștină, Limba Latină, Sfânta scriptură, Geografia, Aritmetica, Limba elină, Limba germană, Caligrafie și Ortografie. La acestea se adaugă pentru cl. II și III și Istoria patriei. In cursul humanitar a făcut Poetica și Retorica. Studiile urmate la *filosofie* și *drept*, se vad în tabloul nostru.

Se pare, că Lazăr n'a mai continuat anul II de drept la Cluj, căci la începutul lui 1806 îl vedem cerând dela Consistorul din Sibiu o bursă, pentru *teologie* la Universitatea din Viena. [2])

La hotărîrea aceasta va fi ajuns, fie prin exemplul altor contemporani ai sai dela liceul din Cluj, ori poate mai mult prin consiliul familiar sau îndemnul vr'unei fețe bisericești din Sibiu, în vederea vacanței scaunului episcopesc, care putea fi ilustrat în chip deosebit de talentul neobicinuit al «juristului» Gh. Lazăr.

Legenda doctoratului «sub auspiciis Imperatoris».

Poenariu a acreditat legenda, că Lazăr ar fi luat la Viena doctoratul în teologie «*sub auspiciis imperatoris*» cu primirea unui

[1]) Pe atunci erau 5 note în ordinea următoare: Eminens, (1) primae classis cum eminentia (2) primae classis, (3) secundae classis (4) tertiae classis (5).

[2]) Vezi *Sîdean* d. c. p. 6.

www.dacoromanica.ro

inel în diamante din partea Impăratului [1]). Legenda a fost acceptată aproape de unanimitatea biografilor, ca s'o vedem reeditată şi cu prilejul centenarului dela Avrig, din partea unor harnici cercetatori ai vieţii lui Lazăr. [2])

In realitate, nu există nici o dovadă pentru această afirmaţiune. Dimpotrivă, avem indicaţii documentare, cari ne arată, că Lazăr n'a putut luà nici doctorat «sub auspiciis» şi nici inel cu diamante, din simplul motiv, că nu terminase studiile teologice.

Din documentele publicate de Avram Sădean rezultă limpede că Lazăr a urmat regulat teologia numai 3 ani în 1806/7, 1807/8 şi 1808/9. In Noemvrie 1809 el se întoarce în Ardeal [3]) spre a merge de acolo la Carloviţ, pentru complectarea studiilor cu dogmatica şi liturgica ortodoxă, cum şi pentru obţinerea hirotoniei. Nereuşind în acest plan din cauza împotrivirii mitropolitului sârbesc, Lazăr vine iarăş la Viena prin Aprilie 1810, aşteptând hotărârea împărătească în chestiunea hirotoniei sale. [4]) Până atunci Curtea îi dă un ajutor de 300 fl. cu condiţia să-şi urmeze studiile pe timpul cât rămâne în Viena. [5]) In Decemvrie acelaş an, solicitând din nou ajutor, Impăratul cere să justifice cum a folosit timpul petrecut aci. [6])

In urma acestei somaţiuni, Lazăr răspunde că în Maiu 1810, când primise ajutorul de 300 fl. n'a mai putut cercetà cu folos cursurile ascultate în anii trecuţi. In schimb a *repetat* studiile făcute şi a tradus câteva cărţi (Platon, Educatorul marelui principe din Rusia, cărticică morală pentru copii de şcoală, Geografia matematică şi Istorioara morală a împăratului Octavian şi a soţiei sale; traducerea unei *Pedagogii* era în curs). [7]) Arată, că de prezent (prin Decemvrie 1810) urmează lecţiile de teologie *pastorală* [8]) şi de *paleologie* [9]).

Din acest raport al lui Lazăr se vede, fără putinţă de îndoială, că el nu isprăvise studiile teologice şi se pare, că nici nu se mai

---

[1]) *Poenariu.* Discursul său din Anale.
[2]) O. Ghibu în ziarul «*Universul*» din 29 Sept. 1923.
[3]) *Sădean* l. c. p. 7
[4]) *idem* ibidem p. 9.
[5]) *idem* ibidem p. 10.
[6]) *idem* ibidem p. 21.
[7]) *Sădean* l. c. p. 21.
[8]) *idem* ibidem p. 21.
[9]) idem ibidem p. 22.

www.dacoromanica.ro

gândià acum la aşa ceva, deoare ce atât în raportul de faţă cât şi în altul din Noemvrie 1810, Lazăr cere cu *insistenţă* să i se dea o funcţie în Patrie spre a-şi pune în aplicare rodnică ştiinţele sale de specialitate, câştigate în cursul unui studiu de 19 ani. [1])

In adevăr, prin rezoluţia împărătească din 14 Februarie 1811, el fu trimis acasă. Un raport al cancelariei aulice ardelene din 24 Martie 1811, arată, că la data aceea Lazăr era plecat din Viena. [2])

Astfel, legenda cu doctoratul trebuie să cadă.

V.

Hirotonia lui Lazăr.

Se mai iveşte o îndoială în privinţa *hirotoniei lui Lazăr*. Pe când unii din biografi susţin, că Lazăr a fost hirotonit *arhidiacon* de către Episcopul Vasile Moga în 1814, alţii din contră pretind că ar fi rămas *laic*. [3])

Raportul guvernatorului *Gheorghe Bánffy* către Impărat, din 24 Februarie 1815, privitor la candidaţii scaunului episcopesc din Arad, risipeşte şi această îndoială.

In înţelegere secretă cu episcopul *Moga*, Gh. Banffy propune spre numire pe fostul vicar Nicolae Huţovici şi pe *Gheorghe Lazăr* profesorul candidaţilor de preoţie, spunând, că *amândoi fac parte din cler şi sunt neînsuraţi*. [4]) Prin urmare, Lazăr era *hirotonit*, ceea ce de altfel constituià o condiţie elementară pentru ori ce candidat la scaunul de Episcop. Să ştie de altfel, că Lazăr a împodobit de atâtea ori amvonul bisericii episcopeşti din Sibiu, care pe-atunci nu putea fi urcat decât de clerici *sfinţiţi*.

VI.

Duşmanii lui Lazăr la scaunul de Episcop.

Până acum se ştià, în baza documentelor publicate de Avram Sădean, că înlăturarea lui Lazăr dela scaunul episcopesc din Sibiu, trebuie pusă în sarcina mitropolitului sârbesc *Ştefan Stratimirovici*. [5])

---

[1]) idem *ibidem* p. 19.

[2]) idem *ibidem* p. 24.

[3]) Vezi *Poenariu*. Discursul citat, *Iorga* Ist. lit. rom. în sec. XVIII. Vol. II p, 54—530. *Ist. lit. rom.* în veac. XIX. I. p. 12.

[4]) *A. Sădean*, l. c. p. 28.

[5]) Cf. Date nouă despre Gh. Lazăr p. 11 şi urm.

www.dacoromanica.ro

Opoziţia ireductibilă a acestui ierarh contra lui Lazăr, se întemeiă pe o serie de motive lipsite în fond de ori ce seriozitate, dar foarte impresionante ca formă. De aceea ele au şi fost răsturnate cu uşurinţă atât de Lazăr, cât şi de cancelaria aulică.

Motivul adevărat însă, pentru care Stratimirovici refuză pe Lazăr, erà cu totul altul. Nu-l vroia pe învăţatul teolog avrigean, pentru că susţinea, din răsputeri, alt candidat de Episcop pe *Nestor Ioanovici*, tot oltean ca şi Lazăr, dar crescut la Carloviţ, chiar cu banii Mitropolitului [1]).

Intre cei ce ajutau pe Stratimirovici în acest plan, întâlnim cu deosebire pe *Gheorghe Haines*, care făcuse cea mai stăruitoare propagandă în favoarea lui *Nestor Ioanovici* începând dela 1802 şi până după alegerea din Turda dela 1 Octomvrie 1810 [2]).

Acţiunea lui Gh. Haines contra teologului Lazăr.

Şi fiindcă cel mai primejdios concurent era *Gh. Lazăr*, Haines n'a ezitat să întrebuinţeze toate mijloacele unei acţiuni subversive, contra mândrului teolog de Viena.

Dintr'o lungă hârtie de apărare a vicarului *Nicolae Hutovici*, adresată guvernului ardelean la începutul anului 1811, faţă de ploaia de acuze ridicată contra lui tot de către neîmpăcatul duşman ce erà Gh. Haines, aflăm cu surprindere că acesta luptă în ascuns, dar foarte hotărât, împotriva candidaturii lui Gh. Lazăr.

Hutovici spune, că în 1810 Haines făcuse o pâră în numele i contra *teologului* Lazăr, pe care voià s'o trimită prin Consistor cancelarului aulic contele Teleki. Această pâră a citit-o în faţa Consistorului, însă în urma împotrivirii asesorilor, a notarului şi a vicarului, ea n'a putut fi înaintată guvernului pe calea consistorului.

Haines totuş a trimis-o direct la Viena, deşi bâjbăia de ex-

[1]) *Dr. Sterie Stinghe*, Documente privitoare la trecutul Românilor din Schei. Braşov. 1901. vol. I. p. 264. cf. şi *S Dragomir*. Corespondenţa episcopului Gherasim Adamovici. Sibiu. 1911. Extras din *Revista teologică*.

[2]) Cf. lucrarea mea: *Vacanţele Mitropoliei ardelene* în veac. XVIII. p. 51 şi urm. şi p. 142.

www.dacoromanica.ro

presiuni jignitoare faţă de legile Patriei, ordinile guvernului şi faţă de *nevinovatul teolog* [1]).

Având la îndemână această informaţie, sunt dispus să cred, că şi «arătarea anonimă», de care să serveşte mitropolitul Stratimirovici contra lui Lazăr, derivă tot dela Haines [2]). De fapt nu avem de-a face c'o arătare anonimă, ci cu nişte «spuse» (species facti) sau cum am zice astăzi «insinuaţii», pe cari Haines, în conivenţă cu Stratimirovici, i le-a comunicat acestuia spre a face uz de ele. «Insinuaţia» se reduce la teama, că Lazar ar fi fost crescut la Viena cu scopul, ca ajungând Episcop să facă trecerea la Unire, întocmai cum intenţionase răposatul vicar *Ioan Popovici* [3]).

Dar chestiunea reversaliilor lui Ioan Popovici o cunoşteà tocmai Haines şi el este acela, care în 1807 o comunică într'o jalbă lungă lui Stratimirovici [4]). Din acest fapt se vede limpede, că «arătarea anonimă» trebue să fie tot opera lui Haines.

De aici se desface concluzia, că între marii detractori ai lui Gh. Lazăr, trebuie să aşezăm, alături de mitropolitul *Stratimirovici* şi pe directorul şcoalelor neunite din Ardeal *Gheorghe Haines*, ca unul care lucrase din răsputeri să nu poată ajunge, în scaunul arhieresc dela Sibiu, cel mai vrednic candidat al timpului.

VII.

Motivele reale ale destituirii lui Lazăr dela Seminarul din Sibiu.

Ne-am obicinuit să credem, că pricina *hotăritoare* pentru

[1]) Non secus illam etiam expositionem quam, pari modo nomine Cleri anno praeterlapso contra *Theologului Lazăr* concepit, ad Excellentissimun Dominum Cancellarium Aulicum Comitem Teleki, via Consistorii mittendam, quam postea quam in figura consistorii legisset, et tam a parte Domini Consistorialis Notarii, quam aliorum et mea simul repositum ipsi fuit rem talem quae directe Excelsum Regim Gubernium ferit via Consistorii nullatenus posse transmissi, solus expedivit Viennam nomine Cleri refertam expressionibus in vituperium Legum Patriarum Trans Ivaniensium, Altissimarum ordinationum Excelsi R. Gubernii et *innocentis Theologi* directe tendentibus. (Arhiva Canc. aulic ardelene No. 1715 din 1811).

[2]) *Sidean* l. c. p. 18.

[3]) *Idem*. ibidem p. 18.

[4]) Cf. *Vacanţele* Mitropoliei ortodoxe ardelene p. 134.

www.dacoromanica.ro

destituirea lui *Gh. Lazăr* din postul de profesor al Seminarului sibian, ar fi conflictul acut şi permanent dintre el şi episcopul *Vasile Moga*. Desigur, că neînţelegerile erau foarte mari între aceşti doi bărbaţi şi ele se explică prin izbitoarea deosebire de temperament ce-i caracterizà. *Moga* cumpănit, circumspect şi realist, păstrător al tradiţiilor şi ferecat în condiţiile grele ale numirii sale, cari îi tăiau independenţa acţiunilor; iar în faţa lui inteligenţa vioaie, neastâmpărată şi idealistă a lui Lazăr, pornită pe drumuri noui, revoluţionare, dornică de aer şi de libertate, frământată de iniţiative şi gânduri îndrăzneţe, cari nu se potriveau de loc în atmosfera de quietism şi îngrădire a vieţii bisericeşti şi politice din Sibiu. Războiul era deci, inevitabil.

Nu mi se pare însă just, să se arunce *toată* vina asupra lui Moga, care aveà destulă cultură, câştigata timp de 5 ani în acelaş liceu catolic dela Cluj, ca să poată preţuì marea ştiinţă a lui Lazăr şi folosul ei deosebit pentru desvoltarea clerului românesc din Ardeal.

Dacă Lazăr a avut de suferit, cauza trebue căutată şi în firea lui aprinsă, care-l puneà în ceartă cu o societate ce traià tot în tipare vechi de inerţie şi umilinţă, iar destituirea lui cred, că e mai curând opera diabolică a *Vienei*, care nu puteà tolerà în nici un chip, ca *ocrotitul* de altă dată să samene, în Ardealul Românilor, cultul urgisitului *Napoleon* cu tot cortegiul de idei politice ce se legau de numele strălucitului zdrobitor al Habsburgilor.

Agenţii lui *Metternich*, vedeau o primejdie în prezenţa lui Lazăr la Sibiu, şi de aceea sistemul ocultei vieneze trebuià să-l alunge din mijlocul popilor neuniţi, aşa de dispuşi să tradeze catechismul politicii opresoare şi să se îmbete de idealul libertăţii naţionale, fluturat prin entusiasmul lui Gh. Lazăr.

In privinţa aceasta, ajunge să examinăm acel faimos raport al cancelariei aulice, pe care îl adresà Impăratului în 15 Septemvrie 1815, cu propunerea formală pentru *destituirea* lui Lazăr.

In afară de epitetele ornante, ca «neastâmpărat, pornit spre excese, nesocotit, arogant, clocotitor de mânie, nesupus, neglijent, cu o neîmpăcată pornire către patima beţiei» [1]). Lazăr este acuzat mai ales pe motive *politice*, din pricina simpatiei sale *publice*, faţă de *Napoleon*, pe care îndrăsnise să-l glorifice într'o grădină din

[1]) *Idem*, ibidem, p. 46 şi 49.

www.dacoromanica.ro

Sibiu, zădărnicind încercarea cetăţenilor saşi de a bea în onoarea Împăratului lor din Viena.

Nici nu se puteà imaginà pe atunci o îndrăsneală mai riscată de cât aceasta, din partea unui Valah, fie chiar de valoarea lui Lazăr; şi poate tocmai acest fapt sporì indignarea Vienei, înşelată în marile speranţe legate de tânărul «sudit» crescut între zidurile ei.

De aceea erà nevoie, ca acest profesor «nevrednic, cu totul degenerat şi nepotrivit» în postul său de îndrumător al unui popor înapoiat,[3]) să fie suprimat fără cruţare. Şi în adevăr, cancelarul Teleki declară fără reticenţe, că măsura de înlăturare se impune tocmai în urma descoperirii *cugetării echivoce* a lui Lazăr, care-l arata ca un om *primejdios* (.. und bei seiner an den Tag gelegten zweideutigen Denkungsart *gefährlich*[1]).

Oricine înţelege, că aici e vorba de *concepţia* **politică** în care trăià şi se manifestà Gh. Lazăr, de sigur inoportună şi primejdioasă pentru ideologia cancelariei chesaro-crăeşti. O astfel de mentalitate revoluţionară nu puteà fi îngăduită să tulbure ordinea aparentă din cuprinsul unei provincii, destul de nesigură sub raportul Românilor prin vecinătatea ei cu Principatele româneşti. De aceea chiar din ordinul împăratului, *Poliţia* fu însărcinată să urmărească permanent şi de aproape toate mişcările lui Lazăr, deşi erà amovat din postul său de Profesor[2]).

E cu neputinţă să admitem, ca Gh. Lazăr puteà fi pedepsit cu pierderea slujbei din pricina unor conflicte personale cu Episcopul Moga, câtă vreme cunoaştem excepţionala consideraţie împărătească şi aprecierile elogioase de cari se bucurà Lazăr la miniştrii şi consilierii cancelariei aulice. In astfel de condiţii, chiar dacă s'ar fi dovedit vinovat de acuzele disciplinare ridicate de Moga, nu i s'ar fi putut aplicà pedeapsa extremă, ci fără îndoială una mult mai uşoară.

Dacă totuş s'a întâmplat astfel, rămâne să credem, că motivul *disciplinar* a fost un simplu pretext, faţă de argumentul *politic* decisiv, care l'a sdrobit pe Lazar.

---

[1]) *I. Lupaş* Episcopul Vasile Moga şi Profesorul Gh. Lazăr. An. Acad. Rom. Seria II. Tom. XXXVII. 1915. p. 46—50.

[2]) Idem, ibidem p. 46 şi 49.

[3]) Idem, ibidem, p. 49 şi 51.

[1]) Lupaş o. c. p. 40.

[2]) *Idem*, ibidem p. 51 şi 54.

www.dacoromanica.ro

Concluzia aceasta ni se confirmă destul de elocvent şi pe cale documentară, când citim şi actul cancelariei aulice ardelene din 3 Maiu 1816, — deci târziu după plecarea lui Lazăr — că nu mai poate fi vorba de numirea lui ca profesor la Cernăuţi, din cauza «păcatelor sale **politice**[1]).

Astfel, rămâne să fixăm convingerea noastră, că Gheorghe Lazar format cu grijă în Viena, fu sacrificat tocmai de aceasta în clipa, când el se dovedì primejdios intereselor ei *politice*.

VIII

Legăturile lui Lazăr cu Bărcănească.

După informaţia lui Eliade[2]) biografii ne spun, că Lazăr, în urma amovării sale, trece din Sibiu la Braşov, unde intră ca profesor al copiilor văduvei logofetese *Bărcănescu*.

Ne întrebăm cum a ajuns el în casa acestei boeroaice? Până astăzi nu şi-a pus nimenea această problemă. Eu aş fi dispus să cred, că aici rolul l'a avut *Ioan Barac*.

Am văzut, că Barac fusese învăţător în Avrig şi prin această întâmplare fericită el avea să lege nu numai cunoştiinţă, dar şi prietenie strânsă cu Avrigeanul aproape de aceeaş vârstă şi atât de talentat, care era Gh. Lazăr.

Adevărat, că în 1802 Barac părăseşte Avrigul şi se stabileşte la Braşov. Nu puteà însă să uite pe tânărul cu ochi scăpărători, ci-l va fi urmărit dealungul studiilor sale strălucite, şi bucurându-se de numirea lui în Sibiu, unde avea să îndeplinească o chemare naţională atât de folositoare, raporturile vechi dintre cei doi oameni purtători de cultură românească vor fi devenit tot mai cordiale şi mai pline de interes.

Credinţa aceasta mi se pare confirmată în acel drum, pe care —după documente—Gh. Lazăr îl face în toamna anului 1811 dela Sibiu la *Braşov*[3]). Nu ni se spune pentru ce s'a dus la Braşov, actul însă mărturiseşte, că a plecat fără ştirea şi autorizaţia Epis-

[1]) *Lupaş* o. c. p. 54. Cred că acelaş înţeles trebue să-l aibă şi cuvintele lui *Ioan Moga teologul*, când spune că «depărtarea lui Gheorghe Lazăr au urmat dela preaînaltele locuri pentru *excesurile* dânsu'ui». (Vezi Gazeta de Transilvania No. 91 din 1845).

[2]) Cf. *Curierul Românesc* pe 1839 p. 525 şi urm.

[3]) *Lupaş* o. c. p. 35.

www.dacoromanica.ro

copului Moga, aşa încât, după porunca preînaltă, el este readus la Sibiu sub pază civilă (sub custodia honesta) [1])

Eu aş fi dispus să văd în această călătorie, dorinţa lui Lazăr de a luă contact cu *Barac*, vechiul prieten, care aveà deja o reputaţie literară, şi deci potrivit să înţeleagă sufletul şi planurile mari ce frământau mintea noului profesor sibiian.

Când se va produce, prin urmare, la câţi-va ani după această călatorie, destituirea lui Lazăr, e uşor să presupunem, că Barac mişcat de soarta prietenului său, se va fi gândit să-i vie în ajutor.

Cum văduva logofătului Bărcănescu îi va fi fost cunoscută prin şederea ei în Braşov, ce-i mai logic decât să presupunem, că în clipa când aceasta căutà un profesor pentru copiii săi, Barac ca om de litere şi cunoscător al intelectualilor ardeleni, să recomande logofetesei cu toată căldura pe prietenul său Gh. Lazăr?

Se prea poate, ca în momentul recomandaţiei, Lazăr să se fi aflat chiar în Braşov, după ce în Sibiu nu mai aveà nici un rost şi de unde va fi dorit să plece cât mai repede, spre a scăpà de ochii *poliţiei*, pusă în urmărirea lui.

In chipul acesta s'ar lămurì şi capitolul important al cunoştiinţii dintre Lazăr şi Bărcăneasca, fără de care nu ştim dacă marele dascăl ar fi ajuns la *Bucureşti* şi dacă ar fi avut norocul să îndeplinească acolo *minunea naţională*, serbătorită la 100 de ani în mişcătoarea strălucire, pe care i-o puteau dărui entuziasmul şi recunoştinţa visurilor noastre împlinite.

[1]) *Idem*, ibidem, pag. 35

www.dacoromanica.ro

IV. Biografia lui George Lazăr

de I. Eliade Rădulescu [1])

Tot erà degeneraţie şi amorţeală în ceea ce se atinge de numele de român şi patrie, până să nu vie răposatul întru fericire George Lazăr în ţara noastră. Limba începuse a se corcì şi a se stricà de tot; în sfintele biserici preoţii şi cântăreţii aveau drept fală a face sfânta slujbă într'o limbă necunoscută de dânşii şi prin urmare schimonosită în gura lor nedeprinsă cu dânsa; cântările de slujba sfintei liturgii se tipăriau într'o bucoavnă cu literile slavone în limba grecească; preoţii de la mahalale, cum chiar cei de prin sate, ca să imite pe cei de prin târg, îi vedeai îngâmfându-se cântând: «*Aghios ofteos, acsion estin os alìftos* s. c. l.»; părinţii se bucurau când auziau pe fiii lor zicând: «*paterimon*, şi *pistevo*»; erà de jale sfânta religie a auzì cineva domneasca rugăciune, care se zice în auzul tutulor ce se află înaintea Domnului, cerând ca să fie voia Lui precum se face în cer aşà să se facă şi pe pământ; cerând pâinea cea spre fiinţă, adică să nu ajungă, după cum a ajuns Fiul Omului, mai jos decât fiarele pădurii şi pasările cerului, neavând unde să-şi plece capul; cerând ca să le ierte şi ei greşalele întocmai după acea măsură cum pot să ierte şi ei greşelele celor greşiţi, (mare legătură, mare vorbă! mare osândă chemată!); cerând să-i scape de ceeace e mai greu din toate, de a nu

[1]) I. Eliade Rădulescu, *Curierul Românesc*, X, 1839.

www.dacoromanica.ro

fi duşi în ispită. Câtă jale, zic, erà, să auză norodul acesta nepreţuite şi dumnezeeşti cuvinte într'o limbă ce nu o înţelegeà; şi în vreme ce bietul copil îngânà aceste vorbe cereşti, şi părinţii lui se îngânfau de bucurie de pelticirea acestei fiinţe nevinovate, norodul din lăcaşul Domnului, poate, că îşi da coate şi îşi răsuceà mustăţile! Câtă jale erà să auză cinevà Simbolul Credinţei, semnul după care se cunoşteà creştinul în ceeace crede, cele douăsprezece articole ale acelui sfinţit contract ce facem cu Hristos şi cu biserica, când primim sfântul Botez, ale acelui jurământ, ca să zic aşà, ce încheiem că vom păzì în credinţa noastră şi vom crede până la mormânt aceste douăsprezece articole întărite cu pecetia Darului Duhului Sfânt! Oamenii vin în biserică ca să asculte cuvântul Domnului şi să-şi aducă aminte mai des de ceeace s'a făgăduit lui Dumnezeu contractând cu biserica. Câtă dar degeneraţie erà şi în religie şi în naţionalitate când Românul ajunsese a aveà drept fală a batjocorì aşà religia, nevrând să înţeleagă ceeace îl povăţueşte ea, astupându-şi auzul la glasul ei cel mântuitor, puind într'adins a le vorbì într'o limbă ce nu erà a părinţilor lor şi pe care nu o înţelegeà! Când altădată ar fi putut mai bine a se potrivì acel verset al prooroculuı şi împăratului: «urechi au şi nu aud». Tot erà degeneraţie, amorţeală! Ieşind din biserică vedeai pe jăluitor a se silì să-şi dea jalba către stăpânire în limba grecească, a se rugà de alcătuitor ca s'o facă ceva mai elinică; cine erà boier, îi erà ruşine, să zică că e Român; cel cu părinţi necunoscuţi, dacă ştià două-trei vorbe greceşti, nu mai vrea să treacă de Român, ziceà că e Grec. Numele de tată şi mamă erà nume mojiceşti; p'acì erà să se facă şi Dumnezeu babaca al oamenilor nobili. Aceasta erà starea Românului întru aceea ce se atinge de inima şi de sufletul lui, când a venit George Lazăr.

Tot erà degeneraţie şi amorţeală.

www.dacoromanica.ro

George Lazăr s'a născut într'un sat, Avrig, lângă Sibiiu, pe moşia lui Brucântal. Luat de mic în casa acestui magnat al Ungariei, s'a crescut cu îngrijire de către acest nobil care a ştiut în multe chipuri a întrebuinţă bine averile sale. Mai pe urmă, prin ajutorul patronului său, intrând în Universitatea de la Viena, şi-a făcut cu mare spor cursul învăţăturilor. In vreme mai de douăzeci de ani având înlesnire a cultivă ştiinţele în mai multe specialităţi, s'a dat mai pe urmă cu dinadinsul spre învăţătura Teologiei, fiind hotărît unul dintre candidaţii de episcop al Ardealului de credinţa grecească neunită.

La numirea episcopului, fiind ales Preasfinţia sa cel în fiinţă Episcop, părintele Moga, Lazăr s'a hirotonisit arhidiacon al Episcopiei, şi s'a rânduit învăţător al tinerilor ce se gătesc pentru darul preoţiei.

Intâmplându-se oarecare neînţelegeri între răposatul şi între Preasfinţia Sa părintele Episcop, Lazăr a trecut în Braşov, de unde ca un învăţător al copiilor răposatei logofetesei Bărcăneaschăi, a trecut cu această cocoană în Ţara românească la noi. Acî în vreme mai mult de un an se apucase de profesia ingineriei. Printr'aceasta s'a făcut cunoscut răposatului Banului C. Bălăceanu, atunci logofăt de ţara de sus.

Acest boier aveà o judecată sănătoasă, firească; eià un tip de vechiul boierism al ţării, unul din aceia ce nu-l stricase încă moda acelui veac, adică moda de a nu fi Român. Vorbele cele dese ale lui Lazăr asupra românismului, aflară în răposatul Bălăceanu un protector înfăvnat. Din norocire, acest boier se aflà dimpreună cu ginerele său efor al şcoalelor (greceşti atunci)! *Lazăr insufla în inima acestui român încredinţarea că se pot învăţà ştiinţele în limba patriei.* Eforia făcù anaforà către fostul Domn Caragea, cerând a se statornicì o şcoală românească în Sfântul Sava spre învăţă-

www.dacoromanica.ro

tura ştiinţelor în limba naţională. Cuvintele acestea de ştiinţi în limba naţională se părură Prinţului cu totul nouă şi neputincioase de a se înfiinţă: cu toate acestea, pentru curiozitatea lucrului, porunci a se adună divan spre a se chibzui dacă este limba capabilă de a exprimă, deslusi şi desvoltă foloasele ştiinţelor. In divan a fost chemat şi răposatul Veniamin, ce se află atunci întâiul profesor în şcoala grecească de la Măgureanu, de matematică şi filosofie; dimpreună a fost chemat şi George Lazăr.

In zadar bietul român se silìà să arate că termenii ştiinţelor şi meşteşugurilor sunt necunoscuţi fiecărui om şi fiecărei naţii până ce nu cultivă ştiinţele şi meşteşugurile; în zadar spuneà că limba grecească a norodului din izvorul de unde a păstrat a zice *filos* şi *sofos* de acolo poate cu tot dreptul să zică şi *Filosofia* s. c. l., şi asemenea şi românul de unde a păstrat a zice *lucire*, de acolo poate a se întrebuinţà a zice si *perlucid*, şi de unde i-a rămas vorba *opăcit* de acolo poate zice şi *opac;* în zadar asudà Românul să arate că omul în general este primitor de idei, şi că ideile prin învoire sau prin împrumutare pot a-şi dobândì un nume oarecare şi printr'însul se fac cunoscute omului, sau acest nume se face cunoscut prin dobândirea ideei ce înfăţişează; în zadar, căci la toate din când în când răposatul Veniamin, ca un oracol repetà refrenul: *den ginetai.* S'a spart divanul: dar Lazăr nu s'a desnădăjduit; a făcut pe răposatul Bălăceanu să ceară de la stăpânire a se deschide o şcoală românească sub numire de a scoate meşteri ingineri, şi de a învăţà pe circovnicii ce veniau a se preoţì slujba şi datoriile preotului. Veniturile şcoalelor pe atunci erau, o puţină parte, ale moşiilor mânăstirii Glavaciocului (până la 10.000 lei cel mult), iar cea mai mare parte din contribuţia preoţilor. Argumentul acesta de a se împărtăşì şi preoţia din foloasele banilor cu care ea sprijineà şcoalele, erà cam tare, şi dreptatea strigà pentru aceşti birnici bisericeşti.

www.dacoromanica.ro

In sfârşit se puse la cale a se întocmì şcoala în ruinele Sf. Sava; se scoaseră făurăriile din zidirea unde se află acum Muzeul naţional şi Biblioteca, şi se numì Lazăr dascăl de Bogoslovie şi de Inginerie (aşà îi ziceà). Incepù, la anul 1818, luna lui August. Aveà vreo câţiva grămătici sau ţircovnici panachideri sau ucenici din şcoalele din Colţea şi Sfântul Gheorghe. Aceştia abià ştiau să slovenească, şi Lazăr trebuià negreşit să iasă cu dânşii la câmp, cu masa de inginer şi cu astrolabul, ca să ardice harte din triunghiu în triunghiu; trebuià să le spuie că tustrele unghiurile unui triunghiu sunt deopotrivă unui jumătate de cerc, că unghiurile alterne şi întăritoare la vârf sunt deopotrivă; să fi 'ndrăsnit numai a nu-i învăţà deodată d'alde astea şi a nu-i pune să caute cu un ochiu închis prin ciăpătura dioptrii, arătând că trebuesc copii pregătiţi spre aceasta cu alte învăţături, că numai de cât l-ar fi botezat, după cum îl şi botezaseră, de şarlatan ce nu ştie să înveţe ingineria. «Inginerie vrem noi, dascăle, să ne măsoare băieţii moşiile, şi de inginerie apucă-te să-i înveţi, că socoteală învaţă ei în toate băcăniile». Se băteà omul cu pumnii în piept şi ardicà mâinile la cer strigând: »Doamne! până când anii blestemului?» Acestea erau curate vorbele lui în ceasurile mâhnirei.

Mai în toamnă, în acelaşi an, părăsì Carageà scaunul Domniei; Veniamin, prin hotărîrea guvernului vremelnic, sau a căimăcămiei pământeşti, se exilă pentru un cuvânt ce făcuse cu un an mai înainte la slujba de îngropare a răposatului Banului C. Filipescul. Clasele greceşti de filosofie şi matematică se sparseră; şcolarii începură a deosebì că alta este limba elenică şi alta sunt ştiinţele care se pot învăţà în orice limbă. La Veniamin trecuseră aritmetica, o parte din geometrie şi câteva capete din filosofie. Lipsa unui profesor de a-i conduce până în sfârşit cu lucrul început, curiozitatea de a vedeà practica la câteva principe de matematică teoretică ce

www.dacoromanica.ro

luaseră, aceà practică cu care se căznià bietul Lazăr să facă din nişte bucheri ingineri din cap până'n picioare de porunceală *telios telefteon;* traseră în Sfântul Sava pe toţi şcolarii din clasele dintâi ale şcoalei greceşti, în capul cărora erà I. Pandeli (ce a murit la Paris), Năneşti, Cernovodeni, Oreşti, Darvari, Merişeşti, Ştefanopoli, Tomeşti, Crăsnari, Mălineşti, Paladi, Măineşti, şi alţii, şi eu în urma lor, umplură băncile clasei de inginerie.

Se bucură Lazăr când văzù pe Pandeli cu creta în mână făcând pe tablă expoziţii matematice. Tocănià creta pe tablă, mâna mergeà iute făcând deosebite formule, dar gura se îngânà, pentrucă în momentul acela se căsnià să-şi facă nişte fraze dibuite româneşti; încurcà din întâmplare nişte vorbe câte pot venì în gura unui şcolar, ce abià a început ştiinţa şi va să se exprime în altă limbă, iar nu în ceeace a învăţat.

Indată Lazăr începù a traduce cursul de matematică a lui Wolf, şi de filosofie a lui Kant. In vreme de un an şcolarii ajunseră departe. Pe moşiile ţării româneşti începură a flutură steagurile noilor ingineri; începură a se trage de mâna Românilor triunghiuri înţelese. Erà o bucurie să vază cineva copiii, unii îndreptând linia cu momâi, scoţând pălăria şi făcând semn strigând: la dreapta, la stânga; alţii îndreptând şi scuturând lanţul ce şărpuià prin iarbă; alţii aşezând şi nivelând masa. Se trăgeau linii, se făceau triunghiuri, din triunghiu în triunghiu se încheià planul, compasul începeà a păşì pe hartă şi spuneà stânjenii de la o momâie până la alta; lanţul făceà încercarea, şi sătenii ce erà spre slujbă începeà a-şi da coate şi a şoptì că dracu din sticluliţă îi face să ghicească (aşà li se părea lor acul magnetic sau busola ce îl vedeà jucând). Bietul Lazăr aprindeà pipa şi petrecându-şi mâna asupra pieptului, i se inundà obrajii de lacrămi N'a trecut mult, şi la moşiile de măsurătoare nu mai erà trebuinţă de fiinţa de faţă a profesorului. Câte un şcolar doi

www.dacoromanica.ro

împlineau slujba cu cea mai mare scumpătate. Epitropii de mânăstiri, egumenii veniau cu mulţumire la şcolarii din Sfântul Sava ca să le scoată còpii după hartele moşiilor mânăstireşti, pentrucă aceşti şcolari lucrau ieftin pentru două pricini: întâiu, pentrucă erau băieţi, şi al doilea, pentrucă erau Români, şi ştii, lucru românesc nu e aşà scump. Mă tot miram într'o zi de duhul mieu, când epitropului din Colţea i-am făcut trei còpii de hartă pentru care am putut să-i iau şase rubiele. Mi se păreà că l-am înşelat; mi se păreà că de mi-ar încăpeà pe mână câţiva oameni aşà de simpli, care să nu ştie de câte parale vopsele pot să meargă la o hartă, eu m'aş face în scurtă vreme un om cu capitălaşul mieu, care să treacă şi peste o sută de lei.

Şcolarii deteră învederate probe de capacitatea şi râvna profesorului. Eforia şcoalelor începù a se gândì ca să înmulţească catedrele româneşti şi spre aceasta să trimiţă câţiva tineri în Europa spre învăţătură. Se aleseră: Păr. Ef. Poteca, I. Pandeli, S. Marcovici şi C. Moroiu. Eu, după cum venisem în urmă, rămăseiu şi acum pe din afară, tocmai la vremea mesii. Dar mai mi se mulţumì ambiţia, când văzuiu că mă aleseră de tare şi mare profesor ajutor lui Lazăr de aritmetică şi geometrie cu plata de 100 lei pe lună, şi când văzuiu că pe fiecare lună o să am câte un capital ce îmi închipuiam să mi-l fac înşelând la epitropi, făcându-le harte. Pe lângă acestea, Eforia a mai aşezat două catedre în şcoala românească: una de limba latină şi alta de cea franţuzească: pentru amândouă a numit profesor pe răposatul Erdeli. Acesta îşi începù învăţăturile sale, şi traduse întâiaş dată în limba românească pe *Zgârcitul* de la Molier şi pe *Pompeiu* de la Corneil, pentru tinerii ce se întreceau să facă şi ei teatru românesc, în vreme ce Grecii făceau pe al lor. Lazăr, trecù cu filosofia în metafizică, şi fiindcă aveà şi alt clas de trigonometrie, clasul de logică rămase vacant. Ca să înde-

www.dacoromanica.ro

stuleze şi pe alţi tineri ce erau pregătiţi a asculta logica, fu însărcinat şi cu clasul acesta tot Erdeli, şi începù logica lui Condiliac.

Aceasta fu o ispită lui Lazăr; îl supărà să nu vază o sistemă urmată; simţià şi cunoşteà amestecul ce ar fi urmat în învăţătură; se vede silit sau el a schimbà pe Kant sau Erdeli pe Condiliac; cu toate că, ce este drept, vrea mai bine să rămâie jos Condiliac pe lângă Kant. Lazăr, cu toate că cunoşteà bine limba franţuzească, cu toate că trăise între Francezi în vremea armiei lui Napoleon, pe care îl iubeà dimpreună cu Francezii lui şi vorbià adesea de dânşii; însă filosofia franţuzească ziceà că trebue să-şi scoaţă căciula înaintea celei nemţeşti, şi prin urmare pe Condiliac, cu toate descoperirile sale, nu-l aveà de mare lucru în filosofia veacului.

Copiii cei noi n'au făcut mare treabă cu aceà logică; ea însă şi-a dat foloasele sale şcolarilor celor vechi ce mergeau să o asculte de curiozitate ca auditori; că pe de o parte aceştia, începură a compară în duhul lor aceste două sisteme, şi trăgând oarecare adevăruri din alăturarea ideilor, alergară numai decât ca auditori şi în clasele greceşti ce se restatorniciseră atunci sub răposatul Vardalah.

Acesta, pe lângă lectura şi analisul poeţilor greci a făcut un curs de retorică a sa şi cursul de ideologie a lui Trasi.

Iatropul mai dinainte încă făcuse acest curs de ideologie şi de matematică al lui Lacroa.

Canela începuse matematica lui Francœur şi o istorie naturală, culegere a sa.

Ghenadie pe lângă analisul oratorilor greci, a făcut şi un curs de istorie universală.

Indrăsnesc a zice că nici odată, de când este ţara românească, şcolile n'au împrăştiat atâtea cunoştinţe ca atunci.

www.dacoromanica.ro

Trei filosofi se auzeau pe catedrele Capitalei: Kant, Condiliac şi Trasi, şi trei matematici, Wolf, Lacroa şi Francheor.

Clasul de retorică şi literatură aveà peste 50 şcolari filosofi. Şcoalele cu adevărat nu erau patriotice, dar prin dreapta judecată a profesorilor greci de atunci ajunseseră cosmopolite. Filosofia înfrăţise pe şcolarii greci cu români pierzând Grecii rugina pedantismului vechiu şi cunoscând prin filosofie folosul ştiinţelor învăţate în orice naţie în limba sa. Farmecul frumuseţii limbii greceşti vechi, şi fanatismul ce puteà ea să însufle celor ce se năşteau numai într'însa, dăduse loc adevărului filosofic. Profesorii spuneau în clas că şcolarii greci trebuie să fie recunoscători ţării că cu a sa cheltuială ţine învăţători spre cultivarea lor, şi Românii trebuie să fie blânzi, şi vrednici de acel simţimânt care mişcă a se face niște asemenea aşezăminte, adică vrednici de simţimântul ospitalităţii şi al generozităţii. Şcoalele atunci abià aveau un venit peste tot de vreo 60 mii lei. Ce lipsià din venitul şcoalelor se adăugà la râvna profesorilor, şi se potrivià lucrul.

Lazăr a fost profesor în Sfântul Sava patru ani cu mare râvnă. El slujba sa niciodată nu şi-a socotit-o drept o profesie, ci o chemare, o misioană. Aveà vreo douăzeci de şcolari regulaţi; dar când făceà lecţie de filosofie, sala gemeà de auditori, în capul cărora erà răposatul Alexandru, tatăl ofiţerilor Tell.

Toată destoinicia aveà acest învăţător atât de făcător de bine Românilor. Pare că erà într'adins preursit pentru a deschide un drum de regeneraţie. El îşi simţià vocaţia sa. Când se aflà în clasă, el vorbià însuflat. Catedra lu semănà un anvon; vedeà cineva cum i se bate pieptul. Cu mâini pline în orice ocazie aruncà seminţele românismului şi naţionalităţii. Poate cineva să vază energia şi hotărîrea lui din

www.dacoromanica.ro

cuvântul ce l-a compus la înscăunarea de mitropolit al țării românești a răposatului Dionisie. Până atunci pe scaunul Mitropoliei stătuseră mitropoliți greci. In vremea răposatului Domn Șuțu s'a restatornicit mitropolia românească. Poate oricine socotì câtă eră hotărîrea acestui bărbat, când în vreme de domnie streină și sub un guvern ca cel de atunci, a avut curajul a rostì un astfel de cuvânt. Nu eră așà lesne a caracterizà cineva pe acele vremi ce va să zică *fanariot;* el însă vorbind de Români în acest cuvânt zice: «bine gătiți spre slujba vrăjmașului omenirei, răpitorul casei părintești».

Cum puteà altul mai bine sub două nume atât de însemnătoare și de îndrăsnețe să arate acel machiavelism infernal, ce a stat viciul și ticăloșia a două nații întregi Românilor și Grecilor?

Cuvântul acasta, ca să-l rostească în adunarea boierilor la mitropolie, s'a dat să-l învețe părintele David, cel acuma în ființă econom al sfintei mitropolii. Se pierduse acest cuvânt, dar mulțumită părintelui economului David că a știut să-l păstreze.

La 1822 Lazăr s'a îmbolnăvit în sfântul Sava, apăsat de multe mâhniri și nenorociri. A scris fraților săi la Avrig să vie să-l vază. Aceștia sosind în București l-au găsit într'o căscioară la Târgu d'afară, în preajmă unde îmi am casele și tipografia. L-au aridicat bolnav și l-au dus în locul nașterii sale. Acolo peste curând și-a dat obștescul sfârșit.

Călătorule român, când treci de la Brașov la Sibiu, în satul Avrig, în mâna dreaptă d'alăturea drumului este o bisericuță. Acolo e mormântul lui George Lazăr. O cruce albă de marmură este frumosul lui monument, monument vrednic de un om ce a știut răbdà în viața sa. Sărută acea cruce și vei cetì pe dânsa următorul epitaf:

«Cetitorule, ce ești, am fost;
«Ce sunt vei fi;
«Gătește-te dar.

George Lazăr

www.dacoromanica.ro

Frumos epitaf, şi frumos adevăr, vrednic de acela pe care oamenii îl pregătiau de episcop, şi Dumnezeu, când toate ajunseseră degeneraţie şi amorţeală, îl hotărîse pentru regeneraţia Românilor [1]).

[1]) «*Curierul românesc*» 939, anul X, numerele 64, 65 şi 66.

www.dacoromanica.ro

V. Datele lui G. Bariţiu asupra lui George Lazăr

Numele Georgie Lazaru ajunse a fi sinonim cu epoca renaşterii naţiunii româneşti din ţeara românească. Insă cine a fost oare acel George Lazar pentru ca să fiă în stare de a deşteptă din somnul morţii pe o naţiune în curs numai de patru până în cinci ani? D-l Ioan Eliad, fostul învătacel şi apoi succesor la catredra lui, a împărtăşit în *Curierul său românesc* No. 64 şi 66 din anul 1839 atâta pe cât a ştiut D-sa pre atunci din viaţa profesorului său. Ci George Lazar e mort de la anul 1823, adecă de 42 ani, prin urmare generaţiunile mai dincoace abia mai au de unde-l cunoaşte, pentru că *Curierul* din 1839 o parte s'a perdut, precum se perd mai toate ziarele, mai ales cele politice, parte n'a străbătut nici în zece exemplare anume în patria, unde Lazar se născuse şi în care se adapase în ştiinţe. Deci eu mă rog ca, reproducând şi în *Familia* cele scrise de I. Eliad despre Lazar se afle tot odată loc încă şi altor date câte s'au mai putut culege din viaţa lui cu atât mai vârtos pentru ca publicul să aibă ocaziune de a cunoaşte şi cauzele cari au îndemnat pe d-l conte Scarlat H. Rosetti a pune fostului său profesor un nou monument constatator din două petre mari de marmoră roşie de la Pesta în locul crucei vechi, care nici decum nu a fost de marmoră precum scrie d-l Eliad, ci de piatră fărmicioasă, din care cauză cam de ani

www.dacoromanica.ro

25 încoace epitafiul vechiu s'a ros mai pre jumătate, încât acea parte roasă nu se mai poate citì de loc.

Fost-au adecă în zilele domniei lui George Bibescu pre când o mică societate compusă sub conducerea d-lui Petru Poenaru, pe atunci director al şcoalelor naţionale, deschisese — pare-mi-se în anul 1844 — o listă pentru colecta de bani, din care erà să se ridice lui G. Lazar un monument mareţ în Bucureşti, în curtea colegiului Sf. Sava; din acel plan însă nu se alese nimic, din cauză, precum se ziceà pe atunci, că Consulatul rusesc nu a putut suferì ca să se pună monumentul unui om care cutezase a propagà semţiminte naţionale româneşti pre acel pământ pe care nu numai principele Demidoff în Itinerarul său, ci şi în însăş politica rusească îl declarase mai de mult de teritoriu bulgaro-rusesc.

Intr'aceea ţara românească trecù până în zilele noastre prin câteva prefaceri foarte mari; clădirile vechi dela Sf. Sava încă se prefăcură în ruine, iară în locul lor se înalţiă Academia cea nouă, monumentală în dimensiunile sale, nici decum însă în materialul din carele este aceeaş clădită. Deci se pare că d. Rosetti îşi perdù răbdarea şi ne mai voind să aştepte până ce i s'ar da ocaziune de a concurge şi din partea sa la ridicarea unui monument în Bucureşti, se determină încă din anul 1863 a ridicà lui Lazăr din mijloacele sale private un monument în Avrig, acolo unde repausà osemintele aceluía. In maiu al a. c. monumentul se şi ridică şi ramaşiţele pământeşi ale lui Lazar bine cuvântate din nou prin preoţii locali se aşezară în cripta cea nouă, pe care puse peatra cea mai mare, iar la cap crucea tot de marmoră, provezute amândouă cu inscripţiunile cari se împărtăşesc mai jos.[1])

C.

[1]) G. Bariţiu, *Familia* 1865.

www.dacoromanica.ro

VI. Corespondența lui G. Bariţiu cu I. Eliade privitoare la G. Lazăr

D-l I. Eliad avù bunătate a mai împărtăşì la unele întrebări ale mele încă şi următoarele:

1. Pentru ce a abandonat Lazar România?

Neste friguri lente îl consumà, rezultat al amărîrilor trecute din Transilvania, după cum ne spuneà şi al unei patime provenite în urmă, din multă disperaţie sau multul urît sau neocupaţie. A zăcut într'o căsuţă cu pae pe Câmpul Moşilor la neste veri ai săi, până i-au venit fraţii din Avrig şi l-au ridicat. Doi din elevi, I. Eliad şi Daniel Thomescul l-au petrecut până la Băneasa. Tatăl lui Heliade îndemnat de fiul său a cumpărat la 1824 locul întreg şi căsuţa de unde a abandonat Lazăr România. La 1836 Heliade a edificat în localul acelei căsuţe o tipografie unde s'au tipărit cele până 1848. Din acea tipografie ieşi şi proclamaţia dela 1848. A mai adaugì câteva amănunte aduse de hazard sau întâmplare, ar semănà sau că relaţia este încarcată sau că este un scris sau fatalitate, ce predestină evenimentele.

2. Pandurii lui Tudor n'au tras în Lazar. Dincontra, Lazar erà în toate zilele binevenit la Cotroceni, unde Tudor se aflà asediat cu trupele sale; erà consultat adesea la întăririle ce se făceau lagarului si mai totdeauna îl însoţiam dimineaţa şi mă întorceam cu dânsul seara; în câteva nopţi am şi dormit acolo împreună.

www.dacoromanica.ro

3. Salariul lui Lazar a fost câte 500 lei pe lună, în timp de patru sau cinci ani, cât a stat.

4. Abecedarul ce se atribue lui Lazar, nu este al lui; a fost o speculaţie a lui Zaharia Carcalechi după moartea repausatului; venind cu calindare prin Bucureşti a venit şi cu acel abecedar, fabricat de dânsul sau de alţii şi l-a atribuit repausatului spre a şi-l puteà vinde. — Repausatul aveà alte ocupaţiuni, ca să se poată ocupà de abecedare de felul acela atât de buchieros. A scris un curs de filosofie după Kant, din care a făcut un curs de logică şi de metafizică; a scris o geometrică şi o trigonometrică după Volff— copii după acestea se conservă de cătră discipulii lui I. Mainescul şi I. Palama; a mai scris o Geografie astronomică ce a predat-o în timpul revoluţiunii lui Vladimirescul până s'a bolnăvit.

www.dacoromanica.ro

VII. Datele lui I. Eliade asupra lui Gheorghe Lazăr

1. Daniel Tomescul, Biografie posthumă

Am vorbit despre acest june român, când cu dânsul împreună petrecurăm pe reposatul G. Lazăr la departul său pentru totdeauna din ţara noastră.

Ca discipol al lui Lazăr şi ca unul din cei mai studioşi juni amici ai mei, se mută dimpreună cu mine în Sântul Sava, când neînvitat de nimeni, nenumit de nici o autoritate, întreprinsem a succede lui Lazăr, continuând misiunea lui abiă începută spre regenerarea naţionalităţii noastre.

Ca rezultat al mişcarii lui Thudor Vladimirescul ce respunse cu vieaţa sa despre crima de a combate phanariotismul şi de a voì a restabilì domnia pământenilor, Grigore Ghica fu numit domn al ţării, în toamna anului 1821.

La întronarea domnilor cum şi a doua zi de Crăciun şi de Paşti, la *Cheritismos* erà datina ca din partea corpului profesoral helenic, să se facă *egcomion*, cuvântul de urare şi laudă. Asemenea ceremonii fără *egcomie*, ar fi fost ca nunta fără lăutari.

Şcoala hellenică domnească nu mai existà după stingerea acelei *zaveri*, nici nu s'ar mai fi putut restabilì curând;

Binele public 6 Ian. 1880. Din Memoriile lui I. Eliade R.

www.dacoromanica.ro

căci Grecii erau pretutindeni persecutaţi, pe ori unde aveau putere ordinele şi influenţa Sultanului.

In acea lipsă de profesori oficiali şi particulari, în mijlocul acelei ceremonii de felicitaţie din partea boerilor, fui din cei mai bineveniţi, când mă înfăţişai eu, june abia de 19 ani, cu o cuvântare, în care felicitam Patria de reîntregirea într'unul din drepturile sale.

Entusiasmul unui june la asemenea eveniment, dispoziţiunile ce aveà către stylul figurat şi poetic şi atâtea alte împrejurări de mai înainte, ca amarurile cu care fusese adapat Lazăr şi dispreţul cu care fuseseră persecutaţi discipolii acestuia, fură cauza de a improvizà oarecum acea cuvântare, ce venind la timp ca grindina în lipsă de ploaie, se părù tuturor dela Domn şi boier, până la *Başciohodar, Delibaşa* şi *Tufekcibaşa*, ce acum era Români, ca o mană din ceriu.

Vodă şi toţi boierii rămaseră mulţămiţi, eu însă eram cel mai mulţămit din toţi, căci debutam ca autor, ca orator public, ca poet. Până atunci, deşì se aflau mulţi din boieri eruditi, nu erau însă deprinşi a auzì idei de pe lumea clasică în limba română. Aceasta fu o surpriză pentru toţi şi toţi aplaudară cu satisfacţie compunerea mea mai mult decât ar fi meritat.

Din ziua aceea făcându-mă cunoscut Domnitorului şi fraţilor săi, fui luat la ochi buni; şi întemeindu-mă pe această putinte cunoştinţă, cutezai a mă mutà, a mă stabilì de sine în casele unde şezuse şi predicase Lazăr ştiinţele şi naţionalitatea şi care erau deşarte. Fără a fi numit de nici o autoritate, fără a fi invitat de nimeni, singur îmi dădui misiunea spre a continuà fapta lui Lazăr abià începută.

Incă mai dinainte, din timpul zaverei, întreprinsesem a compune gramatica română, ocupându-mă întru a învăţà pe soră-mea româneşte.

www.dacoromanica.ro

Adunai câţiva copii, dând de ştire că voiu da lecţiuni *gratis* de *gramatică*, de *socoteală*, de inginerie etc, etc. A fi gramatic, pe atunci, însemnà a fi primul secretar la o cancelarie, a fi mâna dreaptă în contorul unui neguţător. Erà mare lucru pe atunci când ziceà cineva *grămăticul postelniciei*, grămăticul lui Hagi-Moschu sau al lui Bolyzake. De aş fi dat de ştire că *paradosesc* aceasta în limba grecească şi mai vârtos gratis, n'ar mai fi încăput prin clasă părinţii aducându-şi copiii; erà însă pe româneşte şi nu se prea traseră mulţi.

Primii şcolari ce avui fură doi fraţi Tell, aduşi de tatăl lor şi amic a lui Lazăr; fraţii amicului meu Ioan Pop, pe lângă cari mai veniră: Stanciul Căpăţineanul, Grigoriu Pleşoianul (inginerul), Jianul, Simonide, nepot al fostului meu dascăl Naum, Mălureanul, G. Christorian, N. Russetu, pe lângă cari se aduseră şi alţii cum şi patru juni moldoveni, trimişi înadins de reposatul mitropolit Beniamin, Andreiu ce fu mai în urmă profesor la Socola, Iancu şi un june diacon ce am auzit că în urmă ar fi devenit episcop sau egumen. Aceştia fură destinaţi a face propaganţa naţionalităţii. Cu aceştia începui pentru primaoară gramatica română şi maniera de a scrie în rând, abandonând modul numit *ciocoiesc* de a scrie unele slove în rând şi altele pe deasupra şi prin abreviaţiuni[1]).

Acestora simplificai sau împuţinai literile alfabetului, alungând atâtea slove şi preparând calea de a se introduce în locul lor cu încetul literile străbune; pentru aceştia tradusei apoi cursul de matematici al lui Francoeur; pentru dânşii compusei sau culesei o geografie politică şi astronomică, cum şi câteva regule de stil. Aceştia în fine, mai târziu, îşi luară misiunea de a deveni profesori români, unii în Bucureşti, alţii

[1]) Scrisoarea ciocoiască erà introdusă de fanarioţi, imitând scrierea turcească.

www.dacoromanica.ro

la Iași, Căpățineanul și Pleșoianul la Craiova, Jian la Câmpulung, Simonide la Pitești, Mihăescul la Târgoviște, Mălureanul la Ploești etc.

In acea epocă mai înmulțindu-se școlarii și venind mai târziu, nu puteà urmà nepreparați la clasele mai de sus. Unii veniau spre a începe dela a. b. c.

Rugai atunci pe Daniel Tomescul a se mutà la mine în Sântul Sava și a-mi ajutà în clasele începătoare. Cunoșteam amândoi metodul lancasterian, învățat în școalele grecești și introdus sub Vardalah de Dumitru Vilie. Daniel Tomescul se puse a traduce și a formà tablele lancasteriene, pe limba română și în toată lipsa ce ne aflam și el și eu, pentru că nu aveam nici un salariu și eram susținuți numai de părinții noștri, căror nu prea le plăcea de a ne vedea dascăli. (Dascălul erà acelas ca și paraclisierul ca considerație: «Dascăle, vin de trage clopotul; dascăle ce spor faci cu copiii?); cu toată lipsa zic ne determinarăm a tipărì acele table și a le pune în lucrare cu copiii începători.

Inaltul cler pe atunci era dejà încheiat, și fuseseră înălțați la scaunele Mitropoliei și Episcopiilor călugări români. Reposatul Grigoriu erà deja numit Mitropolit; amicul său Grigoriu, fostul epistat sau director, sau mai bine persecutor al lui Lazăr, erà asemenea numit episcop al Argeșului. La Râmnicul.. erà numit reposatul Neofit.

Mitropolitul pe atunci, încă din regimul fanariot, erà din drept prezident al Eforiei Școalelor.

Ne determinarăm zic a tipărì tablele lancasteriane și Daniel Tomescul făcù următoarea înștiințare, făcând apel la patriotismul capilor României. Aceasta fu prima scriere ce apăreà pe orizontul României, tipărită cu alfabetul simplificat, astfel cum mai târziu se puteà schimba *slovele în litere.*

Erà într'o sâmbătă spre seară, când ne duserăm la singura tipografie de atunci dela *Cismeaua* lui *Mavrogene*

www.dacoromanica.ro

spre a luà înştiinţările deja tipărite spre a se distribuì a doua zi. Unul din tipăritori numiţi *drugari* erà călugăr şi ne bombăni foarte, când ne dete cele condamnate deja de mai înainte înştiinţări.

De erà vr'un rău ceea ce făceam noi, nu aveam conştiinţa acelui rău şi nu prepuserăm nimic la acea bombănire. Luarăm înştiinţările şi plecarăm.—Se înţelege după ce plătirăm tiparul şi hârtia, căci altfel nu ne-ar fi lăsat nimeni să plecăm decât cu mâinile goale. — Atunci pentru prima oară zisei întru mine: oh, când o să am şi eu odată o tipografie, ca să scap de plată, şi de călugări ce te bombănesc şi se uită la tine cu nişte ochi de Basilisc.

A doua zi, Duminică, ne duserăm după datorie la Mitropolitul ca la primul efor. Acesta aveà deja de cu seara înştiinţarea lui Tomescul, ce i-o adusese ca o *mujdea* foarte *semantiki* călugărul cel cu ochii de Basilisc.

Mitropolitul Grigoriu erà în mare *hypolipsis* la curte de *procopsit*, de îmbunătăţit (virtos), precum şi în toată ţara, erà amic al epistatului lui Lazăr, erà în parte pentru sine cu o opinie foarte rea despre Lazăr, erà prin urmare persecutor al discipolilor acestuia; erà în fine înşciinţat şi aţâţat de cu seara de călugărul fanatic în *pravoslavia ceaslovariei*. Eram dară numai bine aşteptaţi.

Mitropolitul şta totdeauna cu ochii în jos şi gârbovit, cu barba în piept şi cum ne văzù deodată se îndreptă fulgerându-i ochii:

«Cine sunteţi voi, începù a strigà, să cutezaţi a strică limba românească şi a vă atinge de legea şi de credinţa *pravoslavnică*? Ce sunt heresurile astea? Voi vreţi să ne lăsaţi şi fără icoane? V'aţi atins şi de *homonsion*. Unde mai e şi Isus Christos (Iξ—χξ) fără perispomeni pe deasupra? Unde mai este ΩN, dela coroana Domnului şi Dumnezeului nostru? Unde mai e alfa şi omega, dacă voi nele-

www.dacoromanica.ro

giuiţilor aţi lepădat pe omega? S'a dus şi legea şi credinţa, de când s'au dus acele *vremi*, pe când nişte oameni ca de alde voi erau arşi de vii. Surghiun am să vă fac pe toţi câţi aţi eşit din acel *cuib al Dracului*, unde dascălul vostru Lazăr a clocit ouăle satanei» şi altele asemenea.

Şi în adevăr, toţi discipolii lui Lazăr, cum şi şcolarii mei ce nu mai erau copii, ci juni, ar fi fost maltrataţi şi exilaţi, dacă n'aş fi avut parte de a fi cunoscut şi bine văzut de Grigore Ghica şi de fraţii acestuia, dela prima mea cuvântare şi din alte trei ce se mai urmară pe la Crăciun şi la Paşti.

Ieşirăm de acolo şi ne duserăm la răposatul Mihalache Ghica, atunci postelnic, dându-i acea înştiinţare, şi relatându-i cele câte nu ne aşteptasem dela Archipăstorul Grigorie. Când acesta se duse mai târziu la curte, Vodă erà deja informat de fraţii săi în favorul nostru şi la plângerile archipastoreşti, i se respunse cu mare gravitate:» Prea sfinţia ta să te amesteci şi să fi Kyriarch numai în cele bisericeşti; în cele *politiceşti* şi în ale *oblăduirii* nu voiu să am *tovarăşi*; şade-ţi rău, Părinte, să-ţi pui mintea cu copiii.

Iată crima pentru care atâţia inşi se cereà a fi *surghiuniţi*, în capul cărora Tomescul şi eu eram cei dintâiu proscrişi; iacă aceea mare heresie, ieşită din cuibul Dracului; iacă scrierea ce se atingeà de *homonsion*, iacă, în fine, înştiinţarea lui Daniel Tomescul, primul stindard pe care începù a se scrie *a, b, c,* în loc de *az, buche, vede,* etc. (aci lipseşte o parte din manuscris).

Tomescul disperat de acea nereuşită şi în lumea superstiţioasă ce venerà mult pe părintele Grigoriu, fiind tractat mai ca un heretic, se determină a abandonà ţara şi prin ajutorul a vr'o câţiva amici se duse a se ocupà de studiuri mai întinse. Arestându-se la universitatea din Buda şi amăgit de Zaharia Karkaleki, ce-i scamotase banii pri-

www.dacoromanica.ro

mului an în variile şi numeroasele lui speculaţii, Daniel Tomescul de întristare şi sărăcie căzù la pat şi murì în Pesta, lăsând un mare regret familiei sale şi amicilor săi.

In lipsa lui Tomescul din Bucureşti, convinsei pe condiscipolul meu la Lazăr, pe răposatul Theodor Paladi spre a învinge prejudiţele de pe atunci şi, devenind şi el dascăl, a lua sarcina metodului Lancasterian. Mai totdeodată luă şi amicul meu Ioan Pop clasa de gramatică şi aşà avui apoi doi colegi şi împreună contribuirăm a încheià prima şcoală oficială şi domnească, căci atunci Eforia luă asupra de a recunoaşte pe aceşti trei dascăli şi a le oferì un salariu dela 100 până la 150 lei pe lună, pe cari în anii dintâi noi *profesorii* (aşa ne numiam între noi, pe când lumea ne ziceà dascăli) îi împărţiam pe la şcolarii cei mai scăpătaţi şi fără părinţi.

Vine acum timpul a vorbi de acea gramatică lucrată în timpul zaverei, pusă în lucrare în şcoală la 1821 şi tipărită la 1828 în Sibiu. Fără aceste însemnări preliminare nu-şi ar puteà posteritatea explicà lupta ce dau în precuvântarea ei tuturor ceaslovarilor personificaţi în Mitropolit şi în fostul epistat al lui Lazăr.

Nu este necesitate de a reproduce întreagă acea precuvântare, căci multe dintr'însă sunt reproduse prin alte scrieri şi a le mai da şi acì este a ne repetà.

2. Din cursul de poesie generală al lui I. Heliade Rădulescu[1])

«Fiind amalat greu şi străin în ruinele din Sfântul Sava şi văzându-se maltractat într'o zi de un servitor al său, mă învitä în aceeaş zi (pentrucă veniam în toate zilele spre a-l vedeà) să mă duc la Târgul d-afară şi să caut în viile din

[1]) I. Heliade Rădulescu, *Curs întreg de poesie generală* III, 1870, pag. 45.

www.dacoromanica.ro

faţa moşilor, pe un George vătaş de Ungureni, cum se ziceà pe atunci, care ziceà că-i este văr şi să-i zic a venì la dânsul în sântul Sava.

Aflând pe George şi aducându-l la Lazăr, acesta îl rugă să-l ia în coliba lui şi ca om cu soţie să-l caute la ale lui suferinţe, sperând că-i va plecà mai spre bine cu căutarea.

Mutându-se acolo şi văzând că răul creşteà fără speranţă de întremare, scrise la fraţii săi din satul Avrig de pe dominiul lui Bruckenthal să vie să-l ia ca să-l ducă în locul naşterii sale.

Aceştia venind se şi făcù cunoscut elevilor săi şi părinţilor lor despre ziua şi ora departului său.

Mulţi ne duserăm dimpreună cu părinţii noştri în trăsuri mai multe şi dela Târgul d-afară îl petrecurăm până la Băneasa. Acolo la despărţire ne binecuvântă pe toţi şi plecă, ca să nu ne mai vedem.

In lacrime şi eu, ca şi ceilalţi elevi şi reintrând în trăsură cu tatăl meu, îl luai de gât, pusei capul pe peptul lui şi-l rugai să cumpere cum va şti acea viă, de unde şi-a luat adio Lazăr dela Români.

Tatăl meu promiţându-mi cu voie bună, nu avù multă dificultate de a cumpărà, pentrucă, fiind proprietate a unui Alexandru nisestarul, socrul învăţătorului dela barieră Răducanul, care, ca mulţi dinprejur cunoscù această împrejurare şi acest Alexandru, având necesitate pentru industria sa, şi-a vândut via cu mare mulţumire.

Aceasta s'a întâmplat în anul 1823. După cinci ani, la anul 1828 am pus acolo Typografia ardicând edifiţiul pe însuş locul unde fusese coliba în care zăcuse Lazăr, şi făcând distribuţiunea, ca toată acea căscioară să cază în sala destinată pentru pressă.

In locul patului unde zăcuse, am pus prima pressă din care a ieşit primul număr al *Curierului Român* şi în care

www.dacoromanica.ro

mai pe urmă ieşiră toate scrierile publicate dela 1828 până la 1848, şi însaş Constituţia proclamată în judeţul Romanaţilor, la Islaz. Incât pot zice în 9 Iunie 1848 a aceluiaş an, în toată convicţiunea, că regeneraţia română a ieşit de acolo, de unde Lazăr abandonă România noastră.

Intâmplarea aduse iară la 1865 ca prima expoziţiune a productelor de agricultură, industrie şi arte române să aibă loc în aceleaşi case şi spontaneu atât d-l C. Bozieanul, ce erà atunci prim-ministru şi d-l Aurelian, directorul şcoalei de agricultură, în cuvintele cu ocazia acelei solemnităţi exprimară că locul sau casele acelea au fost predestinate.

După atâtea împrejurări şi convicţiuni, eu pot adăogà că după a lor predestinare ele, fiind de domeniul istoriei, aparţin la naţiune. Starea lor de ruină le face mai splendide şi mai glorioase decât palatul unde domniră principii dela 1848 încoa, celebrând aniversarea lui Juniu sau a Moşilor pe ruinile acelea.....

www.dacoromanica.ro

VIII. Scrisoarea lui Alex. Papiu Ilarian către G. Bariţ despre G. Lazăr, după informaţiunile lui Tell

«G. Lazăr venì în ţară (zice d. Tell)[1]) pela 1817—18. Pre atunci erà mare lucru a fi cineva geometru. Lazăr se da geometru, iară Românii de aici nu-şi puteau închipuì, cum un Român puteà să fie geometru. Lazăr făcù cunoştinţă cu Bălăceanu, care voì să-l încerce dacă într'adevăr ştia geometria. Îl invită deci, să-i facă planul moşiei, dacă ştie geometrie. Lazăr însă n'avea instrumentele necesare; aşa fu nevoit să ia planul pe fundul unei buţi, după ce-l fierse bine în apă ferbinte; şi izbutì Lazăr de luă planul spre marea mirare a boierului.

«După aceea se făcù profesor şi mergeà lumea la lecţiunile lui si-l ascultà ca pe un profet. Propuneà foarte popular. Uneori erà glumeţ, vesel şi în lecţiunile sale ştia spune felurite anecdote, şi oamenii mergeau încântaţi dela şcoală. Sub revoluţiune se împuţinară elevii; Lazăr nu mai ţineà cursuri în şcoală, ci şedeà fără ocupaţiune, când la Sf. Sava când la tatăl generalului Tell. *Sub revoluţiune aflându-se odată în grădina locuinţei sale dela Sf. Sava, îmbrăcat în halat şi măsurând locul în grădina cu un par în mână nişte Greci eterişti* au tras cu puşca asupra lui, dar nu-l nimeriră. Puţin după aceea, doi elevi ai săi proprii săriră asupră-i, îl legară, îl căzniră, cerînd dela dânsul pietre scumpe,

[1]) Parentesa e a lui Papiu Ilarian.

www.dacoromanica.ro

pentru că se ziceà despre Lazăr că aveà multe pietre scumpe; într'aceea tatăl lui Tell se întîmplase chiar atunci să vie la Lazăr şi-l scăpă din mîinele acelor tineri hoţi; şi vru să-i dea în judecată criminală; dar Lazăr nu lăsă să fie daţi în judecată, ci-i ertă. Unul din aceşti doi mişei ce legară pe Lazăr trăeşte şi astăzi. Mai spune Tell că Lazăr sub revoluţiune, după ce încetase cu lecţiunile, aflânduse fără nici o ocupaţiune, se dăduse la *băutura* [1]), *ceea ce în acele timpuri se vedeà prin toate clasele societaţii omeneşti.* Tatăl lui Tell, care adorà pe Lazăr, luase pe Lazăr la sine, pentru ca să nu-l lase să bea, şi generalul Tell, care pe atunci erà copil de vre-o 12—13 ani, mai de multe ori erà rău certat de către tatăl său, pentru că aduceà pe ascuns băutură lui Lazăr. Cu toate acestea Lazăr nu încetà de a fi nu numai stimat, dar chiar adorat de către toţi. *Se cunoşteà foarte bine cu Tudor şi foarte adesea ori erà poftit în castrele dela Cotroceni.* El, Lazăr, învăţà pe oamenii lui Tudor cum să facă *eafeturile* (patul tunurilor) şi cum să dea cu tunul. Lazăr însuş îndreptă odată, din ordinea lui Tudor, un tun asupra unei biserici, unde se închiseseră boierii şi lovì în turnul bisericei. Pandurii pănă a nu da cu tunurile ziceau: *staţi să vie neamţul, să îndrepte tunul* [2]). Neamţul erà Lazăr. Lazăr erà om înalt, uscăţiv, cu favorite, îmbrăcat ungureşte; erà ca de 50 ani, dar foarte zdruncinat în privirea sănătăţii. Lazăr cânta şi cu vioara. In urmă veniră fraţii săi de acasă, de-l luară şi-l duseră îndărăt în Transilvania. Eliade şi Tell au fost faţă, împreună cu alţi mulţi, la plecarea lui de aici din ţară. Zice Tell, că după ce se suì Lazăr în car, se sculă în picioare, şi întorcându-se în

---

[1]) Partea aceasta în *italice* e corectura lui Papiu. Ceea ce erà scris întăi şi apoi şters: se dăduse *cu totul la beţie, şi se ziceà că în desperaţiunea sa voia a se ucide cu multă băutură.*

[2]) Subliniat în original.

www.dacoromanica.ro

cele patru punturi cardinale binecuvîntă Ţara Românească şi apoi se aşează şi plecă. Acestea dela D-l Tell. Şi numai atât am putut află despre Lazăr» [1]).

---

[1]) D-l V. Pârvan care publică această scrisoare în *Conv. lit.* o însoţeşte de următoarele aprecieri:

Acum întru cît priveşte pe autorul scrisoarei de mai sus, s'ar părea că nu-i prea face cinste strălucitului autor al Vieţii lui Şincai, in stilul în care erà scrisă, cu desele repeţiri de cuvinte şi cu frazele cele interminabile. Papiu Ilarian însă a scris atât de liber din două sau mai bine din trei motive.

1. Scrià unui prieten, şi deci puteà să economisească vreme scriind-o mai repede.

2. Nu o scrià spre publicare.

3. Se grăbià „a încheia, ca să nu plece poşta". De altminteri, chiar aşà cum e scrisă, această comunicare a lui Papiu ne face să-l ghicim după grija riguroasă ce o are de a da toate amănuntele posibile.

Odată cu această scrisoare, Papiu Ilarian îi mai trimeteà lui Bariţ şi trei extracte din *Curierul Romîn*, 1839, No. 64 şi răspunsul dat de Eliade la întrebările lui Bariţ despre Lazăr.

Scrisoarea lui Papiu Ilarian a fost publicată întâiu de G. Bariţ în *Familia*. an. I (1865). Textul din *Familia* se deosebeşte în câteva locuri de originalul ms., care este reprodus aci întocmai.

www.dacoromanica.ro

IX. DISCURSUL
de recepţiune la Academie al lui P. Poenaru despre G. Lazăr şi Şcoala Română [1])

In epocile de amorţire ale naţiunilor apar evenimente, cari, ca raze din cer, luminează popoarelor ochii minţii în deşteptarea conştiinţii de sine şi le conduc pasul pe calea progresului în desvoltarea simţului naţional.

Un eveniment de această natură, din cele mai memorabile, avem a semnalà în istoria patriei noastre: înfiinţarea şcoalei marelui dascăl şi înfocat patriot George Lazăr, care a deschis Românilor cartea ştiinţii şi preţuirii de limba şi naţionalitatea lor.

2. Mai înainte de a vorbì despre înfiinţarea acestei şcoale, să spunem ce ştim despre originea lui Lazăr, despre studiile şi aspiraţiunile lui.

George Lazăr s'a născut la anul 1779, în Transilvania, la satul Avrig [2]), lângă Olt; părinţii săi George şi Maria, Români ortodocşi de biserica greco-orientală, erau de condiţiunea modestă a agricultorilor ţărani, cari aveau mica lor moşie liberă, ca moşnenii noştri.

---

[1]) Analele Societăţii Academice române 1871.

[2]) Avrig, în judeţul Sibiu; azi cu vreo 3.000 de Români. De la 1784 Românii şi Saşii se bucurau în aceeaş măsură de veniturile comunei; aici Românii aveau deci o situaţie mai bună decât pe aiurea.

www.dacoromanica.ro

Ei aveau cinci copii, din cari cel mai mic, George, fiind mai inteligent şi cu înaltă aplicare la învăţătură, fu trimis la şcoala din Sibiu, unde nu întârzià a se distinge între conşcolarii săi cu osebită eminenţă.

Distincţiunea micului George ajungând la cunoştinţa avutului proprietar al Avrigului, Baronul Bruckenthal [1]), de a cărui casă se ţineà tatăl copilului, luă nobilul proprietar pe eminentul şcolar supt patronajul său, şi-i înlesnì mijloacele ca să urmeze învăţătura la Academia din Cluj.

După ce trecù aici clasele filosofice şi juridice [2]), tânărul nu mai visà decât fericirea de a se duce în capitala imperiului să-şi completeze studiile, şi nimic nu-i mai puteà deslipì gândul de la această dorinţă.

Cu micul ajutor ce aveà de la baron, şi mai mult plin de speranţă şi iluziuni ale juneţei, Lazăr zbură spre capitala imperiului, unde urmă diferite cursuri de ştiinţele fizico-matematice, cu aplicare la ingineria civilă [3]).

Pe atunci Viena se aflà ocupată de trupele franceze, şi fiindcă se făceau rechiziţiuni în serviciul armatei, fu şi Lazăr recrutat între topografii ce s'au luat din Austria [4]).

Această poziţiune îl distrase oarecum de la cursul învă-

---

[1]) Samuil Bruckenthal; mort în 1803.

[2]) Academia cu cursul juridic şi filosofic erà o anexă a liceului romano-catolic.

[3]) După cercetări nouă, de A. Sădean, la Viena G. Lazăr a studiat (de la 1806) teologia, ajutat cu o bursă din «fondul sidoxial» al Bisericei ortodoxe-ardeleneşti, nu de Bruckenthal. Despre studiile matematice şi inginereşti nu avem informaţiuni din acte.

[4]) Viena a fost ocupată de Francezi după catastrofa de la Ulm, în 1805. Ziua de triumf a lui Napoleon, intrarea în Viena: 13 Noemvrie. Infrângerea Austriei la Austerlitz: 2 Decemvrie. Pacea de la Pojon, apoi tratatele de la Schönbrunn şi Paris, toate evenimentele ce le însoţiau, duseră, — în 6 August 1806 — la disolvarea vechiului imperiu german: Impăratul lui G. Lazăr, Francisc II, se lepădă de coroana germană. La astfel de catastrofe mondiale asistà studentul în drept, fostul «*studiosus juris*», Lazăr. In refacerea *Austriei*, ca topograf, el a fost recrutat de Austriaci; dar unde? când anume? nu se ştie.

www.dacoromanica.ro

ţăturilor sale, însă îi dete ocaziune a face bună practică în aplicarea ştiinţelor matematice la diverse operaţiuni; şi inteligenţa cu care execută lucrările ce i se încredinţase, atrase atenţiunea şi mulţumirea din partea capilor acestor lucrări.

După încetarea campaniei, liberându-se din serviciul ingineriei civile, ce se recrutase dintre şcolari, se concedià şi Lazăr de la lucrările tehnice cu care erà însărcinat, reluă apoi cursul învăţăturilor în facultatea de teologie, ca să-şi completeze studiile ce-i erau necesare pentru cariera eclesiastică la care se destinase; şi la examenul general ce-l dete la încheierea acestui curs, obţinând Lazăr diploma de laureatîn teologie, fu prezentat Ministerului de profesorii săi cu deosebite laude şi gratificat de acesta cu un inel împărătesc în diamante.

In urma acestui dar laureatul nostru simţindu-se obligat să-şi exprime gratitudinea sa, solicită audienţă la împăratul, şi obţinù de la Mărirea Sa încredinţarea, că la ocaziunea vreunei vacanţe în cariera eclesiastică, va puteà contà pe augustele sale auspicii.

3. Cu terminarea studiilor [1]), se împlinise şi termenul de durată a subvenţiunii ce-i acordase lui Lazăr protectorul său Bruckenthal, pentru întâmpinarea cheltuielilor sale la învăţătură. Trebuià dar să se întoarcă în patria sa, ca să se ocupe de ceva în sfera carierii ce-şi alesese. Aşà Lazăr, ilustrat cu titlurile academice, cu care se încununase la universitatea Vienei, şi cu acel de membru al societăţii filologice de la reşedinţa episcopatului greco-oriental al Transilvaniei, şi primì, în anul 1814, hirotonia de arhidiacon al scaunului episcopesc şi postul de profesor catehet la Seminarul candidaţilor de preoţi [2]).

[1]) Lazăr s'a întors din Viena acasă în Noemvrie 1809.

[2]) Cursul de profesor-catehet a început în 1812, iarna. Candidaţii de preoţi îl urmau câte 6 luni.

www.dacoromanica.ro

La această funcțiune ce i se încredințase, învățatul profesor ar fi voit să facă a fi folositoare științele sale, dar candidații ce i se prezentau spre a-și completă studiile pentru preoție, erau cu totul nepregătiți, cu învățăturile cele mai elementare, și de aceea nu puteà, față cu un asemenea auditoriu, să-și desvolte știința; pentrucă nu l-ar fi înțeles, ci trebuià să-și mănânce amarul, ocupându-se a-i învățà mai întâi să poată cetì și scrie pe înțeles.

Intr'una din zile, venind la Lazăr în școală câțiva săteni cari aveau candidați de preot la învățătură, îi prezentară reclamațiunea ce făcură la vlădică, plângându-se că pătimesc de lipsa de preoți pe la biserici, din cauza întârzierii ce se face la școală de a se eliberà candidaților atestate de capacitate pentru hirotonie.

Văzând această reclamațiune, și mai ales apostila ce pusese vlădica pe dânsa, cu admonițiuni către profesori, care priveà pe însuș Lazăr, acesta se tulbură foarte și adresându-se către petiționari în fața tuturor, le zise: «Auziți, oameni buni! Dumniavoastră mi-aduceți în școală numai niște bucheri, buștени întunecați, și-mi cereți să-i liberez mai curând, să fie și mai necioplіți. Apoi, bunii mei creștini! d-voastră știți că preotul este facla ce trebuie să lumineze pe om în toate căile sale; la el alergăm să ne aline durerile sufletești; el trebuie să ne îndulcească amărăciunile vieții din lumea aceasta. Dar ca să fie un preot astfel, trebuie să fie luminat, și lumina numai prin învățătură se poate dobândì. Așà, dragii mei, adause Lazăr, dacă sunteți creștini buni, lăsați să învețe cartecum se cade pe oamenii care voiți să-i aveți preoți cu sufletul și cu inima; nu trimiteți la vlădică să popească numai niște vite necuvântătoare».

4. Nu mult după aceea se deschise vacanță de episcop

www.dacoromanica.ro

în Banat [1]). La acest post aspirà şi Lazăr. Se gătî dar să se prezinte la concurs, şi plecă la Carloviţ, unde reşedeà mitropolitul bisericii greco-neunite.

Intre concurenţi nu erà nimeni cu meritele lui Lazăr, şi nici se gândeà el că puteà altul să-i stea în drum, să-i facă vreo umbră; dar restriştea învăţatului nostru concurent fu nota cea mai grea cu care îl însemnase autorităţile superioare, de când cu vorbirea sa prea liberă în şcoala candidaţilor de preoţi: ei calomniară pe Lazăr către mitropolitul din Carloviţ, că fiind prea învăţat în filosofie, aveà idei prea liberale [2]), că este fără temere de Dumnezeu. Spre încredinţare aduseră ridicula aserţiune că Lazăr s'a nutrit de timpuriu de asemenea impietate, şi probă de aceasta este, ziceau ei, că în copilărie a avut temeritate să împuşte ciori de pe crucea bisericii; ba unii, chiar dintre preoţii care asistase în şcoală la experimente fizice, acuzaseră pe Lazăr că ar fi pe lângă altele şi vrăjitor.

Notiţele acestea despre candidaţia de episcop a lui Lazăr, ajunseră până la împăratul; şi măcar că Maiestatea Sa îşi adusese aminte de înalta protecţiune ce promisese lui Lazăr, pe când i se prezentase la Viena ca laureat al universităţii, dar din cauza mişcării de pe atunci a carbonarilor din Italia, împăratul Francisc, speriat fiind de liberali, ca şi Napoleon de ideologi, nu voià să auză de ei, şi făcuse atente pe autorităţi să fie mai circumspecte la numirea unor asemeni oameni în funcţiuni publice [3]). Această linie de conduită fiind dată şi mitropolitului de la Carloviţ, şi văzând Eminenţia Sa

[1]) Vorba erà, în anul 1815, de episcopìa din Arad, pentru care guvernatorul transilvan, G. Bánffy, a recomandat pe altul, ca având mai multă «cumînţenie firească şi experienţă» (!).

[2]) Mitropolitul Stratimirovici îl bănuise şi îl duşmănise într'adevăr pe Lazăr.

[3]) Societatea carbonarilor se întemeiase pe la 1807; ea luptà contra stăpânirilor streine şi pentru libertate. Ideologii au fost o şcoală filozofică.

www.dacoromanica.ro

petiţiunea lui Lazăr de concurenţă la postul la care aspirà, pe baza cunoştinţelor filologice şi teologice pe care le posedà, Prea Sfinţia Sa respinse această petiţiune zicând: «Românilor nu le trebuie un episcop aşà de învăţat» şi preferì alt concurent pe care-l *şi numì îndată în locul vacant.*

Aşà întorcându-se la Sibiu, Lazăr rămase a urmà şi pe viitor funcţiunea sa sub episcopul Moga, ca profesor catehet la seminarul candidaţilor de preoţi.

5. Pe lângă titlul de profesor, Lazăr aveà şi acela de orator bisericesc, şi în această calitate erà obligat din când în când să facă predici la biserică.

Aici avù ocaziune a-şi desvoltà cunoştinţele sale teologice, şi inspirând ascultătorilor principii salutarii de religiune şi morală, atât îndulcì pe auditorii săi la aceste precepte, încât numărul poporenilor ce veniau la biserică creşteà în fiecare zi de predică, şi aşteptà cu nerăbdare să audă pe învăţatul catehet în sărbătoarea următoare, propagând cu inspiraţiune de apostol morala evangelică. Acest exerciţiu de conferinţe cu poporenii enoriei sale îi mărì în public reputaţiunea de orator; dar cu acest renume Lazăr luă şi îndrăsneala la mai mult avânt, care aproape erà să-i fie fatal: căci la o predică ce făcù într'o zi de sărbătoare, când erà mai mult popor adunat, se întinse a vorbì în biserică şi despre drepturile politice ale Românilor, spunându-le că precum e adevărat că ei au datorie de supunere către împăratul lor, nu e mai puţin adevărat că au şi drepturi a fi ocrotiţi de guvern, deopotrivă cu ceilalţi supuşi ai împărăţiei. Dacă ar întrebà cineva, exclamà Lazăr, ce au dobândit Românii de la împăratul spre răsplată pentru credinţa de care i-au dat destule probe, chiar cu vărsarea sângelui lor la diferite împrejurări grele — este dureros a aflà că Românii au rămas ca şi mai

www.dacoromanica.ro

înainte, numai cu datorie de supunere, iar drepturile de cetăţeni le sunt încă negate.

Vorbele acestea erau aspre, dar erau expresiunea adevărului: pentrucă ne aducem aminte că pe acel timp Românii din statul Austriei, în pământul lor strămoşesc, nu erau consideraţi decât ca toleraţi, şi că chiar pentru vatra lor trebuiau să facă robotă, adică să muncească ca robi Sasului sau Ungurului.

In starea lucrurilor de atunci, asemeni expresiuni fulgerătoare rostite de Lazăr, nu puteau să nu atragă atenţiunea autorităţii.

Episcopul Moga chiriarcul diecezei, care se află faţă la această predică, chemă îndată pe predicator în altar, şi-i făcù aspră reprimendă; iar Lazăr răspunse episcopului cu aprindere.

Pătruns până la ficat de afrontul ce-i făcù episcopul în biserică, junele nostru orator se decise din acel moment să părăsească seminarul, şi «precum Negru-Vodă cu spada, de asemenea Lazăr cu cartea în mână, zice domnul Ilarianu, trecù muntele să spună Românilor de sub domnia Fanarioţilor, ce erau Românii» [1]).

6. Venind dar în Bucureşti, la anul 1816, Lazăr se adresă către Eforia Şcoalelor cu programa ce proiectase, de a deschide aici şcoală românească de diferite învăţături şi ştiinţe, ce voià să predeà Românilor în limba naţională.

In acea epocă nu erau în România alte şcoale pentru învăţătura de carte românească, decât acele ce se ţineau de paraclisieri pe la unele biserici pentru fiii poporului, unde se învăţà numai mecanismul cetirii şi al scrierii, şi oarecari rugăciuni bisericeşti; iar pentru învăţământul superior erau numai şcoale greceşti cu dascăli greci.

[1]) Vezi în *Analele Societăţii Academice Române* 1869, discursul d-lui Papiu Ilarianu. (Nota lui P. P.).

www.dacoromanica.ro

De acest învățământ profitau numai fiii de clasă privilegiată, care aveau mijloace de a se familiariza de mici cu limba greacă. Iar fiii poporului, care s'ar fi putut distinge în învățătură prin geniul și aplicațiunea lor, trebuiau să zacă în întunerecul neștiinții.

Grecismul își împlântase adânc rădăcinile sale în pământul românesc. Erà mai mult de un secol de când apăsà pe Români acest jug, ce-l pusese pe grumajii lor violența turcească, care prin călcarea tractatelor răpise Românilor dreptul de autonomie; și-i pusese sub administrațiunea Grecilor din Fanar.

Nici un eveniment, zice Del Chiaro [1]), n'a exercitat o influență mai dezastroasă asupra existenței politice a Românilor, decât sistema de guvernare ce introduseseră acești Greci, când au fost puși la cârma țărilor române.

Umiliți, degradați precum erau Grecii de când încetase de a fi o națiune, degenerase sub jugul turcesc în proporțiunea greutăților și barbariei care apăsà pe capul lor, și contractase acèle obiceiuri de conrupțiune și de supunere servilă, care sunt nedespărțite de asemenea stare de sclavaj. Acești venetici, primind de la Turci puterea de a domnì, se îndatorau a satisface toate cererile stăpânului lor otoman, căruia erau cu totul devotați.

Ei se aplicau mai înainte de toate a distruge spiritul public al Românilor. Spre acest fine aţâțară intrige între corifeiii națiunii, desbinară pe boieri, încurajară imoralitatea și spoliarea publică, și mai cu stăruință dispreţul limbei naționale, în gradul cel mai insultător onoarei și demnității Românilor.

Să auzim acum cu ce durere ne scrie Lazăr starea de degradare a Românilor din aceà epocă.

Intr'un opuscul al său intitulat *Povățuitorul tinerimei* [2]),

[1]) Del Chiaro, *Delle moderne rivoluzioni de Valachia*. (Nota lui P. P.).

[2]) *Povățuitorul* are idei lazariste, dar nu este scris de G. Lazăr.

www.dacoromanica.ro

scris în anul 1820 şi tipărit la Buda în 1826, cetim la precuvântare următoarele rânduri: «Când am venit într'acest ales şi de Dumnezeu binecuvântat pământ românesc, ca să seamăn grâul cel curat şi fără neghină, am aflat în acest pământ o mulţime de mărăcini, totuş nu mi-a trebuit prea multă osteneală de a-i puteà curăţì, căcí toţi patrioţii cei adevăraţi dându-mi ajutor, am putut foarte lesne semănà grăunţele cele adevărate, fără tocmai când dintru sămănatele grăunţe, nenumărate mii de flori străluceau pe holdele române, iacă atunci şi mulţime de lăcuste au venit, căutând ca semănăturile, încă până a nu aduce doritele fructe, să le strice. La aceasta nu puţin m'am fost mâhnit, nu atâta căci ştiam, că lăcustele nici odată nu vin ca să dea rod, ci să mănânce sudoarea şi osteneala pământului, ci mai vârstos căci tare m'am încredinţat, că unii din neamul românesc sunt cu totul predaţi în limba grecească, şi mai bucuros zic «Κύριε ἐλέησον» decât «doamne miluește-ne». O! cum de bine au ştiut Grecii a se lingărì către Români, cât i-au făcut chiar împotrivitori limbei româneşti. Nu-i destul aceasta, ci încă şi legile ţării au stricat, şi legi nouă au făcut; ba şi năravurile Fanarioţilor s'au făcut deobşte ca o datorie a le urmà Românii întru toate legile ţării; şi năravurile româneşti, încet, încet s'au părăsit; şi de nu erà Prea Sfinţitul Mitropolit Dionisie şi cu alţi aleşi preoţi, şi şcoala românească cu totul o derepănà; şi de nu se trimeteà fii de-ai patriei la învăţătură în Austria, Germania şi Franţa, rămâneam totdeauna ca via nelucrată, plină de ştir şi boz, pentrucă se încuibase atâtea nedreptăţi în ţară, cât de ar fi înviat un Radu Vodă, un Mateiu Vodă şi un Ştefan Vodă al Moldovei să vază legile şi năravurile Românilor de acum; încă de s'ar uità şi la portul şi la modele de acum, cu plâns şi amar ar rugà pe Dumnezeu a-í trimite în adâncimea pământului, a nu mai vedeà nedreptatea aceasta ce

www.dacoromanica.ro

se face! Aşà se urmează în ziua de astăzi, fiindcă patrioţii cei adevăraţi, care sunt de strămoşii lor cliromoni, lăsaţi cu hrisoave şi legi întăriţi, acum sunt cu totul nesocotiţi, şi neprimiţi în slujbe şi trebuie cu oftări adânci să tacă, că de vor vorbì pentru patrie, îndată se trimit în urgie, iar alţii, lipsiţi de patriotism, împiedecă sporul şi înfrumuseţarea fericirii noastre; mai vârstos aceia care sunt sub aripele streinilor crescuţi, căci se ruşinează a vorbì românește, ma, şi ce e mai mult, că defaimă limba românească.

«Ah! cu mare durere a inimilor simţesc aceasta unii strănepoţi luminaţi, care poartă numele şi sângele strămoşilor Romani al cărora neam oricând erà cel mai mare al lumii, erà cel mai înţelept, înfrumuseţat întru ştiinţe, cel mai mare în suflete patrioticeşti, căci la Romani asemenea erà îndemnul luminării neamului, precum a celor de jos şi săraci, aşà şi celor de sus şi bogaţi, ba toţi cu un cuget erau lucrând pentru binele de obşte naţională; dar noi Românii de acum, cari şuntem adevăraţi strănepoţi ai Romanilor, avem în ochi o ceaţă prin care nu putem vedeà lumina soarelui! au doară nu putem aveà şi noi doctori români, ca să ne lumineze ochii din vrerea inimei, iară nu din interes? Au nu putem aveà şì noi filosofi, ca să ne înveţe filosofia în limba română? toate putem a le dobândì, că şì noi sântem născuţi ca şi alte neamuri, şì nouă ne-a dat Dumnezeu acèle daruri. Cine poate zice că fiii Românilor nu vor puteà învăţà toate învăţăturile în limba patriei? Eu văd acum ce putere şi vrere au fiii Românilor la învăţătura»[1]).

[1]) Eforia şcoalelor trimisese atunci la Universitatea de la Pisa, în Italia, patru şcolari, ca să se facă apţi a îndeplini, la întoarcerea în patrie, posturi de profesorì în şcoalele naţionale. Aceştia au fost: Eufrosin Poteca, Constantin Moroiu, Simion Marcovici şi Pandeli. Mai în urmă, încetând din viaţă şcolarul Pandeli, s'a trimis în locul acestuia, în Franţa, la şcoalele de la Paris, Petre Poenaru, cu destinaţiune pentru specialitatea ştiinţelor fizico-matematice. (Nota lui P. P.).

www.dacoromanica.ro

Aceasta erà în adevăr starea umilitoare, în care se află căzut spiritul Românilor, când venì în mijlocul lor Lazăr, ca să-i deştepte din amorţeala în care zăceau.

7. Administraţiunea şcoalelor erà sub îngrijirea unei eforii compuse din mitropolitul ţării şi din trei boieri aleşi din membrii Divanului domnesc, cei mai însemnaţi prin rangul lor şi prin influenţa ce exercitau în trebile ţării. Intre aceştia însă trebuià să fie câte unul sau doi dintre cei mai cu învăţătură. Persoanele ce se aflau atunci efori erau mitropolitul Dionisie Lupul, banul Constantin Bălăceanu, vornicul George Golescul, şi logofătul Ştefan Nestor. Aceşti doi din urmă erau reputaţi ca cei mai învăţaţi dintre boieri, iar C. Bălăceanu, ca cel mai bătrân şi mai însemnat în divanul domnesc, aveà mai cu deosebire în îngrijirea sa socotelile de venituri şi cheltuieli ale şcoalelor.

Bălăceanu nu aveà învăţătură, dar erà un om de inimă şi de pătrundere în trebile ţării; erà din acei boieri cerbicoşi, care când erà chestiunea de vreo greutate a înlătură din nevoile ce cad pe biata ţară, puneà pieptul cu toată puterea, şi chiar cu pericolul vieţii, pentru binele public; aveà curajul convincţiunii, şi nu se sfià a vorbì tare şi verde în faţa oamenilor puterii, pentru susţinerea drepturilor naţionale. El fu adesea victima patriotismului său, suferind ura şi goana de la domniatele streine, cu pedeapsa de aresturi şi exil.

Bălăceanul luând cunoştinţă de proiectul ce prezentase Eforiei şcoalelor Lazăr, pentru înfiinţarea şcoalei ce el ceruse a deschide, nu crezù deocamdată că s'ar puteà învăţà în limba română ştiinţele filosofice şi matematice, ce propuneà el să predeà în aceà şcoală; dar văzând stăruinţa lui Lazăr de a încredinţà prin diferite demonstraţiuni, că ştiinţa este ca adevărul, una şi aceeaş, în orice limbă s'ar arătà, numai să ştie cineva a o expune pe înţeles, boierul bănuitor voì să se încredinţeze mai întâiu despre ştiinţa lui Lazăr,

www.dacoromanica.ro

şi-i zise: «Auzi-mă, dascăle! dacă e adevărat că d-ta ai ştiinţa de care ne vorbeşti, iacă eu am o grădină aici în oraş, şi voiu să cumpăr un loc alăturea, ca să o măresc. A măsurat-o un inginer neamţ, şi aş vrea să mă încredinţez, dacă locul e de întinderea ce el îmi arătă pe planul său. Măsoară şi d-ta acel loc şi voiu vedeà dacă să potriveşte planul d-tale cu al neamţului»

Lazăr primì cu bucurie ocaziunea ce i se dete de a probà ştiinţa sa în matematici, dar nu se gândì că-i lipseau instrumentele ce-i trebuiau, care nu se găsiau în Bucureşti decât pe lângă ingineri streini, şi aceştia n'ar fi voit să i le împrumute, pentrucă ştiau că el are să le facă concurenţă. In această dar strâmtoare aflându-se matematicul nostru, îşi frământà mintea cum ar puteà să-şi întâmpine trebuinţa; ajutându-se dar cu ştiinţa de mecanică aplicată la ingineria ce posedà, află mediul a-şi fabricà instrumentele cele mai de urgenţă, conducând el însuş confecţionarea lor prin meşterii ce putuse găsì în oraş.

Astfel, aprovizionat cu instrumentele necesare, iscusitul topograf se grăbì să măsoare terenul grădinei cu locul alăturat, şi prezentă boierului planul cerut cu toate amânuntele sale.

Atunci Bălăceanu chemă pe ginerele său G. Golescu, care aveà oarecari noţiuni de ştiinţe matematice, şi-i dete planul ce făcuse Lazăr, ca să-l confrunte cu cel ridicat de inginerul neamţ.

Odată ce, prin acest examen, se încredinţă boierul de ştiinţa dascălului Lazăr, nimic nu-l mai putù oprì de la pornirea sa de a înfiinţà scoala ce acesta proiectase. Se înţelese cu ceilalţi efori colegi ai săi şi aşternură o anaforà către Domnul, arătând trebuinţa ce erà de asemenea şcoală, şi cerură cu stăruinţă a se da locul pentru acest fine în încăperile de la Sf. Sava, făcându-se cunoscut Domnitorului,

www.dacoromanica.ro

că acèle încăperi au fost de la început destinate pentru şcoală de ziditorul bisericii, memorialele Constantin Basarab, care a rânduit a se ţine, în clădirile alipite acolo într'adins, şcoala pentru învăţătura de carte, cu un număr de o sută şcolari stipendişti, după cum se prevedeà prin hrisovul domnesc. Pe aceste arătări ale Eforiei se încuviinţă de Domn cererea de a se da local pentru scoala românească în încăperile Sfântului Sava. Dar câte sudori trebuì să verse Bălăceanul până a puteà dispune de o parte din acèle încăperi: Tot şirul stabilimentului, peste cincizeci de camere, erau ocupate de streini, Greci, Arnăuţi şi Sârbi, care locuiau acolo cu familiile lor, unii pentrucă făceau parte din garda domnească, alţii pentrucă erau rudenii cu acesti gardişti şi cu servitorii domneşti care se numiau *idiclii,* sau copii din casă.

Eforia de-abià smulse din ghiarele streinilor un mic apartament din spaţiosul edificiu al Sfântului Sava, şi aşeză acolo şcoala lui Lazăr, cu numărul de şcolari ce recrutase din concurenţii români, amatori de ştiinţă.

8. Această şcoală se deschise fără altă ceremonie sau paradă decât în prezenţa a câtorva curioşi, care venise să auză ce puteà să le spună din filosofie noul dascăl în limba română, căci nu le venià a crede că s'ar puteà da în româneşte învăţături de vreo ştiinţă înaltă.

Cei dintâi auditori la şcoala lui Lazăr fuseseră prăvăliaşi de prin oraş, scriitori de pe la cancelarii, şi puţini din elevii cei mai maturi de la şcoala grecească. Osebit de aceştia se atraseră şi alte persoane de consideraţiune, prin îndemnul ce li se făcù de onorabilul şi entuziasmatul patriot din corpul comercianţilor, Alexandru Tell [1]). Acesta cu-

[1]) Tatăl actualului ministru al cultelor şi instrucţiunii publice, Christian Tell. Nota lui P. P.

www.dacoromanica.ro

noscuse mai dinainte talentele şi aspiraţiunile lui Lazăr, cu ocaziunea călătoriilor ce făceà pe tot anul în streinătate, în interesul negoţului său, unde se inspirase de amorul patriei, prin relaţiunile ce avusese cu diferiţi oameni luminaţi dintre Români, ca Molnar, Tempea, Iorgovici, şi alţii de pe acèle locuri; apoi cu venirea lui Lazăr în Bucureşti, înfocatul nostru cetăţean, augurând fericire pentru Românii ce aveau a se conduce pe calea progresului naţional în şcoala acestui învăţat bărbat, invità pe amicii săi să-şi aducă copiii în această şcoală, unde şi el nu se îndoise a aşezà pe fiul său, pe care luându-l de la şcoala grecească, unde streinul tâmpise tot simţul de patrie al Românilor, îl adusese în templul ce se urzeà pentru cultul spiritului şi al inimei naţionale.

9. Invăţăturile ce se începuseră în şcoala din Sf. Sava nu puteau fi deocamdată un curs sistematic de învăţături academice, precum auditorii ce se adunaseră aici nu aveau cunoştinţele preliminare, cerute pentru înţelegerea subiectelor sistematice ce aveau a se tratà. Deaceea, Lazăr trebuià să împestriţeze prelecţiunile sale şcolastice cu un fel de conferinţe, ce ţineà cu publicul acestei şcoale, ca să deştepte în auditorii săi gustul de ştiinţă, şi să desvolte într'înşii plăcerea de a auzì tratându-se în limba românească tot felul de cunoştinţe, iar mai înainte de toate să le inspire simţimântul naţional, să fie trufaşi de numele de român. Aşà vorbind Lazăr se preumblà prin diferite regiuni ale ştiinţei, semănând în calea cunoştinţelor istorice şi geografice descripţiunile cele mai curioase. Când vorbià de naţionalitatea Românilor, arătà marile fapte ale strămoşilor noştri, făceà să se cunoască luptele şi virtuţile patriotice ale bărbaţilor cari au ilustrat naţiunea, unii cu eroismul lor, ca Mihaiu Bravul, Ştefan cel Mare, Vlad şi Mircea cei mintoşi, alţii prin avântul ce au dat limbei române în cultura ei, ca Văcăreştii, Petru Maior, Şincai şi alţi apostoli ai regenerării Românilor.

www.dacoromanica.ro

După istorie, judiciosul narator treceà în critica moravurilor, unde găsià un câmp întins de a moralizà: acolo nu cruţà nici o faptă neomenească din barbariile privilegiaţilor de pe atunci, o atacà în frunte, şi o încărcà de epigrame cu îndrăzneala ce-i inspirà geniul.

Un specimen de asemenea critică moralizatoarea, găsim în preceptele lui Lazăr din opusculul sus citat, unde cetim în pag. 51:

«Vorbirea a multor limbi nu este de atâta preţuire vrednică, precum fac unii părinţi de pun toată creşterea fiului său întru învăţarea limbei greceşti şi franţuzeşti, fără mai tare să îngrijească părinţii a adăpà sufletul şi mintea fiului său celui încă nevinovat cu adevăratele ştiinţe, prin cari se vor luminà puterile lui sufleteşti, ca să capete temeiurile înţelepciunii, care peste toată calea vieţii lui îl vor petrece cu norocire.

Aşa dar ştiinţele adăpătoare de înţelepciune trebuie să învăţăm, care şi în limba maicii noastre putem face, unde prin orânduielile celor mari s'au deschis şcoale. Apoi, de ne îngădue timpul, putem şi alte limbi învăţà, că e frumos lucru; iar nu ca cum numai învăţarea limbilor ar fi una singură mijlocire de a se face cineva pe sine procopsit».

Şi iar la pag. 53 cetim următoarele:

«Mulţi dintre domnişorii cei cari prin alte ţări se trimit să călătorească pentru pricopseală, aduc acasă obiceiurile din afară, moda de îmbrăcăminte, îmblătura strâmbă, vorbitură multă şi fără socoteală; apoi totuş unii îi ţin de oameni luminaţi, şi slăbiciunile streinilor le socotesc a fi mai preţuite, decât modestia sau smerenia cea ţărănească».

Aşà, cu magia inspiraţiunii sale totdeauna vie şi înfocată, Lazăr făceà să pătrundă vorbirea sa în rărunchii ascultătorilor, încântaţi că auziau vibrând sunetele limbei materne, cu cele mai profunde expresiuni în diferite cunoştinţe ştiinţifice şi filozofice.

www.dacoromanica.ro

10. Din zi în zi şcoala lui Lazăr prindeà rădăcini. Şcolarii se îndulciseră a urmà fără precurmare prelecţiunile ce le făceà învăţatul profesor, şi după ce se prepararà cu învăţăturile preliminare în gramatică, geografic, aritmetică şi desemn, înaintară succesiv la studiile speciale de filosofie şi de matematică, cu aplicaţiunea acesteia din urmă la ridicarea de planuri topografice şi la diferite construcţiuni mecanice.

In curs de cinci ani, mulţi din junii români se distinseră cu solide cunoştinţe ca ingineri, ca profesori, între cari memorăm aici cu onoare pe răposatul Theodor Palade: el întâia dată fu care introduse metoda lancasteriană în şcoalele româneşti, pentru clasele primare, cu table tipărite în limba naţională, iar între cei mai eminenţi s'a încununat cu osebite merite de ştiinţă si de sentimente patriotice genialul poet şi literator distins Ioan Eliade care, ca profesor, în şcoala lui Lazăr, a fost cel mai energic al său secundant, apoi continuând şi întemeind principiile româneşti ale nemuritorului învăţător, ilustrà limba naţională cu variile producţiuni literare cu care se glorificà azi românimea.

11. Pe când Lazăr ajunsese a înfocà inimile tuturor celor ce avusese fericirea a se adăpà din sorgintea ştiinţei ce el făceà a se pătrunde în spiritul lor, pe înţelesul curat al limbii materne, o voce răsunà din adâncul suspinelor poporului ce de mult timp gemeà sub jugul despotismului fanariotic: vocea înfocată a gloriosului bărbat, Tudor Vladimirescu, în al cărui piept ardeà focul sacru al dorului de patrie. Aceà voce potente buciumà, în anul 1821, în auzul Românilor, deşteptarea lor la simţul naţional.

Poporul întreg scuturându-se din amorţirea în care zăceà, răspunse cu vigoare la apelul liberatorului său.

Atunci şi elevii lui Lazăr, care învăţaseră de la el a cunoaşte vocea patriei, alergară la chemarea ei. Şcoala lui devenì focarul din care scânteià entuziasmul patriotic.

www.dacoromanica.ro

Inima lui Lazăr săltă de satisfacţiune, că vedeà realizate dorinţele sale de redeşteptare a Românilor, şi venite la maturitate fructele ce aveau ei să culeagă din patrioticele doctrine ale scoalei sale.

Exclamarea ce făcură în faţa lumii, pe de o parte G. Lazăr, prin deslegarea graiului românesc din amorţirea la care erà condamnat de secole, pe de altă parte Tudor Vladimirescu, prin vigoarea ce cu braţul său dete simţului naţional, fu procesul cel mai convingător, care asigurà poporului român dreptul de cetate în cercul naţiunilor europene şi-l puse pe calea progresului spre desvoltarea naţionalităţii sale.

De atunci Românul, deschizând ochii minţii sale, venì în cunoştinţa de sine, rivalizà de întrecere în cultura facultăţilor cu care natura l-a dotat si se făcù demn de a memorà cu glorie numele lui George Lazăr şi Tudor Vladimirescu, în suvenirea desmormântării limbei naţionale şi a decoperirii drepturilor noastre strămoşeşti.

12. De-abià începuse a răsuflà naţiunea de sub jugul streinilor, şi iată că invidia inimicilor o persecutà de moarte. Şcoala lui Lazăr devenì ţinta goanelor lui: inimicii căutau să năbuşească patrioticul avânt ce naţiunea îşi luase.

La incursiunea barbarilor în pământul românesc, în urma evenimentelor resbelice de la 1821, elevii lui Lazăr văzură cu durere şcoala lor închisă şi pe învăţătorul alungat de la altarul templului ce el deservià pentru luminarea poporului român.

Mecenaţii patrioţi cari patronau silinţele lui Lazăr în tendinţele sale pentru desvoltarea românismului puseră piept de apărare. Dar puterile lui Lazăr se sleiseră, greutatea suferinţelor sale îl obosise, curajul său slăbise, şi caracterul său se întunecase; căzând în fine în infirmitate, fu nevoit învăţatul bărbat a părăsì Bucureştii. Când se suì pe carul

www.dacoromanica.ro

ce aveà să-l transporte din curtea şcoalei Sf. Sava, ca să-l ducă la părinţii săi în Transilvania, Lazăr se ridică în picioare, şi înălţându-şi ochii la cer, făcù în tăcere cu braţele sale semnul crucii, în cele patru părţi ale orizontului, apoi dete ordine cărăuşului de purcedere. Atunci prorupseră suspinele de durere ale vechilor săi elevi, ce veniseră să-l petreacă, iar cordialul său amic Eliade exclamà doleanţa din scriptură: «*Intre ale sale a venit, şi ai săi pe dânsul nu l-au primit*». Reîntors în fine la satul Avrig, unde fusese născut, Lazăr duse cu sine dorul de fericirea Românilor, şi mai vieţuì câtva în suvenirea frumoaselor sale fapte naţionale; dar zdrobit în fine de restriştea care-i turburase destinul, îşi termină viaţa în braţele consângenilor săi, la anul 1823 în etate de 44 de ani.

13. Mulţi ani trecuseră, şi abià se mai puteà cetì inscripţiunea de pe crucea care se pusese pe mormântul lui Lazăr, când unul din cei mai de merit ai săi discipoli, Comitele Carol Rosetti, care în călătoriile ce făceà de mulţi ani prin diferite locuri în interes higienic, venind şi în Statele Austriei, simţì impulsul unei sacre datorii, de a nu ieşì din Statul unde zăceà rămăşiţele lui Lazăr, fără a vizità locul unde se aflau ele depuse; şi la 42 de ani după repauzarea lui Lazăr făcù un peregrinagiu anume pentru mormântul fostului său profesor, la biserica română din Avrig.

Aici demnul discipol, mişcat de gratitudine pentru luminele de care se împărtăşise în scoala lui Lazăr, ridică, în memoria acelui geniu creator, un frumos monument de marmoră pe care transcrisese de pe cruce inscripţiunea epitafică, ce Lazăr însuşi dictase când zăceà pe patul de ultimă durere:

www.dacoromanica.ro

Vieţuitorule !
Stai puţin şi ceteşte,
Apoi te gândeşte
La trista omului soarte,
Nepregetătoarea moarte.
Ce eşti astăzi, eu am fost,
Asta să o ştii de rost.
Ce sunt eu acum, vei fi,
Când ceasul îţi va veni.

In josul acestor linii a adaus gratul său şcolar următorul distih:

«Precum Christos pe Lazăr din morţi a înviat,
Aşà tu România din somn ai deşteptat».

Totodată luând ştire piosul comite că se aflau aici nepoţi de frate ai lui Lazăr, care erau doritori de învăţătură, dar nu aveau medie suficienţi de a urmà la şcoală, îşi întinse sentimentele sale de gratitudine, şi prin binefaceri către consângenii ilustrului profesor, şi acordă stipendii la doi din nepoţii lui Lazăr, din care astăzi unul se află studiind la Universitatea din Viena, iar altul la unul din liceele Bucureştilor, care poartă memorabilele nume ale şcoalei Sf. Sava, ale acelei brazde rodoase ce G. Lazăr deschise Românilor spre cultura şi propagarea spiritului de naţionalitate.

Voiu terminà aici, Domnilor, naraţiunea ca am schiţat despre şcoala lui Lazăr, încheind cu urarea: să fie etern memorat numele nemuritorului patriot George Lazăr, că din sămânţa, ce a aruncat ilustrul acesta bărbat, a răsărit şi a crescut viguros arborele de viaţă al Românilor.

www.dacoromanica.ro

X. Aprecierea lui I. C. Brătianu asupra şcoalei lui Gheorghe Lazăr[1])

Anul 1865

Când Lazăr trecù Carpaţii şi poposì în capitala românească, grecismul năbuşise limba noastră; clasele avute abià mai îngănau limba părinţilor lor şi numele de Român devenise un nume de dispreţ; limba greacă comandà după tron, ea regulà drepturile şi datoriile oamenilor, dascălii greci ocupau catedrele în şcoala domnească, şi tot în limba greacă se ridicau imnurile la cer, pe când cea română abià se mai auzià pe lungul brazdei, în monologul plugarului, cè mânà boii. Care fu dar puterea, de care dispūse Lazăr ca să-i dea curagiu a se pune faţă în faţă cu Doamna nu numai a României, ci a Orientului întreg, el, care nu aveà alt sceptru de cât toiagul de pelerin, şi altă aureolă, altă coroană de cât praful ce-l adunase pe calea cea mare, ce ducèà din Transilvania la Bucureşti? Ce putere supraumană avù Lazăr ca, la rândul său, să ridice depe patul morţii, nu un individ, ci o naţiune şi să-i zică: «Scoală-te şi mergi,

[1]) Cu prilejul distribuirii premiilor, în anul 1865, I. C. Brătianu a adresat Directorului Instrucţiunii publice o scrisoare din care extragem părţile privitoare la caracterizarea şcoalei lui Gheorghe Lazăr.

www.dacoromanica.ro

şi ea să meargă? Nici una alta decât aceea, pe care o dă Dumnezeu oamenilor, cari se hotăresc să se ridice cu sufletul şi cu inima, spre a se face expresiunea unei nevoi, a unor trebuinţe simţite, a unei idei mari, cari ştiu la un moment propriu să se gândească şi să voiască pentru o naţiune întreagă.

Lazăr, necunoscut, neavând alt titlu de cât acela de Român, ce atuncea, cum am zis, erà un nume de dispreţ, din fundul unei chiliuţe din hanul lui Şerban-Vodă, — pe cât îmi aduc aminte, — găsì discipoli şi patroni si ridică o şcoală măreaţă, puternică, nu de piatră şi de var, ci o şcoală morală, de unde virtutea, patriotismul, iubirea ştiinţei şi devotamentul până la sacrificiu pentru binele public se răspândiră, ca nişte raze binefăcătoare pentru toată România. Acestei suflări de vieaţă, de vieaţă română, datorim tot ce avurăm până acum; ea ne-a dat Văcăreşti, Eliazi şi Asăcheşti, Alexandreşti şi Alexandri; ea inspiră pe legistul Moroiu, care ne aduse un minut aminte demnitatea magistraţilor romani; ea a dat inimă lui Grigore Ghica Vodă, lui Constantin Bălăceanu, Mitropolitului Grigorie; ea a însufleţit pe Dinicu Golescu, pe Câmpineni şi Gr. Cantacuzino; ea a făcut să nască noui Cantemiri, ca iubitul nostru şi de fericită memorie Bălcescu; ea a dat devotamentul acelei legiuni modeste de profesori, cari serviră de cadre la începutul organisării instrucţiunii publice şi cari prin spiritul ce-l aduseră în nouile şcoale, ne făcură să credem într'un viitor prosper şi glorios; tot acea suflare a şcoalei lui Lazăr deşteptă inimile Românilor, le îmbărbăţì şi, prin Vladimirescu, prin Solomon, prin Magheru, ne dovedì că nu este vitejia, care a părăsit pe Români, ci ocasiunea, condiţiunile proprii de a se manifesta.

Constatai cred, d-le Director, care erà puterea de iniţiativă individuală a Românilor nu numai într'o epocă atât

www.dacoromanica.ro

de depărtată de noi, încât să ne scape din vedere condiţiunile organice ale societăţii de atunci, ci chiar în timpii, ce am apucat mulţi dintre noi; nu numai într'o epocă de vigoare naţională, ci chiar atunci când eram mai căzuţi decât în totdeauna. Să încetăm dar cu recriminările, cu insultele, ce la toate ocaziunile se aruncă naţiunii române, să nu mai căutăm scusele relelor, ce ne bântue, în stârpirea, în nemernicia indivizilor; să lăsăm acest rol inimicilor naţionalităţii noastre, iar noi, să ne convingem că nu suntem în nimic mai corupţi cel puţin de ce eram sub regimul Fanarioţilor, că simţimântul naţional n'a periclitat sub guvernele, ce au succedat pe acelea ce ne veniau din Fanar, că părinţii nu-şi iubesc astăzi copii mai puţin de cât în trecut, că aspirările de a se lumină nu sunt mai slabe de cât altă dată, că, din potrivă, idealul naţional şi social este astăzi mult mai înalt de cât acela al părinţilor noştri, şi să căutăm cauza boalei, ce bântue nu numai instrucţiunea publică, dar toate instituţiunile noastre naţionale, aiurea de cât în degenerarea, în nemernicia, în nepăsarea particularilor. Noi nepăsători? D-le Director! Dar pe cine bântue răul ce există de cât pe noi indivizii, şi pe noi părinţii de familie? Şi spre a găsì acea cauză nu avem, d-le Director, de cât să ne aducem aminte că în trecut, la noi, ca în toată Europa, guvernele aveau un rol foarte restrâns în societate; că acţiunii individuale erau lăsate mai toate funcţiunile sociale de cari erà nevoie ca să se satisfacă trebuinţele societăţii; chiar în apărarea ţării, guvernul nu aveà alt rol de cât de a convocà pe apărători, de a le da semnalul, de a-i conduce; în urmă însă, prin progresul, ce a făcut spiritul omenesc, s'a dovedit că ori cât de puternică este acţiunea individuală, ea nu are decât puterea unui atom în comparaţie cu puterea de acţiune a asocierii tuturor acţiunilor individuale. De aci născù preocuparea de a se găsì o combinare, o organizare

www.dacoromanica.ro

socială, care să concentreze toate aceste acţiuni, fără ca să stârpească, fără măcar ca să micşoreze acţiunea individuală în această *asociaţiune* generală. Aceasta este problema cea mare pusă de civilisaţiunea modernă, şi a căreia deslegare frământă, de un timp încoace cu atâta putere, societăţile occidentale. Trebuinţele însă, ce au creat şi crează pe toate zilele o civilisaţiune, ce înaintează cu iuţeala vaporilor şi care sboară, pot zice, pe aripele electricităţii, nu puteau aştepta soluţiunea acestei probleme, şi cum asociaţiunea, sub toate formele, puteà singură să dea rezultate, cari să îndestuleze acele trebuinţe, societăţile au alergat şi au împrumutat o maşină, care în vechime, şi mai cu deosebire la Romani, a dat rezultate măreţe: centralizarea administrativă. Astfel cele mai multe din Statele civilizate au concentrat în mâinele guvernului acţiunea individuală, în ceea ce priveşte apărarea ţării, a menţinerii ordinei din năuntru, adică a asigurării fiecărui cetăţean, a instrucţiunii şi educaţiunii, precum şi a tuturor lucrărilor ce privesc înlesnirea comunicărilor şi a transportului. Unele din aceste state au combinat astfel sistema lor de administrare, încât au mai lăsat un oare care rol şi individului în aceste funcţiuni sociale, iar altele, precum este şi al nostru, au concentrat toată acţiunea în mâna guvernului; nimic nu se mai poate mişca de cât prin voinţa sa. Este un bine să se împingă această sistemă până la extremitate, adică până la absolutism? Vom vedeà. Tot ce putem zice de acum, este că această asorbire erà un ce firesc, căci Francesul zice că pofta se deschide mâncând, şi Românul adaogă că nu este nebun cine mănâncă mult, dar cine-i dă, cine îl lasă să mănânce. Ceeace însă ar trebui să atragă atenţiunea noastră mai mult, este că de ce un guvern este mai tânăr, de aceea şi presumţiunea lui este mai mare; astfel am văzut la noi guverne, cari au voit să asoarbă chiar acţiunea religioasă, ceea ce,

www.dacoromanica.ro

în fond, nu este alt decât ca tot guvernul să reguleze şi relaţiunile noastre cu Dumnezeu. Nu vă miraţi dar, nu imputaţi Românilor dacă ei aşteaptă tot, dacă cer tot de la guvern; ba încă dacă-i impută chiar intemperiile cerului; ori ce *drept* atrage după dânsul o răspundere; cine dar nu voesce să iea o răspundere mai presus de cât suferă puterea unui om, să nu-şi însuşească nici atribuţiuni, drepturi, ce un om nu trebuie, nu poate să le aibă de cât desfidând Dumnezeirea.

Să revenim însă la subiectul nostru, la instrucţiunea publică. Astăzi la noi, precum ştii, d-le Director, mai bine de cât oricine, orice acţiune, orice iniţiativă, în ceea ce atinge de instrucţiunea publică şi particulară, este ridicată individilor, precum şi ori cărei asociaţiuni particulare; această funcţiune socială a devenit un atribut exclusiv al guvernului; el dispune de fondurile, ce societatea română consacră pentru instrucţiunea publică; şi chiar atunci când un individ sau mai muţi împreună, ar voi să consacre fonduri particulare, ca să deşchidă o şcoală, nu pot s'o facă până ce guvernul nu le dă autorizare, nu le concede o părticică din dreptul său, şi încă după aceasta, programa instrucţiunii trebuie să fie cenzurată de guvern. Nimenea nu poate vorbì publicului român despre cunoştinţele şi ideile sale, de nu-l îndrumă guvernul, dar nici nu le poate pune pe o foaie de hârtie fără un brevet al guvernului, şi nu poate publica o broşură fără autorizarea, fără cenzura lui. Cât pentru instrucţiunea şi educaţiunea ce se distribue cu fondurile provenite din contribuţiuni şi legaturi, ea se dirije şi se administrează deadreptul de guvern, fără să fie lăsat ori cărui altul cea mai mică, cea mai indirectă parte la această administraţiune, la această dirijare. Vezi dar, d-le Director, că este puţină deosebire între principiile, ce au domnit la organizarea universităţii române de dincoace de Carpaţi şi

www.dacoromanica.ro

acelea care au servit la organizarea şi administrarea armatelor. Profesorul, ori cât de înalt ar fi renumele său, nu este ridicat pe catredă de autoritatea ce şi-a dobândit-o în domeniul instrucţiunii, nu este înconjurat şi susţinut de prestigiul ce a inspirat discipolilor săi; ca un simplu funcţionar al ori cărei alte administraţiuni, el este numit de guvern, după simplul său capriciu, fie chiar şi după recomandarea altor funcţionari, cari garantează pentru dânsul şi care procedere se numeşte concurs. Profesorul odată pe catredă, şi-a dobândit el oare libertatea, toată independenţa? Nu, el nu poate devenì nici odată un adevărat învăţător, un iniţiator, ci rămâne un simplu instructor, căruia i s'au încredinţat un număr de şcolari, spre a le însemnà cutare şi cutare lucru după o programă hotărîtă.

Am zis că i s'a încredinţat un număr de şcolari, şi expresiunea nu este dreaptă; erà mai nimerit să zic: şcolarii ce sunt presupuşi că i s'au încredinţat, căci până să se aplice legea instrucţiunii obligatoare, în jurul multor catedre domneşte pustiul, fără ca pentru aceasta să fie clintită poziţiunea profesorului. Să nu-l muşce însă şarpele să uite un singur minut că este numai un simplu funcţionar, însărcinat a executà o sarcină bine determinată; să nu-l ducă ispita să voiască a fi un iniţiator, să devie un maestru, un dascăl, cum să zicea odată; să nu-şi permită chiar afară de şcoală, ca simplu cetăţean, să răsufle de cât pe ţava ce i-a vârât-o guvernul pe gâtlej. In finanţe, în comerţ, în administraţiune, în politică, în agricultură, în industrie, în fine în tot ce este de domeniul activităţii omenesci, trebuie să crează ca guvernul, să gândească ca dânsul, căci într'altfel, ori care ar fi autoritatea lui în lumea ştiinţifică, ori care ar fi mulţimea discipolilor săi, va fi aruncat depe catedră, ba încă şi publicat în Monitor ca nedemn. Nu critic, d-le Director, ci descriu sistema ce domneşte astăzi, şi te întreb pe D-ta,

www.dacoromanica.ro

dacă într'o asemenea sistemă, Lazării noştri de astăzi, — căci eu cred că sunt — mai pot avea un rol? Te întreb, dacă această sistemă ar fi existat, când a venit Lazăr în Bucureşti, ar fi putut el devenì ceea ce a fost, ar fi putut devenì mântuitorul şi idealul nostru? crezi D-ta că Lazăr, cu părul sburlit şi prăfuit, fără altă recomandare de cât toiagul său cel noduros ar fi ajuns astăzi, nu până la o catedră, dar chiar până în anticamera, prin care mai adeseorì trebuie să treacă cine vrea ca să ajungă acolo, adică a Ministerului? Şi ce crezi D-ta că ar fi devenit bietul Lazăr, dacă l-ai fi pomădat, înfracat, încravatat, înmănuşat, l-ai fi pus la rând şi, cu „doba" înainte, l-ai fi dat prin târg şi de acolo l-ai fi dus prin curtea palatului la Ministerul Cultelor, unde un domn director, fie chiar D-ta, i-ar fi ţinut o predică, i-ar fi dat o dojană bună, deşì foarte politicoasă? Nu critic, repet, ci constat că rolul profesorilor este foarte mic astăzi, şi prin urmare şi răspunderea lor, şi că trebuie să căutaţi remediul aiurea decât în iniţiativa, pe care profesorii nu o au, sau în solicitudinea părinţilor, căror nu le-aţi lăsat cea mai mică acţiune asupra educaţiunii şi instrucţiunii publice; căci întradevăr nu ştiu ce eficacitate, ce influenţă ar aveà astăzi visita părinţilor, a cetăţenilor într'o şcoală? Eu cred că nici una alta decât aceea ce are visita părinţilor, sau a oricărui cetăţean, într'o cazarmă, în timpul instrucţiunii militarilor.

Pentru a treia oară, te rog, D-le Director, să crezi că intenţia mea nu a fost şi nu este să critic sistema, după care este organizată astăzi la noi educaţiunea şi instrucţiunea publică; orice sistemă, chiar cea mai puţin perfectă, poate da fructe bune, dacă este bine înţeleasă şi bine aplicată; ceea ce mi-am propus, este să arăt că în sistema cea veche, iniţiativa individuală aveà, rolul principal în educaţiunea şi instrucţiunea publică, pre-

www.dacoromanica.ro

cum şi în toate celelalte funcţiuni sociale, pe când, din contra, prin centralizarea absolută, ce domneşte astăzi la noi, iniţiativa indivizilor este redusă la cea mai simplă expresiune, şi că prin urmare totul depinde de inteligenţa, de devotamentul, de bărbăţia oamenilor, ce sunt la putere. Acest adevăr este atât de evident, încât nimeni nu ar puteà aveà curagiul să impute particularilor, dacă magistratura, armata sau administraţiunea n'ar fi la noi ce trebuie să fie, ci toată răspunderea ar fi lăsată negreşit pe seama guvernului; cum dar ar puteà fi într'alt fel pentru educaţiunea şi instrucţiunea publică, care este organizată pe acelaş model? Dar gânditu-te-ai oare, D-le Director, ce s'ar întâmpla dacă atât profesorii cât şi părinţii de familie, simţitori la apelul D-tale, ar voì să exercite o acţiune puternică asupra educaţiunii şi instrucţiunii publice? Nu ai fi D-ta cel dintâiu, care ai fi silit să strigi că este anarhie, că este călcare de atribuţiuni, că este insubordonare şi că spiritul revoluţionar a străpuns în universitate, acuzaţiune, ce, astăzi cel puţin, apasă numai pe consiliul medical?

Domnule Director, tare prin acest adevăr, am curagiul să vă zic: Dacă voiţi ca profesorii să devie Lazări şi părinţii de familie Constantini Bălăceni şi Dinici Goleşci, atunci lăsaţi instrucţiunea liberă şi nu mai încăssuiţi banii destinaţi acestei instrucţiuni; iar dacă stăruiţi să păstraţi sistema de astăzi atunci rolurile se schimbă, şi nu D-voastră, cei de la putere, ci noi, părinţii de familie, precum şi profesorii, avem dreptul şi datoria să vă cerem socoteală şi să vă întrebăm: ce faceţi cu atâta avuţie ce am pus la dispoziţiunea D-voastră? ce faceţi cu atâta ştiinţă ce am pus la picioarele D-voastră? căci cine poate nega că astăzi avem, fără comparaţiune, mai mulţi învăţători de cât în timpul lui Lazăr? Ce faceţi cu copiii noştri, asupra cărora am renunţat la drepturile noastre naturale, ca să şi-le însuşească guvernul?

www.dacoromanica.ro

Mă opresc aci, D-le Director, căci n'am luat pana nici ca să critic, nici ca să încriminez, ci ca să te conving şi pe D-ta, cum sunt convins eu, că, cu sistema, ce domneşte astăzi în privinţa instrucţiunii şi educaţiunii publice, nu mai este nimic de aşteptat de la iniţiativa cetăţenilor, ci totul de la guvern; că el, care a concentrat toată acţiunea naţională într'însul, trebuie să se ridice şi la înălţimea aceea, unde geniul României să se poată manifesta printr'însul, ne mai putându-se manifesta, ca în trecut, prin fiecare Român.

www.dacoromanica.ro

PARTEA IV

APENDICE

I. DISCURSUL

lui Dimitrie Sturza Ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, rostit cu ocazia inaugurării statuei lui G. Lazăr 1886

Suntem întruniţi aci — membri ai guvernului şi ai Parlamentului, şcoale şi un numeros public — pentru a inaugurà monumentul ridicat de naţiune acelui bărbat care a reîntemeiat şcoala românească pe pământul românesc.

Frumoasă serbare, în care se oglindeşte trecutul, prezentul şi viitorul.

Gheorghe Lazăr s'a născut într'un timp de mare restriste pentru patria noastră. Puternică a fost aşezarea stabilită aci la Dunărea de jos de marele împărat al Romei; dar cumplite au fost şi isbirile ce ea a suferit.

Pericolul nu a venit numai dela sabia şi dela focul ce diferite ginţi au preumblat pe teritoriul nostru; ci, mai ales de la încercarea de a desnaţionalizà poporul românesc prin părăsirea limbei strămoşeşti.

Valurile şi furtuna ne amenințau din toate părţile. Erà să pierdem chiar uzul limbei noastre. Cei dintâi deveniţi creştini în Orientul Europei, Românii ajunsese să nu audă lauda lui Dumnezeu de cât într'o limbă necunoscută lor. Ei cari, din timpuri străvechi, au ajutat cu sângele şi cu averea lor pe creştinii din alte ţări, vedeau cum limba celor hrăniţi şi adăpostiţi de dânşii, cotropià pe cea românească.

www.dacoromanica.ro

Pot să fie şi sunt limbi cu deosebire culte, limbi în cari sunt scrise tezaure nepreţuite ale ştiinţei, dar un popor numai atunci există, când e capabil de a înălţa propria sa limbă la acea tărie, ca prin ea să poată domină toate cugetările omeneşti. Un popor, care nu-şi întrebuinţează propria sa limbă în toate împrejurările vieţii,

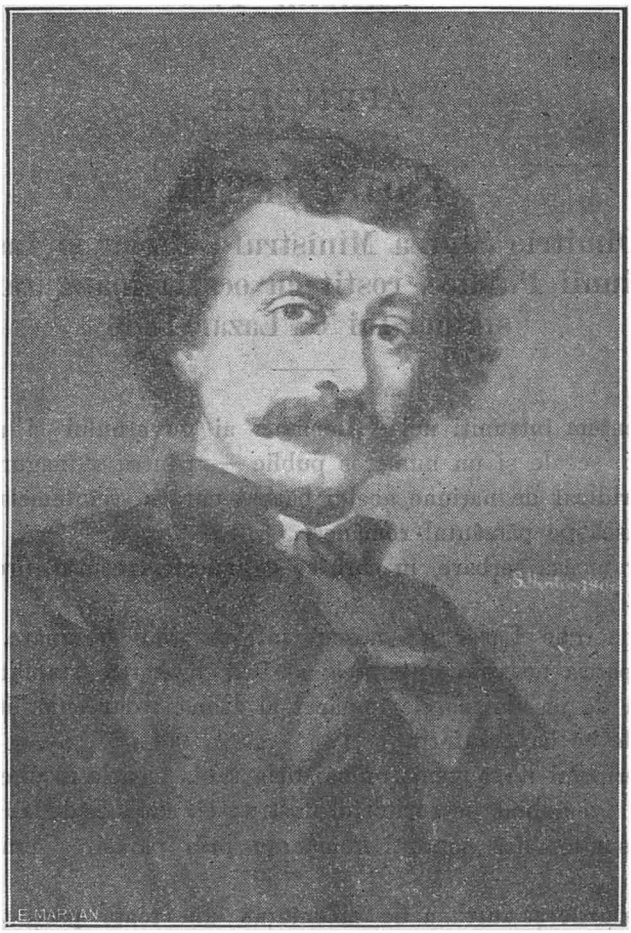

Chipul lui G. Lazăr, reprezentat în statua de marmora din faţa Universităţii din Bucureşti.

în cele mai simple şi modeste, ca şi în cele mai înalte şi mai ideale, acel popor lâncezeşte. Poporul care îşi pierde limba, pierde însăş fiinţa sa, conştiinţa de sine, încrederea în sine.

De două ori acest pericol s'a revărsat peste noi; dar când

www.dacoromanica.ro

ajunse la culme au apărut la timp bărbaţi cari au salvat ceeace se părea pierdut. Puţine nume din trecutul nostru sunt atât de populare, ca acele ale lui Mateiu Basarab şi Vasile Lupu, ca acel al lui Gheorghe Lazăr.

Cei dintâi au scos iar la onoare limba românească în Stat şi în Biserică. Cel de al doilea a făcut ca limba strămoşească să răsune din nou în şcoală, de unde fusese isgonită. Cei doi dintâi erau domni, cel din urmă un simplu fiu de ţăran.

Născut într'un sat neînsemnat pe malului Oltului, Gheorghe Lazăr trecù prin şcolile din Sibiu şi din Cluj, devenì în Viena laureat în teologie şi ajunse a fi, tânăr încă, archidiacon al Episcopiei din Sibiu, catechet la Seminariu şi predicator bisericesc. Dar el nu putù să aibă acolo traiu bun şi curând, învăluit de mulţi inamici, fu nevoit să caute aiurea locul unde să-şi continue apostolatul.

Pe acele timpuri în Moldova şi în ţara românească, întreg învăţământul secundar era în mâini străine. — Limba românească ajunsese să se vorbească numai prin sate şi de paraclisieri. Puţini credeau că limba românească poate servì pentru a exprimà ideile, cugetările înalte. Gheorghe Lazăr caracterizează în stilul său expresiv astfel starea lucrurilor de atunci: *Românii sunt împotrivitori limbei româneşti, adoptând legi şi năravuri străine, mulţi sunt crescuţi sub aripile străinilor, mulţi se ruşinează a vorbi românește şi, ce e mai mult, defaimă limba românească.*

Dar tot atunci, începù să bată tare un vânt nou şi răcoritor. Simţământul despre origina Românilor şi despre valoarea acestei origini isbucnià iarăş cu putere în Bucureşti şi în Iaşi.

Eforia Şcoalelor din Bucureşti ia o mare deciziune. Ea înfiinţează o şcoală românească şi o încredinţează lui Gheorghe Lazăr.

Grele au fost începuturile şi scurtă durata acestei şcoli. Instalarea ei fu anevoiasă, căci localul dela şcoală erà ocupat de garda domnească şi de servitorii Curţii. Abia deschisă în 1816, ea fu închisă la 1821.

Cu dânsa se stinge şi Gheorghe Lazăr. El se întoarce în micul şi necunoscutul sat de pe malul Oltului, unde curând moare.

Scânteia însă aprinsese un foc viu. — Şcoala românească nu mai puteà fi înăduşită, căci limba românească răsunase iarăş în şcoală şi la răsunetul ei toată suflarea românească se ridică din adâncul letargiei în care se aflà. Poporul românesc se trezì — şi plin de încredere în sine, el puse mâna la lucru.

www.dacoromanica.ro

De atunci ce păşi gigantici am făcut înainte! O transformare întreagă s'a desăvârşit. Credinţa în ţară şi poporul ei, redeşteptată în mica şcoală a lui Lazăr, a devenit generală. Astăzi nu mai suntem aserviţi nimănui; mergem pe propria noastră cale. Suntem o ţară liberă şi ocupăm, în locul unde am fost aşezaţi, o poziţiune importantă. Suntem o ţară respectată pentru munca neîncetată ce desvoltăm pe tărâmul culturei, pentru cumpănirea ce punem în faptele ce desăvârşim.

Această frumoasă serbare ne aminteşte dar timpurile grele în cari lucram, dela mic până la mare, pentru alţii, cu puţină speranţă pentru viitor. Ea ne aminteşte însă tot odată începutnrile redeşteptărei naţionale, care au luat un avânt puternic din şcoală şi prin şcoală.

Această serbare este un omagiu de recunoştinţă adus unui bărbat care a fost credincios ţărei şi datoriei sale. Ea ne dovedeşte tot odată cât de preţioase sunt izbânzile ce au produs munca şi credinţa.

Inaugurarea acestui monument, a doua zi în urma zilei de 10 Mai, în care am serbat de astă dată a doua-zecea aniversare a *domniei înţelepte şi vitejeşti a lui Carol I*, a întâiului Rege al României independente de numire şi de fapt, ne face să pipăim cu însuşi mâinele noastre şi să înţelegem în toată clasicitatea ei acea puternică şi semnificativă zicătoare a poporului românesc, iscodită de dânsul pentru a-şi dovedi în patru cuminte mersul său istoric şi viitorul ce-i este rezervat, acea zicătoare energică *apa trece, pietrele rămân*. In adevăr, astăzi putem zice cu convincţiune deplină: *apa a trecut, pietrele au rămas*.

Primiţi, d-le Primar, acest monument ridicat de cetăţenii liberi în onoarea şcoalei româneşti, în care necontenit se va nutrì şi în viitor focul patriotismnlui celui mai sincer şi celui mai luminat, focul devotamentului celui mai nemărginit pentru datorie. Primiţi în proprietatea Capitalei întâia statue ridicată de primul sculptor român.

Să pice dar învălitoarea şi la strigatul care ne uneşte şi ne va unì totdeauna, ca un singur om, să zicem: *Să trăiască Carol I.*

---

[1]) Sculptorul Georgescu. Pe cele două medalioane de pe soclul statuei se reprezintă, pe unul G. Lazăr făcând lecţii, iar pe celălalt G. Lazăr binecuvântând ţara, la plecarea sa din Bucureşti.

www.dacoromanica.ro

II. Cuvântarea
I. P. S. S. Mitropolit-Primat Miron Cristea, rostită la 29 Septemvrie 1923, la Centenarul morţii lui G. Lazăr.

Vieaţa şi activitatea lui George Lazăr, a marelui dascăl al românismului, încă n'a fost studiată în amănunte, pe bază de documente contimporane, pe care abia acum le adună şi pregătesc spre editare câţiva harnici scriitori. Numai după cunoaşterea lor ne vom puteà formà icoana definitivă a personalităţii sale.

Un fapt este de pe acum neîndoelnic: Lazăr a fost mai mult o fire de prooroc inspirat şi convins, care n'a prea scris, dar al cărui cuvânt, îndrăsneţ şi hotărît, a răscolit, însufleţit şi cucerit sufletele, croind căi nouă, ceea ce erà prea firesc să-i succedă, dat fiind că propoveduirile lui erau cuvintele redeşteptărei noastre naţionale faţă de streinii nesuferiţi, care ne-au fost năpăstuit poporul şi aşezămintele lui, întunecând sufletul Românului in propria sa ţară.

---

[1]) Serbările centenarului morţii lui Gheorghe Lazăr au avut loc în zilele de 29 şi 30 Septemvrie 1923, la Bucureşti şi la Avrig.

La *Bucureşti*, de dimineaţă, după *Tedeum-ul* dela Mitropolie, unde I. P. S. S. Mitropolitul Primat a rostit o cuvântare ocazională, s'a făcut pelerinagiu la statuia lui Lazăr din faţa Universităţii. Aci, depunând coroane, au ţinut discursuri d-l Ministru al Instrucţiunii, reprezentantul Academiei Române şi delegaţii ţărilor alipite. După amiazi şi în ziua următoare au avut loc conferinţa d-lui G. Adamescu, în faţa elevilor şcoalelor din Bucureşti — atari conferinţe s'au ţinut la toate şcoalele din ţară — şi a d-lui profesor N. Iorga, pentru marele public.

La *Avrig*, de dimineaţă, după *Tedeum-ul* din biserică, au rostit cuvântări, în faţa mormântului lui Lazăr, I. P. S. S. Mitropolitul Sibiului, A. S. R. Principele Carol, Ministrul Instrucţiunii, cel al Comunicaţiilor, cel al Lucrărilor Publice şi reprezentanţii tuturor instituţiunilor culturale din ţară; după amiazi au avut loc mari serbări populare.

www.dacoromanica.ro

De şi a învăţat în şcoalele streine din Ardealul, care pe atunci erà mare principat supus împăratului Austriei (8 ani în Cluj) şi teologia în Viena (1806—1811), totuş sufletul lui erà plin de simpatie pentru ţările latine, pentru cultura latină, fiind convins că numai duhul ei poate primenì şi înviorà întreagă veaţa noastră sufletească. El erà entusiasmat de marele Napoleon, duşmanul Austriei.

Tocmai aceste sentimente i-au devenit fatale, căci la 9 Iunie 1815 ţinându-se o întrunire în grădina-restaurant «Flora», care erà proprietatea eparhiei noastre din Sibiu, George Lazăr preamărì într'un discurs pe Napoleon şi geniul latinităţei şi băù în sănătatea lui Napoleon, care se întorceà în triumf din insula Elba spre Paris. Cum Lazăr erà dascăl al cursului preoţesc de 6 luni înfiinţat în 1912 în Sibiu şi pentru care erà pregătit anume — Cancelaria «aulică» l-a destituit la 15 Septembrie 1815 şi a ajuns sub priveghere poliţienească. Un suflet «revoluţionar» ca al lui Lazăr, n'a putut suporta aceasta, mai ales că pentru firea lui neastâmpărată intrase demult în relaţii aspre cu Episcopul său Vasile Moga—desigur strimtorat şi el de autorităţile statului, care nu puteà admite îndrumări de felul celor date de Lazăr.

Astfel fugì în «ţară», unde mai întâi dete lecţii în limba românească în familia Bărcănescu.

In viaţa de atunci, cu totul grecizată, pasul lui Lazăr erà o revoluţie. Dulceaţa graiului naţional, isgonit la ţară, şi căldura lui aprinsese în sufletul boerilor cu simţ naţional, — deşi latent, de cari totdeauna am avut, puternice nădejdi de lepădare a hainelor greceşti.

Glasul lui a ştiut să câştige aderenţi şi să producă un curent care să determine pe Vodă, — pe atunci grecul Ioan Caragea—şi pe Mitropolitul grec Nectarie, care erà preşedintele eforiei şcolare, a admite deschiderea la 1818 a unei şcoale superioare naţionale în care studiile să fie predate în limba română.

In această «Academie» naţională, şi-a ajuns activitatea lui Lazăr culmea, devenind un fel de descălecător cultural,

In întunecimea produsă de stăpânirea fanariotă, de şcoalele greceşti, de o pătură suprapusă de intelectualii greci sau grecizaţi, cu obiceiuri levantine, George Lazăr şi şcoala sa a aprins farul luminei naţionale, a cărui farmec, repede l'a simţit mulţime de tineri români, ucenici ai lui Lazăr. Streinii greci se alarmează. Ieromonahul Macarie, cântăreţul, care povesteşte greutaţile înce-

www.dacoromanica.ro

putului şcoalei naţionale în Bucureşti, spune: «că grecii care deţineau puterea, au dus pe profesori pe la divanuri, i-au hulit în lume, au lipit pe zidurile şcoalei versuri batjocoritoare»..... dar văpaia conştiinţei naţionale, odată aprinsă, s'a lăţit cu elementare forţe.

Puterea cuvântului lui G. Lazăr şi a sentimentelor sale româneşti se învederează din entuziasmul, cu care Eliade Rădulescu şi alţi ucenici ai lui îi păstrează şi cinstesc amintirea şi-i propoveduiesc ideile.

Este caracteristic pentru modul de gândire a lui G. Lazăr discursul pregătit de el, dar rostit de altul, în această Mitropolie la înscăunarea Mitropolitului român al ţărei româneşti Dionisie Lupu, în anul 1819. Iată miezul lui: Arătând gloria strămoşilor Romani şi nemernicia strănepoţilor Români continuă:... «Când s'ar ridică duhul din ţărâna acelora şi ar privi peste strănepoţii marelui Cesar, slăvitului Aurelius şi al înaltului Traian oare în ziua de azi mai cunoaşte-i-ar? Negreşit, i-ar căutà în palaturile cele mari împărăteşti şi i-ar aflà în vizuinile şi bordeile acele mai proaste şi încenuşate; i-ar căutà în scaunele puterii şi i-ar aflà amârîţi sub jugul prostimei. I-ar căutà proslăviţi şi luminaţi: şi cum i-ar aflà? Rupţi, goi şi asemănaţi dobitoacelor, de tot căzuţi în prăpastia bine gătită spre slujba vrăjmaşilor streini, a răpitorilor casei părinteşti.

Ajungă lacrămile patriei; vremea este acum să se ridice din ţărână seminţiile căzute şi să se afle dreaptă izbăvire.

Aducerea aminte de mărirea strămoşească serve mântuire căzuţilor săi strănepoţi».

Spre a încurajà pe noul Mitropolit, totdeodată preşedinte al Eforiei şcolare şi pe colaboratorii lui, încă strâmtoraţi de protipendada grecească, astfel îl ambiţionează: «Înălţarea Prea Sfinţiei Tale nu este decât una pronie dumnezeiască, care făcându-i-se mai pe urmă milă şi de acest neam căzut, a rupt aice blestemul lui Dumnezeu şi prin ridicarea dreptei Prea Sfinţiei Tale va să pună acum stavilă întunecimei. Calcă Prea Sfinţite Părinte, pe poteca, care cu braţ voinicesc şi cu duh românesc — spre mai mare mirare a neamului — ai deschis. Intinde fără sfială şi pasul spre descoperirea brazdei strămoşeşti. Aci frica nu mai are loc, sfială zace la pământ. Pronia lucrează şi noi toţi cu bucurie îţi urmăm. Noi, fii duhov-

www.dacoromanica.ro

niceşti, îţi binecuvântăm toiagul păstoriei, ca să ne fii nouă spre veşnică mângâiere, că nu-ţi vor fi cu noi ostenelile în zadar».

Din sufletul ucenicilor lui Lazăr trimişi de Eforie în Apusul latin, la Pisa şi Paris, — se desprinde acelaşi duh îndrăsneţ de redeşteptare pe toată linia a poporului român.

Aşa, călugărul Eufrosin Poteca scrie astfel boerilor în o scrisoare adresată Mitropolitului: «Voiţi voi cu adevărat să scoateţi pe norodul Valahiei dintre întunericul neştiinţei? Cinstiţi preoţia..... şi încă să aşezaţi şi o leafă cuviincioasă la toţi preoţii cei ce vor puteà să înveţe copiii în toate satele, ca să înveţe şi cei cu totul neînvăţaţi, spre a se face vrednici cu această leafă, căci până când preoţii vor rămânea în starea, în care se află, norodul cum va fi? Voiţi voi să vă faceţi cu adevărat oameni mari şi fericiţi? Isgoniţi nedreptatea din Valahia. Adunaţi-vă cu toţii în Sfânta Mitropolie: faceţi întâi o rugăciune către Dumnezeu, ca să primiţi ertare de păcatele trecute şi apoi faceţi o lege politicească, care să hotărască dăjdiile de om înaintea fieştecăruia fără deosebire, dela divăniţi până la plugari şi hrănitorii de dobitoace. Şi aşa, fără a sărăcì cineva de tot, se va aduna lesne cu ce plătì toate cheltuelile statului. Iar în cea mai de pe urmă, voiţi voi să fiţi creştini cu adevărat? Sloboziţi robii creştini ce ţineţi, căci — fiind voi creştini — nu vi se cade să ţineţi robi creştinii, nu este rob şi slobod, ci toţi suntem una întru Hristos Iisus, Domnul nostru»... (Paris 15 Septembrie 1824).

O altă scrisoare către aceiaşi, cu sfaturi şi idei asemănătoare, o încheie astfel: «Atuncia veţi arăta la toată lumea, cât pot Românii, strănepoţii Romanilor, luminaţi cu adevărul şi lucrând dreptatea» (1820).

Şi din scurtele mele expuneri se vede, cum şcoala lui Gh. Lazăr n'a deshis numai isvorul, din care s'a desvoltat puternicul fluviu al Culturii noastre naţionale pe fondul Culturii şi originii noastre latine, glorificate de cronicarul Miron Costin, ci îndemnurile lui şi ale ucenicilor săi ating momente sociale şi politice, chemate a reformà întreaga viaţă a ţărei în directie naţională. Şcoala lui a produs roade strălucite, în cât merită atributul de Apostol al redeşteptărei noastre naţionale.

Munca şcoalei lui Lazăr, pe cât de îndrăsneaţă, pe atât de firească, a pregătit desigur terenul pentru mişcarea lui Tudor Vla-

www.dacoromanica.ro

dimirescu şi a curăţat şi alimentat atmosfera, care ne-a scăpat de domuitorul, grec de mitropolitul grec, de limba grecească şi de toate străinismele, cari ne înficiase sufletul românesc.

Scapă-ne Doamne şi de apucăturile levantine şi de corupţia şi de obiceiurile balcanice ce îşi mai ridică pe ici colea capul.

Sărbătorind amintirea lui Gh. Lazăr, noi dăm astăzi ţărei trei învăţăminte preţioase:

1. Fiind Gh. Lazăr fiu de ţăran, a învăţat şcoli înalte cu ajutorul bisericei, având bursă din fondurile Eparhiei Sibiului, a ajuns profesor de seminar preoţesc, arhidiacon al bisericei ortodoxe; a ajutat în Bucureşti la şcoala de profesori-preoţi; clădirea bisericei dela Sf. Sava i-a adăpostit şcoala naţională. Aavut bune legături cu această sfântă Mitropolie şi cu Chiriarhul ei, acum român. Călugărul Eufrosin Poteca, mai târziu arhimandrit-egumen la o modestă mănăstire i-a fost un îndrăsneţ şi luminat ucenic.

Toate aceste momente ne dovedesc, ce parte însemnată a avut biserica noastră la întemeierea învăţământului naţional şi prin aceasta la regenerarea neamului românesc şi la deschiderea căilor care ne-au adus la progresul de azi.

Deci slăviţi cârmuitori ai ţării de azi şi de mâine şi iubită ţară, sprijiniţi această biserică, ca să ajungă la vechia strălucire, căci mari sunt bine facerile, ce le poate revărsà şi în viitor asupra poporului român.

2. Preoţi şi dascăli, profesori şi diregători, medici şi toţi fruntaşii ţării, slujiţi cu cinste şi cu zel înfocat şi munciţi cu drag la ridicarea poporului dela ţară, căci alese suflete şi preţioase energii cuprinde nesecatul ei isvor.

3. Iară cu toţii să păstrăm, să sporim şi generalisăm moştenirea lui Gheorghe Lazăr şi a nemuritorilor lui ucenici şi urmaşi, spre slava amintirii lor şi spre înălţarea şi întărirea ţărei româneşti şi a poporului ei.

www.dacoromanica.ro

III. DISCURSUL
d-lui dr. C. Anghelescu, Ministrul Instrucţii, rostit la statuia lui G. Lazăr, la 29 Septemvrie 1923.

După un veac de stăpânire fanariotă şi în momentul când cultura grecească renăscută ajunsese la apogeu în Principatele Dunărene, înăbuşind orice conştiinţă naţională românească, soseşte în Bucureşti un om, care, înzestrat cu calităţi sufleteşti superioare şi înarmat cu puternicele arme ale culturei apusene, isbuteşte numai în câţiva ani să trezească sentimentele naţionale amorţite ale neamului său.

Gheorghe Lazăr, ursit de providenţă să dea o nouă îndrumare culturei româneşti, şi să-i pună noui temelii, reformând întreaga noastră viaţă naţională, soseşte tocmai în momentul, când grecismul pusese năpraznica sa stăpânire pe sufletele celor cari conduceau neamul nostru.

Gheorghe Lazăr isbuteşte în câţiva ani să trezească din letargie un popor întreg şi să înlăture acea cultură streină, care nu aveà nici o legătură organică, nici o rădăcină în masa mare a poporului român.

Ideile de libertate şi egalitate răspândite în lume de marea Revoluţiune franceză de la sfârşitul secolului al optsprezecelea şi entuziasmul pentru armatele napoleoniene triumfătoare — cari intrau la Viena în momentul când Lazăr părăsind Clujul, se dusese acolo să-şi continue studiile, — avuseseră un efect extraordinar chiar şi asupra Principatelor Dunărene. Nu trebuià decât omul cu voinţa de fier şi capabil să producă mişcarea necesară.

Omul acesta fu Lazăr, care isbutì să producă o în-

www.dacoromanica.ro

treagă revoluţiune sufletească, întemeind şi îndrumând cultura românească.

Alături de el, alături de dascălul care luptă cu armele culturei, venì, ceva mai târziu, un alt erou al neamului, care, luptând cu armele vitejiei, trezì conştiinţa naţională... Acesta fu Tudor.

In două rânduri graiul nostru românesc fu pe marginea prăpastiei, gata să fie prăvălit sau înăbuşit de alte graiuri şi alte culturi streine; în primul rând, atunci când se întroduse limba slavonă în slujba bisericească şi în actele ţării, şi, în al doilea rând, mai târziu, când la începutul secolului trecut, aruncându-se dispreţul pentru limba şi trecutul nostru strămoşesc, limba românească alungată din casele boierilor şi din ruga către Dumnezeu, nu se mai auzià decât în gura iobagului şi în cântecele de durere, în doinele poporului.

In acest moment psihologic, sosì Lazăr în Bucureşti şi prin puterea voinţei sale, conştient de rolul pe care aveà să-l joace, ca un adevărat apostol din amvonul şcoalei, propovăduì românismul.

Patru ani de-arândul, în acest loc, în care ne găsim astăzi, şi unde marii patrioţi ai neamului i-au înălţat această statuă, în acest loc, în tinda bisericei de la Sfântul Sava, care era acì, Lazăr propovăduì cuvântul său cald, trezì conştiinţa naţională, întemeià cultura românească şi deschise larg porţile viitorului neamului.

Sămânţa aruncată de el a rupt zăgazurile seculare ale opresiunei şi ale ignoranţei, a desfiinţat hotarele nedrepte şi a întemeiat o conştiinţă de neam, întâi, şi un stat unitar naţional, în urmă.

Astăzi ca un suprem omagiu, ţara recunoscătoare se proslăveşte înaintea numelui aceluia care trebuie să fie nu numai simbolul redeşteptării culturii naţionale, ci simbolul unirii tuturor acelor cari au acelaş graiu, aceleaşi aspiraţiuni, aceleaşi idealuri.

www.dacoromanica.ro

IV. DISCURSUL
rostit de I. P. S. mitropolitul Nicolae Balan la 30 Sept. 1923, la Avrig, la mormântul lui G. Lazăr.

Sunt în vieaţa popoarelor chemări venite de sus şi sunt suflete cari ştiu să le prindă solia şi să se facă purtătorii ei.

Un astfel de sol al cerului către poporul românesc, ca să-l trezească la mai multă conştiinţă de sine şi să-l cheme către misiunea sa în lume, a fost şi marele dascăl Gheorghe Lazăr, în jurul mormântului căruia, închis acum o sută de ani, ne-am adunat azi aci. Dela acest mormânt se desprinde înţelepciunea cuprinsă în sf. Evanghelie care s'a cetit astăzi, că omul şi popoarele trăiesc mai presus de toate prin sufletul lor, «pentrucă ce i-ar folosì omului de-ar bobândì lumea toată, şi şi-ar pierde sufletul său».

De când a sburat de pe buzele Mântuitorului Iisus acest cuvânt, a început o nouă epocă în desvoltarea lumii. Fericiţi cei cari, înţelegând cuvântul, s'au făcut propagatorii luminii şi culturii în mijlocul semenilor lor.

Acel pe care-l sărbătorim azi s'a ridicat din părinţi ţărani din această comună, înfăţişând prin trezvia minţii şi prin agerimea sa toate darurile minunate cu care a înzestrat Dumnezeu neamul românesc. A trecut prin şcoli străine, la Sibiu, la Cluj şi Viena, înarmându-şi sufletul cu învăţăturile ştiinţii, dar a lăsat locul de căpetenie în sufletul său pentru

www.dacoromanica.ro

idealul unităţii culturale şi naţionale a fraţilor săi, pe care l-a văzut de pe paginile trecutului, l-a cristalizat din sufe-rinţele prezentului şi din intrezăririle către viitor pe cari le prindeà cu ochii săi de sburător spre cer. Cu această pregă-tire s'a întors acasă ca dascăl pentru slujitorii altarului, în Sibiul mult prigonitului nostru scaun vlădicesc.

Pentru un om ca Lazăr, piedecile ivite în cale n'au însemnat decât poarta dela care se deschide mai larg şi mai luminos drumul spre idealul visat de el.

Dela Sibiu a trecut Carpaţii la Bucureşti unde, în încăperile dela sf. Sava, întemeiază o şcoală, care n'a fost numai atât, ci a fost un simbol, un drapel, un crez pentru toţi Românii, amintindu-le că a sosit vremea redeşteptării şi culturii româneşti; a fost o adevărată vatră de lumină care a răspândit în toate unghiurile locuite de Români raze binefăcătoare şi a dat roade!

Aceste roade au fost aducătoare de libertate, ele tre-zind sufletul acelor eroi cari şi-au pus în cumpănă vieaţa şi în fruntea poporului, scuturând jugul robiei politice şi cultu-rale a Grecilor, au dovedit lumei întregi că suntem un popor vrednic de a trăì liber pe pământul strămoşesc.

Azi au venit Români din patru unghiuri să se închine în faţa marelui apostol, care cu neasămănată încredere în sufletul poporului român, s'a făcut luminătorul şi desrobi-torul neamulu său. Au venit să-i aducă prinos de mulţumire şi recunoştinţă.

Uniţi azi în cuget şi simţiri cu desrobitorii ţării, cu cei ce stau în fruntea ţării, cu glorioşii noştri Suverani şi iubitele odrasle ale întregei dinastii, într' un gând şi din suflet aducem laude memoriei lui Gh. Lazăr, celui care, el mai întâi, s'a jertfit.

La împlinirea a o sută de ani dela moartea lui se cuvine să facem azi acì făgăduinţa sărbătorească că vom

www.dacoromanica.ro

deschide larg porţile sufletelor noastre pentru luminarea poporului prin duhul iubirii, al bunei înţelegeri între fraţi, al libertăţii prin cultură şi progres, împlinind astfel visul cel mai scump al acestui mare luminător. Iar pe cel drept şi bun, pe Dumnezeul nostru, îl rugăm să odihnească în pace pe Gh. Lazăr, a cărui pomenire să fie vecinică!

www.dacoromanica.ro

V. DISCURSUL
rostit de A. S. R. Principele Moştenitor Carol, la 30 Septembrie 1923, la Avrig. la mormântul lui G. Lazăr

O sută de ani au trecut azi,—şi suntem adunaţi aci spre a proslăvi amintirea sa, — de la moartea marelui dascăl Gh. Lazăr.

Câte lucruri mari nu s'au săvârşit de atunci şi ce bucurie n'ar resimţi el, dacă ar fi în viaţă, că azi Avrigul său este pământ românesc.

Privind de aci în spre miază-zi, de sigur, că în copilăria sa a trebuit să se gândească că ce o fi dincolo de acest uriaş zid de stâncă?

Ca şi pentru alte mari figuri ale neamului, par'că acest zid a fost făcut ca să fie trecut. Ca şi Voevozii legendari, întemeietori de ţări, acest voevod al culturei, întemeietor de şcoală, a trecut zidul ca sa-şi întărească neamul. Azi noi nu mai avem zid de trecut spre a-ţi sărbători faptele, o dascăl prea mărit! Putem privi munţii noştri cu sufletul înălţat de minunăţia priveliştei, fără groaza de a sti că sunt ziduri tainice, despărţitoare de fraţi.

Gheorghe Lazăr a fost şi el unul dintre eroii cari au priceput că aceste ziduri nu sunt fireşti şi el unul a dat primele lovituri pentru dărâmarea lor.

Ce concepţie nobilă ca a sa, să-şi pună toată ştiinţa, tot sufletul, pentru înălţarea Neamului şi întărirea Patriei!

www.dacoromanica.ro

Zic Neam şi Patrie, căci, în concepţia lui, toţi aceĭ cari grăiau şi simţiau româneşte erau de un Neam şi de o Patrie.

Cu studiile ce a făcut, puteà să devie om bogat, să ducă o viaţă tihnită, cu toate că nu se înţelesese cu mai marii lui.

Dar a fost el din sămânţa luptătorilor fără odihnă şi al adâncilor iubitori de neam. A fost sortit să-şi închine vieaţa unei cauze şi luptând i-a pus temelia.

Intr'o ţară unde toate şcolile şi cultura erau în mână străină şi se făceau în limbă străină, Gheorghe Lazăr a avut nespusa îndrăsneală de a afirmà că şi în româneşte se poate vorbì limba ştiinţei şi a culturei.

Nu numai Constantin Bălăceanu, dar şi mulţi alţi, au fost minunaţi atunci de un adevăr ce nouă celora de azi ni se pare că nu poate fi altcum.

Azì povestind aceasta, uităm câtă sârguinţă a trebuit şi câte umilinţi au fost îndurate spre a probà acest adevăr.

De acì începe toată opera de renaştere culturală a României de azi. Singur un luptător ca el puteà să-i pună temeliile. Şcoala Sfântul Sava a fost focarul de unde a pornit vieaţa intelectuală a României veacului al XIX-lea.

Sufletul ei era Gheorghe Lazăr.

La căldura acestui suflet s'au încălzit şi pregătit cei dintâi pioni ai renaşterei noastre. El e soarele care răsare după un lung şir de ani întunecaţi. Cu el s'a făcut ziuă pentru totdeauna.

Dascăl în adevăratul tâlc al cuvântului, el nu s'a mărginit numai la predarea învăţăturilor de pe catredă, ci a încercat prin manifestul său din 1818 să alcătuiască întâiul program pentru şcolile româneşti, şi, ceea ce este mai frumos, este că în liniile lui generale acest program

www.dacoromanica.ro

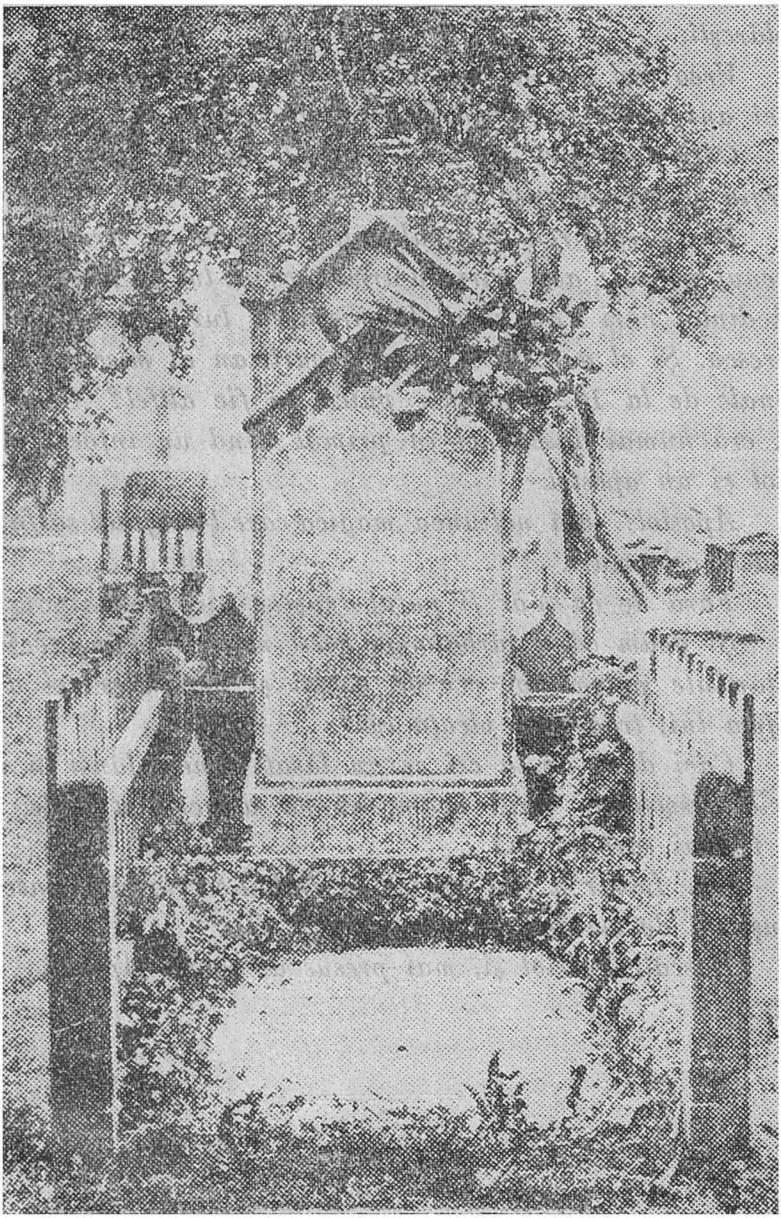

Mormântul lui Gheorghe Lazăr, la Avrig.

www.dacoromanica.ro

este acela care şi astăzi stă la temelia alcătuirei noastre şcolăreşti.

Vreo trei ani de zile a lucrat el cu tihnă şi energie. Trei ani numai şi urmările sunt de veacuri.

Câţi n'ar dorì să aibă norocul lui, dar câţi au energia şi perseverenţa lui?

Dar pregătirea lui culturală a avut şi urmări pe terenul politic; acei cari au urmat şcoala lui au fost dintre cei dintâi cari s'au alipit la mişcarea lui Tudor Vladimirescu. Şi el a fost un convins partizan al mişcărei naţionale de la 1821 şi cum puteà să fie altfel? Căci el nu erà numai dascàl, ci în primul rând un înfocat patriot şi un apostol.

Apostol! iată noţiunea magică care l-a ajutat să facă faptele cele mari.

Fără de ea n'ar fi putut reuşì.

Şi acum când sărbătorim acest mare Român, ce învăţăminte putem noi cei de astăzi şi mai ales cei din tagma lui, trage din vieaţa lui?

Căci dacă de la cei ce au lăsat urme adânci în istoria desvoltărei unui neam, nu ne alegem cu pilde, la ce îi mai sărbătorim?

Gh. Lazăr a fost ceeace ar trebuì să fie orice dascăl conştient de menirea sa.

Dascăl, Patriot şi, mai presus de toate, Apostol.

www.dacoromanica.ro

IV. DISCURSUL
d-lui dr. C. Angelescu, Ministrul Instrucţii, rostit la mormântul lui G. Lazăr, la Avrig, 30 Sept. 1923

In desvoltarea lor, popoarele urcă drumurile grele şi primejdioase care duc spre culmile idealurilor lor politice şi culturale. Prinşi în vâltoarea luptelor, nu ne dăm seama de măreţia biruinţelor repurtate, nu putem măsura întinderea progreselor realizate. Aniversările sunt popasuri cari vin, chiar la un veac odată, să ne dea prilejul să aruncăm privirile spre trecut şi să măsurăm drumul străbătut.

Se împlineşte un veac de la trecerea lui Gh. Lazăr dintre cei vii. Inaintea mormântului lui să ne oprim şi să îmbrăţişăm cu o privire largă istoria şcoalei româneşti în cursul acestui veac.

Ce perspectivă măreaţă, ce drum fantastic străbătut!

Mintea noastră trece peste etapele mărunte şi fixează cele două puncte extreme ale acestei perioade istorice. Acum un veac umilul dascăl pleacă din Ardealul robit şi trece munţii spre a venì în Bucureştii înstrăinaţi. El urcă treptele catedrei de la Colegiul Sf-tul Sava, el, întâiul dascăl român în cea dintâi şcoală românească. Apostol al unei credinţe şi al unei idei, profesor şi luptător, el afirmă şi dovedeşte, în mijlocul neîncrederii obşteşti, dreptul şi putinţa învăţăturii în limba naţională. Semănătorul a căzut doborît de oboseală, dar sămânţa aruncată de el a rămas pe pământ bun, a încolţit şi a crescut cu putere.

www.dacoromanica.ro

Astăzi, copacul secular al culturii naţionale îşi resfiră braţele robuste ale celor patru universităţi, mlădiţele viguroase ale celor 500 de şcoale secundare şi frunzişul bogat al celor douăzeci de mii şcoale primare, presărate pe tot cuprinsul pământului românesc. Şi acest pământ e liber şi întregit prin puterea pe care ideia naţională, cultivată prin şcoală, a sădit-o în sufletul Românilor.

Un sentiment legitim de satisfacţie şi de mândrie pentru cele ce am obţinut, de încredere pentru cele ce ne-au mai rămas să săvârşim, ne covârşeşte inimile.

Il depunem ca prinos de adâncă recunoştinţă pe piatra lui funerară.

Gheorghe Lazăr este o figură simbolică a neamului românesc. In ciuda hotarelor artificiale, pe care le ridicase vitregia vremurilor şi răutatea oamenilor, sufletul poporului nostru a păstrat o continuitate, care s'a manifestat în decursul veacurilor printr'un schimb aproape neîntrerupt de oameni şi de idei. Trecerea lui Lazăr dincolo de munţi simbolizează descălecatul cultural al Ardelenilor, care a dat impulsul întemeierii unei culturi naţionale, aşa după cum, cu cinci veacuri mai înainte, descălecatul Voevozilor a dat impulsul întemeierii unei vieţi politice de stat. Şi erà indispensabil acest descălecat, pentru a pune bază formelor proprii de organizare culturală naţională, imposibile de desvoltat sub regimul de opresiune din Ardeal. Sămânţa şcoalei româneşti nu puteà găsì terenul prielnic de desvoltare de cât în ţara mamă, în special în Bucureştii atât de huliţi, în Capitala ţărei libere, care a fost şi este centrul unde pulsează viaţa românească.

Bucureştii au atras toate energiile ivite în toate colţurile pământului românesc şi de aci le-a răsfrânt peste tot, întărindu-le. Şi Lazăr a venit acì în Capitala ţării mame, cum au venit atâţia, dinăuntrul hotarelor strâmte şi din afara lor.

Iar acì, ideile au devenit forţe cari au rupt zăgazurile

www.dacoromanica.ro

seculare ale opresiunei şi ale întunericului, au desfiinţat hotarele şi au întemeiat o conştiinţă de neam, întâi, şi un stat unitar naţional, în urmă.

Iată cum caracterizează marele Ion Brătianu venirea lui Lazăr la Bucureşti:

«Când Lazăr trecù Carpaţii şi poposì în capitala românească grecismul năbuşise limba noastră; clasele avute abia mai îngânau limba părinţilor lor şi numele de Român devenise un nume de dispreţ; limba greacă comandà după Tron, ea regulà drepturile şi datoriile oamenilor, dascălii greci ocupau catedrele în şcoala domnească, şi tot în limba greacă se ridicau imnurile la cer, pe când cea română abia se mai auzià pe lungul brazdei, în monologul plugarului, ce mânà boii. Care fu dar puterea, de care dispuse Lazăr, el, care nu aveà alt sceptru de cât toiagul de pelerin, şi altă aureolă, altă coroană de cât praful, ce-l adunase pe calea cea mare, ce duceà din Transilvania la Bucureşti? Ce putere supraumană avù Lazăr ca, la rândul său, să ridice după patul morţii, nu un individ, ci o naţiune şi să-i zică: «Scoală-te şi mergi», şi ea să meargă? Nici una de cât aceea, pe care o dă Dumnezeu oamenilor, cari se hotărăsc să se ridice cu sufletul şi cu inima, spre a se face expresiunea unei nevoi, a unor trebuinţe simţite, a unei idei mari, cari ştiu, la un moment propriu, să se gândească şi să voiască pentru o naţiune întreagă».

Şi acum, d-lor, ce răsplată mai desăvârşită pentru apostolii marilor idei? Ce apoteoză mai strălucită pentru pionierul şcoalei naţionale româneşti, pentru dascălul sărac şi necunoscut care a trecut Carpaţii cu desagii la spinare, spre a duce cel dintâi cuvânt românesc în şcoala înstrăinată de la Bucureşti, de cât aceea de a aveà la un veac după moartea lui, strânşi în jurul mormântului modest, pe reprezentanţii României Mari şi pe fruntaşii vieţei politice şi intelectuale

www.dacoromanica.ro

ai ţărei întregite, în care Carpaţii nu mai sunt hotar, ci legătură. Ingenunchiaţi pe piatra umilului mormânt, noi putem să-i strigăm: Lazăre, minunea s'a săvârşit; neamul românesc a reînviat; el e astăzi aşa cum l'ai dorit tu, adunat tot la un loc şi poate să-şi cinstească eroii fără nici o stânjenire.

Avrigul a intrat în istoria neamului nostru, ca şi Turda, ca şi Putna, ca şi toate locurile unde glia fecundă a ţării înveleşte oseminte de eroi, care cu braţul, cu cugetul sau cu cuvântul au pus câte o piatră la edificiul cu care astăzi ne mândrim.

In aceste locuri sfinte, noi, urmaşii, vom găsì prilejuri de reculegere şi reconfortare morală, şi aducând omagiul de admiraţiune şi recunoştinţă pe care-l datorim iluştrilor întemeietori ai ţărei, vom proslăvì numele lor şi-i vom asigurà, că vom şti să ne facem datoria conservând şi întărind unitatea neamului, pentru care ei au luptat şi s'au jertfit.

www.dacoromanica.ro

PARTEA V.

ANEXE

I. Avrigul *în 1815.*

La o mică depărtare de Brad (Girelsau), pe țărmul stâng al Oltului, zace Avrigul (Freck, Felek).

Biserica românească din Avrig.

Aici Oltul, peste care trebuie să treci pe un pod, este destul de lat, dar adâncimea sa obișnuită nu trece peste un stânjen. Malu-

www.dacoromanica.ro

rile şi, în genere, tot ţinutul dealungul râului, sunt foarte şesoase şi de aceea şi expuse deselor inundări ale apelor de munte, care adeseori umflă tare râul; după astfel de întâmplări, şoseaua şi întinderi mari de câmpuri frumoase şi bine lucrate se prefac subit în mlaştini de neumblat.

Lipsind puntea, pe aici râul trebuie să-l treci cu podul. Trecerea aceasta este un drept allodial al scaunului Sibiului; dar locuitorii din Avrig şi Săcădate au arendat-o, plătind o sumă însemnată.

Avrigul însuş este un sat însemnat, clădit în parte pe o înălţime, având o biserică evangelică şi una greco-neunită. Numărul locuitorilor saşi este neînsemnat, cea mai mare parte din locuitori o dau Valahii, a căror hrană de căpetenie este *cărăuşia*, Ei transportă adeseori mărfurile negustorilor în *Ungaria*, *Slavonia*, *Banat şi Valahia*.

Drăguta vilă care-a construit-o răposatul guvernator, Br. Samuel v, Bruckenthal şi frumoasa grădină a vilei ofere călătorului câteva ceasuri de petrecere plăcută; mai ales frumoasă este perspectiva de pe terasa cladirii asupra grădinii întregi. Răposatul aveà obiceiul ca şi la adânci bătrâneţe să închine liniştei câmpeneşti partea cea mai mare a timpului de vara [1])

[1]) Din *Vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat*, 1815, p. 168. — Scrisă de un controlor al carantinelor).

www.dacoromanica.ro

II. Odă râvnitoare spre învăţături [1])

I

Fraţilor sympatrioţi
Un veac nou ni s'au ivit
Cu bune lumini spre toţi
Ştiinţe au înflorit.
Musicesc glas auzim,
Chiamă, ne strigă pre toţi,
Câţi în prostie dormim
Că zacem ca nişte morţi.

II

Glas din Olymbu pe toţi
Chiamă, vă strigă, veniţi.
Romanilor strănepoţi
La Museu mergeţi, grăbiţi.
Iată că ni s'au urzit
Rostul cel de mult ohtat
Astăzi la toţi s'au ivit
In faptă învederat.

III

Un veac de mult neuitat
Numărul cel strămoşesc
Astăzi alt s'au arătat
Strigând cu glas părintesc
Veniţi, fiilor, veniţi!
Ajungeţi, vă deşteptaţi
Muzele strigă, grăbiţi
Mergeţi de le 'ntâmpinaţi.

IV

Tineri să ne sârguim
Să plămădim doftorii,
Pentru ca să mântuim
Pre cea stearpă fără fii
Tu! cea stearpă, să rodeşti
Până când tu fără plod?
Până când să pătimeşti
Să nu naşti din tine rod.

---

[1]) Această odă a lui Paris Mumuleanu a fost scrisă — aşa se pare — cu prilejul deschiderii şcoalei lui Gheorghe Lazăr, în 1818.

www.dacoromanica.ro

V

Vremea e să odrasleşti
Şi să naşti fii adăpaţi,
Ca prin ei şi tu să creşti
Şi lauda să-ţi înalţi.
Să te lauzi neîncetat,
Şi de fii să te făleşti
Slavă să ai necurmat
Cu podoabe musicesti.

VI

Tineri, bătrâni, îndemnând,
Patria s'o folosim,
La isvor nou alergând,
Ştiinţe să dobândim.
Limba siliţi s'o lucraţi
Cu unealte maiestreşti
Rod în lumină să daţi
Din Muse filosofeşti.

VII

Tu, Patrie, până când
Să tot suferi defăimări?
De ce îngăduesti, gemând
Mii de hule şi bârfări?
Pune stavilă poprind
Gurile ce clevetesc
Popreaste-i ne mai hulind
Neamul cel strămoşesc.

VIII

Invârtind sfera cătaţi
Au doară nu cădem
In grami, precum şi alţi
De unde ne şi trăgem.
Nu, nu până în sfârşit
In prostie să trăim
Iată vremea au venit
Ca şi noi să ne trezim.

IX

Cu o scumpătate toţi
Fierbinte să ne silim
Fraţilor simpatrioţi
Limba s'o canonisim.
Cu cuvânt gramaticesc
Firea să i-o altuim
Să dea rod filosofesc
Cu regale s'o vorbim.

X

Stări, boieri, neguţitori,
Toţi să îndeletnicim
Cu mijloace şi ajutori
Patria s'o folosim.
Datoriei strămoşeşti
Ni se cade să urmăm
Cu daruri duhovnicesti
Pururea s'o ajutăm.

www.dacoromanica.ro

XI

Mai întâiu suntem datori
Şcoalele să le cătăm
Şi să fim îndemnători
Cu daruri să le 'nzestrăm.
Pildă avem pe Evropei
Cărora să le urmăm
Intr'adins şi cu temei,
Ce chip să 'ntrebuinţăm?

XII

O! noi cei nerâvnitori
Mult o să ne lenevim,
Să fim neînţelegători
Şi-n ruşine să dormim?
Să fim noi începători
Acestii nalte măriri
Ca să lăsăm următori
Pre fii întru pomeniri.

XIII

Am căzut, să ne sculăm
Şi de eram întinaţi,
Acuşa să ne spălăm
Şi să fim iarăş curaţi.
Nu în veci să rămânem
Cu ponoase lepădaţi
Ci să silim cât putem
Să nu fim tot defăimaţi.

VIX

Ce ruşine să vedem
Alte limbi cum se slăvesc
Iar noi încă nu putem
Să dăm rod gramaticesc.
Neam cu schiptru că ni-aflăm
N'am putea'n stare să fim,
Limba noastră s'o-învăţăm
Cu ea să filosofim?

VX

Toţi prin ştiinţe s'au mărit
Şi slava ş'au înălţat
Ajungând la bun sfârşit
Prin adevăr luminat.
Acum şi noi să sărim
Din ceeace ne aflăm
Grăbind să ne poleim
Prostia s'o lepădăm.

XVI

Tineri, vă rog, îndemnaţi,
Cât puteţi la al meu sfat,
Ceată mare v'adunaţi
S'ajungem la scopos nalt.
Rogu-vă şi vă pohtesc
Numai îndărătniciţi
La câte vă sfătuesc
Intr'adins cu toţi grăbiţi.

www.dacoromanica.ro

XVII

Astăzi s'au descoperit
Un isvor prea minunat
Noi, celor ce-au chibzuit
Să mulţumim neîncetat,
Şi cu râvnă s'alergăm
La acest prea dulce isvor
Unul pe altul să îndemnăm
Pre câţi să se adape vor.

XVIII

Să alergăm mare şi mic
Cu libov învăpăiaţi
Să nu lenevim nimic
Să putem fi lăudaţi.
Prostia, ce pân'acuşi
Ca o sarcină purtăm,
Şi cu tot suntem supuşi
Vremea e s'o lepădăm.

XIX

Până când împomilaţi
Prostii neomeneşti?
Până când neînvăţaţi
De ştiinţe filosofeşti?
Acum să ne deşteptăm
Ca prin ştiinţe să putem
Intr'un număr să intrăm
Cu ceice de-un neam trăgem.

XX

Acuş Patria săltând
Aşteaptă s'o folosim,
Noi nimic nepregetând
Numele să i-l mărim.
Mari, mici, netăgăduit
Datori suntem să silim
Să-i facem nume slăvit
Şi cu sporiul s'o mărim.

www.dacoromanica.ro

III. Tradiţii locale din Avrig despre G. Lazăr [1])

Un nepot al lui G. Lazăr, fiul fratelui său mai mare, mort pe la 1875, spuneà că, după întoarcerea dela Viena, unchiul său State, s'a apucat odată să-şi râză de ei făcând să plouă. «A pus un blid cu apă pe masă şi cetind dintr'o cărticică, am văzut înălţându-se de odată un nor din blid. Când nu ne mai vedeam unul pe altul, de ni se părea că suntem la munte, într'o negură, a deschis repede fereastra şi nici una nici două, a început să plouă binişor în casă Atunci eu am zis: bine, domnul nostru, de plouat ne-ai plouat acum, dar de nins ne-ai putea face să ne ningă? Ba v'aş puteà, răspunde domnul, dar mi-e frică să nu vă răciţi, că sunteţi cam uzi acum.

Altă dată eram cu tata la fân în Cărbunari, unde venise şi domnu să vază cum lucrăm şi şă-şi mai aducă aminte de locurile unde «a fost cu viţeii». Erà o zi de vară caldă, de se uscà fânul până la amiazi. Bătrânul Ţicu aveà ograda chiar lângă a tatii.—«Ce-mi daţi, zise domnul către noi, să fac să plouă fânul Ţicului?» —«Ba lasă-l, săracul, că tocmai în vara asta îi s'a stricat fânul mai tot, de ploaie, să-i rămâie cel puţin acesta curat», răspunse tata.

«Apoi n'am să i-l stric eu de tot», zise domnul.

---

[1]) Dintr'un manuscris al unui strănepot din Avrig al lui Gheorghe Lazăr.

www.dacoromanica.ro

«Bine, fă, dar o să te blesteme şi mă tem că n'o să te sfârşeşti bine».

«Las pe mine», răspunse domnul, şi nu ştiu ce şi-a luat, cu ce unelte şi-a încărcat mâinile şi s'a furişat pe supt arini până în părău. De odată vedem că încep a cadeà picături mari, din ce în ce mai dese, peste ograda Ţicului. Bătrânul, săracul, sare de sub mărul pădureţ, sub care odihneà de amiazi, apucă grebla şi începe a-şi adunà fânul în ruptul capului. Nu ştia ce e, până l-a întrebat tata:

«Dar ce faci, Ţicule, visezi ori ce naiba, că nu plouă din senin, uită-te la noi e soare!» — «Soare, zău, la voi, răspunse Ţicu, sforăind de mânie, la voi cum să nu fie soare, ca'ţi adus pe dracul, să v'ajute». Atunci am isbucnit într'un hohot, că, zău, nu-mi puteam ţine râsul, iar Ţicu trăgeà din greblă vrăşmaş şi borborosià: «O, trăsnì-te-ar Dumnezeu, boală necurată, o dare-ar Dumnezeu tot prin ploi să umbli.— Mă miram, unde a fost el atâţia ani. La şcoala şolomonarilor cari poartă vremile».

De atunci până azi, Avrigenii când vorbesc de feciorul cel învăţat al lui George Lazăroaia, din capul satului, îl reamintesc numai sub numele de *şolomonar*.

* * *

Vara, când Lazăr petreceà vacanţa acasă la părinţii săi, se spune că aveà obiceiul să tragă cu puşca şi să împuşte ciori de pe turnul bisericii din sat. Din această cauză la hirotonisirea sa de diacon la Sibiu, Ermolae Răduţiu din Avrig, —nu învăţătorul, ci un cărauş care de abia ştià să citiască şi să scrie şi care de altfel dusese cu căruţa pe Lazăr până la Carlovitz, — din îndemnul episcopului Vasile Moga, ar fi strigat în biserică: «ho! staţi, nu sfinţiţi pe un om care pe lângă alte necuviinţe faţă de biserică, ca

www.dacoromanica.ro

nepostire, citire de cărți ereticești, a mai împușcat, de atâtea ori, cioare și coțofane de pe turnul bisericii din Avrig».— Un preot nu trebue să tragă cu pușca.— Ca răsplată pentru fapta sa, cărăușul Ermolae Raduțiu a fost sfințit în urmă de episcopul Vasile Moga, ca preot — spune tradiția.

IV. Intâia scrisoare din Viena a lui G. Lazăr către părinții săi[1])

Iubite tată și dorită mamă,

Iată-mă acum, după o călătorie de mai multe săptămâni prin mai multe țări, ajuns în Beciu, în satul împăratului, cum tot ziceați D-voastră. Îți aduci aminte, când eram copil, că tot ziceam cum că peste dealul Bradului — un sat în apropiere de Avrig — nu mai este lume și că afară de țara Oltului, câtă se vedeà din Avrig nu mai este nimic încolo. Acum am văzut cu ochii atâtea țări, atâți oameni, sate și orașe, de mă dureau genele, iar când am ajuns în Beciu, mi se păreà că până atunci numai cât am visat, așà mi s'a șters din minte toate lucrurile câte le-am vâzut până atunci. Dar pentru asta să nu credeți că v'am uitat, gândul meu este tot acolo și nu doresc alta decât să vă țină Dumnezeu pe toți ca să ne putem întâlni într'o zi fericiți. Să nu vă fie jale după mine, să nu ziceți că mă aflu între străini, pentru că oamenii depe aici sunt foarte prietenoși și veseli. Când am vorbit cu ei despre țara noastră și despre Români, s'au mirat și ei, câte neamuri se mai află în țara împăratului,

[1]) *Eustatie Lăzăroaia, istoriară inedită* de Mih. Lazăr 1879

www.dacoromanica.ro

şi nu ştieau nici încotro bate ţara Ardealului. Iar când le-am spus că neamul nostru se trage din Italia, dela Rîm, de când cu Traian Impăratul şi cu Dacii, s'au minunat şi au început a mă pipăi să vază dacă suntem făcuţi şi noi ca ei şi mai cu seamă, pentru ca să zică că au pus mâna pe un nepot de ai lui Traian. Un om bătrân care auzise de răscoala lui Horia, când i-am spus că sunt Român a căscat gura cu mirare, pentru că fiind nemţii oameni cam urîţi şi văzându-mă pe mine Avrigean voinic şi ocheşel mi-a răspuns: «Bine, domnişorule, eu gândiam că pe la Dumniavoastră sunt tot mâncători de oameni, tâlhari şi hoţi, cu ochii cufundaţi şi cu gura până la urechi, pentru că aşà spuneau ceşti de pe aici, cari au fost în Ardeal să aducă ştiri despre oamenii lui Horia».

Eu i-am răspuns că Românii sunt cei mai blânzi oameni din toată ţara împăratului, dar când îi pui unghia la gât îi se cam lărgeşte şi lui gura şi îi se încruntă ochii,--asta-i totul. Lucru firesc, Românii noştri, când au văzut comisarii sgâindu-se la ei cu sfială de o împuscătură, vor fi început a scoate limba către ei şi aceştia, s'au speriat, au fugit şi au spus aci vedenii înfricoşate.

Le-am spus multe despre Români şi ţara lor, cum e de frumoasă şi că tocmai pentru asta se înfuriază ei, când se încercă străinii să li-o ia. Mai încolo, am să mă duc odată chiar la împăratul şi să-i spun lucruri despre Români, de cari n'a auzit niciodată. De aceea, să nu vă fie jale de mine, pentru că eu am venit aici, tocmai pentru ca să lucru spre uşurarea sorţii noastre triste. Ba eu aş zice că, în loc să vă supăraţi, să fiţi dimpotrivă mândri, pentrucă tocmai pe mine m-a ales Dumnezeu să fiu tălmăcitorul durerilor neamului român aici între străini.

După ce voiu fi isprăvit cu invăţătura mă întorc la Sibiu, pentru ca să fim iar aproape unul de altul, şi mai

www.dacoromanica.ro

zic, nu vă obidaţi, căci atunci vor venì zile mai bune de vom râde de nevoi.

Spune-i mamii că-i sărut mâinile cari m'au grijit atâta vreme, când eram la şcoală la Sibiu şi în Cluj, şi să tragă nădejde că am să-o cinstesc odată purtând-o în toate zilele prin oraşul Sibiu cu hinteul, pentru ca să vază lumea că vrednicia nu numai în palaturi, dar şi în bordeiuri se găseşte !

Mă închin cu sănătate la toţi fraţii şi la rude, iar pe Ana trimeteţi-o chiar şi acum la şcoală, că să o puteţi mărità după un om vrednic.

Rămâiu al Dumniavoastră de binevoitor.

Eustatie

www.dacoromanica.ro

V. Catalogul bibliotecii lui G. Lazăr [1])
După cărţile aflătoare în Biblioteca Academiei Române

Die Briefe des Seneka. Aus dem Lateinischen von *Johann Franz von Palthen*, königl. Schwedischen Iustizrathe. Zweyter Band. *Leipzig und Rostock*, in der Koppischen Buchhandlung, *1766*, in 8°, 8+608 p.—A 12251 [2]).

Pe foaia de titlu iscălit „Lazar".

Le spectacle de la nature, ou entretiens sur les particularités de l'histoire naturelle, qui ont paru les plus propres à rendre les jeunes gens curieux, & à leur former l'esprit. Troisième partie, contenant ce qui regard le Ciel & les liaisons des différentes parties de l'Univers avec les besoins de l'homme. Tome Quatrième. Nouvelle édition. Tome sixième, contenant ce qui regarde l'homme en Société. Nouvelle édition, *A Paris*, chez la Veuve Estienne & Fils, rue S. Jacques, à la Vertu. *M.CCC.LII.* Avec Approbation & Privilège du Roi. in 8°, 599; 601 p. — A. 12252.

Iosephs von Sonnenfels K. K. Wirkl. N.-Oe. Regierungsrats, ordentlichen offentlichen Lehrers der Polizey, Handlung und Finanzwissenschaft. *Grundsätze der Polizey, Handlung und Finanzwissenschaft.* Zweiter Theil. Verbesserte und vermehrte Auflage. *Wien*, bey Joseph Kurzbock, K. K. illyrisch und orientalischen Hof-wie auch N. — De. Landschafts und Universitätsbuch druckern *1771.* In 8°, 531 p. — A. 12253.

Das alte Testament, das Buch der Propheten. 2 volumme. 358; 220 p. Titlul rupt.

Das neue Testament unsers Hern Iesu Christi, Verteutschet durch D. Mart. Luth. Mit Kurfürstl. Sächs. Durchl. Befreyung. *Wittenberg.* In Verlegung Balth Christ. Wustens. Druckers und Buchhändlers in Franckfurt am Mayn. Im Iahr Christi *M.DC.LXXXIX.* In 8°, 191 p. Lipseşte sfârşitul.

Ambele volume sunt legate împreună. — A. 12254.

Novum Testamentum, latine et graece. Defectuos. lipseşte începutul până la pagina 33 şi sfârşitul dela pagina 410. — A. 12255.

Catechism, în limba sârbească, românească şi germană.

---

[1]) Compus de d-l I. Bacilă, funcţionar al bibliotecei Academiei române.

[2]) A 11225 etc. însemnează numerele subt cari cărţile se află la Academie.

www.dacoromanica.ro

Defectuos, lipseşte începutul până la pagina 18. La sfârşit sunt adăugate 20 de pagini scrise cu chirilică, cuprinzând psalmi, rugăciuni şi altele. — A. 12256.

Christliche Lesungen über verschiedene fromme Materien auf jeden Tag des Monats. Zum Trost frommer Seelen. Von dem Verfasser der Nachfolgung Maria. Aus dem französischen von S.... Wien, gedruckt bey Ioh. David Hörling, *1786.* In 8°, 386 p. — A. 12257.

M. T. Ciceronis Orationes. Pro Archia, in Catilinam, post reditum, pro lege Manilia, pro Milone, emendatae et illustratae a Christoph. Augusto Heumanno.

Isenaci. Apud Mich. Gottl. Griesbachium. *M.DCCXXXV.* In 8°, 592 p. — A. 12258.

Allerhand Nützliche Versuche, Dadurch zu genauer Erkäntniss der Natur und Kunst der Weg gebähnet wird denen Liebhabern der Wahrheit mitgetheilet, von *Christian Wolffen,* königl. Schwed. Hochfürstl. Hessischem Regierungs Rathe, Mathemat. & Philos. Prof. primario zu Marburg, Professore honorario zu St. Petersburg, der königlichen Academie der Wissenschaften zu Paris, wie auch der Königl. Gross-Britannischen und der Königl. Preuss. Societät der Wissenschafften Mitgliede. Dritter Theil. *Halle* im Magdeburgischen *1738.* Erster Theil *Halle* im Magdeburgischen *1745.* Mit allergnädigsten Privilegiis, zu finden in der Rengerischen Buchhandl. 8°, 625 ; 599 p. — A. 12259.

Sexti Aurelii Victoris. Historia Romana. Ex recensione Ioannis Friderici Gruneri cura Franc. Xav. Schönberger. in c. nec non c. r. Gymn. Acad. Vindob. eloquentiae et linguae graecae professoris P. O. *Viennae, 1806.*

Typis Antonii Pichler, in 8°, 217 p. Iscalit „Lazar". — A. 12260.

L'école des moeurs au réflexion morales et historiques sur les maximes de la sagesse. Ouvrage utile aux jeunes-gens & aux autres personnes, pour se bien conduire dans le monde. Quatrième edition, revue & corrigée avec soin, & augmentée de plusieurs nouveaux traits d'histoire. Par M. l'*Abé Blanchard,* chanoine d'Avenay. Tome premier. Tome troisieme. A *Lyon* chez Jean-Marie Bruyset. Pere & Fils, rue Saint-Dominique. *M.DCC.XC.* Avec approbation & privilege du Roi. In 8°, XXIV + 454 ; 512 p.

Pe amândouă volumele este iscălit „Lazar". — A. 12261.

Einleitung in die schönen Wissenschaften. Nach dem französischen des Hrn. Batteux, mit Zusätzen vermehret von *Karl Wilhelm Ramler.* Erster Theil. Wien *1770,* Vierter Band. Wien *1771.* Gedruckt bey Ioh. Thomas Edlem v. Trattnern, K. K. Hofbuchdruckern und Buchhändlern. In 8°, 387 p. ; 410 p.

Ambele volume sunt iscălite „Lazar". — A. 12262.

Der philosophische Geist unsers Jahrhunderts. Von *Lorenz Hübner* kurpfalzbaierischen Professor. München Verlegts Iohann Neponuk Fritz, Buchhändler nächst dem schönen Thurm. *1781.* In 8°, 384 p.

Iscălită „Lazar". — A. 12263.

Institutiones Ethicae christianae seu theologiae moralis, usibus Aca-

www.dacoromanica.ro

demicis adcommodatae ab *Antonio Carolo Reyberger*, Abbatiae Mellicensis Ord. D. Benedicti presbytero capitulari, S. S. Theologie Daoctore, ac moralis theologiae professore publico et ordinario in Universitate Viennensi, atque librorum censore Caes. Reg. Tomulus II.

Viennae, apud Chr. Frid. Wappler et Beck. *M.DCCC.VIII.* In 8°, XVI + 461 p. Iscălită „Lazar". — A. 12264.

Einleitung in die göttlichen Bücher des alten Bundes von *Iohann Iahn*, Doct. der Philos. und Theolog., K. K. Prof. der orientalischen Sprachen, der Einleitung ins V. T. der bibl. Archäolog. und der Dogm. auf der Universität zu Wien. I. Theil. Zweyte ganz umgearbeitete Auflage. Mit einer Kupfertafel. Wien, bey Ch. Friedr. Wappler und Beck. *1802.* In 8°, 570 p. — A. 12265.

Des Freyherrn von *Martini Lehrbegriff des Natur-Staats und Völkerrechts.* Aus dem Lateinischen. Erster Band, welcher die allgemeine Einleitung enthält. Wien, in der Sonnleithnerischen Buchhandlung *1783.* In 8°, 126 p. Iscălitura „Lazar". — 12266.

Pastoral-Anweisung nach den Bedürfnissen unsers Zeitalters von *Andre Reichenberger* der Gottesgelehrtheit Doktor k. k. Professor der Pastoraltheologie an der Universität zu Wien des ersten Theiles. Erster Band, Zweyter Band. Wien bey Peter Rehm's sel Wittwe *1805.* In 8°, VI + 428; 423 p. A. 11801. — A. 12267.

Das Evangelium, zergliedert nach dem historischen Zusammenhange der vier Evangelisten, samt erbaulichen Anmerkungen. Nach dem Französischen. Herausgegeben von *Ioseph Mayer* k. k. Hofkaplan. Erster Band. Wien, gedruckt bey Mathias Andreas Schmidt, *1783.* In 8°, 399 p. Iscălită „Lazar". — A. 12268.

D. D. *Systema Mineralogicum*, quo corpora mineralia in classes, ordines, genera et species, suis cum varietatibus divisa, describuntur, atque observationibus, experimentis et figuris aeneis illustrantur, a *Iohan. Gotsch. Wallerio* equite ordin. Reg. Wasaei, chemiae, metallurg, et pharmaceut. profess. reg. ord. et emer. Ups. Academ. Imper. Nat. curios nec non. rr. acad. stockh, et ups. Membro. Tom. II. In quo mineral & concreta describuntur. Cum indice quadruplici. Editio nova & correcta. Cum priv. Ser. Elect. Saxoniae. Viennae, ex officina Krausiana, *1778.* In 8°, 640 p. Iscălită „Lazar". — A. 12269.

Disertationes historicae (de) *P. Corn. Stephan.* In 8°, 462 p. Iscălită „Lazar". Pe scoarță stă scris: Vendit Alexander Clary Altaria Clínstund Vendere iure potest, emerat ille prius. — A. 12270.

M. Tulii Ciceronis. Opera ad optimas editiones collata. Studiis societatis Bipontinae. Volumen octavum. Biponti. Ex typographia societatis, *1781.* In 517 p. — A. 12271.

Francisci Samuelis Karpe. Caes. Reg. Philosophiae in Universitate Viennensi professoris. *Institutiones Philosophiae moralis.* Pars prima, philosophia practica universalis. Pars secunda, ethica philosophica seu doctrina virtutis. Pars tertia, jurisprudentia universalis seu doctrina juris

www.dacoromanica.ro

rationis. Viennae. Sumtibus Christ. Frid. Wappler et Beck. 1804. In 8°,. 104; 116; 124 p. Iscălit „Lazar". Toate legate împreună. — A. 12272.

Biblia Hebraica Manvalia ad praestantiores editiones accurata. Acceserunt: I Analysis et explicatio variantium lectionum, quas Kethibh et Kri vocant. II. Interpretatio Epicriseon Masorethicarum singulis libris biblicis subiectarum. III. Explicatio Notarum Marginalium textui s. hinc inde additarum. IV. Dictionarium omnium vocum veteris testamenti hebraicarum et chaldeicarum denuo emendatius editum. Cura et studio *Iohannis Simonis* histor. s. et antiquit. prof. Editio secunda emendatior. Halae, sumtibus orphanotrophei, *M.D^C.LXVII.* In 8°, XVI + 1334 + 75 p. Pe copertă scris cu litere cirilice: discinctus, descins; discalceatus desculț. — A. 12273.

Der Schwätzer. Eine Sittenschrift, aus dem englichen des Hern *Richard Steele.* Erster Band, Zweyter Band. Mit allergnädigster Freyheit. Leipzig, in Lankischens Buchhandlung, *1756.* In 8°. XLVI + 776; 808 p.

Legate împreună, iscălită „Lazar". Partea II până la pag. 75 deteriorată. — A. 12274.

Elementarbuch der hebraischen Sprache. Erster Theil, hebraische Sprachlehre. Von *Iohann Iahn* Doct. der Philosoph. und der Theolog., k. k. Professor der orientalischen Sprachen, der Einleitung ins A. T. der biblich. Archäologie und der Dogmatik auf der Universität zu Wien Zweyte ganz umgearbeitete Ausgabe. Wien, *1799.* Bey Christian Friedrich Wappler.,

Iscălit „G. Lazar, a. 807". Pe o foaie anterioară tot el scrie: „Gramatică Jidovească, mie Georgie Lazar Teologul clerului neunit din Transilvania prin prea slăvitul Domnu de Steandu, Directorul împărătesc al învățăturilor Teologicești, din prea vestitul Universități al Beciului, părintești cinstită, Beciu 807". In 8°, XLIV + 180 p. — A. 12275.

Genera plantarum cum characteribus suis essentialibus et naturalibus quae ad facilius assequendam earum notitiam secundum Corollae limbum ordinavit, et edidit *Jacobus Wermischek,* medic, doct. Viennae Austriae, e typographeo kaliwodiano. *M.DCC.LXIII.* In 8°, 430 p. — A. 12276.

Zu dem höchsten alleinigen Jehovah gerichtetet theosophische *Herzens Andachten* oder Fürstliche selbst verfasste Gedanken wie wir durch Gottes Gnade uns von dem Fluch des Irdischen befreyen und im Gebet zum wahren Licht und himmlischen Ruhe eingehen sollen. Nebst einigen aus dem Buche der Natur und Schrift hergeleiteten philosophischen Betrachtungen, von den drey Haushaltungen Gottes, im Feuer, Licht, und Geist, zur Wiederbringung der Kreatur, Philadelphia, im Iahr Christi *1789.* In 8°, 359 p. Iscălită „Lazar". — A. 12277.

Lehrbuch der allgemeinen und medicinischen Chimie. Zum Gebrauche seiner Vorlesungen entworfen von *Ioseph Franz Edlen von Jacquin,* der Arzneykunde Doctor; öffentlichen, ordentlichen Professor der Chymie und Botanik an der Universität zu Wien; der königlichen Academie der Wissenschaften zu Turin Corespondenten; der Linneischen Gesellschaft zu London; der Gesellschaft naturforschender Freunde in Berlin; der

www.dacoromanica.ro

naturforschendren in Jena ; der Provincialgesellschaft der Künste und Wissenschaften zu Utrecht ; der batavischen Gesellschaft zu Haarlem ; der physischmedicinischen Gesellschaft zu Bassel; des Collegium medicum zu Venedig ; der Ackerbaugesellschaft zu Turin, v. f. w. Mitglied. Erster Band. Zweiter Band. Dritte umgeänderte und vermehrte Auflage. Wien, bey Christian Friedrich Wappler und Beck. *1803.* In 8°, 342 (partea I deterioratã); 276 p. Iscălite „G. Lazar". — A. 12278.

Compendium Theologicae moralis quod in usum praelectionum suarum edidit *Jo. Franciscus Coing* theologiae doctor et in Universitate litt. Marburgensi professor publicus ordinarius principalium alumnorum ephorus. Francofurti ad. Moenum. Impensis Jo. Gotl. Garbe *1784.* In 8°, 332 p. Iscălită „Lazar". — A. 12279.

Des Heil. Röm. Reichs Genealogisch-Historisches Adels-Lexicon, Darinnen die älteste und ansehnlichste adeliche, freyherrliche und gräfliche Familien nach ihrem Alterthum, Ursprunge, Vertheilungen in unterschiedene Häuser a. nebst den Leben derer daraus entsprossenen berühmtesten Personen, insonderheit Staats-Minister, in mehr denn 6000 Artickeln, mit bewährten Zeugnissen vorgestellet werden, nebst einer neuen Vorrede und Anhange, worinnen vornehmlich des ehemals weltberühmten grossen Ministers Christoph von Carlowitz auf Rothenhaus a. sehr merckwürdiges Leben vollständig beschrieben zu lesen ; weit vermehrt und neu verbessert herausgegeben von *Iohann Friedrich Gauhen.* Leipzig, Verlegts Iohann Friedrich Gleditsch, *1740.* In 8°, 3146 p. — A. 12280.

Kriegs-Ingineur-Artillerie-und See-Lexicon, Worinnen alles was einen Officier, Ingenieur, Artilleristen, und Seefahrenden, wie nicht weniger einem iedweden, absonderlich bey Lesung der Zeitungen, auch anderer Staats und historischen Schrifften, aus der Historie, Geographie, Aritmetique, Geometrie, Civil-und Militair-Bau-Kunst, Artillerie, Mechanique, & c. item von der Marine oder dem See-Wesen, Bergwercks-Sachen, Unterscheid der Meilen und Stunden, Maass und Gewichte, a. zu wissen nöthig, saatsam erkläret, und mit dazu dienlichen Kupffern erläutert ist: Ingleichen die verschiedenen Arten derer Soldaten, so wohl zu Fuss als zu Pferde, deren Rüstung und Gewehr, von denen ältesten Zeiten an bis hieher, wie nicht weniger deren Eintheilung ihrer Chargen zu Lande und zur See, nebst dererselben mancherley Arten von Schlacht-Ordnungen, Belagerungen und Defendirungen der Plätze, item allerhand Arten derer alten, sowohl als neuen Fortificationen ; wie auch die verschiedenen Arten der Schiffe und deren Eintheilung.

Nebst einen geographischen Anhang von Ländern, Städten, Seen, Flüssen, Festungen, a. in verschiedenen Sprachen. Ingleichen einer hinlänglichen Nachricht von denen in-und ausserhalb Europa gebräuchlichen Müntz-Sorten, nach dem Werth der Sächsischen ausgerechnet, alles nach Alphabetischer Ordnung mit Fleiss zusammen getragen und mit allergnädigster Beiwilligung zum Gebrauch Ihro Königlichen Hoheiten, des Königlichen und Chur-Printzens zu Sachsen, herausgegeben von *Iohann Rudolph Fäsch,* könl. Polen und Churfl. Sächsis. Ingenieur-Obrist

www.dacoromanica.ro

Lieutenant. Mit Röm. kayserl. auch königl. Pohln. und Churst. Sächs. allergnädigsten Privilegiis. Dresden und Leipzig, bey Friedrich Heckel, Königl. Hof-Bücher-Livrant und Buch-Händler, *1735*. In 8°, 1295 p. Iscălită „Lazar". — A. 12281.

Compendio historico universale I—II di tutte le cose notabili successe nel Mondo, dal principio della sua creatione sin'hora. Dedicato già all'Illustriss. Sig. Leonardo Donato Cavalier, & meritissimo Procurator di S. Marco, & poi Sereniss, Prencipe di Venetia, Ma di nuovo hora dall'Auttore la quarta volta riveduto, corretto, & ampliato con nuoua aggiunta fino all'anno 1618. Dedicato all'Illustr. Sig. Agostin Nanni Gavalier, & parimente procurator di S. Marco di *Gio: Nicolo Doglioni*. Con la Tauola delle cofenotabili, & un Catalogo di tutti Pontefici, Imperatori, Re, & altri Prencipi, che v'hanno hanuto fin'hora dominio. Con Privilegio. In Venetia, *MDCXXII*. Appresso Nicolo Misserini. In 8°, 960; 239 p.—A. 12282.

G. Lazar. Versury de laude în limba daco-romaneasko, Vienna 1808. 1 broşură în 8°. — A. 12283.

Hinterlassene Werke Friedrichs II königs von Preussen. Dreizehnter Band Wien, bey Ioh. Bapt. Wallishausser Buchändler *1789*. In 8°, 223 p. — A. 12284.

D. Samuel Gottlieb Vogel's, Königl. Grossbrit. Hofmedicus, Landphysicus im Herzogthum Lauenburg, und Garnisonmedicus zu Ratzeburg *Handbuch der practischen Arzneywissenschaft zum Gebrausche für angehende Aerzte*. Dritter Theil. Wyen. gedruckt bey Ioh. Thomas Edlen von Trattnern, k. k. Hofbuchdruckern und Buchhändlern. *1789*. In 8°, 440 p. — A. 12285.

Historisch-Statistische Abhandlung von Errichtung, Ein-und Abtheilung der Bisthümer, Bestimmung der Erzbisthümer, Bestätigung, Einweihung und Versetzung der Erz-und Bischöfe, vom römischen Pallium, und Eide, welchen die Erz-und Bischöfe nebst andern Prälaten dem römischen Papste schwären müssen, und von den Gerechtsamen der Regenten in Ansehung dieser Gegenstände. In vier Abtheilungen an das Licht gestellet von einem Freunde des kirchlichen Alterthums. Wien, bey Ioh. David Hörling, Buchdruker u. Buchländler *1790*. In 8°, 567 p. Iscălită „Lazar". — A. 12286.

Handbuch aller unter der Regierung des Kaisers Joseph des II, für die k. k. Erbländer *ergangenen Verordnungen und Gesetze* in einer Sistematischen Verbindung. Enthält die Verordnungen und Gesetze vom Iahre 1780 bis 1784. Fünfter Band, mit allergnädigster Freiheit. Wien, verlegt bei Ioh. Georg. Moesle k. k. privil. Buchhändler *1786*, In 8°, 277 p. — A. 12287.

Des Herrn von Fourbonnais Sätze und Beobachtungen aus der Oekonomie. Aus dem französischen übersetzt von *Wilhelm Ehrenfried Neugebauer*, der Weltweisheit Doktor, und der hönigl. Schwedischen gelehrten Gesellschaft in Greifswald Mitglied. Erster Band. Wien, gedruckt bey Iohann Thom. Edlen von Trattnern, k. k. Hofbuchdruckern und Buchhändlern. *1767*. In 8°, 285 p. — A. 12288.

www.dacoromanica.ro

Synopsis universae medicinae practicae: sive doctissimorum virorum de morbis eorumque causis ac remediis Judicia. Accesserunt nunc demum casus nonnulli oppido rari. Authore *J. Allen*, M. D. Editio noua, prioribus multum emendatior. Francofurti et Lipsiae, ex officina B, Knoch, et Jo. Georg. Eslinger *MDCCLIII.* In 8°, 655 p. — A. 12289.

Biblia sacra vulgatae editionis Sixti V. Antverpiae *1645.* 1 volum în 8°. — A. 12290. Iscălită Lazaru. Die 9 May 809 Galli Viennam occuparunt. Toi aci se află nota: Spre vecinică pomenire se ştie că astăzi 21 Maiu 1814 au adus dela munţi la Sibiu vr'o 800 familii fugite de la satul Ceata de preste Mureş de foame mare voind să treacă în ţara rosească şi de foamete mare mai multe săptămâni au trăit numai cu.....

Vitae Pontificum Romanorum ex antiquis monumentis descriptae. Opera & studia *Antonii Sandini.* J. V. D. & in Seminario Patavino bibliothecae custodis. Editio altera Italica, post duas Germanicas, retractatior & auctior. Ferrariae. *MDCCXLVIII.* Impensis Jo. Manfrè. Superiorum permissu. In 8°, 669 p. Iscălită „Lazar". — A. 12291.

P. Dominici Schram Benedictini banthensis, SS. theologiae et ss. canonum professoris emeriti. *Institutiones juris ecclesiastici publici et privati.* Hodiernis Academiarum germanicarum moribus accommodatae ac in tres tomos distributae. Tomus I. De personis ecclesiasticis. Tomus II. De rebus ecclesiasticis Superiorum permissu et approbatione. Augustae Vindelicorum, sumptibus Matthaei Rieger et filiorum MDCCLXXIV. In 8°, XXXVIII + 512; XXXX + 620 p. Ambele tomuri iscălite „Lazar". — A. 12292.

Caroli Antonii de Martini. S. C. R. A. M. I. Stat, Cont. et in supremo iudiciorum tribunali vice-praesidis *Positiones de iure civitatis,* in usum Academiarum Hungariae. Pars prima. Budae, Typis Regiae Universitatis. *MDCCXCV* în 8°, 282 p. 12293.

Religionslehre durch Predigten vorgetragen von *Ioseph Edlen von Wendel* Priester. Erster, zweyter Band. Wien, bey Iohann Georg Weingand. *1780.* In 8°, 398; 315 p. Ambele volume iscălite „Lazar". — A. 12294.

Die heilige Schrift des alten Testaments im Auszug samt dem ganzen neuen Testament nach Luthers Uebersetzung mit Anmerkungen von *D. Georg. Friedrich Seiler I—II.* Vierte Auflage. Erlangen, in der Expedition der Bibelanstalt. *1782.* In 8°. 590; 412 p. — A. 12295.

Der Vernünftigen Gedanken von Gott, der Welt und der Seele des Menschen, auch allen Dingen überhaupt, Anderer Theil, bestehend in ausführlichen Anmerkungen; zu besserem Verstande und bequemerem Gebrauche derselben herausgegeben von *Cristian Wolffen,* kön. Schwed. und Hochf. Hessisch. Regierungs-Rathe, auch Math. & Phil. Prof. primario zu Marburg, Prof. honorario zu St. Petersburg, der kön. Akademie der Wissenschaften zu Paris, der kön. Gross-Britannischen und kön. Preussischen Societäten der Wissenschaften Mitgliede. I—II Neue Auflage hin und wieder vermehrer. Halle im Magdeburgischen *1751.* In 8°, 672; 233 p. VI verbesserte Auflage. Frankfurt am Mayn *1760.* In 8°, 673 p.; VII

www.dacoromanica.ro

Auflage. Frankfurt und Leipzig *1738.* In 8°, 678; 675 p. Ediția I și VI iscălite „Lazar". — A. 12296.

Le monarque accompli, ou prodiges de bonté, de savoir et de sagesse, qui font l'éloge de sa Majesté Imperiale Joseph II Et qui rendent cet Auguste Monarque si précieux à l'humanité, discutés au tribunal de la raison & de l'équité par Mr. *De Lanjuinais.* Principal du collège de Moudon. Tome premier –, second, A Lausanne, chez Jean Pierre Heubach. *1774.* In 8°, 490; 308 p. Ambele volume iscălite „Lazar". — A. 12297.

Velleri Gramatica greaca. In 8°, deterioratã. — A. 12298.

Höchst wichtige Erinnerungen zur rechten Zeit, über einige der allerernsthaftesten Angelegenheiten dieses Zeitalters. Zum Theil veranlasst durch die gedrukte Rede, welche Herr-Hofrath. I. v. Sonnenfels bei dem feierlichen Antritte des Rektorats an der Universität in Wien i. I. 1794 gehalthen hat. Von *Leopold Alois Hoffmann,* Doktor der Philosophie und der F. F. K. K. quieszirtem k k. Professor der Wiener Universität. Als erster Nachtrag der W. Zeitschrift, den Lesern und Gegnern derselben gewidmet. Wien. Im Verlag bei Christoph Peter Rehm, *1795—1796.* I, II. In 8°, X+342; CXX+362 p. Ambele volume iscălite „Lazar".—A. 12299.

Hermanni Boerhaave. Academische Vorlesungen oder Medicinisch-Practiche Abhandlung von der Venus-Seuche, aus dem Lateinischen ins Deutsche gebracht und mit einigen Anmerckungen erläutert von D. Gottfried Heinrich Burghart, Med. Professore Primario, des Königlichen Colegii zu Brieg ordentlichen, öffentlichen Lehrer der Matematick, Naturlehre und Dichtkunst, der Kayserlich-Königlichen Gesellschaft der schönen Wissenschafften Mitglied.

Bresslau und Leipzig, Verlegts Danel Pietsch, Buchhändler *1753.* In 8°, 1036 p. Iscălită „Lazar". — A. 12300.

Gründliche Aufführung zur Christlichen Religion aus dem französischen übersetzt von *Johann Friedrich Goll* weltlichen Priester. Wien in Oesterreich mit Kaliwodischen Schriften. *1754* în 8°, 241 p. — A. 12301.

Der Römisch-Orientalisch Teutschen Käyser merckwürdiges Leben und Thaten von Julio Caesare an biss auff ietzige Käyserl. Majest. Carolum VI. accurat, deutlich und ausführlich beschrieben, nebst deren beygefügten Portaits und Symbolis. von *M. Erdmann Uhsen* Rect Gymn Martisb. Die vierte Aufflage. Leipzig, verlegts Friederich Groschuff. An. *1716* în 8°, 1415 p. Iscălită „Lazar". Den 22 ten Februar 1821 von Bukarest gegen Craiova ist mir ein Komet gesehen worden. — A. 12302.

Ausführliche Geschichte der Reise des Paostes Pius VI. (Braschi) von Rom nach Wien, und der Rückreise von Wien nach Rom, nebst Beschreibung aller zwischen Sr. Majestät dem Kaiser, und dem Pabste gewechselten Briefe, aller bei der Ankunst, und der Gegenwart des Pabstes zu Wien erschienen Gedichte, und verschiedener noch ungedruckter Briefe und Anekdoten.

I—II Theil. Gesammelt und herausgegeben von *A. F. Bauer.* Wien *1782.* Zu finden bei Math. Tomicy, bürgerl. Buchbinder, in seinem Ge-

www.dacoromanica.ro

wölbe an der St. Peterskirche. In 8°, 110; 140 p. Pe copertă este scris „George Lazar theologu" şi pe foaia de titlu: „Lazar. — A. 12303.

Festa nec non officia propria sanctorum patronorum ordinis sancti Pauli primi eremitae, cum nonnullis ad Sacros officiorum ritus pertinentibus coordinata, et pro comodiori usu fratrum ejusdem Ordinis in hunc Libellum collecto anno reparatae salutis 1751.

Tyrnaviae, Typis Academicis Societatis Jesu, Anno *1753*. In 8°, 254 p. — A. 12304.

Syntaxis ornata seu de tribus linguae virtutibus, puritate, elegantia, copia. In usum mediae & supremae gramaticae classium. Cum adjuncto Flore latinitatis ex auctorum latinae linguae principum monumentis excerpto, & tripartito Verborum, nominum, & particularum ordine, & Indice in hunc digesto Libellum. Auctore *R. P. Francisco Pomey*, Societatis Jesu. Claudiopoli. Typis Academicis Societatis Jesu Anno 1772. In 8°, 595 p. Pe foaia anterioară a titlului scrie: „Georgii Lázár 1 20 1800".—A. 12305.

Jacob Maxxioli, ehemaligen Dompredigers an der hohen Metropolitankirche zum heiligen Stephan in Wien. *Predigten für die heilige Fastenzeit* auf drey Iahre. Mit Bewilligung der Obern. Augsburg, bey Nicolaus Doll. 1793. In 8°, VIII + 301 p. Iscălită pe foaia de titlu „Lázár". A. 12306.

Predigt von den falchen Propheten dieser Zeiten am siebenten Sonntage nach Pfingsten gahalten in der Metropolitankirche zu Wien von *Joseph Schneller* gewöhnlichen Dompredigter, und Beneficianten von der h. Magdalena. Auf Begehren herausgegeben. Wien gedruckt bey Matthias Andreas Schmidt, *1792*. In 8°, 32 p. — A. 12306.

Sittenrede über die Pflichten gegen die Obrigkeit auf die Beschneidung des Herrn von einen Mönche in Bayern, *1793* în 8°, 22 p. — A. 12306.

Predigt von dem Falle des Judas Vorgetragen von *P. Othmar Koffler*, Profess. bei den Schotten, und Prediger, den 20. Hornung 1793. Auf Verlangen herausgegeben. Zu finden bey Iohann Baptist Hoffer, bürgerl. Buchbinder in der Kurrentgasse. Wien *1793*. In 8°, 24 p. — A. 12306.

Katholischer Unterricht von der Ohrenbericht wieder die Brochüre des Herrn v. Eybel. Von *Ig. Th. Onhauser*, zweyte Auflage. Wien, bey Mathias Andreas, Schmidt, *1784*. In 8°, 32 p. A. 12306. Toate cărţile trecute sub numărul A. 12306 sunt legate împreună.

Des hochwardigen Franz Xaver Mannharts, der Gottesgelehrtheit Doktors, Kurzgefasste *Geschichte der christlichen Alterthümer*. Aus dem Lateinischen übersetzt. I. II Theil. Mit Erlaubniss der Obern. Ausburg bey Mathäus Riegers sel. Söhnen, *1779*. In 8°, 462; 406 p. Ambele volume iscălite „Lázár". — A. 12307.

D. Christian August Crussi. Professoris primarii zu Leipzig, Abhandlung, von dem wahren Begriffe der christlichen Frömmigkeit, nebst einem Anhange von dem evangelischen Endzwecke der Bergpredigt Christi, aus dem lateinischen übersetzt von M. *Iohann Andreas Iacobi*, Pfarrer zu Striefen, in der Inspection Grossenhayn. Leipzig, zu finden bey Iohann Christian Langenheim, *1763*. In 8°, 295 p. Iscălita „Lázár". — A. 12308

www.dacoromanica.ro

Apologie, Lessings dramatisches Gedicht; Nathan den Weisen betreffend, nebst einem Anhage über einige Vorurtheile und nöthige Toleranz, herausgegeben von *F. W. von Schütz*. Leipzig bey Paul Gotthelf Kummer *1781*. In 8°, 130 p. Iscălită „Lázár". — A. 12309

Q. C. Rufus Historia de rebus gestis Alexandri Macedonum regis XXIV cum supplementis, ad optimos recentissimasque editiones accuratissime recusa. Herbipoli et Fuldae Imp. et Typis Ioann Iacobi Stahel. Universit. Bibliopole et Typographi. *1778* în 8°, 270 p. Deteriorată, iscălită „Lázár". — A. 12310.

Ioh. Maczek, Entwurf der reinen Philosophie. Ein Versuch der Untersuchungen der Vernunft über Natur und Pflicht eine neue Grundlage zu sichern. Wien, bey Carl Schaumburg und Comp. *1803*. In 8°, VIII + 325 p. Iscălită „Lazăr". — A. 12311.

Vocabularium biblicum novi testamenti, ita secundum seriem capitum atque versuum adornatum, ut in lectione sacrorum Novi Testamenti Graeci librorum usum praebere possit extemporalem. Denuo in lucem editum à *Johanne Knoll*, apud Rigenses Correctore, cum privilegio. Rudolstadii, impensiis Iohannis Wiedemeyeri, Bibliopolae Lubecensis, excudebat Heinricus Urban, Anno *1700—1745*, 2 vol. în 8°, 517, 600; p. — A. 12312.

Concilium tridentinum dum theses de virtutibus theologicis in almo Archi-Episcopali S. J. Collegio Jaurini Anno 1749. Mense Martio, die 29. Publice propugnaret Rev. Nob. ac Perdoct. D. *Joannes Ernyey*, liberae regiaeque civitatis Jaurinensis capellanus curatus, praeside reverendo patriae Michaele Szegedy e S. J. Sacro-Sanctae Theologiae Doctore, ejusdemque Professore actuali auditoribus distributum. Jaurini, Typis Gregorii Joanis Streibig, privil. Reg. & Episc. Typograph. *1749* în 8°. 349 p. — A. 12313.

Hortus variorum inscriptionum, veterum et novarum videlicet Urbium, templorum, sacellorum, altarium, etc. în certos locos, seu areolas digestarum a *P. Ottone Aicher* Benedictino-Salisburgensi phil. Moralis & historiarum professore ord. superiorum permissu. Salisburgi Typis & impensis Ioan Baptistae Maye, Typographi Aulico-Academici, *1676*. In 8°, 298 p. — A. 12314.

Die Philosophie der Religion. Von *Sigmund von Storchenau* der Theologie und Philos. Doktor, ehemal öffentl. Lehres an der Universität zu Wien 3, 6, 8, Band Neue Auflage. Wien *1807*. Bey Aloys Doll. In 8°, 3 volume. — A. 12315.

Description historique et critique de l'Italie, ou nouveaux mémoires sur l'état actuel de son Gouvernement, des Sciences, des Arts, du commerce, de la population & de l'histoire naturelle. Par M. *L'abbé Richard*. Tome II. Nouvelle édition. A Paris. Chez Delalain, libraire, près la comédie Française *1770*. în 8°, 593 p. Iscălită „G. Lazar 1807". — A. 12316.

Les decades de Tite-Live de la traduction de P. Du-Ryer de l'Academie Françoise. Tome V. Contenant les VI, VII, VIII, IX et X livres

www.dacoromanica.ro

de la troisieme Decade. Suivant la copie imprimée a Lyon. *1694.* In 8°, 421 p. — A. 12317.

Die wichtigsten Wahrheiten aus der Lehre Iesu Christi, in Predingten auf alle Sonn und Festtagge des Iahres, vorgetragen von *Ioseph Edlen von Wendel,* Landesfürstlichen Kapitulardomherrn an der Kathedralkirche zu St. Stephan in Leutmeriz. Sechster Band. Mit Erlaubnis der Obern. Augsburg, bey Nicolaus Doll, *1791.* In 8°, 371 p. — A. 12318.

Examen du traité de la liberté de penser. Écrit à M. D. Lig. ***, par M. D. Cr. ***.

A. Amsterdam, chez l'Honoré & Chatelain. *1718,* în 8°. 202 p. Iscàlită „Lázár". — A. 12319.

Cuvântări românești 1803. în Biblioteca Manuscriselor.

Liturgier vechiu latin—elin în manuscris românesc, traducere[1]).

---

[1]) Vezi, Dr. Ilarion Puscariu *Cat[illegible] gu Cartilor din B[illegible] a George La[illegible] Avr'g* Ms. No. 221. Academia Română.

www.dacoromanica.ro

IV. IMNUL LUI G. LAZĂR [1])

Poezia de *V. D Păun* — Muzica de *I. Costescu*

I.

Din raiul nemuririi tale,
Martir al dreptului cuvânt
In vremi de 'ntunecimi şi jale
Apostol plin de duhul sfânt,
O, Lazăr, umbră fericită,
Revarsă pacea nesfârşită!

II.

La glasul tău cu vrajă lină,
Trezişi o ţară cu noroc
Şi cu-o scântee de lumină
Suflaşi în neamul nostru foc.
Mărire, de trei ori mărire
Lui Lazăr sol de mântuire!

III.

In templul minţii tale falnic
Răsună astăzi fala ta
Şi sborul vârstelor năvalnic
Cu noi de-apururi va cânta:
Mărire, de trei ori mărire
Lui Lazăr, sol de mântuire!

[1]) Acest imn se cântă de elevii Liceului Gheorghe Lazăr» din Bucureşti, la toate solemnităţile şcolare.

www.dacoromanica.ro

VII. SCRIERILE LUI GHEORGHE LAZĂR

Păstrate:

1) Versurile de laudă la logodna împăratului Francisc cu Ludovica, 1808.
2) Înştiinţarea către tinerime pentru deschiderea şcoalei româneşti, 1818.
3) Discursul compus de G. Lazăr la înscăunarea Mitropolitului Dionisie Lupu, 1819.
4) Discursul compus de G. Lazăr la sosirea în ţară a lui Gr. Ghica Vodă, la 30 Iulie 1822.
5) Apelul la subscriere pentru publicarea unui curs de matematică, 1822.
6) Aritmetica matematicească, 26 Februarie, 1821.
7) Trigonometria cea dreaptă 26 Februarie, 1821.
8) Planurile moşiilor Obislavul, 1818 şi Fântânelele, 1820.

Pierdute :

9) Platon, Educatorul marelui principe al Rusiei *(Erzieher des Grossfürsten von Russland).*
10) Cărticica învăţăturilor morale pentru copii de şcoală, *(Sittenbüchel für Schulkinder).*
11) Învăţături morale ale lui Gottlieb Ehrenweich pentru băieţi *(Sittliche Lehren des Gottlieb Ehrenweich für Knaben).*
12) Geografia matematică pentru copii, *(Mathematische Erdbeschreibung für Kinder).*

www.dacoromanica.ro

13) Pedagogia (poate) după Salzmann.
14) Istoria lui Ion Moritz şi a copiilor săi *(Geschichte des Ioh. Moritz und seiner Kinder).*
15) Istorioara morală a împăratului Octavian şi a soţiei sale, *(Kleine moralische Geschichte des Kaisers Octavian und seiner Gemahlin).*
16) Compendiu de geografia Transilvaniei, 1815.
17) Gramatica româno-germană, 1815.
18) Teologia dogmatică şi morală, traducere.
19) Curs de filosofie, după Kant.
20) Logica şi metafizica, după Kant, 1822 [1]).

[1]) *Povăţuitorul tinerimei*, scris în 1820 şi tipărit la Buda în 1826, atribuit lui G. Lazăr, nu este al lui Lazăr, după cum a dovedit-o d. O. Ghibu, ci este o „speculaţie a lui Zaharia Karkaleki", după expresiunea lui Eliade, iar *Gramatica românească*, semnată Gheorghe Lazăr, *neautentic*, şi păstrată în colecţiunea d-lui M. Gaster — dăruită astăzi Ministerului Instrucţiei spre a fi predată Academiei Române — este o copie de pe manuscrisul lui Eliade, al Gramaticei sale, complectate şi publicate in 1828, la Sibiu.

www.dacoromanica.ro

CUPRINSUL

www.dacoromanica.ro

CUPRINSUL

Pag.

Precuvântare. 5
Biografie. 9

Partea I: *Lucrările păstrate.*

1) Versuri de laudă în limba Daco-Românească. 13
2) Înştiinţare. 17
3) Discursul compus de Gh. Lazăr la înscăunarea Mitropolitului Dionisie. 23
4) Apelul la subscriere peutru publicarea unui curs de matematică de Gh. Lazăr în anul 1822. 26
5) Discurs compus de Gh. Lazăr la sosirea în ţară a lui Gr. Ghica-Vodă. 29
6) Aritmetică matematicească. 47
7) Temeiurile trigonometriei cei drepte. 113
8) Hotărniciile păstrate dela Gh. Lazăr. 159

Partea II: *Documente.*

I. Documente publicate de Avram Sădeanu. 163
II. Documente publicate de d-l I. Lupaş. 177
III. Documente publicate de d-l Horia Petre Petrescu . . 201
IV. Anaforalele Eforilor şi Nizamurile lui I. Caragea Vodă. 204

Partea III: *Date şi noui contribuţii privitoare la vieaţa şi opera lui Gh. Lazăr.*

I. Inceputurile ingineriei în Prineipatele Române şi activitatea lui Gh. Lazăr ca inginer de G. Popa Lisseanu. 213
II. Wallachisches Glückwünschungs-Gedicht. 223

www.dacoromanica.ro

III. Lămuriri privitoare la viața lui Gh. Lazăr de I. Mateiu. 226
IV. Biografia lui Gh. Lazăr de I. Eliade Rădulescu. . . . 249
V. Datele lui G. Bariţiu asupra lui Gh. Lazăr. 260
VI. Corespondența lui G. Bariţiu cu I. Eliade privitoare la Gh. Lazăr. 262
VII. Datele lui I. Eliade asupra lui Gh. Lazăr. 264
1) Daniel Tomescul, Biografia posthumă. 264
2) Din cursul de poesie generală a lui I. Eliade Rădulescu. 270
VIII. Scrisoarea lui Alex. Papiu Ilarian către Bariţiu despre Gh. Lazăr, după informaţiunile lui Tell. 273
IX. Discursul de recepţiune la Academie al lui P. Poenaru. 276
X. Aprecierea lui I. C. Brătianu asupra şcoalei lui Gh. Lazăr. 295

Partea IV: *Apendice.*

I. Discursul lui Dimitrie Sturdza, Ministrul Instrucţiunii şi al Cultelor la inaugurarea statuei lui Gh. Lazăr. 305
II. Cuvântarea I. P. S. S. Mitropolitului-Primat, la centenarul morţii lui Gh. Lazăr. 309
III. Discursul d-lui Dr. C. Angelescu, Ministrul Instrucţii, rostit la statuia lui Gh. Lazăr. 314
IV. Discursul I. P. S. S. Mitropolitului Nicolae Bălan, rostit la mormântul lui Gh. Lazăr. 316
V. Discursul A. S. R. Principele moştenitor Carol. rostit la mormântul lui Gh. Lazăr. 319
VI. Discursul d-lui Dr. C. Angelescu, Ministrul Instrucţii rostit la mormântul lui Gh. Lazăr. 323

Partea V: *Anexe.*

I. Avrigul în 1815. 327
II. Paris Mumuleanu, Odă râvnitoare spre învăţături. . . 329
III. Tradiţii locale din Avrig despre Gh. Lazăr. 333
IV. Intâia scrisoare din Viena a lui Gh. Lazăr către părinţii săi 335
V. Catalogul bibliotecii lui Gh. Lazăr. 338
VI. Imnul lui Gh. Lazăr. 349
VII. Scrierile lui Gh. Lazăr. 346
Cuprinsul 348

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro